

QIRIMTATAR TILI

Öğretici kitap

Harkiv
«Folio»
2020

UDK 811.512.145(075)

S44

Abibulla Seit-Celil

Qırımtatar tili. Öğretici kitap

Bediyy resimleştüriv
O. A. Gugalova-Meşkova

Seit-Celil A.

S44 Qırımtatar tili: Öğretici kitap / Abibulla Seit-Celil; süsleyici ressam O. A. Gugalova-Meşkova. — Harkiv: Folio, 2020. — 288 s.: res.

ISBN 978-966-03-9239-7.

Bu derslik qırımtatar tilini em ana tili, em de çetel tili olaraq **başlanğıç** ('sıfır') seviyeden **B1** ('Sıñır') seviyesine qadar öğrenmek için ayırıp yazılğan. Derslikniñ malümatını menimserek, talebe qırımtatarca laf ete, oquy, yaza ve 'Tanışuv', 'Tışqı qıyafet', 'Tabiat', 'Qoranta', 'Begengen şeylerim', 'Oquv', 'Raatlanuv' kibi ve dig. qonuşuv mevzuları çerçivesinde diñlegenni añlay bile. Malümat qonuşuv ve bilgi elde etüv yanaşuvları esasında berile ve 37 derske bölüne.

Derslikniñ mündericesi talebelerni aliy oquv yurtlarının azırlav bölükleri için Oquv programmasına esaslandırıp ve D. Mazurik tarafından azırlanılğan 'Ecnebiyeler için ukrain tili. Adım-adım' dersliginen keliştirip, em de tercime vastasinen (demek, luğatnı artıq kullanmağa vaqıt ayırmamaq için) işniñ tezleştirmesini közde tutıp tertip etilgen. Derslikni gruppalarda öğretüvde ya da ocanen (mesleatçınen) şahsiy çalışuvda, em de uzaqtañ oqutuv esnasında qullanmaq mümkün. Derslik bir tilde yazılğan, bu, ondan aratil olmağan çoqmilletli gruppalarda faydalanmağa imkân bere.

UDK 811.512.145(075)

© A.Ş. Seit-Celil, 2020

© O. A. Gugalova-Meşkova,
bediyy resimleştüriv, 2020

ISBN 978-966-03-9239-7

Навчальне видання

СЕЇТ-ДЖЕЛІЛЬ Абібулла
**КРИМСЬКОТАТАРСЬКА
МОВА:
САМОВЧИТЕЛЬ**

(кримськотатарською
та українською мовами)

Головний редактор
О. В. Красовицький
Відповідальна за випуск
Т. І. Шкарупа
Художній редактор
О. А. Гугалова-Мешко́ва
Технічний редактор
Г. С. Таран
Комп'ютерна верстка:
Т. В. Мальчевська
Коректор
І. Б. Чегертма

Підписано до друку 14.05.2020.

Формат 84×108^{1/16}.

Умов. друк. арк. 30,24.

Облік.-вид. арк. 15,50.

Тираж 500 прим. (1-й запуск 1—50)

Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Виготовлено у ФОП В. Є. Гудзинський
вул. 23-го Серпня, 27, м. Харків, 61072
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ХК No 269 від 23.11.2010

Münderice

1 ders.	Kiriş söz	4
2 ders.	Ses. Arif. Elifbe	5
3 ders.	Bu kim? Bu ne?	18
4 ders.	Men kímim? Biz kimlérnimiz?	25
5 ders.	Men studéntim. Biz studentlérnimiz.	30
6 ders.	Men kimim? O, nasıldır? Biz kimlerimiz?	35
7 ders.	Bugün qaysı kün? Şimdi qaysı ay?	41
8 ders.	Men ne yapam? Biz ne yapamız?	45
9 ders.	Men ne oquyım? Men kitap oquyım!	51
10 ders.	Men bu kitapnı begenem! Men oqumağa sevem!	60
11 ders.	Biz meşğüliyetler yapamız!	64
12 ders.	Men seniñ ağanıñı bilem. Biz meraqlı kitap oquymız!	69
13 ders.	Evel men oqudım (oquy edim). Şimdi men raatlanam!	74
14 ders.	Kitap — masada. Kürsü — odada.	79
15 ders.	Tavriya universitetinde. Menim masam üstünde.	84
16 ders.	Yatmaq, oturmaq, turmaq, yürmek ve il.	89
17 ders.	Saat kaç? Saat kaçta?	96
18 ders.	Men qalemnen yazam, dostumnen laf etem, yazıcı olmağa isteyim.	101
19 ders.	Sözler, laflar, laqırdılar... ..	114
20 ders.	Qayda? Qaydan?	129
21 ders.	Areket etemiz... ..	137
22 ders.	Biz yapa edik... Biz yaptıq! Biz daa yapacaqmız!!!	144
23 ders.	Areketde — yaşayış!	157
24 ders.	Biz ediyelerni sevemiz!	162
25 ders.	Hayırlaymız... Tileymiz... ..	169
26 ders.	Fiil — qırımtatar cümlesiniñ başı	174
27 ders.	Aş — işçenlik menbası.	183
28 ders.	Men şeñim. Men şeñlenem!	190
29 ders.	Ukraina — biz... memlekettir	199
30 ders.	Oquymız ve tekrarlaymız	213
31 ders.	Sağ-selâmet olayıq!	219
32 ders.	Şeer içinde tutacaq yolunı tapuv ve il.	235
33 ders.	Türlü-türlü (başqa-başqa yönelişlerde...) areket etemiz	239
34 ders.	Sebep ve netice aqqında söz yürütemiz ... (ne için? — şunıñ için!)	251
35 ders.	Areketniñ maqsadı ve şartı aqqında söz yürüteyik	256
36 ders.	Vaqıt ve yer aqqında laf etemiz ... (ne vaqıt? qayda? ve il.)	263
37 ders.	Biz oturıp oquymız ... Oquğan soñ turarmız!	267
İlave	Oquğan kitap .... öğrenilgen qaide ... berilgen imtian!	275
	.....	283

Ğurbetlikte olmağın, Yurtuñdan ayrılsañ da,
Vatannın qadrini bilmez. halqñdan ayrılma!
Til olmasa, il olmaz.

Atalar sözleri

Til ögretüvniñ ananeviy ve yap-yañı usullarınıñ biri de derslikni qullanuvdan çıqarmay, atta *talebe — derslik — oca* üç basamaqlı añlatuvında derslik esas yerini ala. Til ögrenüvniñ başlanğıç devrinde, demek nutuq faaliyetiniñ episi çeşitlerinde til salâhiyetine temel qoyulğanında, derslik müim rol oynay.

‘Qırımtatar tili. Ögretici kitap’ dersligi qırımtatar tilini em daa ögrenmegen, em de bilgileri pekitmege, faalleştirmege, yani qırımtatarca laf etmege, oqumağa, yazmağa ve diñlegen soñ añlamağa ögrenmek istegenler için ayırılıp yazılğan.

Derslikteki oquv malumatını tolusinen menimsegen soñ, qırımtatar tilini em ana tili, em de ecnebiy til olaraq ögrenen kimse, qırımtatar tilinen umumen qullanabilüvniñ B1 (Sınır) seviyesine irişe bile. Derslikniñ mündericesi talebelerni aliy oquv yurtlarına azırlav bölükleri için Oquv programmasına esaslanıp ve D. Mazurık tarafından azırlanılğan ‘Ecnebiyler için ukrain tili. Adım-adım’ dersliginen keliştirip, em de tercime vastasinen (demek luğatını artıq qullanmağa vaqt ayırmay) işniñ tezleştirmesini közde tutıp tertip etilgen.

Bunuñ aceti, yaş qırımtatar nesiliniñ bayağı bir kısmı ana tilini ögrenmekten ya marum qalıp, ya da çetel (ukrain, rus) tili vastasinen ögrenmek mecbur olğanlarından da meydanğa çıqtı.

Müellifniñ maqsadı — oquycını, böyle tercimeli derslik üstünde çalışıp, qırımtatar tilini bam-başqa çeşitine ait olğan tilniñ yanaşuvinen, em de şu tilniñ sarf hususiyetlerinden faydalanıp añlatmağında qandırmaq degildir. (Soñkilerniñ yerine qırımtatar tiline has, mezkür seviyeye ait izaat, nümüne ve misaller ketirilüvinen körünebilir huşanlar ‘ödeldi.’) Lâkin müellif daa şuña ümüt ete ki, qomşu tiller tesirinden beñzeşme adisesine oğrayatqanımızni, yani devrimizge ait meseleni çezmek zarurlığını, köz öğüne almaqnen beraber qırımtatar tilinde keniş içtimaiy qatlamlarda qonuşabilmek imkânını yaratmaq ve tilimizge has ibareleri qullanmaq kerekligini de yetkizmek niyeti oquycığa añlayışlı olur.

Derslikni gruppalarda ögretmek ya da ocanen (mesleatçınen) şahsiy çalışuvda, em de uzaqtan oqutuv esasında qullanmaq mümkün. Derslik bir tilde yazılğan, bu, ondan aratıl olmağın çoqmilletli gruppalarda faydalanmağa imkân bere.

Malumat qonuşuv ve bilgi elde etüv yanaşuvı esasında tizilip, 37 derske ayırıp berilgen. Er bir dersniñ öyle adı bar ki, o, qonuşuv mevzusınıñ mündericesini ifade ete ve

talebeniñ (studentniñ) diqqatını, malumatını işlev ketişatında şekillenecek ya da qırımtatar tiliniñ belli bir müim çizgisini kösterecek nutuqtaki qullanabilüvge doğrulta.

Derslik oqutuvniñ ilmiylik esasına, em de ardı-sıralıq, ilerilev ve bütünleştirüv talabına izçenli keliştirip berilgen. Ders:

- qonuşuv ve sarf (grammatik) maqsadı;
- mevzuğa ait sözler;
- qonuşuv maqsadına ait dialoglar;
- dersniñ yañı sözlerini çoqmanalıq ve sarf ceetlerinen menimsemek için işler;
- sarf aqqında shema ya da küçük metinli izaat ile resimler körünişinde malumat;
- sarf çevikligini şekillendirmek için ögrenilgen sözler esasında iş ve qonuşuv imselleri (modelleri);
- qonuşuv maqsadına ait metin(ler);
- icadiy vazifeler ve talebe (student)lerniñ mustaqil çalışmaları için vazifelerden ibaret.

Diqqat! / Malumat kâğıtı / NB! şiarları altındaki qoşma izaat bütün oquv malumatınıñ müitinden keçe ve studentke ögrenenni vaqt ile mustaqil tekrarlamak için hızmet ete.

Derslikte ileride Ukraina (ya da diger bir memlekette) tasıl aluvnen ya da zenaat faaliyetinen bağı diger arzularını yerine ketirüvge doğrutilğan oqutuv esası esapqa alınğan. Oca, talebelerniñ esas oquv maqsadı — qırımtatarlarınñ ana tili türkiy tillerniñ esas hususiyetlerini eñ keñ qavrap alğanı sayesinde, qonuşuv ihtiyacını çeşit türkiy milletler arasında, türlü saa ve allarda teminleybilgen menimsevni açıq-aydın añlağanlarına irişmek kerek.

Derslik qırımtatar ve ecnebiy talebelernen, cetelden kelgen oquycılarnen çalışuvda sınap baqlınğan.

Soñki 6 yıl içinde Qırım etrafında ve qırımtatarlar arasında olup keçken ve tillerinde, medeniyetlerinde akis olunğan aqibetleri diqqattan almay, atta seslenmege ve bunen birlikte namlı ocalar ve meslekdeşlerinden alğan bilgilerin paylaşmaq ihtiyacını, kerekligini duyarq, müellif, şu derslik üstünde doğrudan-doğru 3 yıl devamında çalışıp, ocalıq tecribesini Sizge, sayğılı oquycılar, avale etmege cesaretlendi. Em, Ukrainada resmen tanılğan latin elifbesi esasında qırımtatar tilini keniş dairege ilkide taqdim etkenni aqlından çıqarmay, bütün mesüliyetlikniñ şuurına bara da, Siziñ sağlam, faydalı tenqidiñizni selâmlay.

1 ders

SES. ARIF. ELİFBE

Laqırdı mevzusu: Körüşüv

Sarf: Qırımtatar elifbesi. Ses ve arifler

1. AQILDA TUTUÑIZ:

Qırımtatar elifbesi 31 ariften ibaret. Yazıda olarnı 8 sozuq ve 23 tutuq ses ifadeley.

büyük	küçük	adı	büyük	küçük	adı
A	a	A	M	m	Me
B	b	Be	N	n	Ne
C	c	Ce		ñ	Ñe
Ç	ç	Çe	O	o	O
D	d	De	Ö	ö	Ö
E	e	E	P	p	Pe
F	f	Fe	R	r	Re
G	g	Ge	S	s	Se
Ğ	ğ	Ğı	Ş	ş	Şe
H	h	He	T	t	Te
I	ı	I	U	u	U
İ	i	İ	Ü	ü	Ü
J	j	Je	V	v	Ve
K	k	Ke	Y	y	Ye
Q	q	Qı	Z	z	Ze
L	l	Le			

Malümat kâğıtı

Ekseriyette bir arif bir sesni ifadeley.

H arfi eki türlü sesni ifadeley bile:

1) teren til arfi *h* sesini: *halq*, *ahır*, *ruh*;

2) farıngal *h* sesini (alınmalarda rastkelir, latin elifbesine keçüv devrinde yazılışı ve telâffuzı eki türlü ola bilir): *meramet* (*merhamet*), *Alla* (*Allah*), *sana* (*sahna*).

â arfi elifbege kirsetilmegen, çünki arap ve fars tillerinden alınğan sözlerde dáima yımşaq *g*, *k*, *l* tutuqlarından soñ kelgen ög sıra *a* sesini ifadelemek için qullanıla: *kâr*, *tükân*, *lâkin*.

Qırımtatar elifbesi

Aa Bb Cc Çç Dd Ee Ff
Gg Ğğ Hh Iı İi Jj Kk Qq
Ll Mm Nn ñ Oo Öö Pp
Rr Ss Şş Tt Uu Üü
Vv Yy Zz

2. DİNLEÑİZ VE TÉKRARLAÑIZ:

[a]	a-a-a	a-e-e	a-i-a	a-a-ı
[e]	e-e-e	e-i-e	e-a-a	e-e-i
[ı]	ı-ı-ı	ı-ı-u	ı-a-ı	ı-ı-a
[i]	i-i-i	i-i-ü	i-a-e	i-i-e
[o]	o-a-o	o-u-u	o-a-a	o-u-a
[ö]	ö-e-e	ö-ü-e	ö-ü-ü	ö-e-i
[u]	u-a-a	u-u-a	u-a-a	u-u-ı
[ü]	ü-ü-ü	ü-ü-e	ü-e-e	ü-ü-i

Malümat kâğıtı

Qırımtatar tilinde 8 sozuq ses bar, olarnı yazıda **a, e, ı, i, o, ö, u, ü** arifleri ifadeley.

a-a-o	a-a-e	e-a-e	ü-ü-i	a-ı-ı	i-a-a
u-a-a	ı-a-e	e-i-ü	ü-e-i	u-u-ı	i-e-e
i-a-ı	e-a-e	e-ü-i	ü-ü-e	o-u-ı	i-â-i
u-a-ı	u-a-u	e-i-i	ü-a-e	o-a-ı	i-â-e
e-a-ı	ı-a-a	e-â-e	ü-e-e	a-o-ı	i-i-a
a-e-ı-i-o-ö-u-ü					

3. DİNLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

a-â-e	ya-a-ı	ya-a-a	a-yı-a
ye-â-e	e-â-e	yü-e-i	ye-a-e
ı-ı-ı	i-e-i	a-i-i	e-i-ye
u-u-u	yo-u-u	yü-e-ü	ö-ü-i
a-a-ı-ı	e-e-i-e	ö-ü-i-i	o-u-ı-ı
ya-i-â-ı	ü-a-i-e	i-e-e-e	a-ı-a-a
a-â-a-ı	i-i-i-i	e-e-e-e	ı-ı-ı-ı
a-e-a-a	ü-e-e-i	e-i-e-i	ı-a-ı-a
u-a-a-e	ü-e-e-e	e-ü-e-i	u-u-ı-ı
a-ı-a-ı	yö-e-i-i	ye-i-e-e	yo-a-a-ı

Malümat kâğıtı

İ arfi söz başında ve **y** arfniñ ögünde ince aytıla, qalğan allarda ise **i** ve **ı** arasında aytılğan qısqa şekillerde rastkele.

I arfi qısqa aytıla.

Ö, ü arifleri tek **d, t, s, ç, k** ariflerinden soñ ince, qalğan allarda ise orta ya da qalın telâffuz etile.

4. OQUÑIZ:

oya, aya, iya, ıya, eya, uya
öye, eye, iye, ye, ae, aye

oyu, uyu, iyi, iiy, eyü, ayu
yaye, yüye, iye, üye, yee, ue

öe, iiy, eiy, ıyı, uya, ıy
aaa, uyua, iyee, iyii, iiiii

5. AQILDA TUTUÑIZ. TUTUQ SESLER (CONSONANTS):

№	Arif (letter)		Ses (sound)	
	Qırımtatar tili		Qırımtatar tili (Crimean Tatar language)	İngliz tili (English equivalent)
1	D, d		duyğu [duyğu] — feeling	[d] — dress
2	T, t		tuman [tuman] — fog	[t] — table
3	K, k		kitap [kitap] — book	[k] — kind
4	Q, q		qol [qol] — hand	[kh] — khan
5	Ğ, ğ		ağa [ağa] — brother	[h] — haw
6	B, b		bala [bala] — child	[b] — banner
7	Ç, ç		çöl [çöl] — field	[ch] — church
8	L, l		lampat [lampat] — lamp	[l] — lamp
9	V, v		suvuq [suvuq] — cold, Vatan [vatan] — Homeland	[v] or [w] — voice, work
10	S, s		bosağa [bosağa] — porch	[s] — glass
11	N, n		anter [anter] — dress	[n] — name
12	Ñ		deñiz [deñiz] — sea	[ŋ] — feeling

6. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

M m ma-me-mi-mo-mı-mu*

N n in-on-in-un-an-en
a-na me-ni
o-nı i-ne
u-nu ü-nü
e-ne a-man
ö-ne e-ni
ma-ni o-ne

ana

B b ba-bo-bı-be-bi-bü
ab-ob-ib-eb-ib-ub
ba-ba ab-ba
o-ba ö-be
u-ba ü-be
u-bu ü-bü
o-bo e-be
bı-ı bi-i

baba

Anam ve babam. Anam anda.
Anamnen babam. Babam mında.
ve ~ -nen anda ≠ mında

*Tutuq sesler ince sozuqlar ögünde yımşamaz. İnce sozuqlar qalın ve qısqa oqlır.

7. YAZIÑIZ.

M m

N n

B b

8. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Q q qa-qo-qu-qı-qi-aq
K k ke-ki-kü-kâ-kö-ek
a-qa e-ke
o-qu ö-kü
u-quq ü-küm
aq-qı e-ki
qı-yıq ki-yik
daq-qa ki-ye
yoq, qoy, köy, kiy, aq,
eki, quyu, kiymek

Y y ya-ye-yı-yi-yo-yu
ñ añ-eñ-iñ-oñ-ıñ-üñ
na-ne añ-la
on-nı ke-ñi
un-um añ-ım
me-ni ma-ña
mı-na bu-ña
o-nı o-ña
eñ, oñ, onıñ, soñu,
ne, on, qanun, oyun

9. YAZIÑIZ.

Q q

K k

Y y

ñ

10. DİNLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

11. OQUÑIZ:

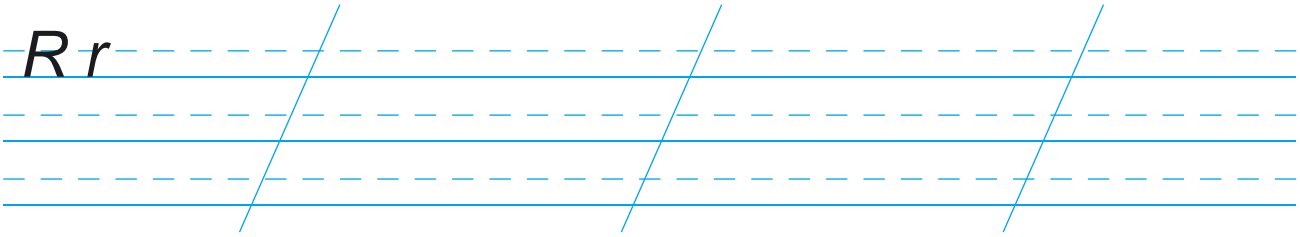
R r ra-re-ri-ro-ru-rı
 ar-er-ır-ir-or-ör
 a-ra ra-a
 o-ra u-ra
 ü-re ö-re
 i-ri ı-rı
 e-re e-er
 u-ru ı-ra
 irimek, oraq, urmaq,
 nar, ber, bar, qar, kâr

eken, qaqqan,
 baqqan, onıñ,
 Qırım, qara,
 babañ, anañ,
 kün, keñ,
 qan, añ.

12. YAZIÑIZ.

13. DİNLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

14. OQUÑIZ:

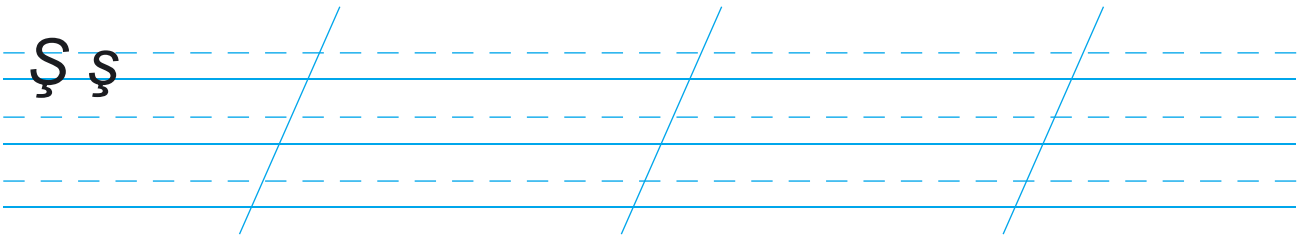
Ş s şa-şe-şü-şi-şı-şö
 aş-eş-oş-üş-iş-ış
 aş-a şa-a
 ü-şü şü-ü
 e-şi ı-şi
 a-şı o-şu
 i-şa ı-şı
 i-şe e-şi

bu, şu, o,
 şeker, şan, şeñ, aş,
 iş, şey, köşe, qış,
 qaşıq, Şura.

15. YAZIÑIZ.

16. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

T t to-tu-tı-ti-te-tü
at-ot-it-et-üt-öt
a-ta ta-ta
ü-tü tü-tü
e-te te-e
i-ti ı-tı
ot-a a-to
o-tu ö-te

17. OQUÑIZ:

tata, turna,
at, ot, turmaq,
ötmek, tayaq,
töşek, ştan,
armut

18. YAZIÑIZ.

T t

19. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

D d da-de-dı-di-du-dü
ad-od-ed-id-ud-üd
a-da da-a
o-da de-e
i-de di-ye
u-du dü-ü
e-de da-ı
i-di dö-e

20. OQUÑIZ:

ad, dayı,
daa, dua,
yarımada,
qayda, edi,
dedi,
demek

21. YAZIÑIZ.

D d

22. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

23. OQUÑIZ:

P p pa-po-pu-pı-pi-pe
ap-ep-ıp-ip-op-öp
a-pa pa-ap
u-pa pu-u
i-pe pü-ü
i-pi pe-a
ö-pe pı-a
ı-pı pı-ı

ap, köpek,
öpmek, pamuq,
papiy, para,
penir, piyade,
pıtaq

24. YAZIÑIZ.

P p

25. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

26. OQUÑIZ:

L l la-le-lu-lü-lı-li
al-el-ol-öl-ul-il
a-la e-le
o-la ü-lü
e-lâ i-le
ö-le ü-le
a-lı e-li
o-lu ö-lü

alma, limon,
olmaq, kelin,
almaq, qol (el),
qalmaq, qulaq,
leylek, yıl, altın

27. YAZIÑIZ.

L l

28. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

B b P p

ba-pa	bu-pu	bı-pı	
bo-po	be-pe	bi-pi	
	ba-bo-bu-bı-bi		
	pa-pe-pu-pı-pi		
pa-pa-ba	po-bo-bo	ba-ba-pa	bo-po-po
ba-pa-ba	bo-po-po	pu-bu-pu	pe-be-pe
bu-pu-pu	be-pe-pe	pe-pe-pi	pi-bi-pi

29. OQUÑIZ:

baq — pak
bet — pek
bitirmek — parlamak
burmaq — pıtamaq
buzla — pusla
bara — para

30. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

D d T t

da-de-do-du-dı-di		ta-te-tı-ti-tu-tü	
da-ta	da-da-ta	do-to-ta	ta-da-da
de-te	te-de-de	te-te-de	te-de-te
do-to	to-do-da	to-do-dı	tu-tu-dı
du-tu	tu-tu-tı	de-de-te	du-du-tı
dı-tı	dı-tı-dı	dı-dı-dı	dı-dı-tı

31. OQUÑIZ:

dert — ter
ald — alt
dem — teñ
dam — tañ
dayan — tayan

32. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

G g

ge-gi-gü-gâ-gö
eg-ig-üg-ög
e-ge ge-e
ü-gü gü-ü
gü-e gü-â
ü-gâ gi-i
e-gi gö-ü
ö-ge gö-i

H h

ha-hı-hi-ho-hu
ah-ıh-ih-oh-uh
a-ha ha-a
o-ho ho-a
u-hu hu-u
a-hu ha-e
a-hı ha-i
ha-ı hı-a

33. OQUÑIZ:

göl, gül, gönül,
bugün, eger,
güğüm, gemi
ahır, hata, hane,
hıyar, hurma, hortum,
hayal, horan

34. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Ğ ğ

ğâ-ğı-ğö-ğü
qa-qı-qo-qu
ha-hı-hu-ho

ğâ-qa-ğâ
gü-gü-ki
ğâ-qı-hı
ğâ-ge-ke
ğı-qı-ki

ğâ-ğâ-qa-ha-ğö-ğı
ge-ke-ha-hı-ğâ-ğı
ğü-qu-hu-gi-ki-hı
hi-ki-gi-ğı-qı-hı
qo-kö-ho-qu-kü

35. AQLDA TUTUÑIZ. TUTUQ SESLER:

№	Arif		Ses	
	Qırımtatar tilinde		Qırımtatar ve ukrain tillerinde	İngliz tilinde
1	Ç, ç		çeşme [cheshme] — джерело	[ch] — church
2	V, v		vagon [vagon] — вагон, tavuq [tawuq] — курка	[v] or [w] — voice, work
3	F, f		foto [photo] — фото	[ph] — photograph
4	C, c		cian [dʒian] — всевіт	[dʒ] — jam
5	Z, z		zeytün [zeytun] — маслина	[z] — zebra
6	J, j		jurnalist [zhurnalist] — журналіст	[zh] — journalist
7	S, s		salı [salı] — вівторок	[s] — soul

36. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

37. OQUÑIZ:

Ç ç   ça-çe-çi-cı-co-cö
 aç-iç-üç-uç-ıç
 a-ça   ça-aç
 i-çe   çi-iç
 o-ço   çü-üç
 u-çu   çu-uç
 ö-çö   çu-ıç
 i-çi   a-çı

aç, üç, açmaq,
 uçmaq, çaynik,
 qaç, keç, çañ,
 perçem, çanta,
 çarşenbe, çeşit

38. YAZIÑIZ.

Ç ç

39. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

V v va-ve-vi-vi
aw-ow-uw-üw
a-va va-aw
u-wu vu-uw
e-ve ve-ew
a-wa vi-aw
ü-wü vi-ew
u-wı ve-aw

40. OQUÑIZ:

av, ava, ve,
buv, ayuv,
qaşqaval, vaşaq,
vagon, vay,
vaqıt, vatan

41. YAZIÑIZ.

V v

42. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

F f fa-fe-fu-fi-fi
af-ef-if-uf-if-of
a-fa fa-af
o-fo fo-of
u-fu fu-uf
e-fe fe-ef
i-fi fi-if
ı-fi fi-if

43. OQUÑIZ:

fabrika, foto,
futbol, faal,
fayda, fuqare,
fena, fidan

44. YAZIÑIZ.

F f

45. DİŇLEŇİZ VE TEKRARLAŇIZ:

C c ca-ce-ci-cı-cu-cü
 ac-ec-ic-oc-uc-ic
 o-ca ca-ac
 a-ca ce-ac
 e-ca cu-uc
 i-ce ci-ic
 e-ce ce-ec
 u-cu cü-üc

46. OQUŇIZ:

oca, eca,
 cail, cian,
 cam, can,
 cep, cümle,
 oquyıcı, cedvel

47. DİŇLEŇİZ VE TEKRARLAŇIZ:

Z z za-ze-zı-zı-zu-zü
 az-ez-iz-iz-uz-üz
 a-za za-az
 e-ze ze-ez
 i-zi zi-iz
 ı-zı zı-iz
 o-zo zo-oz
 u-zu zu-uz

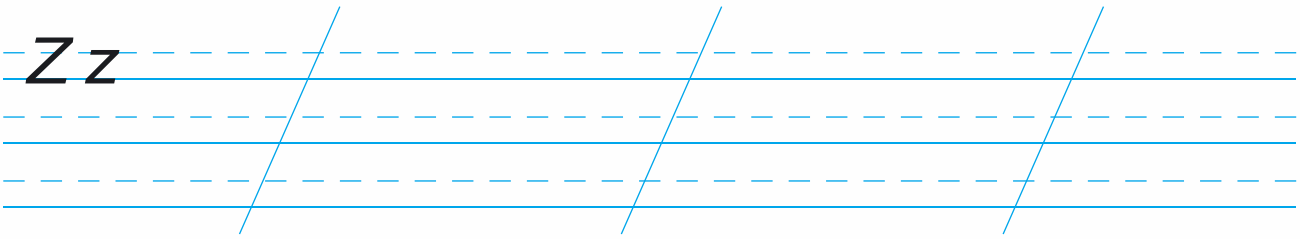

48. OQUŇIZ:

az, iz, öz,
 köz, yaz, yüz,
 yuz, yuzum, buz,
 bazar, zurafe, zarar,
 yıldız, deňiz

49. YAZIŇIZ.

50. DİŇLEŇİZ VE TEKRARLAŇIZ:

S s sa-so-su-sı-se-si
 as-es-is-ıs-os-ös
 a-sa sa-as
 o-so se-es
 ı-sı sı-ıs
 e-se sü-üs
 ö-se su-ıs
 o-sa sı-ıs

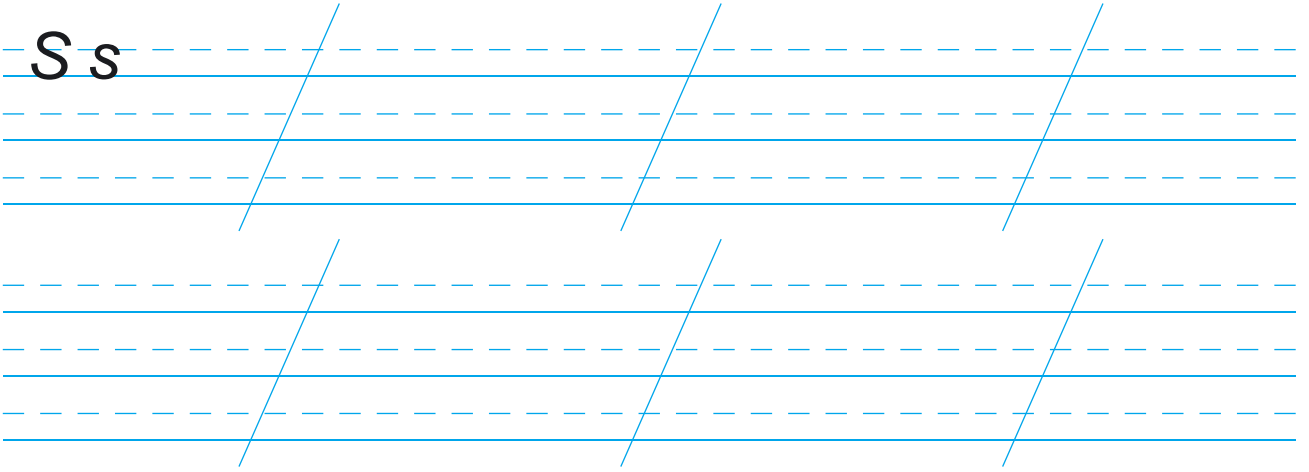
51. OQUŇIZ:

suv, süt,
 saat, ösmek,
 masal, esap,
 kısım, saqal,
 sınıf, seki

52. YAZIÑIZ.

S s

53. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Jj ja-je-jı-ju

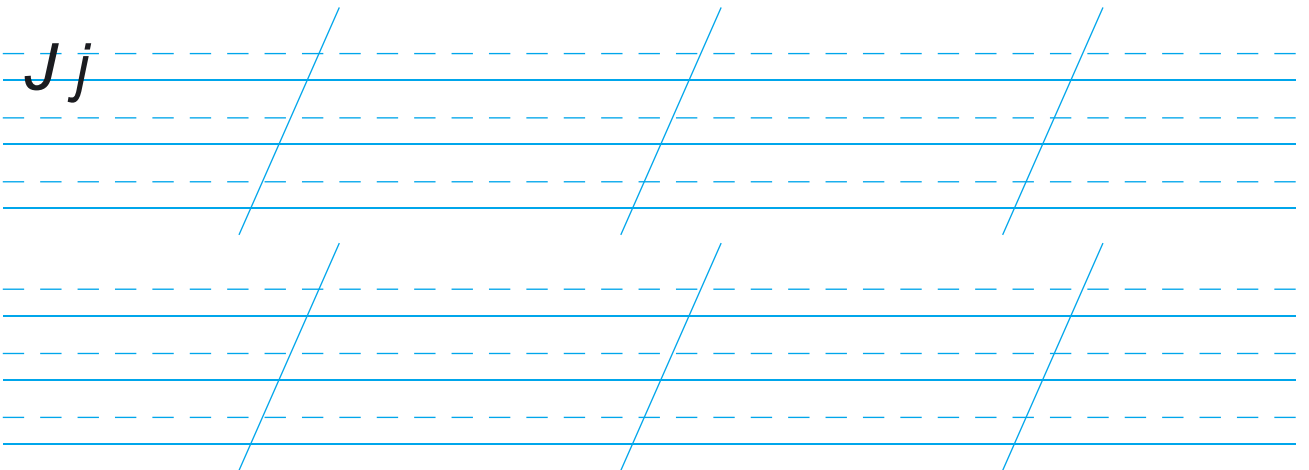
54. OQUÑIZ:

janr,
jurnalist,
ajderha,
jonglör,
jaket, jüri,
juvuldamaq

55. YAZIÑIZ.

Jj

58. SÖZLERİNİ OQUÑIZ. LUĞATSIZ HATIRLAĞANLARINIZNIÑ TÛBÛNİ QAYD ETİÑİZ. ■

ad, dayı, daa, dua, yarımada, qayda, edi, dedi, demek;

göl, gül, göñül, bugün, eger, gügüm, gemi;

ahır, hata, hane, hıyar, hurma, hortum, hayal, horan;

tata, turna, at, ot, turmaq, ötmek, tayaq, töşek, ştan, armut;

az, iz, öz, köz, yaz, yüz, yuz, yuzum, buz, bazar, zurafe, zarar, yıldız, deñiz;

suv, süt, saat, ösmek, masal, esap, qısım, saqal, sınıf, sekiz;

yoq, qoy, köy, kiy, aq, eki, quyu, kiymek;

eñ, oñ, onıñ, soñu, ne, on, qanun, oyun;

alma, limon, olmaq, kelin, almaq, qol (el), qalmaq, qulaq, leylek, yıl, altın;

fabrika, foto, futbol, faal, fayda, fuqare, fena, fidan;

aç, üç, açmaq, uçmaq, çaynik, qaç, keç, çañ, perçem, çanta, çarşenbe, çeşit;

ap, köpek, öpmek, pamuq, papiy, para, penir, piyade, pıtaq;

oca, eca, cail, cian, cam, can, cep, cümle, oquyıcı, cedvel;

janr, jurnalist, ajderha, jonglör, jaket, jüri, juvuldamaq;

ve, buv, av, ava, ayuv, qaşqaval, vaşaq, vagon, vay, vaqıt, vatan;

bu, şu, o, şeker, şan, şeñ, aş, iş, şey, köşe, qış, qaşıq, Şura;

eken, qaqqan, baqqan, onıñ, Qırım, qara, babañ, anañ, kün, keñ, qan, añ.

2 ders

BU KİM? BU NE?

Laqırdı mevzusu: Selâmlaşuv. Sağlıqlaşuv. Tanışuv

Sarf: Canlı / cansız isimler

1. ÓQUÑIZ:

— Saba şerifñiz hayırlı olsun!

— Sizge de hayırlı olsun!

— Kün şerifñiz hayırlı olsun! (Méribañız!)

— Sizge de şay olsun! (Merabañız!)

— Aqşamlar hayırlı olsun!

— Hayırğa qarşı!

— Selâm aléyküm! (Selâm!)

— Aleyküm selâm!

— Sağlıqnen qalıñız!

— Sağlıqnen barıñız!

— Körüşkéncé! (Yarıñgáce!)

— Körüşkéncé! (Yarıñgáce!)

— Geceñiz hayır!

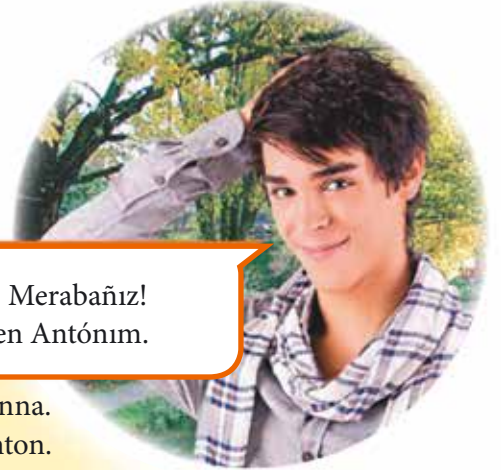
— Hayırğa qarşı!

2. ÖQUÑİZ VE ÁYTIÑİZ:

— Selâm aleyküm!
Men Ğannam.

— Merabañız!
Men Antónim.

Men Ğannam = Menim adım Ğanna.
Men Antonım = Menim adım Anton.
Men Memétim = Menim adım Memet.
Men Asiyém = Menim adım Asiyé.

Seniñ adıñ ne?

Menim adım Ğanna.
Menim adım Memet.
Menim adım ...

Selâm!
Men Meryémim.

Selâm!
Men Solomi'yam.

3. HÁTIRLAÑIZ:

Men → benim; sen – seniñ

gece

saba

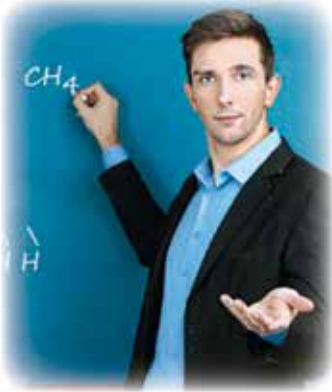
kündüz

aqşam

4. TALİL ÉTİÑİZ:

— Bu kim?
— Bu — oca.

— Bu kim?
— Bu — qadın.

— Bu ne?
— Bu — telefon.

— Bu ne?
— Bu — qurşun qalem.

Bu — insan. (Bu kim?)

Bu — közlük. (Bu ne?)

NB!

Qırımtatar tilinde isimleriniñ episi ya canlı (tek insanlar), ya da cansız olur (ayvan, şey ve adiseler).

İsimniñ canlı / cansız olğanına baqıp, **Bu kim?** (**Kim?**) ya da **Bu ne?** (**Ne?**) suali berilir.

5. AQILDA TUTUÑIZ:

Kim?	Ne?
şahıs (qadın, bala, oğlan, student, qomşu, Anton, Arzı)	şey (qalem, kitap, uçaq, oda, saat, şeer, Kyiv)
	ayvan (köpek, mışıq, at, arslan)
	abstrakt ad (sevgi, vaqıt, oquv, balalıq...)
	tabiat (terek, yağmur, seyyare, yel, küneş, özen...)

2) Dialoglarını nümüne göre ve tasvirine nisbeten toldurünüz.

Nümüne:

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu ne?
— Bu — alma.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

3) ‘Kim?’ ya da ‘Ne?’ sorularını yazınız.

Nümüne: Bu oca. — Bu kim? Bu tahta. — Bu ne?

Bu — tren. Bu — kız. Bu — yolcu. Bu — oca. Bu — oca ve öğrenciler. Bu — ukrainler. Bu — gazet ve mecmualar. Bu — Türkiye. Bu — paytaht. Bu — kurşun kalem. Bu — soyadı. Bu — Lenyara oca. Bu — at. Bu — portaqal. Bu — şehir. Bu — tükân. Bu — reis. Bu — Ayşe ve Meryem. Bu — yaşlar. Bu — hastalık. Bu — qar. Bu — şehirler. Bu — Bağçasaray. Bu — yol.

4) Oquñız.

- Merabañız!
 — Merabañız!
 — Özümni tanıتماğa ruhset beriñiz, benim adım Server.
 — Pek memnünim! Menim adım Arsen.
 — Men de memnünim!
- Selâm aleyküm!
 — Aleyküm selâm!
 — Menim adım Ayder.
 — Pek memnünim. Men Solomiya!
 — Men de memnünim.
- Selâm!
 — Aleyküm selâm!
 — Menim adım Abibulla. Ya seniñ adıñ ne?
 — Menim adım Zaur.
 — Memnünim.
 — Men de.

Aqılda tutuñız:
 Men → benim

5) Dialoglar tiziñiz.

- Sabalar hayır!
 — _____
 — Bu — student. Onıñ adı Artöm.
 — _____
 — Pek memnünim.
 — _____
- Selâm aleyküm!
 — _____
 — Pek memnünim. Menim adım Ayder.
 — _____

6) Tanışuv dialoglarını vaziyetine köre tertip etiñiz.

Nümüne: Solomiya, Ayder, aqşam.

- **Aqşamlar hayır!**
 — **Hayırğa qarşı!**
 — **Tanış olayıq, men — Solomiya.**
 — **Pek memnünim. Menim adım Ayder.**

- a) Remzi, Fevzi, kündüz.
 b) Student, oca, saba.
 c) Selime, Pakize, aqşam.

7) Selâmlaşuv dialoglarını vaziyetine köre tertip etiñiz.

Nümüne: Solomiya, Ayder, aqşam.

- **Aqşamlar hayır, Ayder!**
 — **Hayırğa qarşı, Solomiya!**

- a) Artur, İgor, kündüz;
 b) Refat bey, Gülnara hanum, saba.
 c) Alime, Saniye, aqşam.
 ç) Bekir, Edem, 6:30 a.m.
 d) Serğiy, Tetâna, 19:00
 e) Zeynep, Mehmet, 14:00
 f) Bogdan, Sevil, 8:00 a.m.

8) Sağlıqlaşuv dialoglarını vaziyetine köre tertip etiñiz.

Nümüne: Solomiya, Ayder, aqşam.

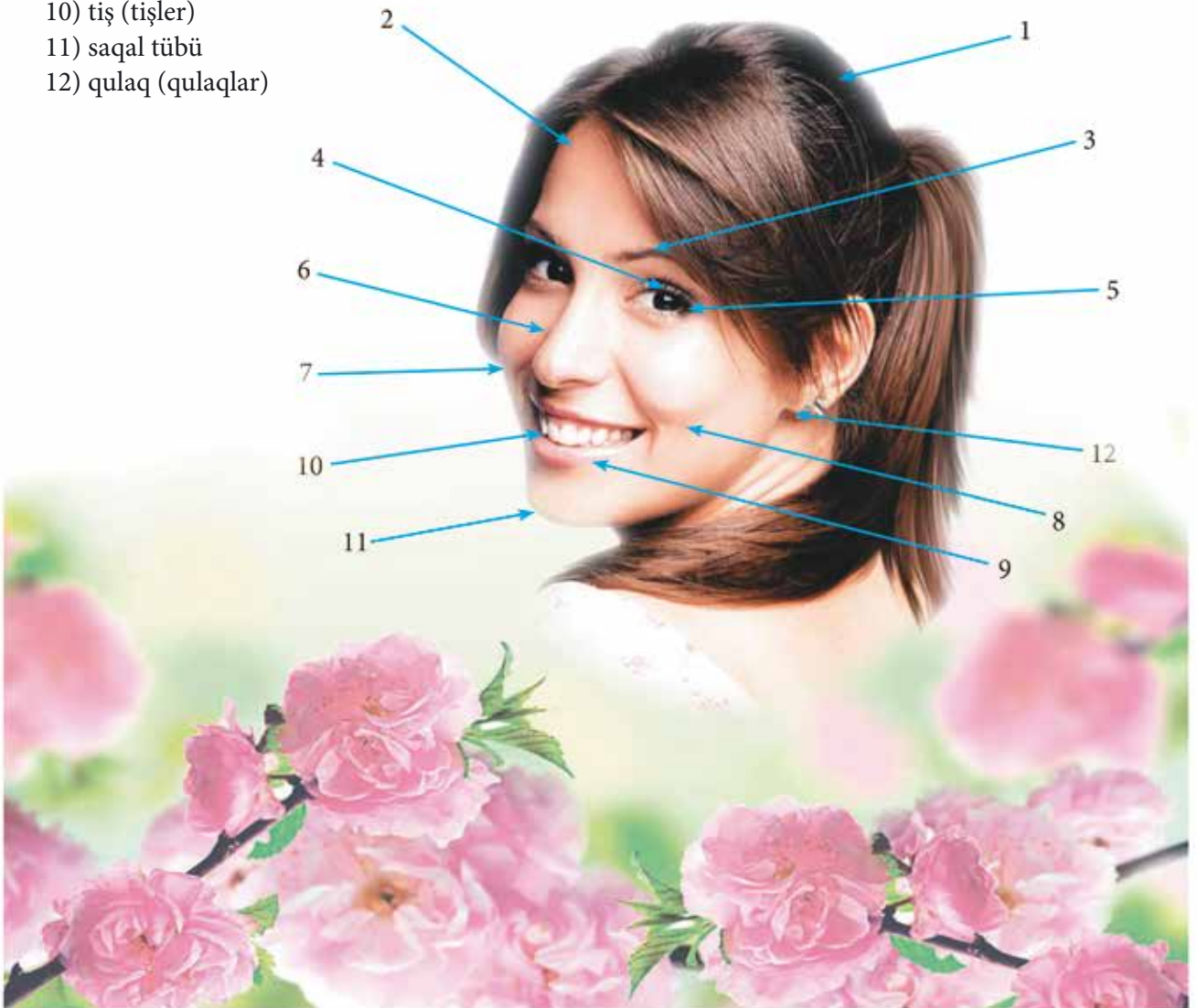
- **Aqşamlar hayır, Ayder!**
 — **Yarıñgece, Solomiya!**

- a) Artur, İgor, kündüz, oquv;
 b) Refat bey, Gülnara hanum, aqşam, universitet;
 c) Alime, Saniye, aqşam, diskoteka;
 ç) Olesâ, Andriy, gece, soqaq.

8. LUĞATIŃIZĞA QOŞUŃIZ.

- 1) saç
- 2) yüz=bet
- 3) qaş (qaşlar)
- 4) kirpik (kirpikler)
- 5) köz (közler)
- 6) burun
- 7) yanaq (yanaqlar)
- 8) çuqurçıq (çuqurçıqlar)
- 9) dudaq (dudaqlar)
- 10) tiş (tişler)
- 11) saqal túbü
- 12) qulaq (qulaqlar)

3 ders

MEN KİMİM? BİZ KİMLERMİZ?

Laqırdı mevzusu: Tanışuv.

Sarf: İsimlerde soy. Şahsiy zamirler.

1. OQUŃIZ:

Selâm!
Men Ayderim.
Men qırımtata´rım,
stude´ntim.
Solomiya – benim dostum.
O, ukrain.

Kün şerifñiz hayırlı olsun!
Men Solomiyam.
Men ukrai´nim,
studentim.
Ayder – benim dostum. O,
qırımtatar.

2. AQILDA TUTUŃIZ:

Teklikte (☺)	men	biz	Çoqluqta (☺ ☺ ☺)
	sen	siz	
	o	olar	

3. TEKRARLAÑIZ:

Bu, ocadır.
O, qırımtatar.

Bu, qadın.
O, ekimdir.

Bu, erkek.
O, programcıdır.

Bu, qız.
O, sportçudur.

Bu, qıznen oğlan.
Olar stude'ntler.

Bu, qıznen yigit.
Yigit satıcı.
Qız satın alıcı.

NB!

Qırımtatar tilinde isimlerde soy kayd etilmez. Sözni erkek ya da qadıńǵa ait olǵanını bildirmek için bazıda mahsus, olarǵa ait sözler qullanılır.

4. AQILDA TUTUÑIZ:

 O	 O	 O
erkek, masa, qurşun qalem, Ayder, Ekrem, student, ekim, muzey...	qadın, memleket, qalem, Solomiya, tavan, Meryem... aile, maqale	söz, sayı, yağ, göl, pencere, süt...
Ana-baba, baba, Ferat, Enver, Salğır	cevap, gece, tuz, furun, seyaat, yaşlıq	deñiz, çöl, küneş, yürek, oquv yurtu, müit
Dilâver, Alim		sual, saç, ad, istek, vazife...

5. İŞLERİNİ YAPINIZ.

1) Sözlerni olarğa ait sutunlarda yazıñız.

Erkek, aqay, apay, ana-baba, baba, ana, tata, ağa, torun, bita, qartana, qartbaba, dede, ala, tize, emce, dayı, enişte, dudu, yenge

O	O
Erkek ...	Ana ...
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

2) Beden qısımlarını hatırlap yazıñız.

el (qol)...	burun ...	yüz (bet) ...
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

3) Dialoglarda olmağan sözlerni yazıñız. Malümat kâğıtını kullanıñız!

- ... kimdir?
- ... talebedir.
- ... adı nedir?
- ... adı Enver.

- ... kimsiñ?
- Men studentim.
- ... adıñ nedir?
- ... adım Timur.

- ... ki'mler?
- Olar ağa-qarda'şlar.
- Olar ..'-mi?
- Yoq, olar studentler degil, olar talebele'rdir.

Malümat kâğıtı

Bu
Menim
O
Onıñ
Sen
Seniñ
Olar

3 ders. Men kímim? Biz kimlérimiz?

6.

O	O	O
kimniñ?	kimniñ?	kimniñ?
Menim burnum tirsegim parmağım	Menim qolum başım elim	Menim yüzüm qulağım közüm

(Menim) ağam. (Menim) şekerim. (Menim) tatam. (Menim) çantam. (Menim) pencerem. (Menim) şeerim.
Bu, (menim) babam. Bu, (menim) qarandaşım. Bu, (menim) anam. Bu, (menim) qalemim. Bu, (menim) pencerem. Bu, (menim) şeerim.

7.

— Esmam, bu kim? — Bu, benim dostum. Bu, benim Arslan dostum.	— Elvira, bu kim? — Bu, benim dostum. Bu, benim Leyla dostum.
— Ayder, bu kim? — Bu, benim qaradaşım. Bu, benim Enver qaradaşım.	— Student, bu kim? — Bu, benim tatam. Bu, benim Arzı tatam.

8. AQLIDA TUTUÑIZ:

KİM?	KİMNİÑ?	KİMİ?	
MEN	<i>menim</i>	<i>-(i/u/ü)m</i>	menim anam, oğlum, başım, elim
SEN	<i>seniñ</i>	<i>-(i/u/ü)ñ</i>	seniñ anañ, oğluñ, başıñ, eliñ
O	<i>oniñ</i>	<i>-(s)i/u/ü</i>	oniñ anası, oğlu, başı, eli
BİZ	<i>bizim</i>	<i>-(i/u)mız/-(i/ü)miz</i>	bizim anamız, oğlumız, başımız, elimiz
SİZ	<i>siziñ</i>	<i>-(i/u)ñız/-(i/ü)ñiz</i>	siziñ anañız, oğluñız, başıñız, eliñiz
OLAR	<i>olarniñ</i>	<i>-(s)i/u/ü</i>	olarniñ anası, oğlu, başı, eli

9. VAZİFELERNİ BECERİŇİZ.

1) Cedvelni malümat kâğıtındaki misallernen tamamlaňız.

O:	şorba, penir ...
O:	işhane, suv ...
O:	qulaq ...

Malümat kâğıtı

Sport, çanta,
tata, işhane,
qaymaq, penir,
foto, student,
dost, şorba,
qulaq, qanun,
turaq, köpür,
til, qış, fotograf,
dost, şeer, suv,
temaşa, pencere

2) Noqtalar yerine 'menim' sözünen beraber isimge kerek şahıs yalğamasını qoşuňız.

Nümüne: Bu ... ana... ⇒ Bu menim anam.

Bu ... çanta.. Bu ... penir.. Bu ... şeer.. Bu ... işhane.. Bu ... fotocihaz.. Bu ... qulaq..
Bu ... bala.. Bu ... ağa.. Bu ... harita.. Bu ... balıq.. Bu ... gruppa.. Bu ... baba..

3) Cümlelerni nümünege baqıp yekünleňiz.

Nümüne: Bu benim ... ⇒ Bu benim ağam.

Bu benim ..m. Bu benim ..ım. Bu benim ..im. Bu benim ..um. Bu benim ..üm. Bu benim ..ğım.
Bu benim ..gim. Bu benim ..bım. Bu benim ..bim. Bu benim ..dım. Bu benim ..dim..

Bu seniň ..ñ. Bu bizim ..mız. Bu onıň ..sı. Bu bizim ..ımız. Bu siziň ..üňiz. Bu onıň ..ğı. Bu seniň ..giň.
Bu siziň ..bıňız. Bu olarnıň ..u.

4) Sözlerge arifler qoşıp, yazıp alıňız.

Nümüne: Stud_nt. ⇒ Student .

Od_, kürs_, penc_r_, cüzd_n, an_htar, tav_n, mas_, taht_, tab_n, def_t_r, luğ_t, qal_m,
q_pu, şemsiy_, ça_ta, qara_daş, ge_e, dola_, ce_vel, b_r, _ul, ya_luq, asq_ç, k_tap, şiş_,
perv_z.

4 ders

MEN STUDÉNTİM. BİZ STUDENTLÉRMİZ

Laqırdı mevzusu: Tanışuv.

Sarf: İsimlerde sayı. İsimler teklikte ve çoqluqta.

1. OQUÑIZ:

Saba şerifiñiz hayırlı olsun! Men ocam. Menim adım Sabriye. Men qırımtatırım. Lütfen, tanış óluñız! Bu — Djon ve Marta. Olar ecnebiyeler. Djon — kanadalı, Marta ise — leh. Djon ve Marta — benim studentlerim. Olar dóstlar.

Qırımtatar, Djon, Marta, kanadalı, leh — **teklikte (singular)**.

Ecnebiyeler, studentler, dostlar — **çoqluqta (plural)**.

Bu — oğlan.

Bu — oğlanlar.

Bu — ev.

Bu — evler.

Bu — künaylan.

Bu — künaylanlar.

2. AQLDA TUTUÑIZ:

Bu — k zl k.

Bu — benim k zl gim.

Bu — evler.

Bu — bizim evlerimiz.

Bu —  e ekler.

Bu — siziñ  e ekleriñiz.

Bu — dostlar.

Bu — olarnıñ dostları.

3. OQUÑIZ. AQLDA TUTUÑIZ:

	Teklikte		�oqluqta	Diqqat!!!
O 	Oca, anahtar, qalemdan, qartbaba, qıral, aydavcı	Olar 	Ocalar, anahtarlar, qalemdanlar, qartbabalar, qıralar, aydavcılar	a, ı, o, u → lar
	Student, kompyuter, �eger, ekim, muzey		Studentler, kompyuterler, �egerler, ekimler, muzeyler	e, i, �, � → ler

4. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.**Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız.***Nümüne:* universitet ⇔ universitetler.

Berber, aydavcı,  avuş, u ucı, ekim, asker, deñizci, kütüphaneci, a cı, professor, oca, saat, yumruq, maşna, luğat, türk, leh, tiş, telefon, yapraq, qomşu, arqadaş, yataqhane, ev, zil, oğlan, talebe, ukrain, k n, vyetnamlı, kürsü, parmaq, sofra, pı aq, burun, o.

Aqılda tutuñız!
 Saat — saatler
 Yuzum — yuzumler
 Yuz — yuzlernen

5. VAZİFELERNİ BECERİŇİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız. Yalğama ayıruvına sebep olğan arifni qayd etiñiz.

Nümüne: parmaq ⇒ parmaqlar.

Kürsü, burun, çorap, qursaq, sofa, tirsek, qurşun qalem, ukrain, amerikalı, türk, satıcı, satın alıcı, mışıq, arslan, çın, köreli, ev, yataqhane, tilim

---

---

6. OQUŇIZ:

Teklikte		Çoqluqta	
○	Kitap, ana, tata	Olar ♀ ♂	Kitaplar, analar, tatarlar
♀	Meydan, yayın		Meydanlar, yayınlar
	Divar, qazan		Divarlar, qazanlar
	Kezinti		Kezintiler

7. VAZİFELERNİ BECERİŇİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız.

Nümüne: oda → odalar.

Dolap, dost, tata, işhane, lampat, cemidan, qaşıq, ava, maşna, bulut, raketa, baş, qol, divar, taban, kitap, qalem, tahta, yanaq, dudaq, iş, saife, boyun

---

---

8. OQUŇIZ:

Teklikte		Çoqluqta		Diqqat!!!
○ ☀	Tarla, qulaq, yurt	Olar	Tarlalar, qulaqlar, yurtlar	a, ı, o, u → lar
	Pencere, söz, şeer, deñiz, vazife, cümle, yüz		Pencereler, sözler, deñizler, vazifeler, cümleler, yüzler	e, i, ö, ü → ler
	Qalp, baar, sual		Qalpler, baarler[r·], sualler[l']	[qal'p]→ ler , [baar·]→ ler , [sual']→ ler .
	Soyad, oquv yurtu		Soyadlar, oquv yurtları	soyad → lar; yurt+u→ yurt+ lar+ı
	Köz, göl, köy,		Közler, göller, köyler	[koz·]→ ler , [gol']→ ler , [koy·]→ ler .
	Biz, til, tiş,		Bizler, tiller, tişler	biz]→ ler , [til']→ ler , [tiş]→ ler .
	Büyük, kök, yuz, yuzum		büyükler, kökler, yuzler(nen), yuzumler	[buyuk]→ ler , [kok] → ler , [yuz]→ ler (nen), [yuzum]→ ler .

9. VAZİFELERNİ BECERİŇİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız.

Nümüne: pencere ⇔ pencereler.

Şeer, söz, beden, tiz, mañlay, qulaq, köz, omuz, yüz (bet), sual, vazife, pervaz, pencere, köpçek, küzgü, terek, alma, göl ...

---

10. AQLIDA TUTUŇIZ:

Teklikte	Çoqluqta
köz	közler (lâkin eki köz)
parmaq	parmaqlar (lâkin beş parmaq)
bala	balalar (lâkin çoq bala)
insan	insanlar (lâkin bayağı insan)
asker	askerler (lâkin biñ asker)

11. VAZİFELERNİ BECERİŇİZ.

1) Evel berilgen suallerge cevapnı tapıñız.

Bu kim? _____

Bu ne? _____

Bu deftermi? _____

Bu da deftermi? _____

Bu siziñ tatañızmi? _____

Onıñ adı ne? _____

2) Sualge nümünege baqıp cevap beriñiz.

Nümüne: Bu siziñ kitabıñızmi? ⇔ E, bu menim kitabım.

1. Bu seniñ ağañmı? 2. Bu onıñ çantasımı? 3. Bu siziñ luğatıñızmi? 4. Bu onıñ sınıfımı? 5. Bu siziñ şeeriñizmi? 6. Bu onıñ tatasımı? 7. Bu seniñ dostuñmı? 8. Bu siziñ maşnañızmi? 9. Bu onıñ anasını? 10. Bu onıñ luğatımı?

---

3) Noqtalar yerine ‘menim’, ‘seniñ’, ‘oniñ’, ‘bizim’, ‘siziñ’ sözlerini kerek şekilde qoyuñız.

Nümiine: Bu — ... mecmuam. ⇔ Bu — meniim mecmuam.

• **Menim.**

Bu — ... defterim. Bu — ... maşnam. Bu — ... qulağım. Bu — ... qaymağım. Bu — ... ağam. Bu — ... ev-meskenim. Bu — ... anam.

• **Seniñ.**

Bu — ... şarfiñ. Bu — ... mektebiñ. Bu — ... ev-meskeniñ. Bu — ... mecmuañ. Bu — ... şapkeñ. Bu — ... şeeriniñ. Bu — ... sekeriniñ. Bu — ... çantañ.

• **Bizim.**

Bu — ... pulumuz. Bu — ... balamız. Bu — ... kitabımız. Bu — ... mektebimiz. Bu — ... şeerimiz. Bu — ... defterimiz. Bu — ... dostumuz.

• **Siziñ.**

Bu — ... defteriñiz. Bu — ... ağañız. Bu — ... kitabıñız. Bu — ... anañız. Bu — ... şeeriniñiz. Bu — ... yataqhanañız. Bu — ... mecmuañız. Bu — ... ev-meskeniñiz. Bu — ... gruppañız. Bu — ... çantañız.

5 ders

MEN KİMİM? O, NASILDIR? BİZ KİMLERMİZ?

Laqırdı mevzusu: Hasiyetname.

Sarf: Sıfat. Sıfatnıñ sualleri.

1. OQUŇIZ:

Me'rabañız! Ke'liñiz, tanış ola'yıq: bu — bizim gruppamız. Biz ecnebiy studentle'rmiz. Bu — Devid. O, amerikalı. O, yüksek boylu, onıñ saçı qara ve quvurçıq, yanaqları tomalaq. Bu ise Ayodele. O, nigeriyalı. Ayodele de yüksek boylu, onıñ ağızı balaban, saçı qara ve qısqa. Bu da Serdar

ve Muhammet. Olar ağa-qardaşlar. Olar türkmenler. Serdar — yüksek boylu, Muhammet ise — alçaq. Olar tüzgün endamlılar. Olarnıñ saçı qara, közleri de qara.

Bu — bizim sınıfımız. Mında bizim masa ve kürsülerimiz tura. Pencere küçük, tahtamız ise balaban. Divarlar mında sarı, qapılar — beyaz.

2. TALİL ETİŇİZ:

Gruppa, saç, dudaqlar, ağız, közler, sınıf, masalar, kürsüler, pencere, tahta, divarlar, qapılar	(Bu ne?)
Biz, ecnebiyler, studentler, Devid, o, amerikalı, Ayodele, Serdar, Muhammet, olar	(Bu kim?)
Menim, seniñ, onıñ, bizim, siziñ, olarnıñ	(Kimniñ? Neniñ?)
Anda, mında, uzaqta, yanında	(Qayda?)
Yüksek, qara, quvurçıq, tomalaq, balaban, qısqa, alçaq, tüzgün, küçük, büyük, sarı, beyaz	(Nasıl?)

Renkler

qırmızı *pomidor*, _____
qara *kömür*, _____
beyaz *şeker*, _____
sarı *limon*, _____
yeşil *yapraq*, _____
mavı *kök*, _____
qaverenki *şokolad*, _____
mor *melevşe*, _____
kök *közler*, _____
renksiz *bulut*, _____

NB!

Sıfatlar predmetniñ alâmetini bildire, em teklikte ve çoqluqta **Nasıl?** sualine cevap bere. Meselâ:

yahşı student,
yahşı ava,
yahşı sual,
yahşı cevaplar.

5 ders. Men kimim? O, nasıldır? Biz kimlirmiz?

3. OQUÑIZ:

yüksek
yüksek ev

alçaq
alçaq ev

qara
qara telefon

beyaz
beyaz telefon

quvurçiq
quvurçiq saç

tegiz
tegiz saç

balaban
balaban balıq

ufağ
ufağ balıq

qısqa
qısqa saç

uzun
uzun saç

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Student (o) — nasıl? — ecnebiy, merametli, yañı...
Şeer (o) — nasıl? — yahşı, eski, büyük...
Studentler (olar) — nasıl? — ecnebîyler, yahşılar, yañılar...
Şeerler (olar) — nasıl? — yahşı, eski, büyük...

Tek haber vazifesinde!

O (kim) yahşı
O (ne) yahşı
Olar (kimler) yahşılar
Olar (neler) yahşı

5. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Qavuzlar içindeki sözlerni qullanıp, suallerge cevap beriñiz.

Nümüne: Bu nasıl taban? (Balaban) — Bu — balaban taban.

1. Bu nasıl kitap? (Meraqlı) _____
2. Bu nasıl pencere? (Eski) _____
3. Bu nasıl qızlar? (Yahşı) _____
4. Bu nasıl meydan? (Yañı) _____
5. Bu nasıl sergi? (Şeñ) _____
6. Bu nasıl oca? (Yaş) _____
7. Bu nasıl yollar? (Keñ) _____
8. Bu nasıl şeer(i)? (Ukrain) _____

2) Sıfatlarını isimlerge keliştirirñiz.

Yaş (student, qız, oğlanlar).
Yaramay (maşna, ders, şeer, kürsüler).
Meraqlı (film, mecmualar, kezintiler, kitaplar).

3) Aşağıda berilgen birikmelerni çoqluqta yazıñız.

Nümüne: Yañı yataqhane — yañı yataqhaneler.

Dülber qız, eski dost, yañı pencere, meraqlı maqale, yaş oca, yaramay student, meraqlı film, güzel fotosüret, yaş qadın.

5 ders. Men kimim? O, nasıldır? Biz kimlermiz?

4) Sözlerni çoqluqta yazıñız.

Sınıf, şirket, subet, mektep, kitap, luğat, şeer, oğlan, mecmua, üylelik, hastahane, cemidan, süret, film, kürsü, yanaq, köpür, qalem, defter, çanta, qış, pencere, ağa, sançqı, qaşıq, stantsiya.

5) Sözlerni teklikte yazıñız.

Qazanlar, pıçaqlar, şişeler, dostlar, qızlar, talebeler, şeerler, studentler, pencereler, ekimler, ocalar, fotosüret, çaynikler, qızlar, zarflar, ayaqlar.

6) Birikmelerni çoqluqta yazıñız.

Nümüne: Oquv yurtu → oquv yurtları;
altın yüzük → altın yüzükler.

Sınıf odası, deñev odası, kümüş saat, baş vazive.

7) Sözlerni çoqluqta yazıñız.

Nümüne: ana, baba ve bala → ana (lar), baba (lar)
ve balalar; pencere, taban ve qapu → pencere,
taban ve qapular.

Dolap, masa ve kürsü; dost ve arqadaş; ağa, tata ve oğul; oca ve student; kitap, defter ve luğat; gazet ve mecmua; zarf ve yapraq; ders, lektiya ve kezinti; köy ve şeer; soqaq ve ev, tükân ve kiosk.

6. AQILDA TUTUÑIZ:

saç	o	uzun, qısqa, tegiz, quvurçiq, sarışın, ciyren, qumral, qara, çal
köz // közler	o//olar	sağ, sol, mavı, kök, qara, elâ, sarı, çiy
dudaq// dudaqlar	o//olar	qırmızı
mañlay	o	uzun, alçaq
qulaq//qulaqlar	o//olar	sağ, sol, uzun
qaş//qaşlar	o//olar	sağ, sol, balaban, qoyu, ince, qara...
dudaq//dudaqlar	o//olar	sağ, sol, qalın, tomalaq, qırmızı, aq
burun	o	balaban, küçük, qısqa, doğru, panti
tiş//tişler	o//olar	beyaz, balaban, küçük
til	o	qırmızı, uzun, qısqa

7. ÖZÜÑİZNI TASVİR ETİÑİZ.

Dostuñızni tasvir etiñiz.

Menim dostum. Onıñ adı — Osman. O, qırımtatar.

O, yüksek boylu. Onıñ közleri elâ, dudaqları — qırmızı.

Saçı qısqa ve tegiz. Mañlayı uzun...

8. İNSANNI FOTOĞA BAQIP TASVİR ETİŇİZ. I

9. LUĞATIŇIZĞA QOŞUŇIZ:

ağır ↑↓ yengil (çanta...)
 qıyın ↑↓ qolay (vazife, test...)
 qara ↑↓ açıq (renk, saç, sarf...)
 quru ↑↓ sılaq (urba, saç, eller...)
 qalın ↑↓ ince (qalem, kitap, torba...)
 yaş ↑↓ qart (ekim...)
 yañı ↑↓ eski (şeer, ev...)
 tolu ↑↓ boş (filcan, oda, çanta...)
 tatlı ↑↓ ekşi (şeftali, alma, yuzum)
 suvuq ↑↓ sıcaq (çay, qave, süt...)
 yahşı ↑↓ yaramay (kün, yol, sual...)
 temiz ↑↓ kirli (kölmek, oda, tahta...)
 tar ↑↓ keñ (qapular, ayat, soqaq...)

10. OQUŇIZ:

— Bu ne?	— Bu seniñ defterini?	— Kitap qayda?
— Bu — çay.	— E, benim.	— Kitap mında.
— <i>Nasıl</i> çay?	— Bu <i>nasıl</i> defter?	— Kitap <i>nasıl</i> ?
— Bu — <i>qara tatlı</i> çay.	— Bu — <i>yañı</i> defter.	— Kitap <i>meraqılı</i> .
— Bu kim?	— Bu almalarını?	— Bu ne?
— Bu — student.	— E, bu — almalar.	— Bu — qalem.
— <i>Nasıl</i> student?	— Almalar <i>nasıl</i> ?	— Bu qalem <i>nasıl</i> ?
— Bu — <i>ecnebiy</i> student.	— Almalar <i>qırmızı</i> ve <i>tatlı</i> .	— Bu qalem <i>pek keyfiyetli</i> .
— Olar kimler?	— Limon qayda?	
— Olar ukrainalılar.	— Limon anda.	
— <i>Nasıl</i> ukrainalılar?	— Limon <i>nasıl</i> ?	
— Olar <i>yaş</i> ukrainalılar.	— O, <i>sarı</i> .	

11. DIALOGLARNI BĂŞTA AĞZAVİY, SOŇRA YAZMA ŞEKİLDE TOLDURIŇIZ.

— Bu ne?	— Bu ne?	— Seniñ urbañ nasıl?
— Bu — portaqal.	— Bu — oda.	— Menim urbam ... .
— Bu portaqal nasıl?	— Bu oda... ?	— Seniñ dostlarıñ nasıl?
— Bu portaqal balaban, tomalaq.	— Bu oda balaban ve yarıq.	— Menim dostlarım ... .
— Bu ne?	— Bu ne?	— Seniñ çantañ nasıl?
— Bu — qapular.	— Bu — pencere.	— Menim çantam ... .
— Qapular ... ?	— Pencere... ?	— Olarñıñ defterleri nasıl?
— Bu qapular keñmi?	— Bu pencere küçük.	— Olarñıñ defterleri ... .
— Seniñ odañ nasıl?	— Seniñ közleriñ nasıl?	— Seniñ ocañ nasıl?
— Menim odam... .	— Menim közlerim	— Menim ocam ... .

12. AQILDA TUTUÑIZ:

Çjan Lun — qıtaylı. Onıñ ana tili — çin tili.
Ayder — qırımatar. Onıñ ana tili — qırımatar tili.
Solomiya — ukrain. Onıñ ana tili — ukrain tili.
Marek — leh. Onıñ ana tili — leh tili.
Ketevan — gürci. Onıñ ana tili — gürci tili.
Djonova — koreyalı. Onıñ ana tili — korey tili.
Ziyep — vyetnamlı. Onıñ ana tili — vyetnam tili.

Lâkin:

Eduardo — brazilli.
Onıñ ana tili — portugal tili.
Devid ve Meri — amerikalılar.
Olarnıñ ana tili — ingliz tili.
Ali — cezairli.
Onıñ ana tili — arap tili.

13. OQUÑIZ:

— Sen qıtaylısıñmı?
— E, men qıtaylım.
— Seniñ ana tiliñ — çin tilimi?
— E, benim ana tilim — çin tili.

— O, kim?
— O, ispan.
— Onıñ ana tili ne?
— Onıñ ana tili — ispan tili.

— O, kim?
— O, suriyeli.
— Onıñ ana tili ne?
— Onıñ ana tili — arap tili.

— Olar kimler?
— Olar yañı romen studentleri.
— Olarnıñ ana tili ne?
— Olarnıñ ana tili — romen tili.

— Men qırımatarım. Ya sen kimsiñ?
— Men litvanım.
— Menim ana tilim — qırımatar tili. Ya seniñ?
— Menim ana tilim — litvan tili.

— Biz ukrainlermiz. Ya siz kimsiz?
— Biz ise — italiyalımız.
— Bizim ana tilimiz — ukrain tili. Ya siziñ?
— Bizim ana tilimiz — italyan tili.

6 ders

BUGÜN QAYSI KÜN? ŞİMDİ QAYSI AY?

Laqırdı mevsusu: Afta künleri. Aylar.

Sarf: Edi, 'olmaq' fiilleri.

1. OQUÑIZ:

Meraba! Bu — Ayder ve Solomiya. Olar studentler.

Ayder — ukrainalı student. O, qırımtatar.

Solomiya — onıñ dostu. O, ukrain. Ayder yüksek boylu, tüzgün endamlı, quvetli. Solomiya — pek yahşı qız. O, yüksek degil, ince belli. Onıñ saçı uzun, tegiz, sarışın.

Bugün bazarertesi. Endi ders başlandı. Yarın salı. Yarın da dersler olacaq.

Şimdi ilk küz ayı. Ava pek yahşı ve sıcaq. Kimerde ava yağmurlu. Evel arman edi. Bu, yaz edi.

Endi ukrain küzü. Soñ orta küz ve boş olacaq.

Ondan soñ qış olacaq. Qış ayları — ilk qış, qara qış ve kiçiktir.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

'Olmaq' fiili (şimdiki zaman)

Men	-m/-ım/-im	Biz	-(ı/i)mız/miz
Sen	-sıñ/-siñ	Siz	-sı/si(-ñı/ñi)z
O	-tır/-tir	Olar	-tır/-tir//(-lardır/-lerdir)

3. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

Ayder — student. = Ayder student**tır**.

O, yüksek boylu oğlan. = O, yüksek boylu oğlan**dır**.

O, qırımtatar. = O, qırımtatar**dır**.

Solomiya — student. = Solomiya student**tır**.

O, yahşı qız. = O, yahşı qız**dır**.

Onıñ saçı pek uzun. = Onıñ saçı pek uzun**dır**.

Alvaro — ecnebiy student. O, perulu. Onıñ ana tili — ispan tili. O, yüksek boylu, tüzgün endamlı oğlandır. Onıñ saçı qara ve tegiz. O, uzundur.

4. AQLDA TUTUÑIZ:

'Edi' fiili (keçken zaman)

Teklikte		Çoqluqta			
Men	edim	Biz	edik		Menim adım Ayder. Tünevın men mında edim . Onıñ adı Andriy. O da tünevın mında edi . Tünevın cumaaqşamı edi .
Sen	ediñ	Siz	ediñiz		Menim adım Solomiya. Tünevın men evde edim . Onıñ adı Ğanna. O da tünevın evde edi . O birisi kün çarşenbe edi .
O	edi	Olar	edi(ler)		Evel mında köy edi . Bizim penceresimiz yapıq edi . Menim adım Ayder. Onıñ adı Andriy. Biz dostmız. Tünevın biz mında edik .

5. OQUÑIZ. SIRANI YEKÜNLEÑIZ:

Bugün **bazarertesi**. Tünevın bazar edi. O birisi kün cumaertesi edi.
 Bugün **salı**. Tünevın bazarertesi edi. O birisi kün bazar edi.
 Bugün **çarşenbe**. Tünevın salı edi. O birisi kün bazarertesi edi.
 Bugün **cumaaqşamı**. Tünevın ...

Malümat kâğıtı

AFTA
 Bazarertesi
 Salı
 Çarşenbe
 Cumaaqşamı
 Cuma
 Cumaertesi
 Bazar

6. SUALLERGE CEVAP BERİÑIZ:

1. Bugün qaysı kün?
2. Tünevın qaysı kün edi?
3. O birisi kün qaysı kün edi?

7. AQLDA TUTUÑIZ:

'Olmaq' fiili (kelecek zaman)

Teklikte		Çoqluqta	
Men	Olacağım	Biz	Olcaqmız
Sen	Olcaqsıñ	Siz	Olcaqsız
O	Olacaq	Olar	Olacaq(lar)

Bugün bazarertesi. Yarın **salı olacaq**. O birisi kün **çarşenbe olacaq**.
 Bugün salı. Yarın **çarşenbe olacaq**. O birisi kün **cumaaqşamı olacaq**.
 Yarın biz mında **olcaqmız**. O birisi kün olar evde **olcaqlar**.

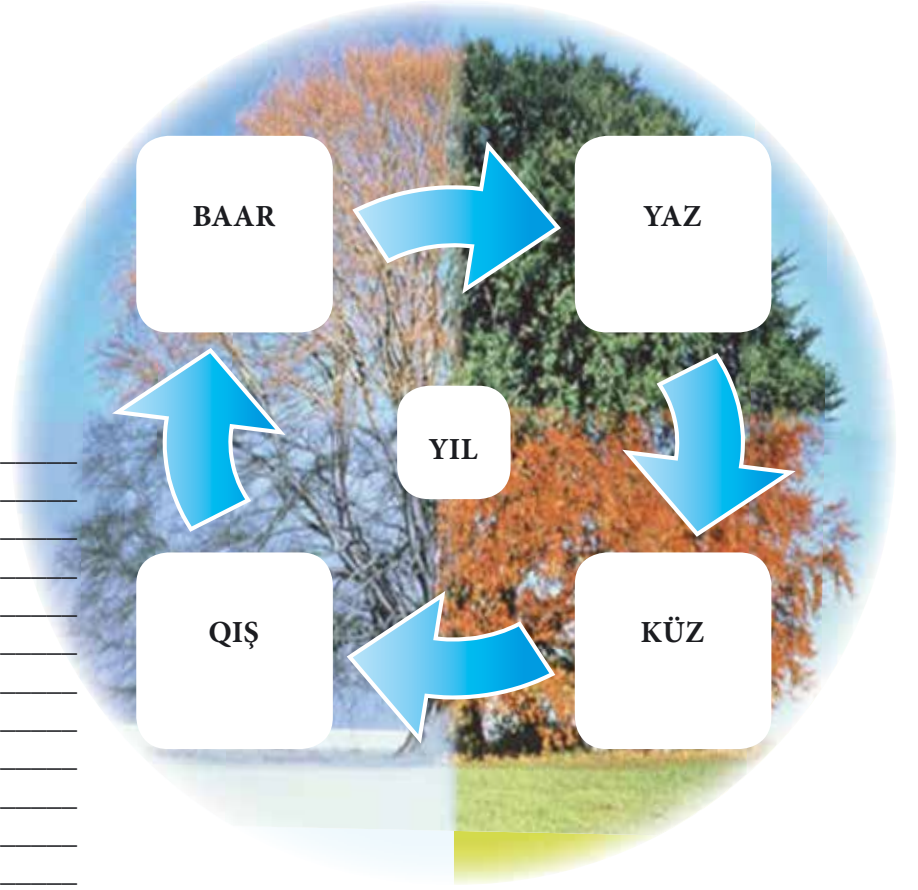
8. AQILDA TUTUÑIZ:

Kün — künler
afta — aftalar
ay — aylar
yıl — yıllar
yıl mevsimi — yıl mevsimleri

Qış } yıl
Baar } mevsimleri
Yaz }
Küz }

Aylar

- 01 — qara qış _____
02 — kiçik _____
03 — saban _____
04 — çeçek _____
05 — quralay _____
06 — ilk yaz _____
07 — oraq _____
08 — arman _____
09 — ilk küz _____
10 — orta küz _____
11 — boş _____
12 — ilk qış _____

9. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Şimdi qaysı ay?
2. Evel qaysı ay edi?
3. Soñ qaysı ay olacaq?
4. Şimdi qaysı yıl mevsimi?
5. Evel qaysı yıl mevsimi edi?
6. Soñ qaysı yıl mevsimi olacaq?

10. FOTODAKİ İNSANNI AĞZAVİY TASVİR ETİÑİZ.

11. 'OLMAQ' FİİLİNİ KEREK SEKLİNDE QULLANARAQ, CÜMLELERNİ KÖÇÜRİP ALIÑIZ.

O birisi kün cümaaşamı (**olmaq**). O birisi kün ava sıcaq (**olmaq**). Tünevın cuma (**olmaq**). Tünevın ava suvuq (**olmaq**). Bugün cumaertesi (**olmaq**). Bugün ava pek sıcaq ve küneşli (**olmaq**). Yarın bazar (**olmaq**). Belki, yarın da ava sıcaq (**olmaq**). O birisi kün bazarertesi (**olmaq**). Belki, o birisi kün ava suvuq (**olmaq**), çünkü endi küz keldi. Küz — bu, yılınıñ salqın mevsimi.

12. SÖZLERNİ LUĞATQA YAZIP ALIÑIZ. EZBERLEÑIZ.

Berilgen isimlerge sıfatlarını, sıfatlarğa da isimlerini qoşuñız.

Nümüne: Yel — _____. Suvuq _____.
Yel suvuqtır. Suvuq ava.
Küneş _____. Küneşli _____.
Küneş sıcaqtır. Küneşli kün.

Küneş — _____	küneşli — _____
Sıcaq — _____	sıcaq — _____
Ayaz — _____	ayazlı — _____
Yağmur — _____	yağmurlı — _____
Qar — _____	qarlı — _____
Suvuq — _____	suvuq — _____
Tuman — _____	tumanlı — _____

13. OQUÑIZ.

Bundan evel yaz edi. Bundan evel küneş bar edi. Yazda sıcaq edi. Evel ava küneşli ve sıcaq edi.

Şimdi küz. Tışarıda yağmur, yel. Bugün ava yağmurlı ve yel ese. Yarın tuman olacaq. Yarın ava tumanlı olacaq.

Soñ qış olacaq. Tışarıda qar, suvuq, ayaz olacaq. Ava qarlı, yağmurlı, ayazlı olacaq.

Soñ ava kene sıcaq olacaq, çünkü baar olacaq. Baarde mında sıcaq. Ava kene küneşli, kimerde yağmurlı ve yel ese. Lâkin yel ve yağmur sıcaq olacaq.

14. SUALLERGE CEVAP BERİÑIZ.

1. O birisi kün ava nasıl edi?
2. Tünevın ava nasıl edi?
3. Bugün ava nasıl?
4. Yarın ava nasıl olacaq, aceba?
5. O birisi kün ava nasıl olacaq, aceba?
6. Qırırında ava şimdi nasıl?
7. Ukrainada ava şimdi nasıl?
8. Siziñ sevimli avañız nasıl?

7 ders

MEN NE YAPAM? BİZ NE YAPAMIZ?

Laqırdı mevzusu: Bizim künlerimiz.

Sarf: Fiilniñ şahıs şekilleri. Şimdiki zaman.

1. OQUŃIZ:

Bu — universitet. Men studentim, sen de studentsiñ, olar da studentler. Biz ecnebiy studentlerimiz.

Mında bizim azırlav bölüгимiz. Bu — bizim sınıfımız. Biz mında çalışamız.

Bu — stadion.

Biz — mühlislerimiz.

Bizim sevimli futbol komandamız bugün oynay.

Bu — kütüphane.

Mında kitap, gazet, mecmualar bar.

Mında kütüphaneciler çalışalar. Biz mında oquymız.

Bu — yataqhane. Anda bizim odalarımız.

Mında kompyuter klubu.

Mına bizim dostlarımız.

Olar anda raatlanalar.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

‘Çalışmaq’ fiili (şimdiki zaman)

teklifte 		çoqluqta 	
Men	çalışam		çalışamız
Sen	çalışasıñ		çalışası(ñi)z
O	çalışa		çalışa(lar)

DİQQAT!

Çalışamız, çalışalar, oquymız, oynay, raatlanalar sözləri — filler.

Sual: Ne yapmaq?

Cevap: Çalışmaq, oqumaq, oynamaq, raatlanmaq (isimfil — infinitive)

3. TALİL ETİÑİZ:

çalışmaq → çalış... → çalış- + a → çalışa- +
 oqumaq → oqu... → oqu- + y → oquy+
 oynamaq → oyna... → oyna- + y → oynay- +
 raatlanmaq → raatlan... → raatlan- + a → raatlana- +
 bilmek → bil... → bil- + e → bile- +
 laf etmək → laf et... → laf et- + e → laf ete- +

Men	-(ı/i)m
Sen	-sıñ/siñ
O	—
Biz	-mız/-miz
Siz	-sı(ñi)z/-si(ñi)z
Olar	-(lar)

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Men ne yapam?
 Sen ne yapasıñ?
 O ne yapa?
 Biz ne yapamız?
 Siz ne yapasız?
 Olar ne yapalar?

Men çalışam, oquyım, bilem.
 Sen çalışasıñ, oquysıñ, bilesiñ.
 O çalışa, oquy, bile.
 Biz çalışamız, oquymız, bilemiz.
 Siz çalışasız, oquysız, bilesiz.
 Olar çalışalar, oquylar, bileler.

5. OQUÑIZ:

- a) — Kim çalışa? — Kim raatlana?
 — Ğanna çalışa. — Dostum raatlana.
- b) — Kim çalışa? — Kim raatlana?
 — Enver çalışa. — Server raatlana.
- c) — Kim çalışa? — Kim raatlana?
 — İrina ve Taras çalışalar. — Dostlar raatlanalar.

Men müendisim. Bu da benim dostum Ali. O da müendis. Bu — bizim zavodumuz.
Mında biz çalışamız. Bu da bizim klubumuz. Mında biz raatlanamız.

6. VAZİFELERNİ BECERİŇİZ.

1) Kerek yalğamalarını qoşuñız.

Nümüne: Bekir çalışa... . ⇨ Bekir çalışa.

Menim babam çalışa... . Menim anam da çalışa... . Olar beraber çalışa... . Men çalışmay... . Men raatlana... . Ya siz çalışa...mı? E, biz çalışa... . Biz beraber çalışa ve raatlana... .

2) Nümünege köre suallerge cevap berip yazıñız.

Nümüne: Amet çalışa. Ya Dilâra? ⇨ Dilâra da çalışa.

Biz çalışamız. Ya olar? _____

Ayşe çalışa. Ya Ali? _____

Sen raatlanasıñ. Ya o? _____

Olar çalışalar. Ya biz? _____

Men raatlanam. Ya siz? _____

Sen çalışasıñ. Ya Ametnen Memet? _____

Men çalışam. Ya sen? _____

3) Kerek yerge yahşı, yüksek, alçaq, yañı, merametli, yaş, küçük, eski, tüzgün (ince), qıyın sıfatlarını qoyuñız.

Nümüne: Bu — benim ... kitabım. ⇨ Bizim evimiz ... .

Bu — benim yañı kitabım. ⇨ Bizim evimiz yüksek.

Bu — benim ... maşnam. Mına bu — bizim ... dostumuz. Oksana — ... qız. Viktor — ... oğlan.

Bu — ... oda. Bu — ... masa ve ... kürsü. Bu ... köpek. Bu — onıñ luğatı. Mına bu — ... oca. Bu — pek ...

ana. Ruşen ve Ruslan — ... bizim ... dostlarımız. Selime — ... qız, İsa da — ... oğlan. Bu — ... telefon.

Bu — ... vazife. Bu — ... pencere. Bu — ... insan. Bu — ... aqay ve qadın.

8. OQUÑIZ. TEKRARLAÑIZ. LUĞATQA YAÑI SÖZLERNİ QOŞUÑIZ.

ZENAATLAR:

mimar	kâinatçı	sofracı	işçi
kütüphaneci	tikici	qaravul	kâtip
iş adamı	aşçı	kilseci	sotsial
qurucu	laborant	furuncı	hadim
oca	poştacı	berber	yırcı
terbiyeci	ekim	yazıcı	alim
aydavcı	emşire	işhaneci	feldşer
ocapçe	model	uçucu	fermer
ev bikesi	deñizci	şair	fotograf
jurnalist	çalğıcı	yanğınçı	ev hızmetçisi
müendis	daya	polis	ev yardımcısı
mesleatçı	zabit	satıcı	ressam

İNSAN:

saqal	qursağ	köz	ayağ
qaş	tiz	taban	beden
kirpik	yumruq	parmaq	qıyafet
mıyıq	tirseğ	saqal tübü	mañlay
qulağ	ayağ	omuz	boyun
baş	uc	qol	yanag
dudağ	bet	bel	

SAYILAR:

bir	doquz	on yedi	yetmiş
eki	on	on sekiz	seksen
üç	on bir	on doquz	doqsan
dört	on eki	yigirmi	yuz
beş	on üç	otuz	
altı	on dört	qırq	
yedi	on beş	elli	
sekiz	on altı	altmış	

9. DIALOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞAN DIALOGLAR TIZIÑIZ. YAZIÑIZ.

- Selâm!
- *Aleyküm selâm!*
- Seniñ adıñ ne?
- *Menim adım Cafer. Ya seniñ?*
- Menim adım Djon.
- *Pek memnünim.*
- Men de.

- Sen kimsiñ?
- Men ecnebiy studentim.
- Seniñ ana tiliñ ne?
- Menim ana tilim — ispan tili, çünkü men ispanım.

- Olarnıñ adlarını aytsañız?
- *Olarnıñ adları Oskar, Ali ve Serdar.*
- Olar kimler?
- *Olar ecnebiyeler. Olar lübnanlılar.*
- Olarnıñ ana tili ne?
- *Olarnıñ ana tili — arap tili.*

- Sen kimsiñ?
- *Men qırımtatarım. Ya sen kimsiñ?*
- Men türkim.
- *Seniñ ana tiliñ ne?*
- Menim ana tilim — türk tili. Ya seniñ?
- *Menim ana tilim — qırımtatar tili.*

- Bu kim olğanımı aytsañ...
- *Bu — ecnebiy student.*
- O, kim?
- *O, brazilli.*
- Onıñ ana tili ne?
- *Onıñ ana tili — portugal tili.*
- Sağ ol.
- *Alla razı olsun.*

- Bugün qaysı kün?
- *Bugün cumaaşamı.*
- Ya tünevin qaysı kün edi?
- *Tünevin çarşenbe edi.*
- Yarın qaysı kün olacaq?
- *Yarın cuma olacaq.*

- Tünevin ava nasıl edi?
- *Tünevin ava yağmurlı ve suvuq edi.*
- Yarın ava nasıl olacaq?
- *Men bellesem, yarın da yağmur olacaq.*
- Bu, yaramay...
- *E-e-e... Ümüt etem ki, soñ ava küneşli olacaq.*

8 ders

MEN NE OQUYIM? MEN KİTAP OQUYIM!

Laırdı mevzusu: Bizim areketlerimiz.

Sarf: Fiilniñ şahıs şekilleri. İsimniñ teklikte tüşüm kelişi.

1. OQUÑIZ:

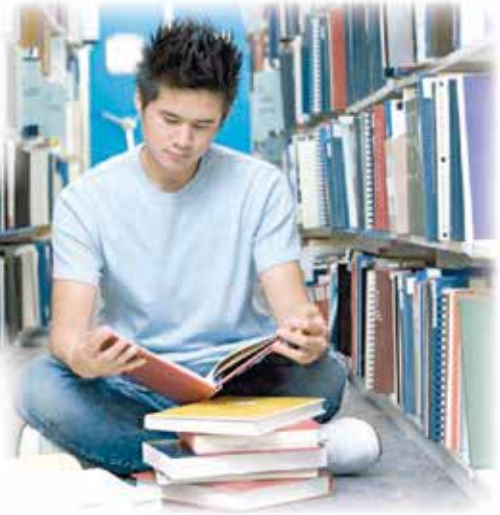

Bu — kütüphane. Mında kitap, gazet, mecmualar bar. Men şimdi kitap oquyim.

Bu — universitet. Biz ecnebiy studentlerimiz.

Mında bizim azırlav bölügimiz. Biz mında çalışamız. Biz qırımtatar tilini öğrenemiz.

Mına bizim sınıfımız. Bu — bizim gruppamız. Şimdi bizge ders bereler. Studentler qaideni oquylar.

Bu — oca ve studentler. Olar laf eteler. Oca studentlerini diñley. Studentler sualge cevap bereler.

2. TALİL ETİÑİZ:

o + kitap + oquy = o, kitap oquy (=)
luğat, qaideni + oquy

o + kitap + oquy = o, kitap oquy (=)
o + luğat + oquy = o, luğat oquy (=)
o + qaide + oquy = o, qaideni oquy (+-ni)

Tüšüm keliši (Accusative)

			Ne(ni)? (cansız)	
metin	+	oqumaq	metin (<i>belgisiz</i>)	oqumaq
kitap			kitap (<i>belgisiz</i>)	
qaide			qaide (<i>belgisiz</i>)	
			Kim(ni)? (canlı)	
student	+	bilmek	studentni (<i>belli</i>)	bilmek
qız			qızni (<i>belli</i>)	

mecmua, kitap, sözni	+	oqumaq
tecribeni, tilni, qaideni		öğrenmek
ocanı, muzıka, qalpnı		diñlemek
ananı, babanı, saçnı		sevmek
ötmek, suv, süt		(satın) almaq

ne(ni)?	cevap	+	bermek
kim(ni)?	ananı,	+	tüšünmek
nen(ni)?	işni		
kim(ni)?	oğulnı,	+	arzu etmek
ne(ni)?	teneffüs, yaz		

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Men ne yapam?	Men oquyım	Men ne oquyım?	Men kitap oquyım
Sen ne yapasıñ?	Sen oquysıñ	Sen ne oquysıñ?	Sen metin oquysıñ
O, ne yapı?	O, oquy	O, ne oquy?	O, mecmua oquy
Biz ne yapamız?	Biz oquymız	Biz ne oquymız?	Biz qaideni oquymız
Siz ne yapasız?	Siz oquysız	Siz ne oquysız?	Siz sözni oquysız
Olar ne yapalar?	Olar oquylar	Olar ne oquylar?	Olar mektüp oquylar

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Sual	Baş	Tüşüm	Diqqat!
kim?/ne?	oğlan	oğlanı	-nı
	arqadaş	arqadaşnı	
	baba	babanı	
	aydavcı	aydavcını	
	Lviv	Lvovnı	
	student	studentni	-ni
	talebe	talebeni	
	ekim	ekimni	
	universitet	universitetni	
	Memet	Memetni	
qalem	qalemni		

5. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Berilgen isimlerden teklikte tüşüm keliş şekillerini tertip etiñiz. Şimdiki zamannıñ türlü şekillerinde *bilmek* ya da *unutmaq* fiillerinen cümle tiziñiz.

Nümüne: yağmurlıq ⇒ yağmurlıqını. Men yağmurlıqını unuttım.

oca ⇒ ocanı. Biz oca(mız)nı bilemiz.

Berber, aydavcı, polis hadimi, uçucı, ekim, zabit, deñizci, kütüphaneci, aşçı, professor, oca, saat, yumruq, maşna, luğat, türkmen, leh, tiş, telefon, yapraq, qomşu, arqadaş, köstüm, boyunbağ, pıçaq, dost, potük ...

Canlı/cansız	Baş	Tüşüm
kim?	Mavile (<i>has</i>)	Mavileni
	student (<i>cıms</i>)	student (<i>belgisiz</i>) studentni (<i>belli</i>)
	Olâ (<i>has</i>)	Olâni
ne?	Kezlev (<i>has</i>)	Kezlevni
	tahta (<i>cıms</i>)	tahta (<i>belgisiz</i>) tahtanı (<i>belli</i>)
	meydan (<i>cıms</i>)	meydan (<i>belgisiz</i>) meydanı (<i>belli</i>)
	yer (<i>cıms</i>)	yer (<i>belgisiz</i>) yerni (<i>belli</i>)

2) Berilgen isimlerden teklikte tüşüm keliş şekillerini tertip etiñiz. Şimdiki zamannıñ türlü şekillerinde *bilmek* ya da *ketirmek* fiillerinen cümle tiziñiz.

Nümüne: *filcan* ⇨ *filcan(nı)*. Men *filcan* ketirdim.
emşire ⇨ *emşireni*. Men *emşireni* bilem.

Suv, dost, tata, haber, lampa, qaşıq, ava, maşna, kürsü, fistan, kitap, qalem, tahta, çanta, kölmek, iş, saife, şemsiye, tepsi, poştacı, qomşu ...

Baş / +Mülkiyet	Tüşüm / +Mülkiyet	Baş / +Mülkiyet	Tüşüm / +Mülkiyet	Baş / +Mülkiyet	Tüşüm / +Mülkiyet
sabiy	sabiy sabiyni	özen	özen özenni	vazife	vazife vazifeni
sabiyimiz	sabiyimizni	özeniñ	özeniñni	vazifesi	vazifesini
çipçe	çipçe çipçeni	deñiz	deñiz deñizni		
çipçem	çipçemni	deñiziñiz	deñiziñizni		

3) Berilgen isimlerden teklikte tüşüm keliş şekillerini tertip etiñiz. Şimdiki zamannıñ türlü şekillerinde *bilmek* ya da *yuvmaq* fiillerinen cümle tiziñiz.

Nümüne: *pencerem* ⇨ *penceremni*. Men *penceremni* yuvam.
cevabıñ ⇨ *cevabıñızni*. Biz *cevabıñızni* bilemiz.

Şeer, söz, ten, tiz, palto, köpek, bet, sual, vazife...

---

6. METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Menim adım — Usein. Menim qorantam — bu, babam, anam, ağam ve tatam. Menim ana ve babam çalışalar. Anam — oca, babam da — müendis. Menim Arsen ağam da müendis. Onıñ Nazlı qadını — çalğıcı. Olarnıñ Rustem oğlu — mektep talebesi. O, resim yapmağa pek seve.

Menim Zeynep tatam — emşire, o, çalışa. O, pek aqıllı, muzıka seve, yahşı yırlay ve oynay.

1. Useinniñ qorantası büyükmi?
2. Useinniñ qorantası kimden ibaret?
3. Useinniñ ana-babası kim?
4. Ağasınıñ adı ne? O, kim?
5. Oğlunuñ adı ne?
6. Useinniñ tatasınıñ adı ne? O, kim?

7. DİAİOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞAN DİAİOGLAR TİZİÑİZ.

- Sen ekim ya da ocasıñ?
- Men ekimim.
- Tatañ da ekimmi?
- Yoq, o, jurnalist.

- Öz adınıñıznı ve babañıznıñ adını aytsañız.
- Osman Bekir oğlu.
- Sağ oluñ, Osman bey. Siz kimsiz?
- Men müendísim. Ya siz kimsiz? Adınıñız ne?
- Menim adım İsmail Ali oğlu.
- Men çalğıcım.
- Pek memnünim

- Bu kim?
- Bu — benim anam.
- Ya o, kim?
- O, ekim. O, pek yahşı mütehasıs.
- Bu kim?
- Bu — benim tatam.
- Ya o, kim?
- O, mektep talebesi. O, şeñ ve acayıp.
- Lütfen, aytsañ, telefonınıñ barmı?
- E, telefonım bar.
- Lütfen, aytsañ, onıñ kitabı barmı?
- E, onıñ kitabı bar.

8. FOTODAKİ OĞLANNI TASVİR ETİÑİZ. O, NE YAPA? O, NE ALA? O, NASIL?

---

9. OQUÑIZ. AYTIÑIZ.

— Sen ne vaqıt çalışasıñ?	— Sen ne vaqıt raatlanasıñ?
— Men saba çalışam.	— Men aqşam raatlanam.
— Sen ne yapasıñ?	— Sen ne yapasıñ?
— Men luğat ya da kitap oquyim.	— Men muzıka ya da radio diñleyim.

10. AQLDA TUTUÑIZ:

Şimdi saba . Bugün bulutlı saba . Bugün küneşli saba .	Saba men <i>er vaqıt</i> gazet oquyim. Bugün saba ava bulutlı. Bugün saba ava küneşli.
Şimdi kündüz . Bugün yağmurlı kün olacaqtır. Yarın suvuq kün olacaq.	Kündüz men <i>er vaqıt</i> çalışam. Bugün kündüz yağmur yağacaqtır. Yarın күndüz suvuq olacaq.
Şimdi aqşam . Tünevın aqşam sıcaq edi. Bugün kündüz yel olacaqtır.	Aqşam men <i>kimerde</i> muzıka diñleyim. Tünevın aqşam ava sıcaq edi. Bugün kündüz yel olacaqtır.
Şimdi gece . Tünevın gecesi suvuq edi. Bu, suvuq, küz gecesi .	Gece men bir vaqıt çalışmayım. Tünevın gece avası suvuq edi. Gece quşlar ötmez.

ne?	ne vaqıt?
saba	saba (sabadan)
kündüz (kün)	kündüz
aqşam	aqşam
gece	gece

11. AQLDA TUTUÑIZ:

- Bu — **baar**. **Baarde** studentler er vaqıt edebiyatnı ögreneler.
 Bu — **yaz**. **Yazda** studentler tatilge çıqalar.
 Bu — **küz**. **Küzde** studentler yaznı arzulaylar.
 Bu — **qış**. **Qışta** studentler imtianlarını tüşüneler.

ne?	ne vaqıt?
baar	baarde
yaz	yazda
küz	küzde
qış	qışta

12. OQUÑIZ. SORAÑIZ. CEVAP BERİÑIZ.

- Nümüne:** — Yazda sıq yağmur yağa.
 — Ne vaqt sıq yağmur yağa?
 — Yağmur sıq yazda yağa.

Yazda Olimpiada keçti.
Baarde ava mında pek yahşı.
Qışta yanaqlarımız qırmızı.
Yazda terek ve otlar pek yeşil.
Küzde yapraqlar sarı, qırmızı ve qaverenki olacaq.
Baarde yağmur sıcaq ve hoş.
Küzde yağmurlar suvuq ve hoşsuz.
Qışta qar ve ayaz olacaq.

13. OQUÑIZ. AYTIÑIZ.

Men qırımtatar tilini bilem.
 Sen ukrain tilini bilesiñ.
 O, ispan tilini bile.
 O, isveç tilini bile.

Biz ingliz tilini bilemiz.
 Siz portugal tilini bilesiz.
 Olar korey tilini bileler.

Men qırımtatárca laf etem.
 Sen ukráince laf etesiñ.
 O, ispánca laf ete.
 O, isvéççe laf ete.

Biz inglízce laf etemiz.
 Siz portugalce laf etesiz.
 Olar koréyce laf eteler

14. OQUÑIZ VE CEVAP BERİÑIZ.

Hose — argentinalı. Onıñ ana tili — ispan tili. Lâkin o, inglizce de pek yahşı laf ete. O, portugal tilini az bile, şuniñ için portugalce pek yahşı laf etmey, amma yahşı añlay.

1. Hose kim?
2. Onıñ ana tili ne?
3. O, ispanca nasıl af ete?
4. O, inglizce nasıl laf ete?
5. Hose portugalce nasıl laf ete? Ne için?

15. AQLDA TUTUÑIZ:

qaysı til?	nasıl laf etile?
qırımtatar tili	qırımtatárca
ukrain tili	ukraínce
arap tili	arápça
türk tili	türkçe

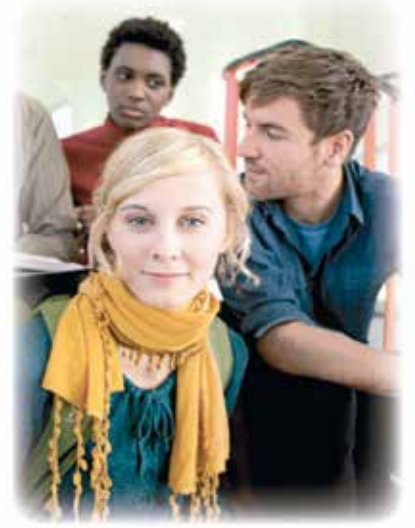

16. OQUÑIZ:

Tanış oluñız. Bu — bizim gruppamız. Biz ecnebiy studentlérımız.

Bu — Jan. O, fransız. O, fransızca pek yahşı laf ete ve añlay, çünkü bu, onıñ ana tili. Jan almanca da yahşı laf ete. Şimdi Jan ukrain tilini ögrenе. Kúnde o, ukrain metinlerini oquy, yañı sözlerini tercime ete, ukrain radioyayınlarını diñley, ukraince laf ete. Eger Jan yañı söz eşitse, o, onı ille ocasından soray. Jan, çetel tilini ögrenmek pek qıyın, amma meraqlı olğanını añlay.

Bu — Ayodele. O, nigeriyalı. Nigeriya — onıñ ana-Vatanı. O, inglizce yahşı laf ete ve añlay. İngiliz tili — onıñ ana tilidir. Ayodele ukrain tilini mında ögrenе. Kúnde o, ukraince laf ete, aqşam o, derslikni oquy ve ukrain yırlarını diñley.

17. TALİL ETİÑİZ:

Çoqluqta tüşüm kelişindeki cansız isimler

Cansız	Baş	Tüşüm	Diqqat!
neni?	universitetler qalemler memleketler dağlar adlar	universitetlerni qalemlerni memleketlerni dağlarnı adlarnı	<u>-nı /-ni</u>

18. AQILDA TUTUÑIZ:

Şahıs zamirleriniñ tüşüm kelişi

Baş (kim?)	Tüşüm (kimni?)
men	meni
sen	seni
o	onı
biz	bizni
siz	sizni
olar	olarnı

19. TALİL ETİŇİZ:

Menim adım Anton. = Men Antonım.

Onıñ adı Tair. = O, Tairdir.

Onıñ adı Usniye. = O, Usniyedir.

Olarıñ adları Tair ve Usniye. = Olar Tairnen Usniye.

kimniñ? neniñ? + adı + adı (= kimdir? nedir?)

20. SUALLERGE CEVAP BERİŇİZ:

— Ocañızniñ adı ne?

— Tuvğan yeriñizniñ adı ne?

— Dostuñniñ adı ne?

— Sevimli filmniñ adı ne?

— Sevimli kitabıñniñ adı ne?

21. SÖZLERŇİ TEKRARLAŇIZ.

'AİLE' MEVZUSINA AİT SÖZLER

Baba (babam), ana (anam), tata (tatam), ağa (ağam), qardaş (qardaşım), qız (qızım), oğul (oğlum), torun (torum), bita/qartana (bitam/qartanam), qartbaba/dede (qartbabam/dedem), tize (tizem), ala (alam), yenge/dudu (yengem/dudum), dayı (dayım), emce (emcem), enişte (eniştem).

'ODA' MEVZUSINA AİT SÖZLER

Masa, rale, tahta, kürsü, pencere, qapu, divar, tavan, taban, lampa, qalem, defter, qurşun qalem, kitap, derslik, cedvel, asqıç, teşiklik, söndürgiç, cedvel, qutu; student, ecnebiy, oca, dekan, usulcı, kâtip, laborant, kursdaş, cedvel, dersler, ders, qırımtatar tili, fizika, coğrafiya, riyaziyyat, ayatfenlik, jurnalistika, iqtisadiyyat, içtimaiyatşınaslıq, filologiya, çetel tili, sport, memleketşınaslıq.

'URBA. AYAQQAP' MEVZUSINA AİT SÖZLER

Kölmek, fistan, ştan, cins, futbolka, sviter, cemper, jaket, bicaq, yağmurlıq, palto, ton (kürk), boyunbağ, yavluq, şarf, qolçaq, şapke, kepka, çorap, anter (urba, kiyim), uniforma, sport urbası, arbiy urba, kombinezon, öglük, halat, kurtka. Çızma (çoql. çızma), potük (çoql. potük), krossovka, tuflı (tufliler).

9 ders

MEN BU KİTAPNI BEGENEM! MEN OQUMAĞA SEVEM!

Laqırdı mevsusu: Künlerimiz.

Sarf: 'Begenmek' fiiliniñ şahıs şekilleri. Şahıs zamirleriniñ tüşüm kelişi.

1. OQUÑIZ:

Bu, universitet. Bu, universitet kütüphanesi. Mında Ayder ve Solomiya. Siz olarnı endi bilesiz. Olar dostlar. Ayder — qırımtatar. Solomiya — ukrain. Olar studentler. Ayder riyaziyatnı ögrene. O, bu ilimni begene, çünki o, programmacı olacaq.

Solomiya tilşınaslıqnı ögrene. O, filolog olacaq. O, ukrain tili ve edebiyatnı ögrene.

Şimdi Ayder derslik oquy. Bu, ukrain dersligi. O, er bir yañı sözni tercime etmege begene. O, luğatnı aç a da, sözni qıdıra. Bu, qırımtatarca-ukraince luğat, çünki Ayder qırımtatar tilini bile.

Solomiya roman oquy. Onı o, begene, çünki o roman zemaneyiy yaşayış aqqında. Onıñ baş qaramanları — yaş oğlan ve qızlar. Olar da, Aydernen Solomiya kibi, studentler.

Endi Aydernen Solomiya çalışalar. Soñ olar raatlanacaq.

2. TALİL ETİÑİZ:

Baş keliş   Tüşüm kelişi
O,   **kitap**   **oquy.**

Baş keliş   Tüşüm kelişi
O,   **bu kitapnı**   **begene.**

NB!

Kim?	ne(ni)?	
O,	kitap(nı↓)	oquy.
Kim?	ne(ni)?	
O,	kitap(nı↓)	begene.
Kim?	ne(ni)?	
O,	<u>bu</u> kitapnı	begene.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş	Tüşüm kelişi
Men	Meni
Sen	Seni
O	Onı
Biz	Bizni
Siz	Sizni
Olar	Olarını

Kim? Ne? + **Kimni? Neni?** + **begen-, -em, -siñ, -e**

(baş keliş)

(tüşüm kelişi)

O, sizni begene.
Men seni begenem.
Biz Lvovni begenemiz.

Men onı begenem.
Men evni begenem.

Kim? Ne? + **Ne yapmağa?** + **sev-, -em, -siñ, -e**

O, oqumağa seve.
Men arzu etmege sevem.
Men laf etmege sevem.

4. OQUÑIZ:

Men universitetni begenem.
Men muzıkanı begenem.
O, şeerni begene.

(kimni? neni?) + begene- (-m, -siñ, -)

Biz derslerni begenemiz.

Siz yañı cinslerni begenesizmi?

Olar qızlarını begeneler.

(kimni? neni?) + begene- (-miz, -siz, -ler)

5. OQUÑIZ:

O, (neni?) qırımtatar tilini (ne yapmağa?) öğrenmege seve.
Biz (ne(ni↓)?) muzıka (ne yapmağa?) diñlemege sevemiz.
O, (ne(ni↓)?) futbol oynamağa seve.
O, (kitap) (ne yapmağa?) oqumağa seve.

6. NÜMÜNEGE BAQIP DIALOGLAR TİZİNİZ. MALÜMAT KÂĞITINI QULLANIÑİZ:

Nümüne:

- Sen sınıfımızı begenesiñmi?
- **E**, men sınıfımızı begenem.
- Ne için?
- Çünkü o, pek balaban degil.

- Sen penceremizni begenesiñmi?
- **Yoq**, men penceremizni begenmeyim!
- Ne için?!
- Çünkü o, pek küçük...

Malümat kâğıtı

Şeer,
ava
dersler
bu kurtka
bu cinsler
bu ev,
bu muzıka,
qızlar,
luğat

7. YAÑI SÖZLERNI LUĞATIÑIZĞA KİRSETİÑİZ. BU SÖZLEREN CÜMLE TİZİNİZ:

- riyaziyat _____
- tilşınaslıq _____
- programmacı _____
- filolog _____
- qaraman _____
- ömür _____
- açmaq _____
- yapmaq _____
- qıdırmaq _____
- tercime etmek _____
- qullanmaq _____
- olacaq _____
- baş _____
- zemaneyiy _____

8. 1-Cİ VAZİFEDEKİ METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ. CEVAPLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

1. Ayder neni ögrene?
2. O, ne için riyaziyatni begene?
3. Ayder şimdi ne yapa?
4. Ayder ne qıdıra?
5. Ayder yañı sözlerni nege qıdıra?
6. Ayder ukraince-qırımatarca luğatni nege qullana?
7. Solomiya neni ögrene?
8. O, neni begene?
9. Solomiya ne oquy?
10. Solomiya ne aqqında oquy?
11. Baş qaramanlar kimler?
12. Aydernen Solomiya şimdi ne yapalar?

10 ders

BİZ MEŞĞÜLİYETLER YAPAMIZ!

Qonuşuv mevzusu: Bizim künlerimiz.

Sarf: Şahıs zamirlerinin tüşüm ve doğrultuv kelişleri.

1. OQUÑIZ. TÜŞÜM KELİŞİ ŞEKLİNDEKİ SÖZLERİNİŒ EPİSİNİ QAYD ETİÑİZ.

Bu, universitet. Biz ecnebiy studentlerimiz. Mında bizim azırlav bölügimiz. Biz qırımtatar tilini ögrenemiz.

Mına Devid. O, amerikalı. O, iş adamı olacaq. O, biznes, iqtisadiyat aqqında laf etmege seve.

O, sportnı da begene. O, amerikalı futbol oynamağa seve.

Bu, Ayodele. O, nigeriyalı. O, riyaziyatnı begene, çünkü o, müendis olacaq. O, futbolnı begene. O, sıq futbol oynay. O, Ronaldonı futbolcı olaraq pek begene.

Bu, Marko. O, sırp. O, diplomat olacaq. O, siyaset aqqında laf etmege seve. O, tarihni ögrenen. O, boksni begene. O, ukrain Volodımır Klıçkonı boksçı olaraq pek begene.

2. OQUÑIZ, SORAÑIZ, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Nümüne: Bu, universitet. Bu ne?

Biz ecnebiy studentlerimiz. Siz kimlersiz? (Biz studentlerimiz.) Siz nasıl studentlersiz? (Biz ecnebiy studentlerimiz.) Mında bizim azırlav bölügimiz. Bu ne? (Bu, fakültet.) Bu nasıl fakültet? (Bu, azırlav fakülteti.) Azırlav fakülteti qayda? (O, mında.)

Biz qırımtatar tilini öğrenemiz. Siz ne yapasız? (Biz öğrenemiz.) Siz ne öğrenesiz? (Biz tilni öğrenemiz.) Siz nasıl tilni öğrenesiz? (Biz qırımtatar tilini öğrenemiz.)

Mına Devid. Bu kim? (...)

O, amerikalı. O, kim? (...)

O, iş adamı olacaq. O, kim? (...)

O, biznes, iqtisadiyat aqqında laf etmege seve. O, ne yapmağa seve? (...)

O da sportni begene. O, neni begene? (...)

O, amerikalı futbol oynamağa seve. O, ne yapmağa seve? (...) O, ne oynamağa seve? (...) O, nasıl futbol oynamağa seve? (...).

3. OQUÑIZ, SORAÑIZ, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ, YAZIÑIZ:

- 1) Bu, Ayodele. O, nigeriyalı. O, riyaziyatni begene, çünkü o, müendis olacaq. O, futbolni begene. O, sıq futbol oynay. O, Ronaldonı futbolcu olaraq pek begene.

Nümüne: Bu kim? — Bu, Ayodele.

O kim? — O, nigeriyalı.

- 2) Bu, Marko. O, sırp. O, diplomat olacaq. O, siyaset aqqında laf etmege seve. O, tarihni öğren. O, boksnı begene. O, ukrain Volodımır Klıçkonı bokçı olaraq pek begene.

4. YAZIÑIZ:

Mına bizim sınıfımız. Bu, bizim gruppamız. Şimdi bizim dersimiz kete. Studentler (ne?) _____
oquylar, (nege?) _____ cevap bereler, (neni?) _____
tüşüneler.

Bu, oca ve student. Olar (ne aqqında?) _____
laf eteler. Oca (kimni?) _____ diñley. Student (nege?) _____
cevap bere.

5. AQLDA TUTUÑIZ:

'İstemek' fiili (şimdiki zaman)

teklük		çoqluq	
Men	isteyim	Biz	isteymiz
Sen	isteysiñ	Siz	isteysiz
O	istey	Olar	isteyler

6. TALİL ETİÑİZ:

Men	-m, -ım, -im
Sen	-sıñ, -siñ
O	—
Biz	-mız, -miz
Siz	-sız, -siz
Olar	-lar, -ler

7. OQUÑIZ:

- Men qırımtatarca yahşı laf etmege isteyim. Men qırımtatar tilini mında öğrenmege isteyim. O, qırımtatarca yahşı ve tez laf etmege istey. (*Ne yapmağa + istemek?*)
- Men sütlü qave isteyim. O, portaçal suvu ve qurabiye istey. Olar gazet ve jurnal isteyler. Marko köpek istey. Oğlançiq özüne qardaş istey. (*Ne + istemek*)
- Biz endi biraz qırımtatarca laf ete bilemiz. Siz yañı sözni tekrarlay bilesiz. Olar aşnı mindan satın ala bileler. (*Ne yapa + bilmek?*)
- Men Ukraina aqqında Nigeriyağa mektüp yazam. (*Ne (kim) aqqında? qayda? ne? + yazmaq?*)
- Men mektüpni alam, onı çantama qoyam da, poštağa alıp ketem. (*Ne(ni) + almaq? Ne(ni) qayda (nege?) + qoymaq? Qayda (kimge? nege?) + alıp ketmek*)
- Sen de poštağa ketesiñmi? Yoq, poštağa ketmeyim, men kütüphanegе, soñ tükânğa ketem. (*Qayda (kimge/nege) + ketmek?*)

8. FİİLLERNİ TEKRARLAÑIZ.

Oqumaq, yazmaq, laf etmek, öğretmek (öğrenmek), düşünmek, aytmaq, diñlemek, sevmek, bermek, aşamaq, içmek, yuqlamaq, baqmaq, külmek, yırlamaq, tikmek, ketmek, yürmek, kezmek (kezinmek), satın almaq, beklemek, hatırlamaq, leyha tizmek, ...

Yazıcı roman, ikâye, şiirler yaza.

Oca talebeni **ögrete**.

Kütüphaneci kitap, mecmua, gazetler, maqaleler bere.

Oquyıcı kitap ya da mecmua oquy.

Studentler til, riyaziyat, tarih, edebiyat, himiyanı ... öğreneler.

Mimarıcı yañı ev aqqında tüşüne. O, yañı ev leyhasını tize.

Aşçı lezetli aş, milliy yemek azırlay.

Yırcı türkü yırlay.

Sportçu futbol oynay. O, futbolcı.

Tikici yañı, mot urba **tike**.

Model yañı urba **köstere**.

Ekim balanı, qartbabanı, studentni **tedaviyley**.

İşhaneci para **saya**.

Deñizci yalday.

Pilot uça.

Zabit hızmet ete.

9. DIALOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞANLARNI TERTİP ETİÑİZ.

- Sen *ne yapmağa* sevesiñ?
- Men *oqumağa* sevem.
- Sen ne oqumağa sevesiñ?
- Men *ikâyelerni* oqumağa sevem.
- *Nasıl* ikâyelerni?
- Men *qısqa* ikâyelerni oqumağa sevem.
- Sen *ne aqqında* ikâyelerni oqumağa sevesiñ?
- Men *tabiat* ve *seyaat aqqında* ikâyelerni oqumağa sevem.

10 ders. Biz meşğüliyetler yapamız!

- Sen *ne yapmağa* sevesiñ?
- Men *satın aluvlar yapmağa* (= *satın almağa*) sevem.
- Sen *ne (satın) almağa* sevesiñ?
- Men *yemiş* almağa sevem.
- Sen *nasıl* yemiş almağa sevesiñ?
- Men *türlü* yemiş almağa sevem.
- Sen *nasıl* yemiş sıq alasıñ?
- Men *alma* ve *banan*, em de *yuzum* pek sıq alam.

- Sen *ne yapmağa* sevesiñ?
- Men *qavehanege barmağa* sevem.
- Sen anda *ne yapmağa* sevesiñ?
- Men *aşamağa*, *içmege*, *laf etmege* sevem.
- Sen anda *ne* sımarlaysıñ?
- Men anda *salat*, *çiberek*, *qave* ve *qurabiye* sımarlayım.
- Sen *neni* pek begenesiñ?
- Men *er şeyni*, hususan *çiberekni* begenem.

10. OQUÑIZ:

Sabalıq. Saba men yağlı ötmeknen qave içem.
Üylelik. Kündüz men şorbanen qızartılğan tavuq aşayım.
Aqşamlıq. Aqşam men bir şey aşamayım.
Men qatıq aşayım.
Ya sen aqşamlıq ne aşaysıñ?

11 ders

MEN SENİŇ AĖAŇNI BİLEM. BİZ MERAQLI KİTAP OQUYMIZ!

Laqırdı mevzusu: Bizim künlerimiz.

Sarf: Mülkiyet zamirlerinin teklikte tüşüm kelişi.

1. OQUŇIZ:

Bu İvan Franko adına Lviv universiteti. Mında Ayder ukrain tilini ögrene. Ayder — ukrainalı student. O, qırımtatar. Onıñ ana tili — qırımtatar tilidir. O, endi ukraince yahşı laf ete, cünki sıq ‘Vısokiy zamok’ adlı Lviv gazetasını oquy. O, saba universitetniñ azırlav fakültetine ketkende, öz ukrain dostu Petronı rastketire. Olar ukrain siyaseti, Lviv avası, sarı yapraqlar ve küzniñ kökü aqqında laf eteler. Künde Ayder yañı sözlerni ögrene, grammatik vazifelerini becere, ocanı diñley. O, ukraince laf etmege begene. O, raatlanmağa da seve. O, masa tennisi oynamağa seve.

DIQQAT!

Petronı, gazetasını, tilini, sözlerni, vazifelerini, ocanı, tennisni sözləri — teklikte tüşüm kelişi şeklindeki isimler.

İsimlerniñ tüşüm kelişi

telikte	Kimni?	Ne(ni)?
	yahşı studentni, dülber qızni, aqıllı talebeni, belli ekimni, terbiyeli insanı, aç balanı	yüksək ev(ni), yazlıq urba(nı), mavı deñiz(ni), yüksək baa(nı), yaz mektebi(ni)

2. 1-İNCİ VAZİFEDEKİ METİNGE AİT OLGAN SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Ayder qaysı dostunı qarşılay?
2. O, nasıl gazet oquy?
3. O, qaysı fakültetke kete?
4. Ayder qaysı universitetke kete?
5. O, nasıl siyaset aqqında laf etmege seve?
6. O, nasıl tennis oynamağa seve?

3. OQUÑIZ:

1. Bu, student. Biz studentni bilemiz.
2. Bu, arqadaş. Men arqadaşımın bekleyim.
3. Server aktörnı qarşılay.
4. O, Bağçasaraynı körmek istey.
5. Ayşe qurşun qalem almaq istey.

4. TALİL ETİÑİZ:

1. Biz yañı studentni bilemiz.
2. Men eski arqadaşımın bekleyim.
3. Server aktörnı köre.
4. O, qadimiy Bağçasaraynı körmek istey.
5. Ayşe yeşil qurşun qalem almaq istey.

demek:

Student (kim?) → studentni (kimni?) (canlı)
Masa (ne?) → masa (er angi) (ne?) / masanı (belli bir) (neni?) (cansız)

Şahıs ve mülkiyet zamirleriniñ tüşüm kelişi

Şahıs zamirleri		Mülkiyet zamirleri
Baş keliş (kim? ne?)	Tüşüm kelişi (kimni? neni?)	
men	meni	menim
sen	seni	seniñ
o	onı	onıñ
biz	bizni	bizim
siz	sizni	siziñ
olar	olarnı	olarnıñ

5. CEDVELNİ TOLDURIÑIZ.

Baş keliş	Tüşüm kelişi
yańı student	
yüksək oǵlan	
menim ocam	
onıñ talebesi	
belli artist	
doǵmuş tatam	
meraqlı film	
lezetli aş	
şekerqıyq	
bizim halqımız	
seniñ Vatanıñ	
öz fotosüretim	
müim şey	
mahlüq	
menim yüregim	

6. İSİMLERNİ TÜŞÜM KELİŞİNDE QULLANIÑIZ. İSİMLERNİ SIFATLARNEN TAMAMLAÑIZ.

Nümüne: *Asan aǵasını soray. Asan üyken aǵasını soray.
Asan aş aşay. Asan sıcaq aş aşay.*

- Oca (student) soray.
- Men evge (mektüp) yazmaǵa isteyim.
- Biz (universitet) sevemiz.
- Ana (oǵlu) bekley.
- Biz bağçada (Ervin) kördik.
- Men anama (fotocihaz) baǵıslaycaǵım.
- Bugün biz (diktant) yazdıq.
- Oca Eskenderden (ders) soray.
- Ecnebiy studentler (cedvel) ögreneler.
- İsmet (portaçal) aşay.

Malümat kâğıtı

Yañı, meraqlı,
Aqmescitli, kence,
şeñ, zemaneyiy,
mürekkep, tünevinki,
tatlı

7. CÜMLEGE TÜŞÜM KELİŞİNDE İSİMLERNİ QOŞUÑIZ.

1. Men ... içmege sevem. 2. Dostum ... aşamaǵa seve. 3. Studentler ... yazalar. 4. Oca ... soray. 5. Elmaz ... oquy. 6. Dostlar ... satın alalar. 7. Ayvanat bağçamız ... almaǵa istey. 8. Dekan ... qarşıladı.

Malümat için sözler: şıra, dost, oca, yuzum, çay, kokteyl, tort, şorba, salat, diktant, inşa, mektüp, fil, qaplan, papağan, qaşqır, ayuv, mecmua, roman, student, talebe, qomşu, meslekdeş, hoşaf, réktor, dialog, bahşış, arslan, fotocihaz, çanta, atlas, defter.

8. DOSTLARIÑIZNIÑ URBASINI TARİF ETİÑİZ.

Nümüne: *Bu, Timur. O, yeşil kölmek ve qara kurtka kiygen. O, qara cins ve mavı çorap kiygen. Bu, Dilâver. O, ... kiygen. Bu, Alim. O, ... kiygen. Bu, Muslim. O, ... kiygen. Bu, Tair. O, ... kiygen. Bu, Muhammed. O, ... kiygen. Bu, Server. O, ... kiygen. Bu, Kerim. O, ... kiygen. Bu, Cafer. O, ... kiygen.*

9. CÜMLEDE QAYD ETİLGEN SÖZLER YERİNE ZAMİRLERNİÑ KEREK ŞEKLİNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

- Bu**, Osman ve Elmira. _____ (Elmira) begene.
- Saniye** yañı kitap aldı. _____ oqumaǵa seve.
- Studentler** muzeyge keteler. _____ anda barmaǵa seveler.
- Biz** sıq qave içemiz. _____ sırf qave içmege pek sevemiz.
- Men** sergige ketem. _____ tabiatnen baǵlı (resimler) begenem.
- Sen** yañı sözlerni ögrenesiñ. _____ qırımatar (tili) begenesiñ.
- Edem** televizor baqa. _____ tarihiy (filmler) begene.
- Leyla** filologiyanı ögrene. _____ (filologiya) begene.
- Asan** er vaqıt süt içe. _____ (süt) begene.
- Eşref** sıq gazet ala. _____ (yañılıqlar) oqumaǵa seve.
- Ridvan** ve **Hayser** stadionǵa baralar. _____ (sport) begeneler.

10. MALÜMAT KÂĞITINDAN METİNGE KEREK SÖZ BİRİKMELERİNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

Bu, Tavriya milliy universiteti, bu da azırlav bölügi. Mında ecnebiy studentler _____ öğreneler. Olar endi qırımtatarca biraz laf eteler, çünki künde _____ öğreneler. Olar saba universitetke ketkende, _____ oquylar, radionı _____ diñleyler.

Olar _____ qırımtatarca qarşılıy ve selâmlaylar. Soñ olar _____, _____, _____ aqqında laf eteler. Olar qırımtatarca laf etmege seveler. Olar raatlanmaǵa da seveler. Olar _____ oynaylar.

11. QAVUZLARDA BERİLGEN SÖZLERİNİ CÜMLEGE QOŞIP YAZIÑIZ. TERCİME ETİÑİZ.

(meraqlı)	Ahtem ... mecmua oquy, Anife ise ... kitap oquy.
(qırımtatar)	Studentler ... tilini öğreneler.
(olacaq)	Ocalar ... imtian aqqında sıq aytalar.
(olacaq)	Studentler ... cıyın aqqında tüşüneler.
(yeşil)	O, yañı sözlerni ... defterine yaza.
(şeñ)	Ayder ... dostını qarşılıy.
(tüşken)	Biz ... fiyatlarını bekleyemiz.
(siziñ)	Olar ... qomşuñızın bilelermi?
(halqara)	İleride diplomat olacaqqlar, ... siyaseti aqqında sıq laf eteler.
(çetel)	Ukraina ... sermiyasından faydalana.
(semereli)	Biz ... iqtisadiyatnı ileriletmek kerekimiz.

12 ders

EVEL MEN OQUDIM (OQUY EDİM). ŞİMDİ MEN RAATLANAM!

Laqırdı mevzusu: Bizim areketlerimiz.

Sarf: Fiilniñ keçken zamanı.

1. TALİL ETİŇİZ:

Evel

Evel o, oqudı.
Keçken zaman

Şimdi

Şimdi o, raatlana.
Şimdiki zaman

oqumaq	→	oqu- + dı = oqudı
oynamaq	→	oyna- + dı = oynadı
raatlanmaq	→	raatlan- + dı = raatlandı
bilmek	→	bil- + di = bildi
laf etmek	→	laf et- + = laf etti

Tünevin o, kitap oqudı ve tennis oynadı.
Talât bayağı vaqıt raatlandı.
Oca bu talebeni evel bile edi.

NB!

Qırımtatar tilinde fiilniñ üç zamanı bar:

şimdiki (men oquyım),
keçken (oqudım, oquy edim)
ve kelecik (men oquycağım).
Keçken zaman fiilleri teklikte **ne yaptı? ne yapa edi?** ve çoqluqta **ne yaptılar? ne yapa ediler?** kibi suallerge cevap bere.

men	oqudım, bildim	biz oqudıq, bildik
sen	oqudıñ, bildiñ	siz oqudıñız, bildiñiz
o	oqudı, bildi	olar oqudılar, bildiler

Emşire bayağı vaqıt anda laf etti.
Olar mecmuanı oqudılar ve siyasiy vaziyet aqqında qonuştılar.

oqumaq	→ oqu- + y + edi = oquy edi
oynamaq	→ oyna- + y + edi = oynay edi
raatlanmaq	→ raatlan- + a + edi = raatlana edi
bilmek	→ bil- + e + edi = bile edi
laf etmək	→ laf et- + e + edi = laf ete edi

O, Qırım aqqında meraqlı malümat oquy edi.
Dostları qayda raatlanğanlarını olar bilmey ediler.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Teklikte

<i>Men</i> ne yaptım (ne yapa edim)?	<i>Men</i> çalıştım (çalışa edim), oqudım (oquy edim)
<i>Sen</i> ne yaptıñ (ne yapa ediñ)?	<i>Sen</i> çalıştıñ (çalışa ediñ), oqudıñ (oquy ediñ)
<i>O</i> , ne yaptı (ne yapa edi)?	<i>O</i> , çalıştı (çalışa edi), oqudı (oquy edi)

NB!

Olmaq — yañlış fiil:
bar — şimdiki zaman;
edi — keçken zaman

Çoqluqta

<i>Biz</i> ne yaptıq (ne yapa edik)	<i>Biz</i> çalıştık (çalışa edik), oqudıq (oquy edik)
<i>Siz</i> ne yaptıñız (ne yapa ediñiz)?	<i>Siz</i> çalıştıñız (çalışa ediñiz), oqudıñız (oquy ediñiz)
<i>Olar</i> ne yaptılar (ne yapa ediler)?	<i>Olar</i> çalıştılar (çalışa ediler), oqudılar (oquy ediler)

3. OQUÑIZ:

Bugün student qaideni oquy.	→	Tünevin student qaideni oqudı.
Bugün biz siyaset aqqında laf etemiz.	→	Tünevin biz ava aqqında laf ettik.
Şimdi Ediye oca Muratnı soray.	→	Evel Ediye oca Meryemni soray edi.
Şimdi olar qaşqaval alalar.	→	Evel olar irimçik ala ediler.
Şimdi Nebi mında çalışa.	→	Evel o, anda çalışa edi.

4. SORAÑIZ.

Biz qırımtatarca laf etemiz. (Biz ne yapamız?) — şimdiki zaman.

Biz qırımtatarca laf ettik (laf ete edik). (Biz ne yaptıq/ ne yapa edik?) — keçken zaman.

Sayde muzıka diñledi. _____
Dostlar televizor baqa ediler. _____
Studentler ispanca laf ete ediler. _____
Ocalar raatlana ediler. _____
Osman bayağı vaqıt çalıştı. _____
Evel Ahtem çin tilini ögrene edi. _____
Yaqında biz luğatlarını satın aldıq. _____

5. OQUÑIZ:

Bu, Ali ve Lesâ. Olar do'stlar. Tünevın Ali Lesânı qavehaneye davet etti. Olar oturdı, qave içti ve tatlı şeyler aşadılar. Ali ukraince laf etti, Lesâ qırımtatarca laf etmege tırıştı. Olar külüşti ve şaqalaştılar.

Qavehanede muzıka çala edi. Ali sütlü qave, em de şeker qıyıq sımarladı. Lesâ kök çay ve qurabiye sımarladı. Ali Qırım, tuvğan şeri, qorantası aqqında bayağı ayttı.

Lesâ diqqatnen diñley, hatalarını doğurta ve yañı sözlerni tapmağa yardım etti. Olar tünevinki aqşamını begendiler.

Olar beraber raatlanmağa begendiler.

6. AQILDA TUTUÑIZ:

Kimni? neni? kimge?
nege? qayda? + davet etmek?

Şaqalaşmaq, şaqa etmek

Ne? kimge? + sımarlamaq?

Kim (ne) aqqında? kimge? + aytmaq (ikâye etmek)
Kimni? ne(ni)? kimge? + doğurtmaq
Kimge? ne yapmağa? + yardım etmek

7. DEFTERGE YAZIÑIZ.

Cümlelerni şimdiki ya da keçken zamanda tiziñiz.

Nümüne: Men seni parkqa davet etem.
Men çiberekniñ dadını **endi** bildim.

Davet etmek, qapıp baqmaq, sımarlamaq,
ikâye etmek, doğurtmaq, yardım etmek

DİQQAT!

endi + fil =
= iş-areketniñ neticesi
endi ögrendim
endi kördim
endi bilem
endi hatırlayım

8. № 5 VAZİFESİNİÑ METİNİNE SUALLER QOYUÑIZ. OLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

Nümüne: Bu kim?
Olar ki'mler?
Ali tünevin ne yaptı?
Ali qavehaneye kimni davet etti?..

9. QAVUZLARNI AÇIP KÖÇÜRİÑİZ.

— (Aliye), sen şimdi ne (yapmaq)?
— Men ev vazifesini (yapmaq).
— Sen işlerni (yazmaq) ya da yañı sözlerni (öğrenmek)?
— Men em (yazmaq), em (ezberlemek), em de (oqumaq). Ya sen, Bekir, şimdi ne (yapmaq)?
— Men de ev vazifesini (yapmaq): işlerni (yazmaq), metinni (oqumaq) ve (tercime

etmek). Soñ ise men kinoğa barmağa (istemek). Sen tünevin anda (bar olmaq)?
— E, men aytmağa (unutmaq). Men yañı filmni tünevin (baqmaq).
— Aliye, bu film ne aqqında?
— Bu film (dostluq ve sevgi) aqqında. Men bu filmni pek (begenmek).

10. MALÜMAT KÂĞITINDAKİ SÖZLERİNİ KEREK ZAMAN ŞEKLİNDE QOYIP, CÜMLELERİNİ KÖÇÜRİNİZ.

1. Başta Ekrem parkta ... , soñ o, ev vazifesini ... .
2. Şimdi benim ana-babalarım klassik muzıkanı ... .
3. Feride, sen tünevin sütni tükândan ya da bazardan ...?
4. Tünevin aqşam benim dostlarım muzeyde ... .
5. Aytsañız, siz inglizce ...?
6. Bağışlañız, men qırımtatarca ..., çünkü men ecnebiyim.
7. Evel Arsen olarğa telefon açmağa ..., amma o, olarnıñ nomerasını ... .

Malümat kâğıtı

Kezmek, yapmaq,
laf etmek, diñlemek,
almaq, olmaq, añlamaq,
istemek, bilmek

11. OQUÑIZ:

Siziñ fikriñizce, amerikalı Djon qırımtatarca endi yahşı laf etemi? Ne içün?

- Djon, sen qırımtatarca endi yahşı laf etesiñ(mi)?
- E, pek yahşı!
- Ya qırımtatarca *sun* nasıl olacaq, aytsa?
- Bilmeyim.
- Ya *flowers* qırımtatarca nasıl olacaq?
- Onı da bilmeyim.
- Ya sen ne bilesiñ?
- Men *sport* qırımtatarca nasıl olacağını bilem!

13 ders

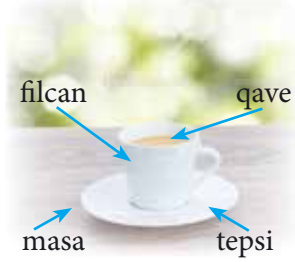
KİTAP — MASADA. KÜRSÜ — ODADA

Laqırdı mevzusu: Ne, qayda, ne vaqıt...

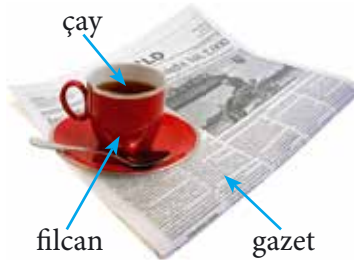
Sarf: Teklikteki isimlerniñ yer kelişi.

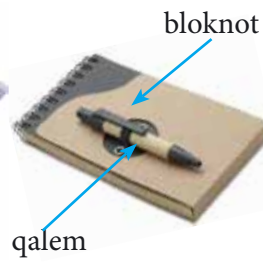
1. TALİL ETİŇİZ:

Bu, masa.
Tepsi **qayda?**
Tepsi masa **üstünde.**
Filcan **qayda?**
Filcan tepsi **üstünde.**
Qave **qayda?**
Qave filcanda.

Bu, gazet.
Filcan **qayda?**
Filcan gazet **üstünde.**
Çay **qayda?**
Çay filcanda.

Bu, bloknot ve qalem.
Qalem **qayda?**
Qalem bloknot **üstünde.**

NB!

Qırımtatar tilinde yer aqqında malumat almaq için **Qayda?** suali qoyula. Qayda sualine cevap bermek için, yer kelişiniñ şeklini (-da/-de, -ta/-te) kullanmaq gerek.

2. AQILDA TUTUŇİZ:

Yer kelişi

Canlı/cansız	Baş keliş	Yer kelişi
kim?	student	studentte
	arqadaş, ekim	arqadaşta, ekimde
	talebe, oğlan	talebede, oğlanda
	babam, emcem	babamda, emcemde
ne?	universitet	universitette
	Bağçasaray, zavod	Bağçasarayda, zavodda
	sansar, park	sansarda, parkta
	Ukraina, Qırım	Ukrainada, Qırımda
	Viyana, kürsü	Viyanada, kürsüde

3. OQUÑIZ VE CEVAP BERİÑİZ.

- Bu, qurşun qalem ve masa. Qurşun qalem qayda? _____
 Bu, student ve sınıf. Student qayda? _____
 Bu, ekim ve oda. Ekim qayda? _____
 Bu, turistler ve Qırım. Turistler qayda? _____
 Bank anda. Para qayda? _____
 Yolcu ve avtobus mında. Yolcu qayda? _____
 Bu, satıcı ve satın alıcı. Olar qaydalar? _____
 Bu, talebeler ve ayat. Talebeler qaydalar? _____
 Bu, türk studentleri. Olar evel qayda yaşay ediler? _____

4. AQILDA TUTUÑIZ:

- Qayda? (kimde? nede?) + **yaşamaq, yaşay, yaşaysıñ**
 Bir vaqıtları o, Kyivde **yaşay edi**. Endi o, Qırımında yaşay.
 Evel o, Anqarada **yaşay edi**. Şimdi o, Berlinde yaşay.
 Evel olar Bağçasarayda **yaşay ediler**. Şimdi olar Kyivniñ 15-inci yataqhanesinde yaşaylar.

5. BERİLGEN SÖZLERDEN CÜMLE TİZİÑİZ. OLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

- İlyas, oqumaq, mecmua, park.
- Artöm, yazmaq, ev vazifesi, yataqhane.
- Dostlar, benim, muzıka, kontsert, sıq, diñlemek.
- Diñlemek, sınıf, studentler, leksiya.
- Oca, teneffüs, qave, içmek.
- İlmi, boş (ay), doğmaq.
- Tünevin, olar, kezmek, merkez.
- Bugün, studentler, yazmaq, nezaret, iş, universitet.

Balıq suvda yaşay.
O, anda yalday.

Yer kelişi

Canlı/cansız	Baş keliş	Yer kelişi
kim?	Uriye, Ölga	Uriyede, Ölgada
	qız	qızda
ne?	Yalta, deñiz	Yaltada, deñizde
	meydan	meydanda
	tahta	tahtada

6. OQUÑIZ. DOSTLAR AQQINDA İKÂYENİ DEVAM ETİÑİZ.

Men qırımtatarım. Menim ana-Vatanım — Qırım. Men Aqmescitte yaşayım.
Sen ukrainsiñ. Evel sen Hersonda yaşay ediñ, şimdi ise Kyivde yaşaysıñ.
O...

Yer kelişi

Canlı/cansız	Baş keliş	Yer kelişi
ne?	göl, pencere	gölde, pencerede
	yataq	yataqta
	süt	sütte
	qaya, çöl	qayada, çölde
	vazife	vazifede

7. QAVUZLARNI AÇIP YAZIÑIZ.

1. Biz (universitet) oquymız.
2. Bizim evimiz (soqaq) tura.
3. Studentler (oda № 21) oturalar.
4. Aliye aşhanede aşamağa seve.
5. (Qırım) benim dostlarım yaşay.
6. (Kütüphane) studentler gazet ve mecmualarını oquylar.
7. (Kitap) men meraqlı ikâye oqudım.
8. (Oda) kitap rafı bar.
9. (Gruppa) ecnebiy studentler oquylar.
10. Tünevin biz (park) kezdik.

8. SUALLERGE AĞZAVİY ŞEKİLDE CEVAP BERİÑİZ:

1. Siz şimdi qayda yaşaysız?
2. Siz evel qayda yaşay ediñiz?
3. Siziñ ana-babañız qayda yaşay?
4. Siz qayda kezmege sevesiz?
5. Siz qayda aşamağa sevesiz?
6. Siz qayda raatlanmağa sevesiz?
7. Siz qayda sıq laf etesiz?
8. Siz qırımtatar tilini qayda ögrenesiz?

9. BERİLGEN CÜMLELERGE MALÜMAT KÂĞITINDAN KEREK FİİLLERNİ QOYUÑIZ. ■ CÜMLELERNİ DEFTERGE YAZIÑIZ.

1. Server fizika fakültetinde nazariy fizikanı ... . 2. Ediye azıq mallarını Merkeziy bazarda(n) ... . 3. Studentler metinni derste ... . 4. Kitap odada masa üstünde ... . 5. Biz temaşanı opera teatrinde ... . 6. Menim babam zavodda ... . 7. Menim ağam Milliy bankta çalışmağa ... . 8. Olena ve Olâ klubda ... . 9. Odamızda balaban tahta ... . 10. Osman yañı sözlerni defterde ... . 11. Qaveni olar er kün qavehanede ... . 12. Studentler ev vazifelerinde endi hata ... .

Malümat kâğıtı

1. Öğrenmek. 2. Satın almaq. 3. Oqumaq.
4. Turmaq. 5. Seyir etmek.
6. İstemek. 7. Raatlanmaq.
8. Olmaq. 9. Yazmaq.
10. İçmek. 11. Yapmaq.

10. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ: ■

Studentler qırımtatarca endi yahşı (laf etmek). Bizim türk dostlarımız milliy aşlar pişirmege (sevmek). Biz (zemaneyi muzıka) diñlemege sevmiz. Oca (ders) qırımtatarca laf ete. Menim tatam (hastahane) çalışa. Men müendis olmağa ve (şirket) çalışmağa isteyim. Tünevin Serğiy mürekkep diktantnı yahşı (yazmaq). Biz (universitet) — Ukrainanıñ baş aliy oquv yurtunda oquymız.

11. İSİMLERNİ YER KELİŞİNDE QOYUÑIZ. ŞU SÖZLERDEN CÜMLE TİZİÑİZ. ■

1) кимҺата —	<i>odada</i>	<i>Student kitapnı odada oquy edi.</i>
2) soqaq —		
3) kölmek —		
4) meydan —		
5) roman —		
6) mektüp —		
7) pencere —		
8) söz —		
9) çanta —		
10) çarşı —		
11) bank —		
12) deñiz —		

12. OQUÑIZ. METİNGE SUALLER QOYUÑIZ.

Bu, Ayder ve Solomiya. Tünevın olar kütüphanede ediler. Anda türlü kitap, gazet, mecmualar bar. Kitaplar — dolapta, mecmua ve gazetler — masada.

Ayder ve Solomiya kitap ve mecmua oqudılar. Solomiya mecmuadaki maqaleni oqudı. Bu, belli qırımtatar yazıcısı aqqında maqale edi. Ayder kitapta ukrain milliy urba aqqında metinni oqudı.

Soñ Ayder ve Solomiya kene qavehanede ediler. Hanede güzel muzıka yañğıray edi. Masa üstünde filcanda qave, camlı savutta kök çay bar edi. Ayder qave, Solomiya çay içe edi.

Tışarıda yağmur yağa edi. Pencereden suv aqıp tüşe edi. Lâkin qavehaneniñ içi qıntavlı edi. Ayder ve Solomiya beraber raatlana ediler.

13. METİNGE SUALLER YAZIÑIZ.

---

14 ders

TAVRIYA UNİVERSİTETİNDE. MENİM MASAM ÜSTÜNDE

Laqırdı mevzusu: Ne, qayda, ne vaqıt...

Sarf: Sifatlar ve mülkiyet zamirleri.

1. TEKRARLAÑIZ.

İsimlerniñ yer kelişi

nasil? qaysı? (kim? ne?)	nasil? qaysı? (kimde? nede? qayda?)
yahşı student	yahşı studentte
yüksek bina	yüksek binada
mavı deñiz	mavı deñizde
mavı cüzdan	mavı cüzdanda
dülber qız	dülber qızda
yüksek oda	yüksek binada
aqıllı talebe	aqıllı talebede
sıcaq palto	sıcaq paltoda
yazlıq urba	yazlıq urbada
yazlıq mektep	yazlıq mektepte
ev vazifesi	ev vazifesinde

2. OQUÑIZ. METİNGE SUALLER QOYUÑIZ VE CEVAP BERİÑIZ.

Ayder klassik muzıkanı pek seve. O, hususan Motsartniñ muzıkasını begene. Tünevın Ayder Solomiyanı Opera teatrine kontsertke davet etti. Lviv opera teatri pek güzel ve bellidir.

Ayder ve Solomiya Azatlıq caddesinde aqşam saat yedide körüştiler. Teatr vestibülünde olar üstündeki urbalarını çıqardılar. Ayder kurtkasını çıqardı ve Solomiyağa paltosını çıqarmağa yardım etti. Er kes yahşı kiyinip keldi. Ayder ve Solomiya da. Solomiyanıñ üstünde uzun mavı anter bar edi. Anterniñ üstünde de dülber gerdanlıq bar edi. Ayder qara kostüm, beyaz kölmek ve kök boyunbağ kiyip keldi.

Olar kontsertni pek begendiler. Kontsertten soñ daa aqşamki Azatlıq caddesini boylap, muzıka, ilerideki yaşayış aqqında laf ettiler. Bu, olar için beraber keçirgen, unutulmaz ve pek romantik bir aqşam oldı.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş (kim?)	Yer kelişi (kimde?)
men	mende
sen	sende
o	onda
biz	bizde
siz	sizde
olar	olarda

4. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

- Solomiyaniñ güzel anteri bar. Anter kimde?
- Ayder ve Solomiyaniñ sıcaq urbası bar. Kimniñ sıcaq urbası bar?
- Ayder qara kostüm kiydi. Kostüm kimniñki?
- Siz sıcaq şapkeler aldınız. Sıcaq şapkeler kimniñ başında?
- Sen maña şarf berdiñ. Şarf kimniñ boynunda?
- Men saña qolçaq berdim. Qolçaqlar kimde?
- Dostlar sizge futbolcalar aldılar. Futbolcalar kimde?

5. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş	Saiplik kelişi
kim?	kimniñ?
men	menim
sen	seniñ
o	olarniñ
biz	bizim
siz	siziñ
olar	olarniñ

6. QAVUZLARNI AÇIP, DEFTERGE KÖÇÜRİÑİZ.

Biz (Tavriya universiteti) oquymız.
 Bizim evimiz (Amethan Sultan soqağı).
 Studentler (menim odam) oturalar.
 Olena (studentler aşhanesi) aşamağa seve.
 (yañı kitap) men meraqlı ikâyeni oqudım.
 (menim odam) kitap dolabı bar.
 (bizim gruppamız) ecnebiy studentler oquy.

Tünevin biz (istiraat bağçası) kezdik.
 (İstanbul) benim dostlarım yaşay.
 (universitet kütüphanesi) studentler gazet ve mecmualar oquylar.

7. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLELERNİ DEFTERGE KÖÇÜRÜŇİZ.

1. Qaplanlar (tropik ormanlar) yaşay. 2. Avtomobiller (esas yol) tez keteler. 3. Menim dostum (Kyiv konservatoriyası) oquy. 4. Turistler tavşannın (orman soqağı) kördiler. 5. Studentler (nezaret işi) hatalar yaptılar. 6. (İsmail Gasprinskiy soqağı) yañı ev quralar. 7. (Odamız) bizge pencereni açmaq kerek. 8. Lviv Ukrainanıñ (cenübiy ğarby) yerleşe. 9. Studentlerni studentler klubunda topladılar. 10. Biz futbol matçını (onıñ televizorı) baqa edik. 11. Tünevin Zarema (Qoban bazarı) meyva aldı. 12. Biz (üçüncü qat) yaşaymız. 13. Bağçasarayda biz (Hansaray) öz fotolarımıznı çıqardıq. 14. (Qıntavlı qavehane)

raatlanmaq hoştır. 15. Dünyanıñ eñ büyük özeni (Latin Amerika) aqa. 16. Emir ekimni (şeer poliklinikası) bekledi. 17. Mustafa ağa (Yuqarı Radası) çalışa. 18. İrfan (iqtisadiyat fakülteti) oqumağa arzu ete. 19. Qırımatar tilinden yañı kitaplarnı biz (universitetniñ kütüphanesi) alamız. 20. Oquv zalı kütüphaneniñ (ekinci qat) yerleşe.

8. AQILDA TUTUŇIZ: MİQDAR (QAÇ?) VE SIRA (QAÇINCI?) SAYILARI.

qaç?	qaçıncı?	qaç?	qaçıncı?
bir	birinci	yigirmi	yigirminci
eki	ekinci	otuz	otuzıncı
üç	üçüncü	qırq	qırqıncı
dört	dörtüncü	elli	ellinci
beş	beşinci	altmış	altmışıncı
altı	altıncı	yetmiş	yetmişinci
yedi	yedinci	seksen	sekseninci
sekiz	sekizinci	doqsan	doqsanıncı
doquz	doquzıncı	yuz	yuzüncü
on	onuncı	eki yuz	eki yuzüncü
on bir	on birinci	üç yuz	üç yuzüncü

on eki	on ikinci	dört yuz	dört yuzüncü
on üç	on üçüncü	beş yuz	beş yuzüncü
on dört	on dördüncü	altı yuz	altı yuzüncü
on beş	on beşinci	yedi yuz	yedi yuzüncü
on altı	on altıncı	sekiz yuz	sekiz yuzüncü
on yedi	on edinci	doquz yuz	doquz yuzüncü
on sekiz	on sekizinci	biñ	biñinci
on doquz	on doquzıncı	million	million

1+ noun in Nom. sing.

bir +	masa
bir +	oda
bir +	pencere
bir +	közlük

2, 3, 4 + noun in Nom. sing.

eki +	masa
eki +	oda
eki +	pencere
üç, dört +	masa, oda, pencere

5 and above ... + noun in Genetive pl.

beş +	masa
yedi +	oda
yigirmi +	student
biñ +	adam

çoq talebe, az daqiqa

Lâkin!!!

noun in Gen. pl. + episi

kitaplarıñ episi

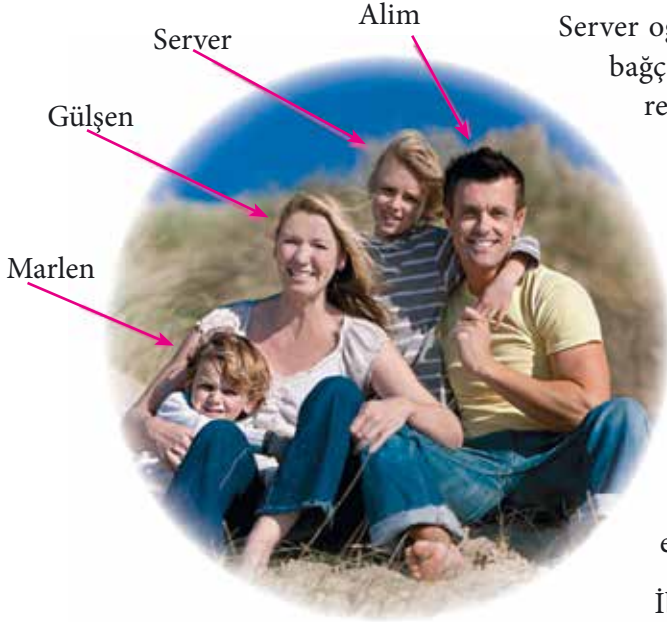
9. OQUÑIZ VE SÖZLERNİ SAYILARNEN KELİŞTİRİÑİZ.

İnstitut, aphane, luğat, hane, basamaq, qoy, havuz, şeer, köy, foto, küzgü, musafir, yataq, kürsü, ağa, tata, qalem, kitap, defter, qavehane.

10. METİNİNİ OQUÑIZ VE SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Menim adım — İbrahim. Menim babam, anam, eki ağam ve eki tatam bar. Menim ana-babam Bağçasaray şeerinde yaşay. Menim anam — ocapçe, o, orta mektepte çalışa, babam ise müendis, o, avtobus zavodında çalışa. Menim Alim ağam da müendis. O, babamnen beraber çalışa. Alim evli. Onıñ Gülşen apayı — muzıkacı. O, konservatoriyada çalışa. Olar Aqmescitte yaşaylar. Olarnıñ üyken Server oğlu — talebe, o, mektepte oquy, küçük Marlen oğlu daa bala bağçasına qatnay. Server ve Marlen — benim torunlarım. Server resim yapmağa pek seve. Marlen multfilmlerni tekrar baqmağa seve.

Bu da benim Asan ağam. O, jurnalist, neşriyatta çalışa, maqaleler yaza. Menim Ayşe tatam — emşire, o, hastahanedede çalışa. Alime tatam ise student. O, universitetde iqtisadiyat fakültetinde oquy. O, pek aqıllı, muzıka seve, yahşı yırday ve oynay.

Tünevin bizge Edem emcemiz keldi. O, babamniñ ağası, benim emcem. Onıñ apayınıñ adı — Elnara. Olar bankta çalışalar. Olar iqtisatçılar. Edem ve Elnaranıñ Güzel qızı ve Şevket oğlu bar. Güzel ve Şevket daa talebeler. Olar — benim eki soy qardaşlarım.

İbraimniñ qorantası büyükmi?

İbraimniñ kaç tata-qardaşı bar?
İbraimniñ kaç ağa-qardaşı bar?
İbraimniñ ana-babasınıñ zenaatı ne?
İbraimniñ ağa-qardaşlarınıñ adı ne?
İbraimniñ tata-qardaşlarınıñ adı ne?
Asanıñ zenaatı ne? Ya onıñ apayı — kim?
Olarnıñ oğlunuñ adı ne?

Server ne için benim torunım?
Tata-qardaşlarım kim?
Alime ne için çalışmay?
İbraimniñ emcesiniñ adı ne? Ya apayınıñ?
Menim eki soy qız qardaşımıñ adı ne?
Menim eki soy oğlan qardaşımıñ adı ne?

Tekrarlañız: **eki soy** oğlan qardaşım, **eki soy** qız qardaşım, **eki soy** ağam, **eki soy** tatam, **torun** (ağa-tatamniñ ya da qardaşlarımıñ balası), **torun** (balamniñ balası).

15 ders

YATMAQ, OTURMAQ, TURMAQ, YÜRMEK VE İL.

Laqırdı mevzusu: Sen ne yapasıñ? Men oturam. Sen qayda oturasıñ? Men sınıfta oturam ...

Sarf: Fiiller.

1. OQÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

O, otura. O, sınıfta kürsü üstünde otura. O, nezaret işini yaza. O, yahşı baa **alacağ**ına emin, çünkü o, künde yañı sözler **ögre**ne, qırımtatarca çoq oquy ve **laf** ete.

O, kederli **yüre**.
Bugün o, yaramay baa **ald**ı, çünkü derste ocanı **diñ**lemedi.

Yapmaq → yap≡maq → yap + a + m = yapam

Men yapam   biz yapamız
Sen yapasın   siz yapasız
O yapa   olar yapalar

Er aqşam men odamda ev vazifesini **yapam**.

Biz derste çoq iş **yapamız**.

Olar künde saba idmanı **yapalar**.

Künde universitetde siz ne **yapasız**?

Men	-m/-ım/-im
Sen	-sın/-sın
O	
Biz	-(1)mız/(-imiz)
Siz	-sız (-sınız)/-siz (-sınız)
Olar	-lar/-ler

Yuqlamaq → yuqla≡maq → yuqla + y + ım = yuqlayım

Men yuqlayım   biz yuqlayımız
Sen yuqlaysın   siz yuqlaysız
O yuqlay   olar yuqlaylar

Sen yataqta yoqsa divanda **yuqlaysın**?

Men gece sekiz saat **yuqlayım**.

Biz derste bir vaqıt **yuqlamaymız**.

O, şimdi **yuqlayım** yoqsa?

Baqmaq → baq≡maq → baq + a + m = baqam

Men baqam   biz baqamız
Sen baqasın   siz baqasız
O baqa   olar baqalar

Men pencerege baqam.

Studentler cedvelge baqalar ve ocanın izaatını diñleyler.

Suleyman ocaqtaki ateşke dalğın baqa.

NB!

Negizniñ soñki yapıq ecası qalın sozuqlı olsa, oña şimdiki zamanniñ **-a-** yalğaması qoşula: *yapam, satasın, qoşalar.*

Oturmaq → otur≡maq → otur- + a + m = oturam

Men oturam   biz oturamız
Sen oturasın   siz oturasız
O otura   olar oturalar

Men sınıfta kürsü üstünde oturam ve ocanı **diñleyim**.

Siz mında çoq **oturasız**mı?

Yürmek → yür≡mek → yür- + e + m = yürəm

Men bazarğa alma almağa sıq baram, çünkü men olarnı er kün aşamağa sevem.

Biz er saba universitetke qatnaymız.

Orta küzde, avası sıcaq olğanda, olar parkqa bara ediler.

NB!

Negizniñ soñki yapıq ecası ince sozuqlı olsa, oña şimdiki zamanniñ **-e-** yalğaması qoşula: *yüreler, beremiz...*

Soñki ecası açıq olsa — **-y-** qoşula: *yuqlayım, diñleyimiz...*

2. AQLDA TUTUÑIZ:

O, **yata**.

O, kilimde **yata** ve kitap **oquy**.

O, kitapta qırımtatar fili aqqında qaidelerni **oquy**, çünki o, qırımtatar tilini **ögrene**. O, universitetde filologiya institutında oquy. O, yañı qaidelerni künde **ögrene**, çünki o, qırımtatarca yahşı **laf etmege istey**.

Men	-mayım	-meyim
Sen	-maysıñ	-meysiñ
O	-may	-mey
Biz	-maymız	-meymiz
Siz	-maysız	-meysiz
Olar	-maylar	-meyler

Yatmaq → yat≡maq → yat- + am = **yatam**

Men plâjda **yatam** ve mot urba aqqında mecmua oquyım.
(qayda? + yatmaq)

Qıçırmamaq → qıçırma≡maq → qıçırma- + y + ım = **qıçırmayım**

Biz köpekke bir vaqıt **qıçırmaymız**, çünki köpek — insanñ eñ yaqın yardımcısı.
(kimge? + qıçırmamaq)

Quşlar ormanda pek **qıçırılar**.
(kimge? qayda? nasıl? + qıçırmaq)

(neni? +) öğrenmek = (neni? +) oqumaq

Körmek → kör≡mek → kör- + e + m = **körem**

Men divarda resim **körem**. Biz sınıfta studentlerni **köremiz**. Soqaqta o, çoq adam **kördi**.
(kimni? neni? qayda? + körmek)

Öğrenmek → öğren≡mek → öğren- + e + m = **öğrenem** (nege? neni? qayda? + öğrenmek)

Biz qırımtatar tilini öğrenemiz. Biz derste yañı sözlerni öğrenemiz.

Oqumaq → oqu≡maq → oqu- + y + ım = **oquyım** (qayda? + oqumaq)

Biz universitetde oquymız. Olar azırlav bölüğünde oquylar.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

O, tura.

Turmaq → tur≡maq → tur- + a + m = turam

nede? qayda? + turmaq

Men turam   biz turamız

Sen turasıñ   siz turasız

O tura   olar turalar

Qorqmamaq → qorqma≡maq → qorqma- + y +ım = qorqmayım

(kimden? ne yapmağa? qayda? + qorqmamaq)

Men qorqmayım   biz qorqmaymız

Sen qorqmaysıñ   siz qorqmaysız

O qorqmay   olar qorqmaylar

Olar siyaset aqqında laf etmege bir vaqıt

qorqmay ediler.

Siz derske keç qalmağa **qorqasız** mı?

O, ormanda yañğız kezmege **qorqa.**

4. OQUÑIZ VE SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Ne(ni)? qayda? nasıl? + aşamaq?

Men aşayım

biz aşaymız

sen aşaysıñ

siz aşaysız

o aşay

olar aşaylar

Sabalıq men adette yağnen ötmek, tatlı, qızartılğan yımırta **aşayım** ve qave **içem**. Lâkin bugün sabadan men ötmek, salat ve pişirilgen yımırta **aşadım** ve kök çay **içtim**.

Ya sen sabalıq sıqça ne aşaysıñ? Bugün sabalıq sen ne aşadıñ?

Üylelik o adette şorba ve salat aşay. Lâkin bugün kündüz o, qızartılğan etnen qartop aşadı ve portaçal suvu içti.

Ya sen üylelik adette ne aşaysıñ? Bugün üylelik sen ne aşaycaqsıñ?

Aqşamlıq biz adet üzre çiberek aşaymız ve qatıq içemiz. Lâkin bugün bizde bayram. Qurban bayramlıq türlü aşlar aşadıq, qave içtik.

Ya sen aqşamlıq adette ne aşaysıñ? Bugün aqşamlıq sen ne aşaycaqsıñ?

**5. SİZ QAYSI YEMİŞ VE AŞLARNI QIRIMTATARCA
ADLANDIRIP OLURSIÑIZMI? YAZIÑIZ.**

**6. SİZ QAYSI YEMİŞ VE AŞLARNI BEGENEN
YA DA BEGENMEGENIÑIZNI YAZIÑIZ.**

---

7. OQUÑIZ.

— Meraba, Ayder! Seni körgenime men pek quvanam.

— Meraba, Solomiya. Men de seni kene körgenime quvanam.

— İşleriñ nasıl, Ayder?

— Pek yahşı! Men Kyivde er şeyni begenem. Qarnı hususan.

— Aytsa, sen tünevin ne yaptıñ? (= Tünevinki aqşamı nasıl keçirdiñ?)

— Tünevin aqşam men Kyivde kezdim, Hreşçatık ve Podolda edim. Aqşam men televizordan haberlerni baqtım.

— Ya bugün saba ne yaptıñ?

— Saba men gazet ve mecmualarını oqudım, kene radiodan haberlerni ve qırımtatar türkülerini diñledim. Soñra men bazarğa bardım ve ediyeler aldım.

— Ya urkain tilini sen ne vaqıt ögrenesiñ?

— Ukrain radionı diñlegende, ukrain gazetlerni oquğanda, televizordan ukrain programmalarını baqqanda — mına o vaqıt men ukrain tilini ögrenem. Men işlerni yazmağa iç sevmeyim!

— Lâkin ukraince yahşı laf etmek için, işlerni yazmaq gerek! Sen endi yahşı oquysıñ ve yazasıñmı?

— Yazıq ki, daa yoq. Yazğanda, men daa sıq hatalar yapam... Sen aqlıdırısıñ, men işler yazmaq ve sarfını ögrenmek keremim.

— Elbet. Men de saña ille yardım eterim!

8. İSİMLERNİÑ YER KELİŞİNDEKİ ŞEKİLLERİNİ TEKRARLAÑIZ.

Kimde? nede? Qayda?	Yahşı Aqıllı Yüksek Yazlıq Mavı	özenlerde, qızlarda, dostlarda... studentlerde, talebelerde... yigitlerde, divaralarda, baalarda... lagerlerde, mekteplerde... deñizlerde, boyalarda...
------------------------	---	---

9. AQILDA TUTUÑIZ:

İsim

teklikte, baş keliş erkek, ev, baba, divar, pencere, omuz...	çoqluqta, yer kelişi erkeklerde, evlerde, babalarda, divaralarda, pencerelerde, omuzlarda...
qartbaba, qurşun qalem, diyar, furuncı, bita, tavan, deñiz, sual, pervaz	qartbabalarda, qurşun qalemlerde, diyarlarda, furuncılarda, bitalarda, tavanlarda, deñizlerde, suallerde, pervazlarda...

10. SÖZLERİNİN YER KELİŞİ ŞEKİLLERİNİ ÇOQLUQTA YAZIÑIZ:

Kitap, derslik, maqale, cedvel, meydan, soqaq, hane, oda, şirket, ofis, tükân, universitet, ayat, orman, qulaq, mañlay, söz, pencere, yataqhane, masa, kürsü, talebe, şegirt, baar, uçaq, avtomobil, marşrutka, tramvay, çanta, omuzluq, meslekdeş, ekim, filcan, yataq oda, aşhane, poliklinika, tikici, qapıcı, müendis, tahta, kompyuter, qaide, yol, tarla, yürek, oquv yurtu.

11. AQLDA TUTUÑIZ:

Sıfatnıñ türlenmeyüvi

sıfat B. k. isim(ler) ile	sıfat Yer k. isim(ler) ile
Qara deñiz kök bayraqnıñ üstü	Qara deñizde kök bayraqnıñ üstünde
çoqbalalı aileler aziz vatandaşlarımız	çoqbalalı ailelerde aziz vatandaşlarımızda

12. SÖZLERİNİN YER KELİŞİ ŞEKİLLERİNİ ÇOLQUQTA YAZIÑIZ:

Beyaz (kâğıt), aqıllı (qız), ev (vazife), eski (tavan), olacaq (zenaat), şeñ (köpek), yahşısı (sual), müim (mesele), yüksek (fiyat), şerbetli (şekerqıyıq).

13. YER KELİŞİNİN ÇOQLUQTAKI ŞEKLİNİ QULLANIP, FOTOSURETLERNİ TARİF ETİÑİZ.

---

16 ders

SAAT QAÇ? SAAT QAÇTA?

Laqırdı mevzusu: Vaqıt.

Sarf: Sayılarnı yer kelişindeki isimlernen qullanuv.

1. TEKRARLAÑIZ.

Saat qaç? Saat beş,
saat altı,
saat on eki.

5.10	beşni on daqıqa keçe
2.18	ekini on sekiz daqıqa keçe
12.30	on eki buçuq
5.30	beş buçuq
7.35	yigirmi beş daqıqadan sekiz
10.40	yigirmi daqıqadan on bir

Saat qaçta? = Ne vaqıt?

Saat beşte; saat altıda; saat on ekide, doquz buçuqta, yediden on daqıqa keçkende; sekizge yigirmi beş daqıqa qalğanda.

Vaqıtnı suallerge köre yazıñız (birinci sıranı nümüne olaraq qullanıñız).

	Saat qaç? saat bir Saat qaçta? saat birde		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?

2. DIALOGLARNI OQUŃIZ. OLARĖA OŐAĖANLARNI TERTIP ETIŃIZ.

- BaĖıőlaŃız, saat qaç, aytsaŃız!
- Saat onnı on daqiqa keçe.
- SaĖ oluŃ!
- Alla razı olsun.

- BaĖıőlaŃız, saat qaç, aytsaŃız!
- Teessüf ki, saatım yoq!
- Afu isteyim...

- Universitetde dersler saat qaçta başlanĖanını aytsaŃız!
- Saba saat doquz buçuqta.
- SaĖ oluŃız!

- Djon, oca yarın saat qaçta kelegecini sen bilesiŃ?
- E, bilem. Oca yarın saat onda kelecek.

- Ev vazifesini siz saat qaçta yapmaĖa başladıŃız?
- Tünevın ev vazifesini men kündüz saat beşte yapmağa başladım.
- Ev vazifesini siz qaç saat yaptıŃız?
- Aman-amna üç saat.

- Qırımtatar tilinden dersler qaç saat devam ete?
- Bir ders bir saat otuz daqiqa devam ete.

- AĖaŃıznı siz saat qaçta qarőıladıŃız?
- AĞamnı men aqşam saat onda qarőıladım.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

6:00 — 12:00 a.m. — saba

12:00 — 18:00 a.m. — kündüz (noun); kündüz (adv.)

6:00 — 12:00 p.m. — aqşam

12:00 — 6:00 a.m. — gece

Öyle — noon, midday; yarı gece — midnight

at 7 p.m. — aqşam saat yedide

at 7 a.m. — saba saat yedide

at 5 p.m. — kündüz / Üyleden soñ saat beşte

Lâkin:

at 5 a.m. — saba saat beşte

at 4 a.m. — saba saat dörtte

4. OQUÑIZ.

Künde Osman saba saat yedide alarsaat alğanda uyana. Soñ o, tura, pencereni aa ve gimnastika yapa. Bundan soñ Osman vannağa bara ve tişlerini yuva, duş ala, tıraş ola ve saçlarını taray.

Soñ o, kiyine ve aşhanege sabalığını aşamağa kete. Osman daima saat yedi buçuqta aşay. Aşagan soñ, o, evden ıqqa ve işke kete. O, bankta alışa. Osman saba saat doquzda çalışmağa başlay. İşni Osman  yleden soñ saat beşte bitire.

Soñ o, evge qayta ve aş pişire. Osman aqşam saat yedide aşay. Aştan soñ Osman oqumağa ya da teleyayınlarını baqmağa seve. Bazıda o, dostlarının klubğa ya da stadionğa bara.

Aqşam saat on birde Osman yata.

5. SUALLERGE CEVAP BERİÑIZ:

1. Saat kaçta Osman uyana?
2. Ne için o, er k n saat yedide tura?
3. Osman er saba ne yapa?
4. Saat kaçta Osman saba aşay?
5. Osman ne vaqıt çalışmağa başlay?
6. Ya ne vaqıt o, işni bitire?
7. Osman qayda alışa?
8. Osman aqşam ne vaqıt aşay?
9. Aşnı oña kim azırlay?
10. Aştan soñ Osman ne yapa?
11. Osman ne vaqıt yuqlamağa yata?
12. Ya siz ne vaqıt yatasız?

6. YAÑI SÖZLERNİ AQILDA TUTUÑIZ. OLARNEN CÜMLE TIZIÑIZ. CÜMLELERNİ DEFTERGE YAZIÑIZ.

Saat qaçta? + uyanmaq, -am, -asıñ
 saat qaçta? + turmaq, -am, -asıñ
 ne(ni)?(tişlerni) + yuvmaq, -am, -asıñ
 ne(ni)?(duş) + almaq, -am, -asıñ
 ne(ni)?(saç) + taramaq, -yım, -ysiñ
 qayda? ne vaqıt? + tıraş olmaq, -am, -asıñ
 ne? + kiymek, -em, -esiñ
 nege? + kiyinmek, -em, -esiñ
 saat qaçta? qayda? + aşamaq, -yım, -ysiñ
 qaydan? (evden) + çıqmaq, -am, -asıñ
 qayda? + çalışmaq, -am, -asıñ
 ne? (ne yapmağa?) (çalışmağa) + başlamaq, -yım, -ysiñ
 qayda? + oqumaq, -yım, -ysiñ
 qayda? (evge) + qaytmaq, -am, -asıñ
 ne(-ni)? (aş(nı)) + pişirmek, -em, -esiñ
 ne yapmağa? (yuqlamağa) saat qaçta? + yatmaq, -am, -asıñ
 saat qaçta? + yuqlamaq, -yım, -ysiñ

7. SUALLERGE CEVAP BERIÑIZ:

- Sen ne vaqıt uyanasıñ?
- Saat qaçta sen sabalıqını aşamağa sevesiñ?
- Saat qaçta sen aşaysıñ?
- Universitette dersler saat qaçta başlana?
- Teneffüsüñ saat qaçta?
- Universitette dersler saat qaçta bite?
- Ev vazifeñni sen saat qaçta yapasıñ?
- Saat qaçta sen raatlanasıñ?
- Saat qaçta sen kezmege sevesiñ?
- Saat qaçta sen sevimli teleyayınını baqasıñ?
- Tünevini sen saat qaçta dostuñını qarşıladiñ?
- Bazar künü sen saat qaçta uyanasıñ?
- İş künü sen saat qaçta uyanasıñ?

8. ÖZ KÜNÜÑİZ AQQINDA İKÂYE ETIÑİZ. İKÂYEÑİZİNİ DEFTERGE YAZIÑIZ.

9. DIALOGLARNI OQUŃIZ. OLARĖA OŐAĖANLARNI TERTIP ETIŃIZ.

- Sen ekim ya da ocasıñ?
- Men ekimim.
- Senıñ tatañ da ekimmi?
- Yoq, o, jurnalist.

- Adıñıznı ve soyadıñıznı aytsañız!
- Elmar Yahya oğlu.
- Sağ oluñ, Elmar bey. Aytsañız, siz ki'msiz?
- Men müendi'sim. Aqmescitte yaşayım. Ya siz kimsiz ve qayda yaşaysız?
- Menim adım Rustem Kömürci. Men çalĖıcım. Men Bağçasarayda yaşayım.

- Bu kim?
- Bu, benim anam.
- Ya o, kim?
- O — ekim. O, pek yahşı mütehasıs.

- Ya bu kim?
- Bu, benim tatam.
- Ya o, kim?
- O, mektep talebesi. O, Őeñ ve romanti'k.

17 ders

MEN QALEMNER YAZAM, DOSTUMNER LAF ETEM, YAZICI OLMAĞA İSTEYİM...

Laqırdı mevzusu: Bizim areketlerimiz.

Sarf: İsim ve zamirlerde beraberlik kelişi.

1. OQUNIZ:

O, yaza.
O, işni yaza.
O, işni defterde yaza.
O, işni defterde
qalemner yaza.

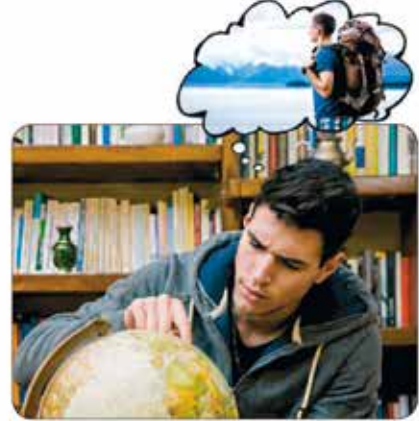
O, yaza.
O, meseleni yaza.
O, meseleni tahtada yaza.
O, meseleni tahtada
bornen yaza.

Qalemner, bornen sözləri, bir de bir areketni yapmağa yardım etken aletni adlandırır. Buña biz **beraberlik kelişini** *qullanamız.*

Programmacı, seyaatçı sözləri, İلمي ve İlyas arzu etken zenaatlarını adlandırır. Buña biz **beraberlik kelişini** *qullanmaymız.*

İلمي çalışa.
İلمي kompyuterde çalışa.
O, kompyuterde çalışmağa
pek seve.
O, **programmacı** olmaq istey.

İlyas tüşüne.
İlyas seyaatını tüşüne.
O, seyaatını seve.
İlyas globusqa sıq baqa.
O, **seyaatçı** olmaq istey.

2. TALİL ETİÑİZ:

O, işni <u>qalemnen</u> yaza.	O, işni <u>nenen</u> yaza?
O, meseleni <u>bornen</u> yaza.	O, meseleni <u>nenen</u> yaza?
İlmi <u>programmacı</u> olmaq istey.	İlmi <u>kim</u> olmaq istey?
İlyas <u>seyaatçı</u> olmaq istey.	İlyas <u>kim</u> olmaq istey?

3. AQILDA TUTUÑİZ:

İsimlerniñ beraberlik kelişi

Canlı/ cansız	Baş keliş	Beraberlik kelişi	Diqqat!
kim?	student, Alim, babam	studentnen, Alimnen, babamnen	m/ñ/sı
	talebe, arqadaş, ekim	talebenen, arqadaşnen, ekimnen	
	Asiye, qaraman	Asiyenen, qaramannen	
ne?	medrese, Canköy	medresenen, Canköynen	
	qurşun qalem, maşna, yağmurlıq	qurşun qalemnen, maşnanen, yağmurlıqnen	
	ülke	ülkenen	
Canlı/ cansız	Baş keliş	Beraberlik kelişi	Diqqat!
kim?	tatam, anam	tatamnen, anamnen	m/ñ/sı...
	bitam	bitamnen	m/ñ/sı...
	Yalta, Meltem	Yaltanen, Meltemnen	
ne?	qalem	qalemnen	
	yer	yernen	
	meydan	meydannen	
	oda	odanen	

Canlı/ cansız	Baş keliş	Beraberlik kelişi	Diqqat!
kim?	sabiy	sabiynen	
	çipçe	çipçenen	
ne?	göl, pencere	gölñen, pencerēnen	
	deñiz, tarla	deñizñen, tarlanen	
	vazife, sual	vazife, sualñen	

4. OQUÑIZ:

İlona qırımtatar tilini ögrene. O, qırımtatar sanatını begene. O, sanatşınas olmaq istey.

İnayet Filologiya institutında oquy. O, qırımtatar tili derslerini bermege istey. O, oca olmaq istey.

Üsein matematika ve fizikanı ögrene, çünki müendis olmaq istey.

Mavile ayvanlarını pek seve. O, olarnı tedavilemege arzu ete ve mal ekimi olmaq istey.

Timur, Qırım studentı, ğayret ile oquy. O, programmacı olmaq ve öz ana-Vatanında büyük şirkette çalışmaq istey.

5. DIALOGLARNI OQUÑIZ:

— Sabri, aytsa, sen kim olmaq isteysiñ?
— Men müendis olmaq isteyim.
— Ne için?
— Çünki babam ve ağam da müendisler. Bu, bizim aileviy zenaatımız.

— Gülnara, aytsa, sen kim olmaq isteysiñ?
— Men ekim olmaq isteyim.
— Ne için?
— Çünki bu zenaatnı men begenem.

— Fevzi, sen kim olmaq isteysiñ?
— Men fizikacı olmaq isteyim.
— Ne için?
— Çünki men bu zenaatnı pek begenem!

— Zera, sen balalıqtan kim olmaq arzu ete ediñ?
— Men satıcı olmaq arzu ete edim.
— Ne için?
— Çünki men er kün dondurma aşamağa istey edim...

— Bektemir, aytsa, sen evel kim olmaq arzu ete ediñ?
— Evel men uçucı olmaq arzu ete edim.
— Ya şimdi?
— Şimdi ise men müendis ve uçaq qurmağnı arzu etem.

6. ARQADAŞLARIÑIZDAN, OLAR KİM OLMAQ İSTEGENLERİNİ SORAÑIZ. SEBEBİNİ BİLİNİZ.

7. ARQADAŞLARIÑIZDAN, OLAR EVEL KİM OLMAQ İSTEGENLERİNİ SORAÑIZ. SEBEBİNİ BİLİNİZ.

8. OQUNIZ:

Ayder ve Solomiya — dostlar.
Olar laf eteler.
Ayder (kimnen?) **Solomiyanen** laf ete.
Solomiya (kimnen?) **Aydernen** lafe ete.
Ayder kimnen laf ete?
Solomiya kimnen laf ete?

Zeynur ve Anife klubda körüştiler.
Olar oynaylar.
Zeynur Anifenen oynay.
Anife Zeynurnen oynay.
Anife kimnen oynay?
Zeynur kimnen oynay?

**Solomiyanen,
Aydernen, Anifenen,
Zeynurnen** sözleri, kimdir
olarnen beraber bir şey yapqanını
köstere. Buña biz
beraberlik kelişini
qullanamız.

Elvina Yevgeniyanen er kün **körüşe**.
kimnen?

Olar türlü mevzularda
laf etmege seveler.
Olar qavehanede sıq körüşeler.
Anda Elvina Yevgeniyanen
qave içe ve laf eteler.

9. SUALLERGE CEVAP BERİŇİZ:

1. Elvina ve Yevgeniya aftada qaç kere körüşeler?
2. Elvina er kün kimnen körüşe?
3. Yevgeniya er kün kimnen körüşe?
4. Olar qayda körüşeler?
5. Olar ne aqqında laf eteler?
6. Elvina kimnen qave içe?
7. Yevgeniya kimnen laf ete?

10. OQUŇIZ:

Kimnen? + körüşmek	Men <u>dostumnen</u> sıq körüşem.
Kimnen? + tanışmaq	O, <u>qıznen</u> tanışmaq istey.
Kimnen? + laf etmek	Studentler <u>ocanen</u> laf eteler.
Kimnen? + aşamaq	Server <u>dostunen</u> aşay.
Kimnen? + kezmek	Bala <u>anasinen</u> keze.
Kimnen? + raatlanmaq	Torunlar <u>qartbabasinen</u> raatlandılar.
Kimnen? + oynamaq	Baba <u>oğlunen</u> şahmat oynay.

11. BU ŞAHISLAR KİM (NE) OLMAQ(NI) ARZU ETKENLERİNİ YAZIŇIZ.

1. Sem _____

_____

_____

2. Riza _____

_____

_____

3. Alime _____

_____

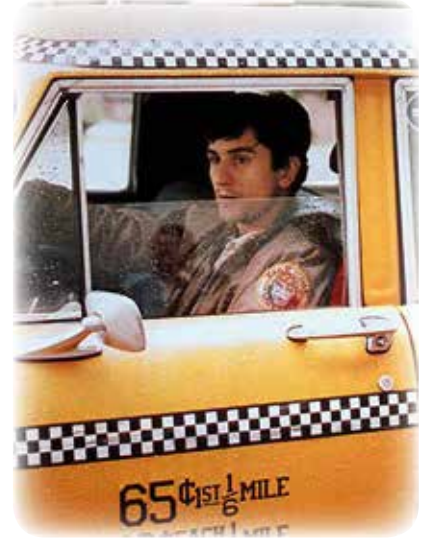
_____

4. Aliye _____

5. Meryem _____

6. Timur _____

7. Maksim _____

12. AQLDA TUTUÑIZ:

Beraberlik kelişi

nasıl? (kim? ne?)	nasıl? (kimnen? nenen?)
yahşı student	yahşı studentnen
aqıllı talebe	aqıllı talebenen
yañı maşna	yañı maşnanen
sıcaq ceket	sıcaq ceketnen
yazlıq urba	yazlıq urbanen
mavı deñiz	mavı deñiznen
ev vazifesi	ev vazifesinen
yahşı qız	yahşı qıznen
yüksek oda	yüksek odanen
yaz mektebi	yaz mektebinen
mavı cüzdan	mavı cüzdannen

13. QAYD ETİLGEN SÖZLERGE SUAL BERİÑİZ.

Nümüne: Ridvan ekim olmaq istey. Ridvan kim olmaq istey?

1. İslâm fizikacı olmaq istey. _____
2. Alim filolog olmaq istey. _____
3. Zeynep matematikacı olmaq istey. _____
4. Lütfi biologiyacı olmaq istey. _____
5. Menim ağam müendis olmaq istey. _____
6. Ya siz kim olmaq isteysiz? _____

14. NÜMÜNEGE BAQIP, CÜMLENİ TAMAMLAÑIZ.

Nümüne: Men fizikanı begenem. Men ... olmaq isteyim.
Men fizikanı begenem. Men fizikacı olmaq isteyim.

1. Menim ağam müendis. Men de _____ olmaq isteyim.
2. Menim tatam ekim. Menim ağam _____ olmaq istey.
3. Enver matematikanı seve. O, _____ olmaq istey.
4. Lilâ biologiyanı seve. O, _____ olmaq istey.
5. Menim anam tarihçı. Men de _____ olmaq isteyim.

15. AQILDA TUTUÑIZ:

Faaliyet: muzıka, sport, küreş, ilim, matematika, tarih, til, sanat, yaldav, tasil, oquv ...

(Nenen? (kimnen?)) muzıkanen, sportnen, küreşnen, ilimnen, matematikanen, tarihnen, tilnen, sanatnen, yaldavnen, tasilnen, oquvnen... + oğraşmaq

Naqliye: maşna = avtomobil, tren, ayaqmaşna, mototsikl, avtobus, tramvay, trolleybus, uçaq, tikuçar, gemi, qayıq...

(nenen?) maşnanen, trennen, ayaqmaşnanen, avtobusnen, tramvaynen... + ketmek, ketem, ketesiñ.

16. QAVUZLARNİ AÇIP, CÜMLELERNİ KÖÇÜRİŇİZ.

- 1) İrina (Vitaliy) klubda tanıştı. Studentler (yañı metin) tanış oldılar. Baba kontsertke (küçük qızı) keldi. (Taras) İvan — eski dostlar. Biz (belli yazıcı) körüştik. (Ölga) Olena grippnen hastalandılar. Oleg evge (babası) ketecek.
- 2) Student mektüpni (qalem ve qurşun qalem) yaza. Anam Lvovğa (tren ya da maşna) kelecek. Ağam masağa (qol) urdı. Dmitro (dostu) (alma) bölüşti. Bala (boya) resim yapa. Oğlan sakın (ses) laf etti. Qaramannı (orden) mükâfatladılar.

Sportçular (futbol) oğraşalar. Men (mavı merekep) yazmağa sevem.

- 3) Student (müendis) olmaq istey. Olena (ekim) olmağa arzu ete. Menim ağam (kâinatçı) olmağa arzu ete. Volodimir (uçıcı) olmaq ve uçaqñı idare etmek istey. Viktor (arbiy deñizci) olacaq. Oleg (deñizci) olmaq istemey, (geolog) olmaq istey. Aliniñ qız qardaşı (terciman) olıp çalışmağa arzu ete. Niyara dört yıl evel (oca) oldı. Talebe mektepni bitirgen soñ (student) oldı.

17. ZAMİRLERNİŇ BERABERLİK KELİŞİNİ AQLDA TUTUŇİZ.

Şahıs zamirleriniñ beraberlik kelişi

Baş (kim?)	Beraberlik (kimnen?)
Men	mennen
Sen	sennen
O	onen
Biz	biznen
Siz	siznen
Olar	olarnen

Qırımıttar tilini öğrenmege maña **luğat** pek yardım ete.

Men **ondan** er kün faydalanam.

Bu, Türkiyeden yañı **studentler**. Biz **olarnen** tünevin tanıştım.

Men, ana-babam **mennen** gururlanğanını isteyim, çünkü men yahşı oqumağa tırışam.

Men **yaldamaqñı** begenem. Men **onen** endi beş yıl oğraşam.

Men tatamnen universitetke ketem.
O, ocanen yañı film aqqında laf ete.
Sen dostuñnen aş pişiresiñmi?

Biz tatamnen universitetke ketemiz.
Olar ocanen yañı film aqqında laf eteler.
Siz dostuñıznen aş pişiresizmi?

AQILDA TUTUÑIZ!

Men (kimnen?) + ne yapam?
Sen (kimnen?) + ne yapasıñ?
O (kimnen?) + ne yapa?

AQILDA TUTUÑIZ!

Biz (kimnen?) + ne yapamız?
Siz (kimnen?) + ne yapasız?
Olar (kimnen?) + ne yapalar?

18. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLELERNİ DEFTERİÑİZGE KÖÇÜRİP ALIÑIZ.

Men sennen zemaneyiy sanat aqqında laf etmek (istemek).

Biz sennen İlim soqağında (yaşamaq).

O, sennen tünevin klubda (tanışmaq).

Biz sennen universitetteki leksiyada (tanışmaq).

Aqşam o, ağasinen evge beraber (qaytmaq).

Olar ağasinen olacaq nezaret işi aqqında (laf etmek).

AQILDA TUTUÑIZ!

Kim (kimnen?) + ne yapa?
S¹ O¹ P¹

ya da

Kim (kimnen?) + ne yapalar?
S² P²

Oca talebelernen laf ete.

Oca talebelernen laf eteler.

19. CÜMLELERDE FİLLERNİÑ ŞEKLİNE NİSBETEN (BAQ. YUQARIDA) QULLANILĞAN MÜPTEDALARNİÑ (SUBYEKTLERNİÑ) TÛBÛNİ SIZIÑIZ

Aydvacı yolcunen küz avası aqqında laf eteler.
Rejissör aktörlarnen aileviy munasebetler aqqında yañı pyesanı oquy. Oca talebelernen Opera teatrinde klassik muzıkanı diñleyler. Ekim hastanen testniñ neticelerini bekleyler. Berber müşterinen yañı tarama aqqında subetleşeler. Ayder Solomiyanen cep telefonu vastasinen laf eteler.

20. OQUÑIZ. BU İNSANLAR NASIL VAZİYETTE BULUNĞANINA KÖRE TARİF ETİÑİZ:

Esmâ: ‘Dilâver, benim qurşun qalemim bar, amma qalemimni evde unuttım. Men (sen) qalemiñden faydalansam mümkünmi?’

Ayder: ‘Solomiya, (men) tercimanım olsañ!’

Solomiya: ‘Ayder, (men) qırımtatarca-ukraince luğatnı berseñ. Men bu maqaleni özüm tercime etmege isteyim.’

Oca: ‘Er bir student (öz) luğatından faydalanmaq kerek.’

Zamirlerniñ beraberlik kelişi

			Berberlik kelişi
menim	özüm	kendim	mennen
seniñ	özüñ	kendiñ	sennen
onıñ	özü	kendisi	onen
bizim	özümüz	kendimiz	biznen
siziñ	özüñiz	kendiñiz	siznen
olarıñ	özleri	kendileri	olarnen

öz = kendi

21. İSİMLERNİÑ ÇOQLUQTA BERBERLİK KELİŞİNİ AQILDA TUTUÑIZ.

kim? ne?	kimnen? nenen?
student, baba, tren,	studentlernen, babalarnen,
talebe, meydan	trenlernen
	talebelernen, meydanlarnen,
saip	saiplernen
şegirt, maşna	şegirtlernen, maşnalarnen
dülber, yer	dülberlernen, yerlernen
qaraman, Emine	qaramanlarnen, Eminelernen
göl, pencere	göllernen, pencerelernen
oquv yurtu	oquv yurtlarinen
deñiz, çöl	deñizlernen, çöllernen
sual	suallernen

AQILDA TUTUÑIZ!

-nen yalğamasına urğu tüşmez:
studentle ´rnen, özümü ´znen.

22. BERİLGEN İSİMLERNİ BERABERLİK KELİŞİNİN TEKLIKTEKİ VE ÇOQLUQTAKİ ŞEKLİNE QOYUÑIZ.

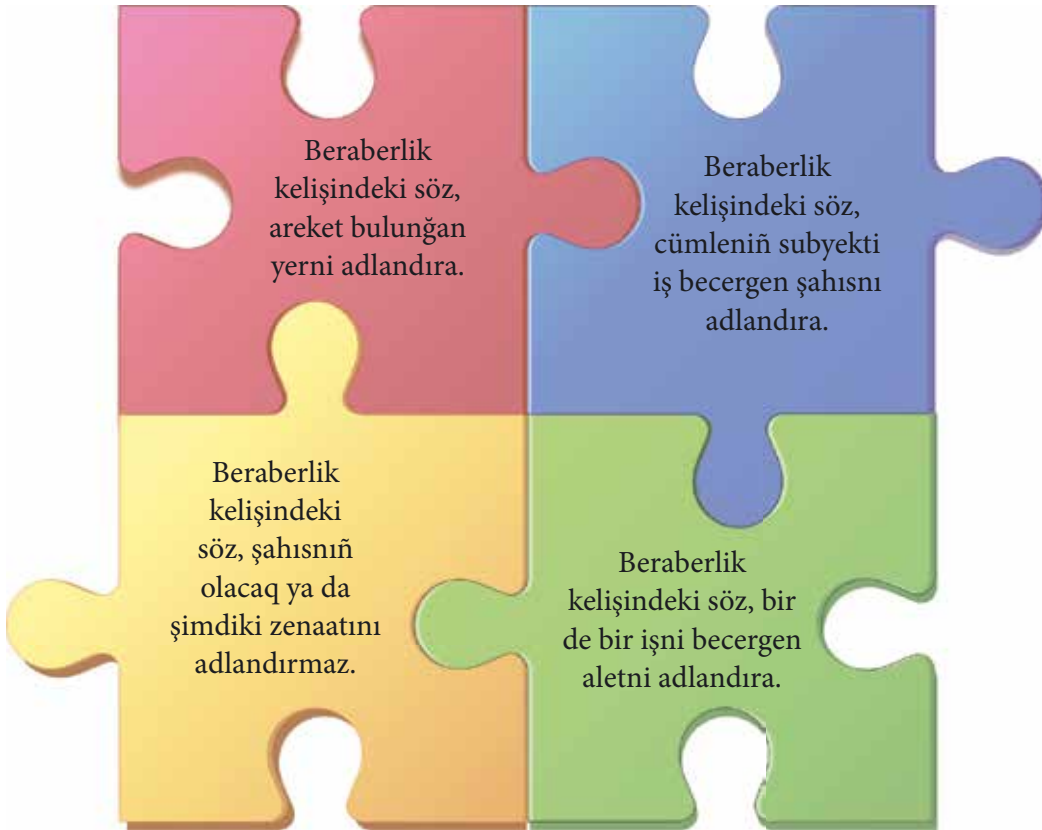
Söz, şirket, ders, ad, şeer, oğlan, mecmua, aş, hastahane, ev-mesken, film, kürsü, yanaq, çanta, qış, pencere, ağa, qaşıq.

23. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLELERNİ YAZIP ALIÑIZ.

Qavuzlarda berilgen sözlerni manasına köre beraberlik kelişniñ teklikte ya da çoqluqta qoyuñız. Berilgen cümlelerde beraberlik kelişi şekliñiñ vazifesini tayin etiñiz.

- 1) Studentler vazifeni (qalem ve qurşun qalem) yazalar.
Bala asfaltta (renkli bor) resim yapa.
Ana-babalar Bağçasarayğa (maşna) kelecikler.
Ağam (parmaqlar) tuşlarğa bastı.
Emir (dostu) (haber) paylaştı.
Oğlan (ana-babası) laf etti.
Qaramanlarını (nişanlar) taqdirlediler.
Sportçular meydanda (futbolcular) deñiştiler.
Men (lirik şiirler) ayrette qalam.

- 2) Studentler (müendis) olmaq isteyler.
Ediye (ekim) olmaqni arzu ete.
Balalarniñ episi (kâinatçı) olmaqni arzu eteler.
Ağam (uçucu) olmaq ve (uçaq) uçmaq istey.
Süren (oca) olmaq istemey.
O, (sinhron tercime) oğraşmaqni arzu ete.
Aliniñ tataları (terciman) olup oğraşmaqni arzu eteler.
Alime Suleyman qızı Sıdıq (oca) oldı.
Mektepni bitirgenden soñ talebeler (student) olalar.
- 3) Selime (ecnebiy studentler) klubda tanıştı.
Studentler (yoqlav vazifeleri) tanış oldılar.
Baba kontsertke (qızı) keldi.
(Lenur) Server — eski do'stlar.
Biz (belli yazıcı) körüştik.
(Ayşe) Dilâra (gripp) hastalandılar.
Rustem evge (ana-babası) qayta.
- 4) Tramvay (yañı marşrut) qatnadı.
Turistler (orman soqağı) kete ediler.
(Soqaq) boyu askerler adımlay ediler.
Gemi (deñiz) boyu kete.
Maşna sol (yolu) ketti.
Qara bulutlar (kök) uçalar.
Sportçu (stadion) bayağı çaptı.
- 5) (Evler) arasında yel yoq edi.
Biz masanı (divar ve pencere) arasına qoydıq.
(Studentler) arasında oca özünü daima (yaş) duya.
Kontsertte men (Asiye ve Zenife) arasında oturdım.
(Yahşı dostlar) arasında sır olmaz.
Zeynep luğatni (derslikler) arasında taptı.
(Terekler) arasında biz yahşı orman alanı taptıq.
- 6) Qız (masa) başında otura. Kün (dağlar) artına battı.
Gölniñ (artı) bir köy bar. Uçaq (alçaq) uçtı.
Biz masanı (üstü) yañı lampat astıq.
Ana hasta balasınıñ (üstü) egildi.
Biz qalemni masa (tübü) taptıq.
Kezlevniñ (yanı) (= civar) yañı akvapark yerleşti.
Student ocaniñ (ögü) tura.
Universitetniñ (ögü) park yerleşti.

24. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNİ DEFTERGE BERABERLİK KELİŞİNİN TEKLİK VE ÇOQLUQ ŞEKİLLERİNDE YAZIÑIZ.

Astı sızılğan söz birikmelerinen cümle tiziñiz.

Avtobus zavodı, soñki ders, yahşı ad, zemaneyiy şeer, yüksek boylu oğlan, qalın mecmua, lezetli salat, bala hastahanesi, qırmızı çeçek, vesiqalı film, ağaç kürsü, sıcaq yanaq, yoqlav vazifesi, yañı çanta, suvuq qış, temiz pencere, eki doğmuş ağa, kümüş qaşıq.

18 ders

SÖZLER, LAFLAR, LAQIRDILAR...

Laqırdı mevzusu: Bizim künlerimiz.

Sarf: İsimlerde keliş aqqında malumatnı pekitüv.

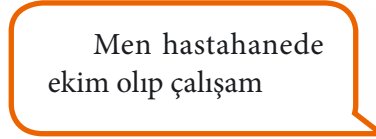
1. TALİL ETİÑİZ:

Men universitetde oca olıp çalışam

Bu, Zaur efendi.

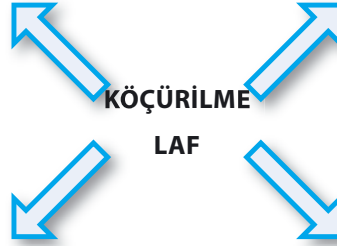
Zaur efendi: 'Men universitetde oca olıp çalışam.'

Men hastahanedede ekim olıp çalışam

Bu, Gülnara hanım.

Gülnara hanım: 'Men hastahanedede ekim olıp çalışam.'

KÖÇÜRİLME

LAF

Köçürilme laf — insannıñ dos-doğru aytqan sözleri.
Köçürilme laf "tırnaqlar içine alınır

Zaur efendi universitetde oca olıp çalışqanını ayta.
Gülnara hanım hastahanedede ekim olıp çalışqanını ayta.

} QIYA LAF

Qıya laf — bir insan aytqanını diger insan tarafından ayılması.

Qıya lafnı tırnaqsız yazıp, *men/biz* zamirleri yerine *-ğanını/-genini (-cağını/-ceginini)* ayta imselini kullanamız.

2. OQUÑIZ:

Asan dey: 'Men qırımtatar tilini bilmek isteyim.'
Asan qırımtatar tilini bilmek istegenini ayta.

Gülnara dey: 'Men ekim olmaq isteyim.'
Gülnara ekim olmaq istegenini ayta.

Ağam mektüpte yaza: 'Men Kyivge barmaq isteyim.'
Ağam mektüpte Kyivge barmaq istegenini yaza.

Tatararım yazalar: 'Biz sanatnı öğrenmek isteymiz.'
Tatararım sanatnı öğrenmek istegenlerini yazalar.

3. CÜMLELERNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ.

Nümüne: *Emil dey: 'Men Aqmescitte oqumaq isteyim'. —
Emil Aqmescitte oqumaq istegenini ayta.*

1. Ali dey: 'Bağçasaray — dülber qadimiy şeer'.
2. Meryem dey: 'Men iqtisadiyatçı olmaq isteyim'.
3. Polina dey: 'Men yañı sözlerni bilmek isteyim'.
4. Lesâ dey: 'Tünevin men teatrde olğan edim'.
5. Studentler deyler: 'Biz qırımtatar edebiyatını öğrenmek isteyimiz'.
6. Dmitro dey: 'Andriy Nikopolden keldi'.
7. Oca dey: 'Sofiya metinni yahşı oqudı'.
8. Serğiy dey: 'Men qırımtatarca endi yahşı añlayım'.

4. CÜMLELERNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ.

Nümüne: *Kâzim konservatoriyada oqumaq istegenini ayta.
Kâzim dey: 'Men konservatoriyada oqumaq isteyim'.*

1. Ruslan ukrain tilini yahşı bilmege istegenini ayta.
2. Elmira ekim olmaq istegenini ayta.
3. Dilâra, Amet ingliz tilini yahşı bilgenini ayta.
4. Serğiy qırımtatarca daa yaramay añlağanını ayta.
5. İlmi, Kyiv universitetiniñ matematika fakultetinde oqumaq istegenini ayta.
6. Dostum türk tilini öğrenmek istegenini ayta.
7. Studentler bugün kinoteatrde meraqlı film baqacaqlarını aytalar.

5. OQUÑIZ. QIYA LAFTAN FAYDALANIP, MALÜMATNI İKÂYE ETİÑİZ.

Aleksandrniñ mektübi

Saygılı dostum Anton!

Mektübiñ için çoq sağ ol, er şey yahşı. Men Qırımda raatlanam. Onıñ avası, tabiatı, şeerleri dülber. Men qırımtatar tilinden bilgilerimni mükemmelleştirem. Men ocamni yahşı añlayım, amma yolda laqırdı etken adamlarını daa yahşı añlamayım. Lâkin yaqın bir vaqıtta men qırımtatarca yahşı añlarım, dep tüşünem. Menim sevimli kitabım — qırımtatarca-ukraince luğat.

Menim çoq dostum bar. Olar da studentler. Men olarnen qırımtatarca laf etmege tırışam.

Menim yahşı bir Arsen dostum bar olğanını endi men saña yazğan edim. O da student. O, matematikani yahşı bile. O, müendis olmaq istey. Biz sıq beraber raatlanamız ve kezemiz.

Anton! Sen de nasıl yaşağanıñ yazsañ! Sen künde ne yapasın? Men bekleyim.

Adresim:
Aleksandr Gorâinov
Vodnikov soq., 86
Aqmescit ş.,
Qırım, Ukraina
95023

6. DOSTUÑIZĞA MEKTÜP YAZIÑIZ. QIRIMDAKİ (UKRAİNA, TÜRKİYEDEKİ) YAŞAYIŞIÑIZNI VE OQUVIÑIZNI TARİF ETİÑİZ.

7. TALİL ETİŇİZ:

Hitap
Asan: 'Selime, sen nasıl kitap oquysıñ?' (köçürilme laf)

Çıqış k

Fiil

Sıfatfiil, Tüşüm

Asan Selimedən nasıl kitap oquğanını soray. (qıya laf)

Oca: 'Sen **ne için** keç qaldıñ?'
Oca studentten **ne için** keç qalğanını soradı.

Ekim: 'Arsen, siz tünevin **ne** aşadıñız?'
Ekim Arsenden tünevin **ne** aşğanını soray.

Selime: 'Dostlar, kim aqşam cıyınına barmaq istey?'

Selime dostlardan kim aqşam cıyınına barmaq istegenini soradı.

Aliye: 'Marşrut № 4 **qayda** toqtay?'

Aliye marşrut № 4 **qayda** toqtağanını soray.

Lâkin:

NB!

Eger köçürilme lafta mahsus sözlər olmay, -mı/-mi dereceligi yardıminen sual qoyulsa, qıya lafta **dep** ve kerek zamanda **soramaq** fiili qullanılır.

Esmə: 'Alina, **sen** Bağçasaraynı beğenesiñmi?'

Esmə, Alina Bağçasaraynı beğenemi, **dep soradı**.

Oca: 'İşni episi yazdılar**mu**?'

Oca, işni episi yazdılar**mu**, **dep soradı**.

Rəşat: 'Katâ, maña qalemni berip olasıñ**mi**?'

Rəşat, Katâ oña qalemni berip olam**ı**, **dep soradı**.

Dmitro: 'Arslan, matematikadan imtian ne vaqıt olacaq?'

Arslan: 'İmtianlarnıñ episi qara qışta olacaq.'

Dmitro Arslandan matematikadan imtian ne vaqıt olacağını soradı.

Arslan imtianlarnıñ episi qara qışta olacaq, dep cevap berdi (ayttı).

NB!

Eger köçürilme lafta sual olsa, qıya lafta kerek zamanda **soramaq** fiili ve sual bergen söz (sözlər) qullanılır, yani: **ne vaqıt? ne için? ne? ne aqqında? qayda? nasıl?** ve il.

Cevap olaraq **ayttı, dedi, cevap berdi (cevaplandı)** ve dig. sözlərini qullanmaq mümkün.

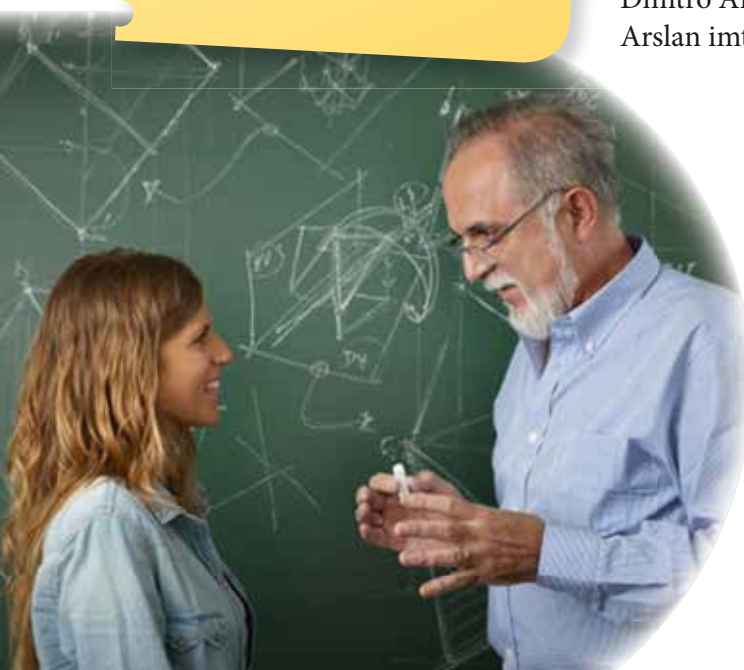
DIQQAT!

neden?

matematikadan imtian

matematikadan, fizikadan, tarihtan, tilden, edebiyattan, ülkeşinaslıqtan, futboldan, tennisten, küreşten...

Bu, Çıqış kelişi

8. DIALOGLARNI OQUŃIZ. KÖÇÜRİLME LAFNI QIYA LAFQA ÇEVİRİŃİZ. YAŞAYIŞIŃIZNI VE OQUVIŃIZNI TARİF ETİŃİZ.

Selime: Meltem, sen yaŃı sözlerni endi ögrendiŃmi?

Meltem: Yoq. Men yaqında evge qayttım.

Selime: Sen qayda ediŃ?

Meltem: Biz Meryemnen kütüphanegə belli yazıcımıznen körüşmek içün bardıq.

Selime: Siz yazıcını begendiŃizmi?

Meltem: E. O, özüniŃ ömrü aqqında pek maraqlı ikäye etip berdi.

Dmitro: Arslan, sende ukraince-qırımtatarca luğat barmı?

Arslan: Yoq. Men onı Andriyge berdim.

Dmitro: Ya Andriy ne yapa?

Arslan: O, yaŃı metinni oquy ve sözlerni tercime ete.

Oca: Studentler, siz 'Kim olmaq isteyim?' ev inşasını yazdıŃız mı?

Studentler: E.

Oca: Siz inşanıŃ mevzusını begendiŃizmi?

Studentler: Elbet. Olacaq zenaatımız aqqında çoq bilmek mümdir.

Leylâ: Zarema, tünevin sen gruppanen teatrge bardıŃ mı?

Zarema: Yoq. Maña anam keldi.

Leylâ: Vay, ne güzel haber! AnaŃ Kyivni begendimi?

Zarema: E, hususan merkezdeki dülber abideler ve binalarını.

Erlan: Rulan, sen Ay-Petrige endi bardıŃ mı?

Rulan: E, qış vaqtında biz qorantamıznen dağlarğa çıqqan edik.

Erlan: Siz o taraflarını begendiŃizmi?

Rulan: Pek begendik. Biz yahşı raatlandıq.

9. CÜMLENİN MÜNDERİCESİNE AİT SÖZLƏRİNİ QOYUNIZ.

Nümunə: O, çoxtan ... tilini ögrenə. *ingliz*
 Dostunuz ... yaxşı laf ete. *inglizce*
 O, çoxtan ingliz tilini ögrenə.
 Dostunuz inglizce yaxşı laf ete.

1. Tatam ... tilini ögrenə. O, endi ... biraz laf ete. Ya siz ... tilini ögrenesizmi?	qırımtatar qırımtatarca
2. Mektepte Kâzim ... tilini ögrenə edi. Lâkin o, ... yaxşı anlamay. Onın Fahri dostu ... tilini yaxşı bile. O, ikâyelerini ... yaza.	ispan ispanca
3. Evde men ... laf ete edim. Men ... tilini yaxşı bilem, çünkü bu, benim ana tilim. Menim fransız dostum ... tilini ögrenmedi. Lâkin o, ... biraz aňlay.	ukrain ukraince
4. Fatma ... yaxşı laf etməy, çünkü o, ... tilini az vaqıt devamında ögrenə. Men ... yaxşı laf etem ve aňlayım. Men ... tilini bilem.	arap arapça

10. TALİL ETİNİZ:

Alime oca: 'Osman ve İlyas, dialoglarını *oquñuz*?'
 (ne yapıñız?)

Alime oca Osman ve İlyasqa dialoglarını *oquta*
 (ne yaptıra?)

Ediye: 'Asiye, maña eki qurşun qalem *alsañ*?'
 (ne yapsañ?)

Ediye Asiyege eki qurşun qalem *almaqni rica ete*.
 (ne yapmaqni?)

NB!

Eger köçürilme lafta emir bildirilse, qıya lafta kerek zamandaki yükletöv derecesini ya da kerek zamanda **emir ete** fiilini kullanamız; rica bildirilse — kerek zamanda **rica etmek** fiilini. Şart ya da emir meylindeki fiilniñ yerine kerek kelişte isimfiilni kullanamız.

11. ŞU İNSANLARNIÑ SÖZLERİNİ QIYA LAFNEN AYTIP BERİÑİZ. YAZIP ALIÑIZ.

Elvina: 'Lesâ, özünüñ tuvğan köyüñ aqqında ikâye etseñ.'

Artur: 'Fevzi, meni ayatta bekleseñ.'

Ayder: 'Solomiya, gruppanda qaç student olğanını aytsañ.'

Esmâ: 'Pencereni yapsañız, evde pek suvuq.'

Oca: 'Cümleni tizip, defterge yazıñız.'

Ekim: 'Ağzıñızni açıp, tiliñizni kösteriñiz.'

Satın alıcı: 'Maña eki çibereknen bir yazma berseñiz.'

Polis hadimi: 'Yolnı tek yeşil yarıqta keçıñiz.'

Fatime oca: 'Sınıfta tek qırımtatarca laf etiñiz!'

12. OQUÑIZ:

Serğiy ve Dmitro — benim dostlarım. Serğiy ispanca laf ete. Dmitro inglizce laf ete. Men türkçe laf etem. Derste biz qırımtatarca laf etemiz.

1. Ya siz qırımtatarca laf etesizmi?
2. Ya siziñ dostlarıñız?
3. Siziñ dostlarıñız qaysı tilde laf eteler?
4. Tatañız qaysı tilni bile?
5. Qardaşlarıñız qaysı tilni öğreneler?
6. Siz qaysı tilni öğrenmek isteysiz?
7. Siz qaysı tilni öğrenesiz?

13. TEKRARLAÑIZ:

Şahıs zamirleriniñ beraberlik kelişi

men	— mennen (men ile)	biz	— biznen (biz ile)
sen	— sennen (sen ile)	siz	— siznen (siz ile)
o	— onen (o ile)	olar	— olarnen (olar ile)

14. YAZIÑIZ.

1. Server, sen endi işiñni yapıp bitirdiñmi? Men (sen) bazarğa barmaq isteyim.
2. Gülfıye oca, toqtasañız! Men (siz) laf etecek olam.
3. Lenyara, men cıyında (sen) oyunğa tüşmek isteyim.
4. Bizge Kyivden musafirler keldi, yarın biz (olar) merkezde kezecekmiz.
5. Emine (men) tükânğa barıp, anasına ediye almaq istey.
6. Biz klubğa ketemiz. Yür (biz).
7. Meryem — bizim yañı studentimiz. (O) tanışmaq bizge pek hoştır.
8. Olar coğrafiyanı yahşı bileler. Biz haritanı (olar) öğrendik.
9. Bu, bizim ocamız. Men sizni (o) tanıştıрмаq isteyim.
10. Odada balaban pencere bar ve benim yatağım (o) túbünde tura.

NB!

Beraberlik kelişinen ya da onıñ yerine **beraber, túbünde, üstünde, öğünde** kibi munasebetçileri kullanamız — dostumnen beraber, başımñıñ töpesinde, masanıñ astında, ocanıñ öğünde...

15. TEKRARLAÑIZ:

Mülkiyet zamirleri ve beraberlik kelişi

menim (anam)	— benim (anamnen)
seniñ (anañ)	— seniñ (anañnen)
onıñ (anası)	— onıñ (anasinen)
bizim (anamız)	— bizim (anamıznen)
siziñ (anañız)	— siziñ (anañıznen)
olarıñ (anası)	— olarıñ (anasinen)

16. YAZIÑIZ.

1. Men sizni (bizim yañı studentimiz) tanıştıрмаq isteyim.
2. Azbarda (menim pencerem) túbünde yüksek terek öse.
3. Yazda biz (onıñ ailesi) raatlandıq.
4. Er kün Osman (özünüñ dostu) qave içe.
5. Men (siziñ ana-babañız) körüştim.
6. İbrahim (menim eski dostum) çalışa.
7. Benim defterim (seniñ ukraince-qırımtatarca luğat) túbündedir.

17. NAQLİYE VASTALARINIŇ ADINI TEKRARLAŇIZ.

18. SIZ DAA NASIL NAQLİYE VASTALARINI BİLGENİŇİZNI YAZIŇIZ.

---

19. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNEN CÜMLE TİZİP YAZIŇIZ.

- (uçaq) uçmaq, -m, -siň _____
(marşrutka) qatnamaq, -m, -siň _____
(qayıq) yürmek, -m, -siň _____
(tren) kelmek, -em, -siň _____
(tramvay) ketmek, -em, siň _____
(ayaqmaşna) yürmek, -m, -siň _____

DİQQAT!

ketmek, kelmek (bir taraflama) ≠ yürmek, qatnamaq (er taraflama)

men ketem	biz kelemiz	men yürem	biz qatnaymız
sen ketesiň	siz kelesiz	sen yüresiň	siz qatnaysız
o kete	olar keleler	o yüre	olar qatnaylar

20. OQUÑIZ:**Menim dostum**

Menim dostum — student. Onıñ adı Mehmet. O — türk. Mehmet 1996 senesi orta küzniñ 25-de Türkiyenıñ Muğla şeerinde doğdı. Üç yaşında o, qorantasınen Nazilli şeerine köçti. Anda şimdi onıñ anası, babası, qardaşı yaşay.

Mehmetniñ babası Fikret 52 yaşında, o, maşna yasalğan zavodda müendis olıp çalışa.

Mehmetniñ anası Emine hastahanedede emşire olıp çalışa. O, 46 yaşında.

Mehmetniñ qız qardaşı Kader 20 yaşında. O, Anqaranıñ tibbiy universitetinde oquy. İleride tiş ekimi olacaq.

Mehmetniñ oğlan qardaşı — Selahattin. O, 15 yaşında ve daa mektep talebesi. Selahattin orta oquv yurtunıñ 9-ıncı sınıfında oquy. İleride adliyecı olmaq istey.

Mehmet mektepke 7 yaşından bardı. O, til ve edebiyat derslerini pek seve edi. Soñ Mehmet Anqaranıñ mahsus til mektebinde oqudı. 2015 senesi o, mektepni bitirip, Anqaranıñ Hacettepe universitetine türkiy tiller şübesine oqumağa kirdi. 2017 senesi o, 'Erazmus+' programması boyunca Kyiv milliy universitetiniñ filologiya institutına türkiy tillerden bilgilerni daa da terenleştirmek için oqumağa keldi. O, azerbaycan, gagauz ve qırımtatar tillerini öğrendi. Bundan ğayrı, oña ukrain ve rus tillerini de ögrenmege şarait yaratıldı. Elbet, başta öz fikirlerni o, ingliz tilinde añlata edi. O, pek çoq oqup, yazıp, laf etip, radio diñlep, ATR, UA TVniñ yayınlarını baqıp, qırımtatar ve ukrain tillerini yahşı öğrendi. 2019 senesi o, Hacettepe universitetini bitirdi. Taras Şevçenko adına Kyiv milliy universitetinde magistrlik işini yazmağa qarar aldı.

21. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Mehmet qayda doğdı?
2. Ne için Muğla onıñ doğğan şeerı?
3. Mehmetniñ ailesi qayda yaşay?
4. Onıñ ailesi büyükmi?
5. Babasınıñ adı ne(dir)? O, kaç yaşında?
6. O, qayda çalışa?
7. Anasınıñ adı ne(dir)?
8. O, kaç yaşında ve qayda çalışa?
9. Mehmetniñ oğlan qardaşı kim olmaq istey?
10. Qız qardaşı aqqında siz ne bilesiz?
11. Siziñ fikriñizce, qardaşı ne için adliyecı olmaq istey?
12. Mehmet kaç yaşında mektepke bardı?
13. Eñ sevimli dersleri ne edi?
14. Anqarada Mehmet qayda oqudı?
15. Mehmet Kyivge nege keldi?

22. DOSTUÑIZ AQQINDA İKÂYE TIZİÑİZ.**NB!**

Manadaş quruluşlarını aqılta tutuñız.

menim ...	-m	bar =	mende ...	bar
seniñ ...	-ñ	bar =	sende ...	bar
oniñ ...		bar =	onda ...	bar
bizim ...	-mız	bar =	bizde ...	bar
siziñ ...	-ñız	bar =	sizde ...	bar
olarınıñ ...	-sı	bar =	olarda ...	bar

23. CÜMLƏNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIŃIZ.

Nümüne: *Bu, benim. ... ağam bar.*

Bu, me'nim. Meni'm ağam bar.

1. Bu, seniñ. ... tata.. bar..?
2. Bu, odır. ... kompyuter.. bar..?
3. Bu, odır. ... luğat.. bar.
4. Bu, benim. ... dost.. bar.
5. Bu, sizsiz. ... kitab.. bar..?
6. Bu, odır. ... defter.. bar.

7. Bu, odır. ... fotoapparat bar.
8. Bu, bizimiz. ... teatrge biletler... bar.
9. Bu, Prezident. ... vazifeler.. bar.
10. Bu, anam. ... balalar.. bar.
11. Bu, balalar. ... oyuncaqlar.. bar.
12. Bu, aydavcı. ... yolcular.. bar.

24. QAVUZLARNIŃ İÇİNDEKİ SÖZLERNİ QULLANIP, SUALLERGE CEVAP BERİŃİZ.

Nümüne: *Kimde qarandaş bar? (men) Mende qarandaş bar.*

1. Kimde luğat bar? (men)
2. Kimde kitap bar? (o)
3. Kimde fotoapparat bar?
4. Kimniñ tatası bar? (o)
5. Kimniñ dersi bar? (biz)
6. Kimde gazet bar? (sen)
7. Kimde qara qarandaş bar?
8. Kimde yüksek baalar bar? (olar)
9. Kimde cep telefonu bar? (o)
10. Kimde bugünkü gazet bar? (men)
11. Kimniñ keyfi yahşı? (bizim)
12. Kimde saylavlar aqqında maqale bar? (siz)

25. CÜMLƏNİ NÜMÜNEGE BAQIP TAMAMLAŃIZ.

Nümüne: *Mende kitap bar, (o) ise ... .
Mende kitap bar, onda ise yoq.*

1. Seniñ tatañ bar, (men) ise ... .
2. Onda fotoapparat bar, (men) ise ... .
3. Sizde mecmua bar, (o) ise ... .
4. Oniñ ağası bar, (olar) ise ... .
5. Sende luğat bar, (biz) ise ... .
6. Bizde tatil bar, (siz) ise ... .
7. Mende çay bar, (sen) ise ... .
8. Ekimniñ odası bar, (o) ise ... .
9. Aşçınıñ şapkesi bar, (men) ise ... .
10. Müendisniñ leyhası bar, (olar) ise ... .

NB!

Aqılda tutuñız!

Vact		Baş	
menim (.-m)	yoq =	mende ...	yoq
seniñ (.-ñ)	yoq =	sende ...	yoq
oniñ (.-sı)	yoq =	onda ...	yoq
bizim (.-mız)	yoq =	bizde ...	yoq
siziñ (.-ñız)	yoq =	sizde ...	yoq
olarıñ (-leri)	yoq =	olarda ...	yoq

TASDİQ (E!)

(Baş)

Mende (ne?) kitap, qarandaş bar.

Tüşüm

(Kimni?) Tatam ve ağamı qarşılıyım.

Tüşüm

(Neni?) Qaideni bilerim.

Tüşüm

Ocanı körem.

İNKÂR (YOQ!)

(Baş)

Mende kitap, qarandaş yoq.

Tüşüm

Tatam ve ağamı qarşılamayım.

Tüşüm

Qaideni bilmeyim.

Tüşüm

Ocanı körmeyim.

26. OQUÑIZ:

- (Kimni?) Yırcını eşitem.
(Kimni?) Yırcını eşitmeyim.
(Kimni?) Dostnı davet ettiler.
(Kimni?) Dostnı davet etmediler.
(Kimni?) Ekimni diñleyimiz.
(Kimni?) Ekimni diñlemeyimiz.
(Kimni?) Qışnı sevem.
(Kimni?) Qışnı sevmeyim.

DİQQAT!

Tasdiq

İnkâr

→

..-ma/-me..

Körem — körmeyim, bardım — barmadım,
yuqlaysıñ — yuqlamaysıñ, begenemiz — begenmeyimiz.

(Kimni?) Ekimni çağırıldılar.	(Kimni?) Ekimni çağırmadılar.
(Kimni?) Tatamnı rastketirdiler.	(Kimni?) Tatamnı rastketirmediler.
(Neni?) Tilni öğrenemiz.	(Neni?) Tilni öğrenmeyimiz.
(Neni?) Odanı açtığ.	(Neni?) Odanı açtığ.
(Neni?) Köyni köremiz.	(Neni?) Köyni körmeyimiz.
(Neni?) Vazifeni becerdik.	(Neni?) Vazifeni becermedik.
(Neni?) Anahtarnı unuttığ.	(Neni?) Anahtarnı unutmadığ.
(Neni?) Metinni tercime ettik.	(Neni?) Metinni tercime etmedik.

Lâkin:

İsim + munasebetçi + keliş yalğaması

Sofra başında oturam, mesele üstünde çalıştığ, evniñ yanındamız.

(Kimni?) Poştacını bekleyim.	(Kimniñ?) Poştacınıñ artından çapam.
(Kimni?) Anamnı tüşünem.	(Kimniñ?) Anamnıñ peşinden ketem.
(Qayda?) Luğatqa yazam.	(Neniñ?) Luğatnıñ içinden qalem çıqtı.

27. İŞLERNİ BECERİNİZ:

1) Baş kelişteki (*bazıda mülkiyyət yalğaması ilə*) isim + fiil vaxtını ya da tarixni (*ne vaxt?*) köstere.

1. Biz ekskursiyağa (ne vaxt?) keçən *bazarertesı* barğan edik.
2. (Aqşam) Esmanen Elfiye meraqılı kitap oqudılar.
3. Aşiq Ümer (1621 senesi) doğdı.
4. Men ... ..si doğdım.
5. Ana-babalarım (keçken yılı) Frantsiyağa raatlanmağa barğan ediler.
6. İlk yazdan ilk küzge qadar bizde tatil olacaq.
7. Men dostumnen (gece saat) 12-ge qadar ev işini yaptım.
8. (Yarın saba) bizim gruppamız nezaret işini yazacaq.
9. Bazarertesinden cumağa qadar biz universitetde ve evde çox çalışamız.
10. (Kelecek yılı) biz azırlav bölüğünü bitirecekmiz.
11. (1.01.2001 s.) XXI asır başlandı.
12. (Kelecek afta) küz bitecek.

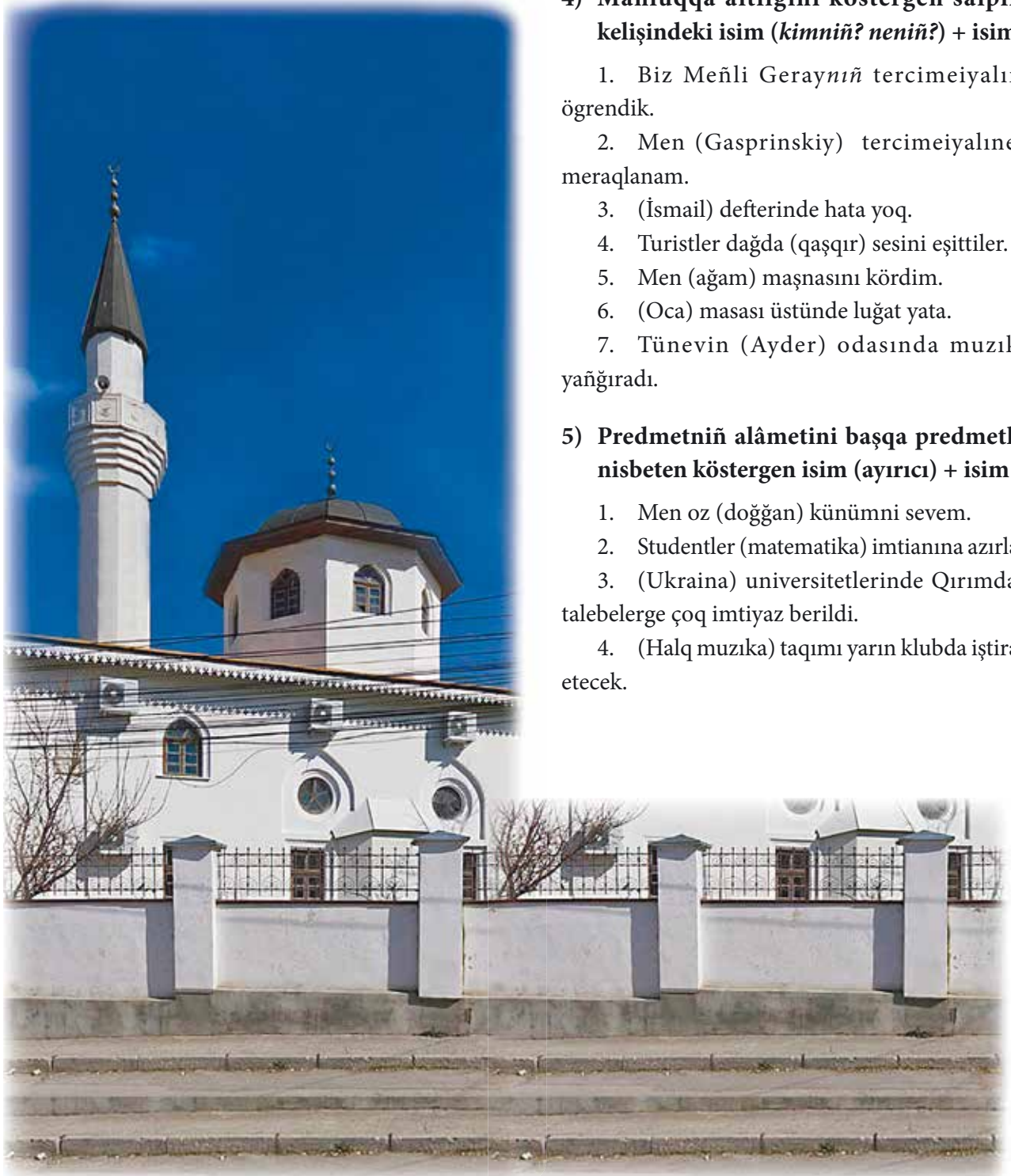
2) Areketniñ obyektini köstergen tüşüm kelişindeki isim + fiilniñ menfiy şekli; baş kelişteki isim + *yoq, olmaz*

1. Ekrem (neni?) yañı sözlerni ezberlemedi.
2. Studentler tatil vaxtında (kitap) oqumadılar.
3. Sen (defter, qalem) evde unutmadıñmı?
4. Tünevın Selime (kitap) almadı, bugün ise haritanı aldı.
5. Lenur (ağası, tatası) endi üç ay körmedi.
6. Dostum (qırımtatar tili) öğrenmedi.
7. Ömürden (yahşı oca) yoq.
8. Dostumniñ (bita) yoq.
9. Kündeki işsiz (muvafaqiyet) olmaz.
10. Biz (qırımtatar çibereği) daa aşamadıq.

3) Bütünniñ qısmını köstergen isim + *fiil*

1. Men *suvuq suv* pek isteyim.
2. (Çay) almağa unutma!
3. Şevket Zaremadan (şeker) almağa istey.
4. Etke (soğan) qoşmaq kerek.
5. Emine, maña (ötmek) berseñ.
6. Tavuqlarğa (yem) bermege unuttılar.
7. (Sütlü qave) içmege istemeysizmi?
8. Amet tekâran (pirniç) ketirdi.

4) Mahlûqqa aitligini köstergen saiplik kelişindeki isim (*kimniñ? neniñ?*) + isim

1. Biz Meñli Geraynıñ tercimeiyalını öğrendik.

2. Men (Gasprinskiy) tercimeiyalinen meraqlanam.

3. (İsmail) defterinde hata yoq.

4. Turistler dağda (qaşqır) sesini eşittiler.

5. Men (ağam) maşnasını kördim.

6. (Oca) masası üstünde luğat yata.

7. Tünevın (Ayder) odasında muzıka yañğıradı.

5) Predmetniñ alâmetini başqa predmetke nisbeten köstergen isim (*ayırıcı*) + isim

1. Men oz (doğğan) künümni sevem.

2. Studentler (matematika) imtianına azırlar.

3. (Ukraina) universitetlerinde Qırımın talebelerge çoq imtiyaz berildi.

4. (Halq muzıka) taqımı yarın klubda iştirak etecek.

28. AQILDA TUTUÑIZ:

Şahıs, özlük ve mülkiyyət zmirleriniñ türlenüvi/tüslenüvi

Baş k.	men	sen	o	biz	siz	olar	öz/kendi
S.k.	<i>menim</i>	<i>seniñ</i>	<i>oniñ</i>	<i>bizim</i>	<i>siziñ</i>	<i>olarıñ</i>	<i>özünüñ/ kendiniñ</i>
D.k.	maña	saña	oña	bizge	sizge	olarğa	özüne/ kendine
T.k.	meni	seni	onu	bizni	sizni	oları	özünü/ kendini
Yer k.	mende	sende	onda	bizde	sizde	olarda	özünde/ kendisinde
Ç.k.	menden	senden	ondan	bizden	sizden	olardan	özünden/ kendisinden

29. SÖZ BİRİKMELERİNİ TEKLİKNİÑ SAİPLİK KELİŞİNDE YAZIÑIZ.

Böyle fiillerni kullanıp, cümle tiziñiz: *körmek, añlamaq, (qapıp) baqmaq, (satın) almaq, oqumaq, bilmek, saylamaq, qıdırmaq, rastketirmek, (saibi) olmaq, içmek, öğrenmek = araştıрмаq*. Cümlelerni defterge yazıñız.

yañı student
yüksek boylu oğlan
qattı ayaz
oniñ mışıǵı
meraqlı film
lezetli şorba
serbest halq
menim babam
kâğıt yağbez
eski bağça
yımşaq yüzbez
küçük şey
yaqın Qırım
teren okean
uzun ayat

küçlü ses
himiyeviy talil
kvadrat metri
universitet
yataqhanesi
dağ marşrutı
belli artist
tuvğan tatam
yeşil cüzdan
müim subet
güzel ava
lezetli aş
olacaq zenaatım
tar yol
paalı maşna

kirli yağbez
sıcaq qave
sınıq qalem
tatlı qurabiye
qoqulu sabun
yañı kürsü
çal saçlar
mürekkep mesele
Qara deñiz
keniş tarla
cilek tatlısı
yapıq pencere
oñaytlı yer
sağlam bala
yaralanğan tiz

30. OQUÑIZ:

Masal

Şakir Selim

Can sıqıcı qış gecesi
Sabiy yata, yuqlamay.
İsraq çalıp yellər ese,
Tıştə ayaz. Qar nomay.

— Yuqla, qozum, — dey bitası, —
Yum közüfni, ayya-ay...
Tıştə boran şamatası
Saqa etip oynamay.

Çoq yuqlasañ, tosunçıgım,
Tatlı tüşlər köfersiñ.
Yum közüfni, qozuçıgım,
Bir gecede ösersiñ.

— Bitaçıgım, masal söyle,
Soñ yuqlarım, — dey bala.
Bitay başlay mına şöyle,
(Sabiy yuquğa dala):

— Bir zamanda yaşay eken
Cenk ne, bilmey adamlar.
Çalışa ve aşay eken
Cenkte ölmey adamlar.

Yer yüzünde zamanlar tıñç,
Devletlər tıñç kün körgen soñ.
Asker-masker olmağan iç,
Er kes birday şeñ yürgen.

Balalarınñ babaları
Saban sürgen tarlada.
Nomay aşlıq obaları
Yükselgenlər armanda.

Kimse qorqıp yaşamağan
Dünya cenksiz keñ eken.
Yahşı-yaman halq olmağan
Er kes birday teñ eken.

Analarınñ başı üzre
Parıldığan al küneş.
Yer — qocaman bir ev eken,
Adamları dost ve eş...

Bitay söyley, çorap öre,
— Yuqla, qozum, ayya-ay...
Sabiy tatlı tüşlər köre,
Sabiy tatlı, tıñç yuqlay.

31. ŞİİRDEKİ PERSONAJLARNIÑ SÖZLERİNİ QIYA LAFNEN AYTIP BERİÑİZ. YAZIÑIZ.

34. LUĞATIÑIZĞA QOŞUÑIZ:

sabiy = bala

ıslaq çalmaq = sızgırmaq

nomay = pek çoq

devlet = memleket

parıldamaq = yiltırmaq

qocaman = pek büyük

19 ders

QAYDA? QAYDAN?...

Laqırdı mevzusu: Areketniñ yeri ve yönelişi.

Sarf: Areketniñ yönelişini köstermek için doğrultuv, yer ve çıqış kelişleri.

1. OQUŃIZ.

Ayder — student. O, qırımtatar. O, Lviv universitetinde oquy. Er kün o, (qayda?) kütüphanede gazet oquy. Bazıda o, (qayda?) universitet aşhanesinde aşay. (Qayda?) Studentler klubunda o, Solomiyağa rastkele.

Solomiya — student. O, Lviv universitetine eki yıl evel kirdi. O, ukrain tilini ögrene ve künde kütüphaneye bara. Tünevini o, (qayda?) universitet aşhanesine üylelik aşamağa bardı. Bugün Ayder onı (qayda?) studentler klubuna davet etti.

2. TEKRARLAÑIZ.

Qayda? (yer kel.)	Qayda? (doğrultuv kel.)
Lviv universitetinde	Lviv universitetine
kütüphanede	kütüphaneye
universitet aşhanesinde	universitet aşhanesine
studentler klubunda	studentler klubuna

3. TALİL ETİÑİZ:

qayda? (odada, Ukrainada, sınıfta, bölükte, dekanatta, universitette...) } + olmaq
qayda? (odağa, Ukrainağa, sınıfqa, bölükke, dekanatqa, universitetke..) } + ketmek
qaydan? (odadan, Ukrainadan, sınıftan, bölükten, dekanattan, universitetten) } + kelmek

A •

(+-dan/-den Çıqış kel.) Qaydan?

O, kete

Qayda? (-ğa/-ge Doğrult. kel.)

• B

yataqhaneden
evden
odadan
azbardan

men **ketem**

biz **ketemiz**

sen **kete**

siz **ketesiz**

o **kete**

olar **keteler**

universitetke
azbarğa
aşhaneye
evge

A •

(+-dan/-den Çıqış kel.) Qaydan?

O, kete

Qayda? (-ğa/-ge Doğrult. kel.)

• B

universitetten
Türkiyeden
Özbekistandan
İrandan

men **ketem**

biz **ketemiz**

sen **kete**

siz **ketesiz**

o **kete**

olar **keteler**

yataqhaneye
Ukrainağa
Qırımğa
AQŞqa

O, kete

NB!

ketmek =
yürmek
ketmek ≠
qaytmaq

O, kete

O, kete

Olar keteler

4. AQLDA TUTUÑIZ:

Baş keliş	Doğrultuv kelişi	Yer kelişi	Çıqış kelişi
Ekvador, Qıtay,	-ğa	-da	-dan
Kosovo, İstanbul,			
meydan			
muzey, Türkiye,	-ge	-de	-den
köy, deñiz,			
çöl, vazife,			
Eskişehir			
sınıf, soqaq	-qa	-ta	-tan
universitet, kök,	-ke	-te	-ten
yürek			

5. OQUÑIZ. AYTIÑIZ. YAZIÑIZ.

Nümiüne: Marko — sırp. Onıñ Vatanı — Sırbistan. O, **qaydan?** O, **Sırbistandandır.**

Çjen — qıtaylı. Onıñ Vatanı — Qıtay. O, **qaydan?** _____

Tim — amerikalı. Onıñ Vatanı — Amerika Qoşma Ştatları. O, **qaydan?** _____

Bülent ve Deniz — türkler. Olarnıñ Vatanı **nedir?** _____

Olar qaydanlar? _____

Ceyhun — azərbaycanlı. Onıñ Vatanı **nedir?** _____

O, **qaydan?** _____

Aliye hanım — qırım tatar. Onıñ ana-Vatanı **nedir?** _____

O, **qaydan?** _____

6. TALİL ETİŇİZ:

Ketmek	}	ne yapmaq? (tek areket)	}	+	qayda?	odağa
		anda/mında				sınıfqa
barmaq	}	ne yapmaq? (areket+ netice)			Türkiyeye	
		anda (• →)			universitetke	
kelmek	}	ne yapmaq? (areket + netice)			odadan	
qaytmaq		}			mında (← •)	universitetten
				sınıftan		
			Türkiyeden			

7. OQUŇIZ.

Men kettim bardım keldim qayttım
 Sen kettiñ bardıñ keldiñ qayttıñ
 O ketti bardı keldi qayttı

Biz kettik bardıq keldik qayttıq
 Siz kettiñiz bardıñız keldiñiz qayttıñız
 Olar kettiler bardılar keldiler qayttılar

NB!

(Qayda?) **mında** olmaq
 (Qayda?) **mında** kelmek
 (Qayda?) **mında** qaytmaq
 (Qayda?) **anda** olmaq
 (Qayda?) **anda** barmaq
 (Qayda?) **anda** ketmek

Studentler universitetke kettiler.
 Olar poliklinikağa kettiler.

Ocamız Türkiyeye ketti.
 Emine Balige ketti.

Qızçıq tükânğa ketti.
 Anam bankqa ketti.

Studentler universitetten keldiler.
 Olar poliklinikadan keldiler.

Ocamız Türkiyeden keldi.
 Emine Baliden keldi.

Qızçıq tükândan keldi.
 Anam banktan keldi.

DIQQAT!

(qaydan?) + **kelmek** = (qaydan?) + **qaytmaq**

qaydan?	}	kelmek, -m, -siñ
+		
qayda?	}	qaytmaq, -m, -siñ

Ametnen Aziz (qayda?) klubğa kettiler. Olar (qayda?) klubda ediler. Olar (qaydan?) andan keldiler. Olar (qaydan?) klubdan aqşam saat on birde qayttılar.

8. SORAÑIZ.

Nümüne: *Ana-babam teatrge kettiler. Ana-babalarım qayda kettiler?*
Olar teatrde ediler. Olar qayda ediler?
Olar teatrden keldiler. Olar qaydan keldiler?

Student dekanatqa ketti. O, dekanatta edi. o, dekanattan keldi.
 Turistler dağğa kettiler. Olar dağda ediler. Olar dağdan keldiler.
 Ekim odağa ketti. O, odada edi. O, odadan keldi.
 Arzi kütüphanegе ketti. O, kütüphanede edi. O, kütüphaneden keldi.
 Bitam bazargа ketti. O, bazarda edi. O, bazardan keldi.

9. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Nümüne: *Evel Reşat Özbekistanda yaşay edi. O, Qırımğa qaydan keldi? O, Özbekistandan keldi.*

Evel Ayder Qırımда yaşay edi. O, qaydan keldi? _____
 Endi Ayder Ukrainadadır. O, qayda keldi? _____
 Evel Remziye Tacikistanda yaşay edi. O, qaydan keldi? _____
 Evel Purya İranda yaşay edi. O, qaydan keldi? _____
 Endi Purya Ukrainada yaşay. O, qayda keldi? _____

10. DOSTLARIÑIZDAN QAYDAN KELGENLERİNİ SORAÑIZ.

Nümüne: — *Feyzi, sen qaydan kelgeniñni aytsañ.*
 — *Men Erzurumdan keldim.*
 — *Elfiye, sen qaydan keldiñ?*
 — *Men kütüphaneden keldim.*

11. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ: O, QAYDAN KELDİ? EVEL O, QAYDA YAŞAY EDİ?

Nümüne: *Djon, Amerika.*
Djon Amerikadan keldi. Evel o, Amerikada yaşay edi.

Urşula, Lehistan	Raşid, Felestin
Hans, Almaniya	Necibulla, Afğanistan
Serap, Türkiye	Alvaro, Ekvador
Şahriyar, Azərbaycan	Yong Ming, Koreya
Aslan, AQŞ	Kristina, Ukraina

12. DIALOGNI OQUÑIZ.

— Qadır, sen Nijatnı bilesiñmi?

— Yoq, bilmeyim. Ya kim o?

— O, benim dostum.

— O, qaydan keldi?

— O, Türkiyeden keldi. O, azerbaycanlı, amma qırımtatar

tilini pek yahşı bile. O, türk tilini de mükemmel bile ve bu üç til bir-

birine pek yaqın olğanını ayta. Evel o, Azerbaycanda yaşay edi. Anda şimdi onıñ büyük qorantası yaşay.

— Bakudamı?

— E. Baku — Azerbaycannıñ paytahtı. Nijat, Baku qadimiy

ve dülber şeer olğanını ayta. Şimdi Nijat Kyivde yaşay. O, politehnika institutında oquy ve uçaq ve tikuçarları qurmağa arzu ete.

tikuçar

uçaq

13. SİZ NIJAT AQQINDA NE BİLİP OLĞANIÑIZNI YAZIÑIZ.

14. İŞLERNİ YAPIÑIZ:

1) Cümlelerni nümünege baqıp tamamlañız.

Nümüne: Bu, Hindistan. Radj ... keldi.

Bu, Hindistan. Radj Hindistandan keldi.

1. Bu, Suriye. Ahmad ve Sana ... keldiler. 4. Bu, Meksika. Huan ... keldi.

2. Bu, Nepal. Kumar ... keldi. 5. Bu, Angola. Marcori ... keldi.

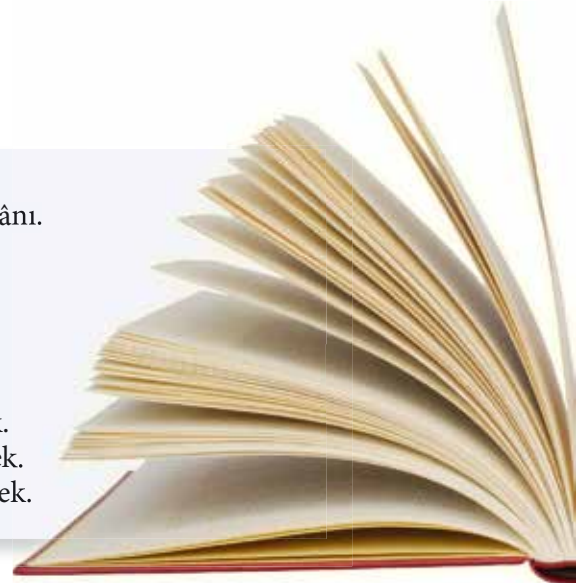
3. Bu, Afğanistan. Studentler ... keldiler. 6. Bu, Türkiye. Menim dostum ... keldi.

2) Berilgen sözlerden cümleleri şimdiki zamanda tiziñiz.

Nümüne: O, istemek, oqumaq, universitet.

O, universitette oqumaq istey.

1. Sayde oca, istemek, çalışmaq, yuqarı sınıflar.
2. Biz, istemek, almaq, ukraince-qırımtatarca, luğat, kitap tükânı.
3. Olar, kinoteatr, meraqlı, film, baqmaq, istemek.
4. Siz, inşa, aqşam, yazmaq, istemek?
5. O, yañı, kompyuter, oyun, almaq, istemek.
6. Biz, qırımtatarca, yahşı, öğrenmek, istemek.
7. Siz Qırım, gazetler, er kün, oqumaq, istemek?
8. O, radio, zemaneyiy, ve, klassik, muzıka, diñlemek, istemek.
9. Men, benim, luğat, yañı, qırımtatar, sözler, yazmaq, istemek.
10. Menim, dostlar, ingliz, til, ve, medeniyet, öğrenmek, istemek.

3) *Ketmek/kelmek* fiilini şimdiki zamanda kullanınız.

Künye Ayder universitetke _____
ve yolda Solomiyanen körüşe. Soñ olar beraber
tramvay turağına _____.
Biz universitetke saba saat doquzğa _____.
O, gazet almaq için, poştağa _____.
Sen klub ya da kütüphaneye _____?
Men endi kütüphaneye _____.
O, parkqa _____?
Yoq, o, evge _____.
Olar endi yataqhaneye _____,
men ise aşhaneye _____.

4) *Kelmek, yaşamaq* fiillerini keçken zamanda qoyuñız.

Nümiüne: Bu, Safiye. Safiye Yaltadan ... . Safiye Yaltada ... .
Bu, Safiye. Safiye Yaltadan keldi. Safiye Yaltada yaşay edi.

1. Bu, Lehistan. Pşemek Lehistanda _____ . O, Lehistandan _____ .
2. Bu, Türkiye. Evel Mehmet Türkiyede _____ . Tünevini o, Türkiyeden _____ .
3. Bu, Lviv. Vasil Lvovdan _____ . Evel o, Lvovda _____ .
4. Bu, Amerika. Djon Amerikadan _____ . Evel o, Amerikada _____ .
5. Bu, Paris. Evel Jan Pariste _____ . Armanda o, Paristen _____ .
6. Bu, Emine. Orta küzde o, Baliden _____ . O, Balide _____ yaşadı.

5) *Kelmek, olmaq(edi)* fiillerini keçken zamanda kullanınız.

1. Bu, ayat. Studentler ayattan _____ . Teneffüs vaqtında olar ayatta _____ .
2. Bu, poliklinika. Enver poliklinikadan _____ . O, poliklinikada _____ .
3. Bu, pošta. Ahtem poştada _____ . O, poştadan _____ .
4. Bu, kütüphane. Dostum kütüphaneden _____ . Bugün o, kütüphanede _____ .
5. Bu, park. Abibullanen Lenyara parkta _____ . Olar parktan beş buçuqta _____ .
6. Bu, kontsert. Ocalar kontsertte eki saat _____ . Olar kontsertten pek şeñ _____ .

15. AQLDA TUTUÑIZ:

Qayda ve qaydan ketmek (kelmek) // barmaq (qaytmaq) birden mümkün.

Meselâ, Jan Ukrainağa keldi. Evel o, Frantsiyada edi.

Demek, Jan (qayda?) Ukrainağa (qaydan?) Frantsiyadan keldi.

Men universitetde edim. Men yataqhaneye ketem.

Demek, Men (qaydan?) universitetten (qayda?) yataqhaneye ketem.

Ayodele Ukrainağa Nigeriyadan keldi.

Feyzi ve Nijat Ukrainağa Türkiyeden keldiler.

Alöna evden tükânğa ketti.

Studentler dekanattan sınıfqa keldiler.

16. AYLARNIÑ QIRIMTATARCA ADLARINI TEKRARLAÑIZ.

Siz Ukrainağa qaysı ayda keldiñiz? Bunı öz dostlarıñızdan sorañız.

Meselâ, Men Ukrainağa ilk küzde keldim. Ya sen, İlyas, ne vaqıt keldiñ?

Men Ukrainağa armanda keldim. Ya sen, Zeynep, ne vaqıt keldiñ?

20 ders

AREKET ETEMİZ...

Laqırdı mevzusu: muntazam ya da bir kerelik areketni bildirmek için iş-areket fiilleri.

Sarf: İş-areket fiiller aqqında malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. TEKRARLAV İŞLERİNİ YAPIÑIZ.

İş A. Qavuzlardaki sözlerni yer/çıqış kelişinde qullanıñız.

Nümüne: Bağçasaray aqqında kitaplarnı qaydan almaq mümkün? (kitap tükânları).

Bağçasaray aqqında kitaplarnı kitap tükânlarından almaq mümkün.

1. Güzel resimlerni qayda körmek mümkün? (Yalta muzeyleri)
2. Yañı filmlerni qayda baqmaq mümkün? (bizim kinoteatrlerimiz)
3. Studentler öz meselelerini qayda çezeler? (fakültet toplaşuvları)
4. Studentler ocalarnıñ leksiyalarını qayda diñleyler? (bu sınıflarda)
5. Edem ev vazifesini qayda yapmağa begene?

6. Ukrainanıñ iqtisadiy islâatı aqqında qaysı gazetlerden oqumaq mümkün? (ukrain gazetler)
7. Enver ve Seitümer kimlerniñ defterlerinde işlerni yapalar? (öz defterleri).
8. Ekim studentleri ameliyatnı qayda keçeler? (türlü hastahane ve poliklinikalar)

İş B. Söz birikmelerini oquñız ve yazma şekilde onıñ manasını añlatıñız.

Nümüne: Kitap tükânı — kitap satılğan tükândır

(kitap satın almaq mümkün olğan tükândır).

Gazet kioski, oquv zalı, universitet aşhanesi, studentler odası, studentler yataqhanesi, milletlerara gruppası, ‘Terciman’ tükânı, sport zalı, yemiş tükânı.

2. KETMEK/KELMEK, BARMAQ/QAYTMAQ AREKET FİLLERİNİÑ ŞİMDİKİ ZAMAN ŞEKİLLERİNİ AQLDA TUTUÑIZ:

ketmek →	yürmek ↔	barmaq →	kelmek ←
men ketem	men yürem	men baram	men kelem
sen ketesiñ	sen yüresiñ	sen barasıñ	sen kelesiñ
o kete	o yüre	o bara	o kele
biz ketemiz	biz yüremiz	biz baramız	biz kelemiz
siz ketesiz	siz yüresiz	siz barasıñız	siz kelesiz
olar keteler	olar yüreler	olar baralar	olar keleler

Malümat kâğıtı

Muntazam areket fiilleri böyle sözlernen sıq qullanılır: daima, bazıda, bir vaqıt, sıq, siyrek, adette (=adet üzre), muntazam (+ şekilde), er kün (= künde), er yıl, er afta...

DİQQAT!

(qayda?) bardım = (qayda?) edim

Kyivge **barğanda**, men eski dostumnen körüştim. ⇒

⇒ (Men Kyivde edim) Biz Kyivde körüştik.

Kyivge **ketkende**, men eski dostumnen körüştim. ⇒

⇒ Biz trende körüştik.

3. DIALOGLARNI OQUŃIZ. ÖZ ARQADAŞLARIŃIZNEN BÖYLE İNTERVYU ALIŃIZ.

— Siz Kyivge çoqtan keldiñizmi?

— E, 2014 senesi.

— Siz qaydan keldiñiz?

— Qırımdan.

— Siz qaysı institutniñ (universitetniñ) qaysı fakültetinde oquysız?

— Kyiv politehtnika institutınıñ fizika ve matematika fakültetinde oquym.

— Siz institutni begenesizmi?

— E, çünki anda yüksek vasıflı ocalar çalışalar ve oqumağa yahşı şartlar yaratılğan.

— Siz qırımtatarca endi yahşı laf etesizmi?

— Men bellesem, qırımtatarca zararsız laf

etem. Lâkin bazı yerlerde yañılışlar da yapam... Amma ileride qırımtatarca serbest laf etmek isteyim, şuniñ için qırımtatar tilini ğayret ile öğrenem — çoq oquym, yazam ve qırımtatarlarnen sıq laf etmege tırışam.

4. NOQTALAR YERİNE KEREK ŞEKİLDE KETMEK/BARMAQ AREKET FİLLERİNİ QOYUŃIZ.

1. Men dağğa ... sevem. 2. Studentler Kyivge sıq ... . 3. Asiyе universitetke avtobusnen ...-kende, o, Esmanı rastketti. 4. Men stadionğa daima saba ... . 5. Yarın men ille tiş ekimine ... . 6. Studentler dağğa raatlanmağa ... seveler. 7. Ay-Petrigе ...-ğanda, biz Yaltanıñ güzel yerlerini aylandıq. 8. Ana-babam daima deñizge raatlanmağa ... .

5. DIALOGNI OQUÑIZ. NOQTALAR YERİNE KEREK ŞEKİLDE KETMEK/BARMAQ AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ.

- Alina, sen Qırımında olğanda, er kün ekskursiyağa ...?
- E, Anton, er kün ekskursiyağa ... desem doğru olur.
- Ya sen qayda ...?
- Hansarayğa, Cineviz qalesine, Odun bazar qapusına.
- Sen Yaltağa ...?
- Yoq, ... Men yetiştirmedim, çünki vaqtım qalmadı. Çünki men Qırımında tek bir afta edim.
- Alina, men Qırımğa yaz tatilinde ... isteyim. Sen kene anda ... ğaliba?
- E, men ille Qırımğa ... . Ya İnnanen Ruzana da anda ... ?
- İna ..., Ruzana — yoq. O, keçken ay Qırımğa ... .
- Anton, kel epimiz ...!
- Büyük quvançnen.

6. 'VOKZALDAKİ KÖRÜŞÜV' DIALOGINI OQUÑIZ, NOQTALAR YERİNE KEREK KETMEK/BARMAQ FİİLİNİ QOYUÑIZ.

- Elvina: Üryane, selâm! Sen qayda ...?
- Üryane: Selâm, Elvina! Men Kyivge ... . Ya sen qayda ketesiñ?
- Elvina: Men ise Türkiyeye ... . Sen nege Kyivge ...?
- Üryane: Men hızmet yolculığından ... . Men Kyivge sıq ... .
- Elvina: Men de kimerde Kyivge ... . Keçken ay men Lvovğa ..., şimdi ise –Harkovğa.
- Üryane: Sen anda ne yapacaqsıñ, Elvina?
- Elvina: Bizim 'Qırım' ansamblimiz Harkovda çıqışta bulunacaq.
- Üryane: Pek meraqılı! Ya keleccek ayları siz qayda ... ?
- Elvina: Başta — Hersonğa, soñ daa Qırımniñ bir çoq yerlerine ... .

7. ZAMAN BİLDİRÜV ŞEKİLLERİNİ TEKRARLAÑIZ:

Sual	Cevap	Şekil	Misal
Ne vaqıt? = Saat qaçta?	sene	mülkiyet / - Yer k.	2005 senesi/yılı ...; keçken sene /yılı 2003 senede/yılda ...; keçken senede/yılda
	ay	Yer k.	qara qışta, kiçikte, sabanda...
	yıl, ay	(mülkiyet) S.k. + mülkiyet-Yer k.	2005 sene(si)niñ çeçeginde
	kün	B.k.(künü)	bazarertesi, cuma (künü), ...
	ay + kün	S.k. + mülkiyet-Yer k.	oraqniñ 15-de
	sene+ay+kün	mülkiyet + S.k. + mülkiyet-Yer k.	2016 senesi ilk küzniñ 20-inde
	saat	saat +Yer k.	saat beşte, saat on ekide
	saat + buçuq	saat + ... + Yer k.	saat altı buçuqta
	saat + daq(i)qa	D.k. + ... daq(i)qa qalğanda	yedige beş daqiqa qalğanda
		Ç.k. + daqiqa keçkende	üçten yigirmi daqiqa keçkende
	vaqıt zarfları	deñişmey	qışta, yazda, küzde, baarde, er kün (künde), er saat, er yıl, tünevin, yarın, o birisi kün, çoqtan, bılır, yaqında, kimerde, soñra, keççe, evel
	vaqıt tabili cümleler	buña ait	... barğanda/ keçkende/ yapqanda ... ... -ğan vaqıt ...

8. DIALOGNI OQUÑIZ.

AREKET FİLLERİNİN ASTINI SIZIÑIZ. OLARNIÑ QULLANUVINI AÑLATIÑIZ.

— Mavile, sen bugün ne yapacaqsın? Bugün cumaertesi de, universitetke barmaq kerekmey.

— Başta men 'Musafir'ge barıp aşaycağım, soñ ise men evge telefon açıp, ailemnen lafetecek olam. Osman, ya sen qayda baracaqsın?

— Men de 'Musafir'ge baracaq olam. Menim anda körüşüvim bar. Soñ ise men tükânlarını aylanacaq olam. Mavile, saña bir şey almaq kerekmeymi? Belki, ekimiz barayıq?

— Yoq, men tükânlarğa barmağa pek sevmeyim. Men bugün Hansarayğa barmaq isteyim. Bu tarihiy ve mimariy takım — dünyanıñ eñ dülber yerlerinden

biri. Bugün avası sıcaq, anda yahşı raatlanmaq mümkün. Sen Hansarayğa kaç kere bardın?

— Men bir-eki kere barğan edim. Lâkin men daa bir kere aylanır edim. Mavile, ya sen Hansarayğa ne vaqıt ketecek olasıñ?

— Men saat üçte ketecegim.

— Aysa men sennen keterim. Lâkin başta men stadionğa baracağım.

— Sen stadionğa sıq barasıñmı?

— E, men stadionğa er afta barmağa tırışam. Men bayağı vaqıt sportnen oğraşam.

— Osman, sen yarın ekskursiyağa baracaqsıñmı?

— Elbet, baracağım. Çünki bizim başlığımıznen şirketimiz de kete. Ekskursiya pek meraçlı olacaq. Başta biz Hansarayğa barıp, onıñ manzarasını ve içerdeki donatıluvını aylanıp baqarmız. Soñ ise Zıncırlı medrese, Aşlama sarayını baqıp, Çufut-qalege çıqacaqmız. Andan bütün şeer körüne. Andan da yañı yerlerni seyir etecekmişiz.

— Bu seyaat pek meraçlı olacağına eminim.

— Mavile, eger sen yarın boş olsañ, men seni biznen ketmege davet etem.

— Sağ ol, Osman. İlle barırım.

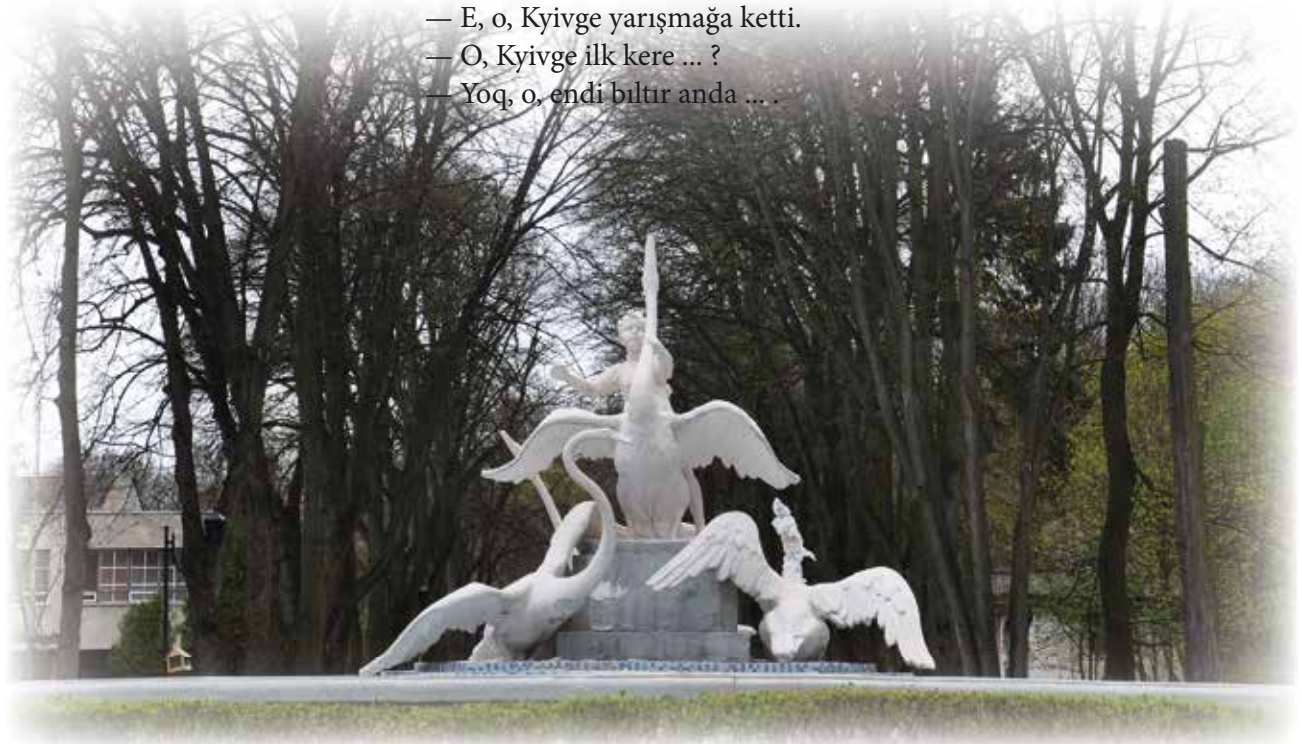
9. SUALLERGE CEVAP BERİŇİZ.

1. Mavile cumaertesi saba ve kündüz qayda baracaq ola?
2. Osman qayda baracaq ola?
3. Osman bazar küñü qayda baracaq?
4. Siz endi Hansarayğa ve Zıncırlı medresege bardıñızımı?

10. KETMEK/BARMAQ AREKET FİLLERİNİ QOYUŇIZ. DIALOGDA İŞTIRAK ETİŇIZ.

1. — Sen şimdi qayda ...? Kütüphanegemi?
— Yoq, kütüphanege men tünevin ...
— Ya yarın sen anda ...?
— Yoq, ... Ya sen ne içün soraysıñ?
— Men saña mecmua almaqñı ricanen bulunacaq edim.
2. — Arslan evdemi?
— Yoq.
— Ya qayda o?
— O, derske ... .
— O, ne vaqıt kelegeğini aytmadımı?
— Yoq, aytmadı.
3. — Server Kyivdemi?
— E, o, Kyivge yarışmağa ketti.
— O, Kyivge ilk kere ... ?
— Yoq, o, endi biltir anda ...

11. MAVİLE KEÇKEN AFTA QAYDA BARĞANINI (BARIP KELGENİNİ) YAZIÑIZ.

Nümüne: *Tünevın Mavile universitetteki kütüphanede edi.
Tünevın Mavile universitetteki kütüphaneye bardı.*

1. Bazarertesi o, oquv zalında çalıştı. 2. Salı künü o, kitap tükânında edi, çünkü 'Ameliy sanat' albomını alacaq edi. 3. Çarşenbe künü o, resimler sergisinde belli qırımtatar ressamınen körüşti.
4. Cumaşaşamı onıñ masa tennisinden idmanı bar edi. 5. Cuma künü o, bir yerge barmadı, şunıñ için nezaret işine azırlana edi. 6. Cumaertesi Mavile studentler aqşamında çıqış yaptı.

1. Bazarertesi men _____
2. Salı men _____
3. Çarşenbe men _____
4. Cumaşaşamı men _____
5. Cuma men _____
6. Cumaertesi men _____
7. Bazar künü men _____

12. EGER ŞU ADAMLAR BÖYLE AYTQAN OLSALAR, OLAR QAYDA BARĞANLARINI YAZIÑIZ.

Nümüne: *'Bu laptopı kösterseñiz.'*
O, tükânğa kelip, şöyle dedi: 'Bu laptopı kösterseñiz.'

1. Kontsert programmasını alayıq. Men bugün kim oynadığını bilmek isteyim. 2. Bu çantayı kösterseñiz. O, kaç kümüş tura? 3. Men Mamut Çurlunıñ resimlerini ilk sefer körem. Ne de meraqlı sergi! 4. Biz, Kyiv o qadar yeşil şeer olğanını bilmey edik. 5. Maña 2 defternen 4 qalem berseñiz.
6. 'Ukraina' musafirhanesi qayda yerleşkenini aytsañız. Men Aqmescitte ilk seferim. 7. Bu avtobus Topçıköyge baramı? Men o, qayda olğanını bilmeyim. 8. Ne de meraqlı kontsert! Ne de güzel çıqış azırladılar ukrain studentleri!

13. AQLDA TUTUÑIZ:

1) ketmek	<i>O, kütüphaneye ketti.</i>	Olar şimdi qayda olğanlarını biz bilmeymiz, amma
2) ketmek	<i>Olar Bağçasarayğa kettiler.</i>	olar şimdi mında olmağanlarını biz bilemiz!
1) kelmek	<i>O, kütüphaneye keldi.</i>	Olar evel qayda olğanlarını biz bilmeymiz, amma
2) kelmek	<i>Olar Bağçasarayğa keldiler.</i>	olar şimdi mında olğanlarını biz bilemiz!

NB!

ne yapmaq? — (qaydan? qayda?) ketmek = **mında** olmamaq demek
ne yapmaq? — (qaydan? qayda?) kelmek = **anda** olmamaq demek

14. NOQTALAR YERİNE KEREK KETMEK, BARMAQ YA DA KELMEK KİBİ AREKET FİİLLERİNİ YAZIÑIZ.

— Asan universitetemi, aytsañız.	— Envernen Server evdelermi, aytsañız.
— E, o, mında.	— Yoq, toplaşuvğa ... .
— O, ne vaqıt universitetke ... ?	— Murat Canköydemi, aytsañız.
— Sen Anifeni körmediñmi?	— Yoq, o, Aqmescitte.
— Onıñ alı yoq edi, şunıñ içün o, poliklinikağa	— O, çoqtanmı anda?
— Ekim endi mındamı, aytsañız.	— E, o, Aqmescitke daa armanda ... .
— E, o, öz odasına saat 9-da	— Feridenen Halide daa Aqmescitlermi?
— Nariman oca Aqmescittemi, aytsañız.	— Yoq, olar imtianlarını endi tapşırıp, Alma-Tarhanğa ameliyatqa ... .
— Yoq, o, Kyivge konferentsiyağa	

15. BULARĞA OŞAĞAN DIALOGLARNI TİZİP, AREKET FİİLLERİNİ QULLANIÑIZ. OLARNI DEFTERİÑİZGE YAZIÑIZ. OQUÑIZ.**16. NOQTALAR YERİNE KEREK AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ. NE İÇÜN TAMAM OLARNI QOYĞANLARIÑIZNI (SEBEBİNİ) AÑLATIÑIZ.**

Adette o, işten saat beşte	Adette men reysten saat altıda ... .
Bugün o, işten saat altıda	Bugün men andan saat yedide ... .
Künde o, universitetke saat sekizde	Er yılı olar mında ameliyatqa ilk yazda ... .
Bugün o, universitetke pek erte	Bu yılı olar mında ameliyatqa quralayda ... ..

NB!

ne yapmaq (bir kere)? — ketmek, kelmek
ne yapmaq (daima)? — barmaq

21 ders

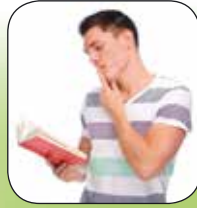
BİZ YAPA EDİK... BİZ YAPTIQ! BİZ DAA YAPACAQMIZ!!!

Laqırdı mevzusu: Bizim künlerimiz.

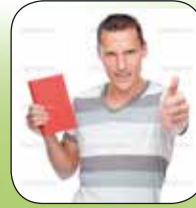
Sarf: Fiilniñ mürekkep ve terkipli şekilleri.

1. OQUŃIZ. TALİL ETİŃİZ:

Anton kitapnı oquy edi.
Esnas bar edi

Anton kitapnı oqudı.
neticesi bar

Andriy raatlana edi.
Esnas bar edi

Andriy raatlandı.

Andriy kene çalışa.
neticesi bar

İlona buterbrot aşay edi.
Esnas bar edi

İlona buterbrot aşadı,

şunıñ içün o, tişlerni temizley.
netice barbaşqa bir esnas bar

Maksim 'koka-kola' içe edi.
Esnas bar edi

Maksim 'koka-kola'nı içti.

Endi Maksim alma aşay.
netice barbaşqa esnas bar

Oquy edi, raatlana edi, aşay edi, içe edi fiilleri areketni *neticesiz* bildire.

Olar *tamamlanmağandır*.

Oqudı, raatlandı, aşadı, içti fiilleri, *neticesi olğan* areketni bildire.

Olar *tamamlanğandır*.

2. OQUÑIZ:

DİQQAT!

Tek bu çift fiilleri areket tamamlanğan ve tamamlanmağanını bildire, yani: -dı/-di (-tı/-ti) ve -a/-e/-y + edi.

Studentler qırımtatar tilini **öğreneler**. Olar er kün universitetke derske **qatnaylar**. Anda olar **oquylar, yazalar**, dialoglar **tizeler, soraylar, cevap bereler**. Soñ olar evde yañı sözlerni **tekrarlaylar**, ev vazifelerini **yapalar**. Başqa şeerlerden kelgen studentler yataqhanede **oturalar**. Anda olar er kün aş pişireler, odanı cıyıştıralar, pol yuvalar, çamaşır **yuvalar**. Bu, olarnıñ kündelik vazifeleridir.

NB!

Areketi tamamlanğan **keçken** zaman fiillerini:

- areket olup keçkende, lâkin onıñ neticesi aqqında biz bilmegende ya da bizler için o, müim olmağanda kullanamız.

O birisi kün studentler nezaret işini **yazacaqlar**. Bu, müim kün **olacaq**, çünkü nezaret işi keçken vaqıtta studentler **metin oquyaqlar**, suallerge cevap **berecekler** ve küçük bir inş **yazacaqlar**.

Yarın derslerden soñ Enver ve onıñ dostları grammatik qaidelerni ve qırımtatar sözlerini **tekrarlaycaqlar**.

Bu, universitet. Mında Serğiy sınıfta otura ve ocanı **diñley**. Bu, qırımtatar tili dersi. Oca qırımtatar fiilleriniñ tamamlanğan ve tamamlanmağan şekilleri mevzusını **añlata**. Serğiy ve onıñ dostları diqqatnen diñleyler, çünkü bu, pek müim mevzudur. Oca tahtada fiillerniñ tamamlanğan ve tamamlanmağan şeklini **yaza**. Talebeler, qırımtatar fiilleriniñ bir qaç çeşiti bar olğanını añlaylar.

NB!

Areketi tamamlanmağan **şimdiki** zaman fiillerini:

- areket şimdi, tamam bu vaqıt keçeyatqanı aqqında aytqanda;
- areket muntazam tarzda, sıq ya da daima (küde) yapılayatqanı (yapılğanı) aqqında aytqanda kullanamız.

Tünevin aqşam dostlar klubğa **bardılar**. Anda olar qave **içtiler**, muzıka **diñlediler** ve **oynadılar**. Ayder oynamağa **istemedi**, şunıñ için o, tek muzıka diñlep, dostlar nasıl oynanlarına **baqtı**. Soñ olar türlü mevzuda bayağı **laf ettiler, şaqalaştılar**, televizor **baqtılar**. Er kes şeñ **edi**.

NB!

Qatıy (= tamamlanğan) **kelecek** zaman fiillerini:

- areketni yapmağa qararlaşırğanda, em onıñ neticesi olacağına emin olğanda kullanamız.

3. AQLDA TUTUÑIZ:

Fiilniñ keleşek zaman şekilleri

qatıy şekli

fiil negizi + **şimdiki zaman** + keleşek zaman + **şahıs**

oquycağım
oquycaqsıñ
oquycaq
oquycaqmız
oquycaqsız
oquycaqlar

daimiylik şekli

fiil negizi + **keleşek zaman** + **şahıs**

oqurım
oqursıñ
oqur
oqurmız
oqursız
oqurlar

4. OQUÑIZ:

- I. Men oquycağım. Sen yazacaqsıñ. O, yapacaq. Biz bilecekmiz. Siz diñleyceksiz. Olar raatlanacaqlar.
- II. Men oqurım. Sen yazarsıñ. O, yapar. Biz bilirmiz. Siz diñlersiz. Olar raatlanırlar.
- III. Bugün aqşam men raatlanacağım. Djon ev vazifesini yapacaq. Marta inşa yazacaq. Samir ve Mikola gazet oquycaqlar.
- IV. Halil meseleni çezecek. Pakize ve Talât fizikanı oquycaqlar. Biz yañı sözlerni yazacaqmız. Siz yarın ne yapacaqsız? Saba biz ev vazifesini yapacaqmız, aqşam ise raatlanacaqmız.

5. DOSTLARIÑIZ AQŞAM (YARIN SABA) NE YAPACAQLARINI SORAÑIZ.

- Seitabla, sen bugün aqşam ne yapacaqsıñ?
- Baştta men ev vazifesini yapacağım, soñ şiir oquyaqtırım.
  - Elmira, sen bugün televizor baqacaqsıñmı?
  - Elbet, baqacağım. Bugün 'Qurtseit ve Şura'nı kösterecekler de.
- Esmat, sen yarın iftarğa ne pişirecek olasıñ?
- Yarın iftarğa men sarma, çiberek, hoşaf pişirecek olam.
  - Dostlar, Qurban bayramda siz kimnen olacaqsıñız?
  - Qurban bayramda biz qorantamıznen, soñ bütün soy-sopumuznen olacaqmız.
- Lemara, ağañ bugün aqşam Türkiyedeki dostlarına elektron mektüpler yazacaqmı?
- Yazacaqtır, onıñ bugün boş vaqtı çoq.
  - Abibulla oca, biz qırımtatarca ne vaqt yahşı laf etecekmez?
  - Eger er kün universitette, yolda, tükânda qırımtatarlarnen laf etseñiz, o vaqt yahşı laf etersiz.

6. BU İNSANLAR NE YAPA VE NE YAPACAQLARINI YAZIÑIZ. YARDIM OLARAQ FOTOLARNI QULLANIÑIZ.

1. Suleyman

2. Fevzi

3. Gülnara

4. Aşçı

5. Eldar

6. Meliye

7. Baba

8. Oğul

9. Ana

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

6. _____
7. _____
8. _____
9. _____

Malumat kâğıtı

men	yuvmaq	pişirmek	qurutmaq	temizlemek	ütülemek
sen	yuvam	pişirem	qurutam	temizleyim	ütüleyim
o	yuvasıñ	pişiresiñ	qurutasıñ	temizleysiñ	ütüleysiñ
	yuva	pişire	quruta	temizley	ütüley

7. OQUÑIZ:

Olar daa saylap almadılar.
Olar ille saylap alırlar.

O,
endi saylap aldı.

Sevil ve dostları tükânğa **keldiler**. Olar aqşamğa urba **saylamaq istediler**. Sevil güzel bir kölmek tez **saylap aldı**. Emine, Leniye ve Elzara daa **saylap almadılar**, çünkü pek original bir şeyni **saylap almaq isteyler**. Lâkin olar ille **saylap alırlar**, çünkü bu, pek yahşı bir tükân.

DİQQAT!

Tamamlanğan tür fiilleri, neticesi olğan areketni bildire.

Neticesini ise biz, areket bitkende (*keçken zaman*) ya da areketni mıtlaq yekünlemege qararlaştırğanımızda (*kelecek zaman*) ala bilemiz.

Yani, tamamlanğan tür fiilleri tek keçken ya da gelecek zamanda qullanıla bilir.

NB!

Keçken zaman tamamlanğan tür fiillerini Keçken zaman tamamlanğan tür fiillerini:

- endi yekünlengen neticeli areket bir aqqında **söz yürütken**de;
- biri biriniñ artından keçip, bir qaç ardı-sıranen yekünlengen areketler aqqında **söz yürütken**de qullanalar.

sözlerni **yazıp alır**. İllâ yañı sözlerni tercime etip, soñra olardan cümle **tizer**.

8. OQUÑIZ:

*Tünev*in studentler derste yahşı **çalıştı lar**. Er biri öz işini ğayretren **becerdi**. Artem qısqa bir ikâye **yazdı**. Oleksandra on cümle **tizdi**. Karina yañı metin **oqudı**. Yevgeniya öz dostu aqqında **aytıp berdi**.

Olena luğatta yañı sözler tapıp, olarnı **tercime etti**, soñ ise defterge **yazdı**.

Yarın studentler nezaret işini yahşı **yazarlar**. Er biri öz vazifesini temiz ve tez **becerir**. Anastasiya ve Tetâna dialog **tizerler**.

Valeriya metinni **oqur**, yañı

NB!

Tamamlanğan tür manasında qullanılır *kelecek zaman* fiillerini:

- yapmağa qararlaştırılğan ve ille yekünlenecek neticeli areket aqqında **söz yürütken**de;
- biri-biriniñ artından yekünlemege qararlaştırılğan bir qaç ardı-sıralı areketler aqqında **söz yürütken**de qullanalar.

9. TALİL ETİNİZ:

Ayşe ve Güzel işni **yaza ediler**. Güzel işni endi **yazdı** da, qolunu **köterdi**.
 esnas bar edi I netice bar II netice bar

Ayşe işni **yazsa**, o da qolunu **köterir**.
 şart meyli II netice olur

Ayşe

Güzel

10. AQLDA TUTUÑIZ:

tamamlanmağan	tamamlanğan	tamamlanmağan	tamamlanğan	tamamlanmağan	tamamlanğan
yapmaq	yapmaq	aqşamlıq aşamaq	aqşamlıq aşamaq	bitirmek	bitirmek
rica etmek/ yalvarmaq	ricanı ettirmek yalvarıp yaptırmaq	oqumaq	oqup çıqmaq	qaqmaq	urmaq
sorumaq	sorumaq	yırlamaq	yırlap bermek	bermek	bermek
programmirmek	programmirmek	öğrenmek	öğrenmek	ikâye etmek	aytıp bermek
yazmaq	yazmaq	satın almaq	(satın) almaq	turmaq	turmaq
bağışlamaq	bağışlamaq	yardım etmek	yardım etmek	oturmaq	oturmaq
sabalıq aşamaq	sabalıq aşamaq	çezmek	çezmek		
üylelik aşamaq	üylelik aşamaq	tekrarlamaq	tekrarlamaq		

Diqqat! Alıp (o)turmaq — almaq; aytıp oturmaq — aytmaq; qıdırmaq — tapmaq

11. BU İNSANLAR ENDİ NE YAPQANLARINI VE SOÑ NE YAPACAQLARINI YAZIÑIZ. ■ NÜMÜNE OLARAQ BİRİNCİ CÜMLENİ QULLANIÑIZ.

1. Suleyman endi aş azırladı, soñra o, maşnasını yuvacaq.

5. Eldar _____
 _____
 _____

2. Fevzi _____
 _____
 _____

6. Meliye _____
 _____
 _____

3. Gülnara _____
 _____
 _____

7. Baba _____
 _____
 _____

4. Aşçı _____
 _____
 _____

8. Ana _____
 _____
 _____

12. AQLDA TUTUÑIZ:

Kelecek zaman fiilleriniñ eki (em **-caq**, em **-r**) şekli de areket tamamlanğanını kösterir

Meselâ:	yapmaq ⇓	yazmaq ⇓	(satın) almaq ⇓	çezmek ⇓	bermek ⇓
Men	yapacağım	yazarım	(satın) alacağım	çezirim	bereceğim
Sen	yapacağıñ	yazarsıñ	(satın) alacağıñ	çezersıñ	bereceğiñ
O	yapacaq	yazar	(satın) alacaq	çezzer	berecek
Biz	yapacağımız	yazarmız	(satın) alacağımız	çezermiz	berecekmiz
Siz	yapacağısız	yazarsız	(satın) alacağısız	çezersiz	bereceksiz
Olar	yapacaqlar	yazarlar	(satın) alacaqlar	çezzerler	berecekler

Kelecek zaman

13. OQUÑIZ:

Bağçasaray

Bağçasaray — qadimiy bir şeer. Onıñ temelini Meñli Geray I qoyğan. Bağçasaraynıñ qalbi — Hansaray. Onıñ quruluşu Sahib Geray tarafından başlana. Saray etrafında bağçalar bar edi, şunıñ içün oña Bağçasaray adı berildi. Saray — Cüyrüksuvnıñ sağ tarafında, şeer ise — sol tarafında yerleşken edi.

XV (on beşinci) asırnıñ başından 1783 (biñ yedi yüz seksen üçüncü) senesine qadar Bağçasaray Qırım Hanlıǵınıñ paytahtı edi. Mında camiler, zadekânlarnıñ dürbeleri, bey ve mırzaların evleri qurula edi.

Bir qaç asır devamında Bağçasarayda müim siyasiy meseleler çezile edi, mında çeşit memleketlerden elçiler kele edi.

Şu eski zamanlardan Bağçasarayda bayağı tarihiy ve mimariy hatırlamalar qaldı. Milliy medeniy asabalıqınıñ temsili — Zıncırlı medrese. Onıñ civarında qırımtatarların ulu ocası — İsmail Gasprinskiy defn etilgen edi.

1944 (biñ doquz yüz qırq dördüncü) seneniñ mayıs 18 sürgünlighine qadar, Qarasuvbazar ve Aluştıada kibi, şeerde qırımtatar ealisi üstün ala edi.

Zemaneviy Bağçasarayda evlerniñ dördte bir kısmı, sürgünlikten qaytqan qırımtatarların tarafından qurulğan.

Bağçasarayda evel-ezelden esnafçılıq keñ darqalğan edi. Demirci, çölmekçi, quyumcı, toqumacı, tikici, ayaqqapçı, terici, silâcı ve diger ustalar öz mearetinen belli edi. Şunıñ içün mında bir çoq hatıralıq almaq mümkün.

Gasprinskiy adına abide

14. BAĞÇASARAY AQQINDA METİNİNDEN KEÇKEN ZAMAN FİLLERİNİ YAZIP ALIÑIZ. SİZGE BELLİ OLĞANLARINI ÇEŞİTİNİ QAYD ETİÑİZ.

15. QAVUZLARDAKİ SÖZLERİNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

Nümunə: *Menim (qurşun qalem) yoq. Menim qurşun qalemim yoq.*

1. Menim (luğat) yoq.
2. Menim (defter) yoq.
3. Seniñ (bilet) barmı?
4. Onıñ (qartbaba) yoq.
5. Onıñ (qalem) yoq.
6. Onıñ (ağa) yoq.
7. Bizim (kitap) bar.
9. Siziñ (ders) yoqmı?

16. QAVUZLARDAKİ SÖZLERİNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

1. Arsen meni musafırlıkkə çağırdı. Men ille (o) ... baracağım.
2. Yaqında anamniñ doğğan künü olacaq. Biz (o) ... güzel bir yavluq alacaq oldıq.
3. Tünevin biz diskotekada edik, çünki (biz) ... oynamağa pek sevimiz.
4. Aqmescit — benim tuvğan şeerim. Men dostlarıma (o) ... aqqında sıq ikâye etem.
5. Seyyare — benim dostum. Men (o) ... teatroda edim.
6. Bu, benim qız qardaşım. Evde men (o) ... qırımtatarca laf etem.
7. (Men) ... bu kitapnı berseñiz.
8. (O) ... luğat alsa.
9. Esmə (o) ... qalem berdi.
10. Mayye defterni (sen) ... berdimi?
11. (Siz) ... luğat almaq mümkünmi?
12. Biz (o) merəqlı leksiyanı diqqatnen diñledik.

17. NOQTALAR YERİNE KETMEK FİİLİNİ KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

1. Sen qayda ...? Men muzeyge ... . 2. Studentler qayda ...? Olar kütüphanegə ... . 3. Meryem qayda ...? O, bufetke ... . 4. O, qayda ...? O, zavodğa ... . 5. Siz qayda ...? Biz poştığa ... . 6. Bekir qayda ...? O, yataqhanegə ... . 7. Aziz ve Serğiy qayda ...? Olar institutqa ... .

18. SUALLERGE CEVAP BERİÑIZ.

Nümunə: *Olar qayda keteler? (stadion) Olar stadionğa keteler.*

1. Münire qayda kete? (kontsert)
2. Hayser ve Seyran qayda keteler? (kütüphanə)
3. Siz qayda ketesiz? (zavod)
4. Leyla qayda kete? (pošta)
5. Dostuñız qayda kete? (tükân)
6. Melek qayda kete? (institut)
7. Tair ve Cevair qayda keteler? (yataqhanə)
8. Sen qayda ketesiñ? (aşhanə)

19. BERİLGEN SÖZLERİNİ QULLANARAQ, CÜMLENİ TAMAMLAÑIZ.

1. Elvina (universitet) kete _____ .
Arslan (universitet) oquy _____ .
2. Solomiya ('Kitaplar' tükânı) çalışa _____ .
Ayder ('Kitaplar' tükânı) kete _____ .
3. Olar (institut) oquylar _____ .
Sen (institut) ketesiñ _____ .
4. Yevgeniya (kütüphane) kete _____ .
Men kitaplarnı (kütüphane) oqumaq isteyim _____ .
5. Biz (yataqthane) yaşaymız _____ .
Olar (yataqthane) ketemiz _____ .
6. Üryane (oda) ikâye yaza _____ .
Cemil (oda) kete _____ .
7. Studentler (işhane) keteler _____ .
Babam (işhane) çalışa _____ .

20. DIALOGLARNI OQUÑIZ. FİİLLERNİÑ QAYSİ ZAMAN ÇEŞİTİNDE QULLANĞANIÑIZNI AÑLATIÑIZ.

- Ayder, sen şimdi ne yapasın?
- Tennis oynayım.
- Ya sen ev işini endi yazdın mı?
- E, yazdım!

- İbrahim, matematikadan № 5 meselesinde neticeñ ne oldı?
- Bilmeyim...
- Ne için?
- Çünkü men meseleni daa çözmedim, men onı endi çözmeğe başladım...

- Zarema, sen er vaqıt tek qırmızı alma alasın mı?
- Elbet de, yoq. Bugün men qırmızı alma aldım, çünkü bazarda tek bular bar edi.

- Solomiya, sen aqşam körüşüvinde ne için yoq ediñ?
- Men evde edim, nezaret işine azırlana edim.
- Yahşı azırlandıñ mı?
- Yahşı, dep ümüt etem...

- Marlen, maña çaynikni berip tursañ.
- Yazıq ki, berip olamam, çünki çaynigim çalışmay.
- Ya ne oldı?
- Bilmeyim. Yarın onu ustağa kösteririm.

- İrina hanum, siz mecmuada universitetimiz aqqında maqaleni oqudınızmı?
- E, oqudım, amma soñuna çıqmadım, çünki vaqtım yoq edi.

- Andriy, sen metinni ne içün oqumaysıñ?
- Men onı endi oqup çıqtım.
- Soñ, metin qıyınmı?
- E, biraz qıyın, lâkin pek meraqlı.

- Ekimim, suvuqlanğanımdan nasıl ilâc alıp içeyim? Men suvuqlandım!
- Suvuqlanmağanıñız er şeyden yahşı!!!

- Ali, sen nasıl raatlanmağa sevesiñ?
- Men bayağı kezmege, aqşam körüşüvlerine barmağa, yañı dostlarnen tanış olmağa sevem...
- Ya Yañı yıl bayramını sen nasıl keçirecek olasıñ?
- Men klubğa barıp, oynamaq ve zemaneyi muzıka diñlemege pek isteyim. Lâkin eñ esası men yuquğa toymağa isteyim!!!

- Cafer, maña öz defteriñni berseñ.
- Bağışlañız, amma defterim yoq. Men onı evde unuttım.
- Ya sen ev vazifesini becerdiñmi?
- Elbet, becerdim. Men defterni sizge yarım kösteririm.

21. BUÑA AİT DIALOGLARNI TERTİP ETİÑİZ. OLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

22. NOQTALAR YERİNE FİİLLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

1. Tünevın Leyla inşaa ..., amma onı ... . (yazmaq, yazıp bitirmək) 2. Sen meseleni endi ...? Men onı ..., amma ..., çünki bu, pek mürekkep mesele. (çəzmək, çəzip olama(ma)q) 3. Şimdi maqaleni men ... . Enver onı endi ...? (oqumaq) 4. Studentler ev vazifəsini endi ...? Yoq, olar onı şimdi ... (becermək)

23. OQUÑIZ, QAVUZLARNI AÇIÑIZ, FİİLNİÑ KEREK ÇEŞİTİNİ SAYLAP, ONI KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

Rauf Suriyeden (barmaq — kəlmək). Bu, onıñ Vatanıdır. Şimdi o, Kyivde (yaşamaq). Rauf universitetniñ azırlav bölüğündə (oqumaq — ögrenmək). O, ukrain tilini (oqumaq — ögrenmək). Raufnıñ Mikola dostu bar. Mikola da student. O, beş yıl evel Bulğaristandan (barmaq — kəlmək). Baarde o, Kyiv milliy universitetiniñ fizika fakületini (yekünlemək —

bitirmək), orta küzde ise o, aspiranturağa (kirmək — qəbul olmaq). Onıñ nazariy fizikağa istidadı (bar). O, Kâinatnı ögrenüv meselelerinen (meraqılanmaq — meraq etmək). Şimdi o, laborator odasında (çalışmaq), türlü deñevler (keçirmək) ve dissertatsiyanı (yazmaq). Lâkin Mikola Raufqa ev vazifəsini (yapmaq) sıq (yardım etmək). O da fizikacı (olmaq) istey.

24. NÜMÜNEGE BAQIP, SUALLERGE YAZMA ŞEKİLDE CEVAP BERİÑIZ.

Nümüne I: Sen metinni oqudıñmı? Men onı ille oqurım.

1. Enver maqaleni yazdı mı? 2. Lana meseleni çəzdimi? 3. Studentler dersni oqudılar mı? 4. Sen inşanı yazdıñmı? 5. Olar meseleni çəzdiler mi? 6. Siz ev vazifəsini yaptınız mı? 7. Bekir yañı metinni oqudımı?

Nümüne II: Sen inşanı yazacaqsıñmı? Men onı (inşanı) endi yazdım.

1. Fatime metinni oquycaqmı? 2. Zeytulla ev vazifəsini yapacaqmı? 3. Studentler diktant yazacaqlar mı? 4. Elviza meseleni çəzecek mi? 5. Siz meraqılı mecmuanı oquycaqsız mı? 6. Sen işni yazacaqsıñmı? 7. Siz yañı sözləri yazacaqsız mı?

25. ÇOQLUQTA İSİMLERNİÑ SAİPLİK KELİŞİNİ AQILDA TUTUÑIZ.

Baş şeklindeki isimlerniñ çoqluqta saiplik kelişi

Canlı/ cansız	Baş keliş	Saiplik kelişi
kim?	student, baba, arqadaş, ekim	studentlerniñ, babalarınıñ, arqadaşlarınıñ, ekimleriniñ
	talebe, oğlan	talebelerniñ, oğlanlarınıñ
	aydavcı	aydavcılarınıñ
що?	universitet, defter,	universitetleriniñ, defterleriniñ
	kürsü	kürsüleriniñ
	muzey	muzeyleriniñ

26. BERİLGEN İSİMLERNİ SAYILARNEN KELİŞTİRİP YAZIÑIZ:

10 (oca), 8 (kostüm), 170 (litr), 2000 (kilometr), 50 (gramm), 20 (qırımtatar), 56 (kün), 1000 (yıl), 15 (araba), 5 (anbar), 45 (defter), 96 (ball), 36 (derece), 9 (afta), 11 (leh), 6 (çinli), çoq (sportçu), az (piyade), bir qaç (kursü), onlarnen (kompyuter), bir qaç (funt), 1000000 (dollar), 76 (darbe), 12 (dögme), yuzlarnen (yıl).

Mülkiyetteki isimlerniñ çoqluqta saiplik kelişi

Canlı/ cansız	Baş keliş mülkiyette	Saiplik kelişi mülkiyette
kim?	(menim) anam	anamnıñ
	(seniñ) bitaň	bitaňnıñ
	(oniñ) studentı	studentiniñ
ne?	bizim) memleketimiz, ralemiz	memleketimizniñ, ralemizniñ
	(siziñ) şemsiyeñiz	şemsiyeñizniñ
	(olarnıñ) odası	odalarınıñ
	(bizim) kitabımız, qalemimiz	kitabımıznıñ, qalemimizniñ
	(siziñ) yeriñiz	yeriñizniñ
	(olarnıñ) tamçası	tamçasınıñ

oğul → oğlu, ömür → ömrümniñ, vaqıt → vaqtıñ, arif → arfi, sınıf → sınıfı

27. BERİLGEN SÖZLERNİ BİRLEŞTİRİÑİZ. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK YERDE ÇOQLUQTA SAİPLİK KELİŞİNDE YAZIÑIZ.

(İş) cıyıntığı, (grivnâ) paçkası, (aktrisa) gruppası, (qol) quveti, (tavan) yüksekligi, (gitara) sesi, bir qaç (qadın), bir çoq (türkü), az (soqaq), (yırcı) sesi, (dostum) tüşünceleri.

İzafet birikmeleri

Çeşiti	Quruluşı	Misaller	Diqqat!
I	isim B.k. + isim B.k.	Altın qapular, ağaç qaşiq	añlamlarnı bildirir
II	isim B.k. + isim + mülkiyet, 3 şahıs	tavuq şorbası, dersler cedveli	umumiyy mana bildirir
III	isim S.k. + isim + mülkiyet, 3 şahıs	anamnıñ sesi, Djamalanıñ ğalebesi	muayyen mana bildirir

28. BERİNGEN METİNDE QAVUZLARNI AÇIP, KÖÇÜRİŒİZ.

Aşiq Ümer eñ namdar qırımtatar saz (şairleri) biridir. O, 1621 senesi (Qırım) Kezlev şeerinde Abdulla Kence oğlu kurkçı qorantasında doğdı. Ana-babası birden-bir oğlu Ümerni serbest ve erke östürdiler. Balalıqtan aqılı, atik ve azırcevap olğanı belli ola.

Bir kün ocası Ümerden:

— Söyle, baqayım, (kim) qulusıñ?

— (Boyacı) qulum,– dep cevaplına Ümer.

Ocası açuvlanıp, Ümerni tayaqnen ura. Ertesi künü Ümer (çöl) çeçeklerinden çeşit renkli demet alıp kele. Ocasıñın tekrar bergeni (sual)ne, evelki kibi cevap bere. Ocası daa pek açuvlına:

— Ey, ahmaq, Alla-taalâ turğanda, sen nasıl ola da boyacıñın (qul) olasıñ, — dey.

Ümer ketirgen çeçeklerini kösterip böyle dey:

— Bu çeçeklerni yoqsa siz boyadıñızımı, ocam? Men — bu çeçeklerge çeşit renkler bergeni (boyacı) qulum.

İstidatlı şair, acayip sesli keday Aşiq Ümer, tek Qırırmda degil de, pek çoq şarq memleketlerinde tanıldı. Onıñ zengin ve şairane (asabalıq) dünyağa tanılğan medeniy merkezlerde saqlanıp tura: İstanbulda, Konyada, Londonda. 1894 senesi Bağçasarayda İsmail bey Gasprinskiy Aşiq Ümerniñ (eserler)ni 'Divan Aşiq Ümer' serlevasinen basıp çıqardı. Taşkentte 1988 senesi Aşiq Ümer (eserler)niñ eki tomluq (cıyıntıq) derc etildi.

29. METİNNİ OQUŒIZ.

Sualge cevap beriñiz: Ne için Aşiq Ümer kibi müelliflerge saz şairleri deyler?

Tılsımlı saz

(şair Eşref Şemi-zadeniñ Aşiq Ümerge bağışlanğan maqalesinden)

Ümer, medresede oquğan vaqtında, bir kün, ocası aytqan tazirlerine incınıp, qabristanğa kete. Anda bayağı vaqıt otura ve teren tüşüncege dala. Yuqlap qalğanını özü de duymay. Mezarlıqta Ümer acayip bir tüş köre. Cennet kibi yaraşlıq bağçada kezip yüre eken. Etraf çeşit çeçeklernen bezegen. Mas-mavı kökten altın nurlar içinde dülberden-dülber üri Ümerniñ ögüne enip tüşe.

Şaşqanıdan, Ümerniñ tili tutulğan kibi ola. Üri qolundaki sazı Ümerge uzatıp, böyle dey:

— Bu tılsımlı sazı al ve onı, köz bebegiñ kibi saqla. Endi seniñ taqdiriñ bu saznen bağılıdır. Allanıñ emirinen sen bütün ömürüñ şiiir uydurıp, saz çalıp, yırlaycaqsıñ. Üri, sazı Ümerge berip, közden ğayıp olıp kete.

Ümer uyana ve qolunda tılsımlı sazı köre. Ertesi künü medresege kele ve ocanıñ suallerine şiiirlernen cevaplına. Onıñ til ustalığına em ocalar, em sohtalar şaşalar. Şiiir uyduruvda Ümer özüniñ ocalarından üstün çıqa.

Edebiyat dersliginden

22 ders

AREKETTE — YAŞAYIŞ!

Laqırdı mevzusu: Muntazam ya da tek iş-areketni belgileyici fiiller.

Sarf: Areket fiilleri aqqında malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. MEŞĞÜLİYETLERNİ BECERİŇİZ. AREKET BELGİLEYİCİ FİİLLERNİ QAYD ETİŇİZ.

1) Qavuzlardaki sözlere tüşüm kelişini qoyuñız.

1. (Öz Vataniñiz) tasvirleñiz.
2. Ekskursiya vaqtında biz (güzel mimariy hatırlamalar) kördik.
3. Biz tek (qırımtatar tili) degil, (Ukraina ve Qırım tarihi ve medeniyeti) de öğrenemiz.
4. Turistler (tecribeli ekskursiya alıp barıcı) şaşıp diñleyler.
5. Menim dostlarım yazda (Karpatlar) ziyaret ettiler.
6. Men acele (Avropa ortaqlarım) körmek kerekim.
7. Men (zemaneyi ukrain siyaseti) daa az bilem.
8. Men (dayım ve emcelerim) pek sevem.

2) Qavuzlardaki sözlere kerek yerde yer kelişini qoyuñız.

1. Men uquqçım ve (Ukraina) sıq bulunam.
2. Biz (Portugaliya)ki avasinen meraqlanmaymız.
3. Qırım ava merkeziniñ bildirgenine köre, yarım (Canköy) yel esecek.
4. (1961 sene) dünyalı ilkide fezağa uçtı.
5. (Yol) bizim avtobusımız tura.
6. Menim ana-babam (küçük şeer) yaşaylar.
7. Sudaq Qırımniñ (cenübiy şarq) yerleşe.
8. Men balalıqtan (kemane) çalmağa öğrenmege arzu ete edim.
9. (Hansaray) para sergisini açtılar.
10. Lvovniñ (eñ qadimiy kütüphane) nevbetteki seminar keçirdiler.
11. Tünevniñ (menim üstüm) cins köstümim bar edi.
12. Yañı ayaqmaşna pek qolaylı. (Onıñ üstü) çoq yürmek mümkün.
13. Siz (kaçıncı sene) doğdıñız?
14. Kontsert (saat kaç) bitti?
15. Biz Vaşingtonğa ketkende, uçağımız (London) qonğan edi.

2. QIRIMTATAR AREKET FİLLERİNİ VE OLAR İDARE ETKEN KELİŞLERİNİ AQLDA TUTUÑIZ.

ketmek	barmaq	yürmek	kelmek
men ketem sen ketesiñ o kete biz ketemiz siz ketesiz olar keteler	men baram sen barasıñ o bara biz baramız siz barasız olar baralar	men yürem sen yüresiñ o yüre biz yüremiz siz yüresiz olar yüreler	men kelem sen kelesiñ o kele biz kelemiz siz kelesiz olar keleler
ketirmek	alıp barmaq	alıp yürmek	yaldamaq
men ketirem sen ketiresiñ o ketire biz ketiremiz siz ketiresiz olar ketireler	men alıp baram sen alıp barasıñ o alıp bara biz alıp baramız siz alıp barasız olar alıp baralar	men alıp yürem sen alıp yüresiñ o alıp yüre biz alıp yüremiz siz alıp yüresiz olar alıp yüreler	men yaldayım sen yaldaysıñ o yalday biz yaldaymız siz yaldaysız olar yaldaylar
çapmaq	çapıp yürmek	köçürmek	taşımmaq
men çapam sen çapasıñ o çapa biz çapamız siz çapasız olar çapalar	men çapıp yürem sen çapıp yüresiñ o çapıp yüre biz çapıp yüremiz siz çapıp yüresiz olar çapıp yüreler	men köçürem sen köçüresiñ o köçüre biz köçüremiz siz köçüresiz olar köçüreler	men taşıyım sen taşıysıñ o taşıy biz taşıymız siz taşıysız olar taşıylar
uçmaq	barıp yetmek	aydamaq	yürsetmek
men uçam sen uçasıñ o uça biz uçamız siz uçasız olar uçalar	men barıp yetem sen barıp yetesiñ o barıp yete biz barıp yetemiz siz barıp yetesiz olar barıp yeteler	men aydayım sen aydaysıñ o ayday biz aydaymız siz aydaysız olar aydaylar	men yürsetem sen yürsetesiñ o yürsete biz yürsetemiz siz yürsetesiz olar yürseteler

3. CÜMLELERİNİ İMSELLERGE BAQIP TİZİÑİZ.

İmsel 1. Ne vaqıt? kim? kimnen? qayda? qaç kere? **barmaq**.

İmsel 2. Ne? qaydan? qayda? ne vaqıt? **uçmaq**.

İmsel 3. Ne? qayda? ne vaqıt? **uçmaq**, çünki ... .

İmsel 4. Kim? qayda? qaç kere? **barmaq**, çünki ... .

İmsel 5. Kim? kimnen? qaydan? **çiqmaq** ve qayda? **ketmek**.

4. MUNTAZAM VE BİR KERELİK AREKETNİ İFADELEMEK İÇÜN, ER ANGI AREKET FİLLERİNEN EKİŞER CÜMLE TİZİÑİZ. SAYLAP ALĞAN FİLLERNİÑ SEBEBİNİ AÑLATIÑIZ.

5. DIALOGLARNI OQUP, NOQTALAR YERİNE AREKET FİLLERİNİ QOYUÑIZ (KETMEK — BARMAQ — YÜRMEK).

Dialoglarnı nümünege baqıp tiziñiz.

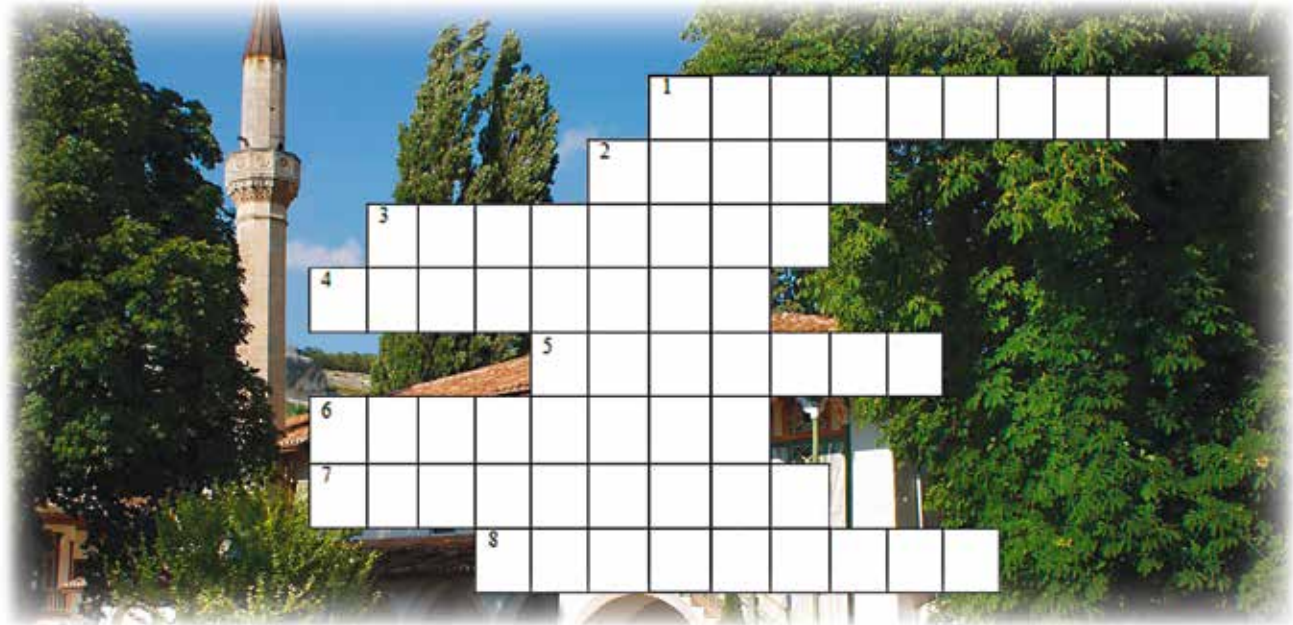
1. — Sen qayda ediñ?
— Men tükânğa ... .
— Ya şimdi qayda ... ?
— Men stadionğa ... .
2. — Kim böyle tez ... ?
— Bu, bizim Arslan studentimiz. O, daima böyle tez ... !
3. — Sen qayda ...?
— Men supermarketke ... . İsteseñ beraber ... .
— Yahşı, ...

6. 'BAĞÇASARAY' METİNİNİ TEKRARLAP, KROSSVORDNI ÇEZİÑİZ.

Qayd etilgen vertikal sırada Qırım hanları sülâlesiniñ adını oqursıñız:

'Bağçasaray' krossvordı

1. Bağçasarayda 'Terciman' gazetasını çıkarğan ulu qırımtatar mütefikiri.
2. O, hanlıqniñ paytahtını Bağçasarayğa avuştırğan.
3. Aynı şu han, şimdi yekâne qalğan saraynı qurdurğan edi.
4. Altın Ordu hanı Toqtamışniñ qızı.
5. Bağçasarayda keniş darqalğan ince zenaat saibi.
6. Qırımniñ ve şarq dünyasınıñ eñ qadimiy oquv yurtu.
7. Toqtamış hannıñ qızına qoyulğan türbe şu tarihiy yerde yerleşe.
8. Üstünde Bağçasaray yerleşken özenniñ tarihiy adı.

7. METİNİ OQU, MÜNDERİCESİNİ ÜÇÜNCÜ ŞAHIS TARAFINDAN AYTIP BERİŇİZ.

Siz seyaat etmege sevesizmi, aytıp beriňiz. Ne içün? Siz qayda endi bardıňız ve ne kördiňiz?

Seyaat

İnsanlar evel zamanlardan seyaat etmege başladılar. İlk seyaatçılar tedqiqatçılar edi ki, olar uzaq yerlerge baylıq, şan, yañı bilgiler elde etmek içün kete ediler. Bu seyaatlar pek telükeli olsa da, biňlennen insan belli olmağan yerlerge seyaat etmekni devam ete ediler.

Şimdiki zamanımızda insan basmağan yer qalmasa gerek. Seyaat etmege de qolay ve telükesiz oldı. Bir de bir yerge barmaq istegiňiz olsa, yardım

eter yuzlennen turistik şirketler sizge hızmet etmege azır.

Olar sizge er angi naqliyatqa bilet alır, musafirhane ve ekskursiyalarnı simarlar. Siz

baracaq memleketniň tilinde laf etmeseňiz, yardım eter tercimanlar sizge hızmet etmege azırlar.

Zemaneviy turistik şirketler yardımınen bütün dünıyanı aylanmaq mümkün. Begengen naqliyatnı: uçaq ya da tren, gemi ya da maşna, ayaqmaşna ya da atnı siz saylay bilesiz ya da cayav seyaat ete bilesiz.

Şimdiki zamanımızda turizm pek kelirli bir işke çevirildi, çünki insanlar vaqıtnı hoş keçirmek, yañı memleketlerni körmek, olarnıñ urf-adetlerini ve medenietini öğrenmek, raatlanmaq ve yañı dostlar tapmaq içün para (em az para degil) tölemege azırlar.

8. TEST VAZİFELERİNİ BECERİŇİZ:

1. Er cuma künü uçaq Aqmescitten Anqarağa ... .
a) uçacaq; b) uçmaqta; c) uçar; ç) uça; d) uçqan.
2. Kruiz soñuna yetti ve gemimiz İstanbuldan Yaltağa ... .
a) yalday; b) yaldaymız; c) kelemiz; ç) yüre; d) kele.
3. Babam balalarını er saba mektepke maşnada ... .
a) ketire; b) yüre; c) alıp bara; ç) ayday; d) alıp kete.
4. Eskenderniñ tatası tünevin Avropadan qayttı, o, Kyiv–Aqyar treninen ... .
a) bardı; b) kelecek; c) yürececek; ç) ketti; d) ayday.

5. Yazda Esmenen Elfiye yalıda yalınayaq ... pek seveler.
a) barmağa; b) ketmege; c) yürmege; ç) alıp barmağa; d) çapmağa.
6. Keçken afta Ekrem stadionğa ... .
a) ketti; b) kelgen edi; c) barğan edi; ç) bardı; d) ketken edi.
7. Bilâl bu kitapnı maña ille ... .
a) ketirir; b) alıp keter; c) alıp ketecek; ç) ketecek; d) ketirecek.
8. Tünevin Seville öz maşnasında meni şeer merkezine ... .
a) baracaq; b) alıp bardı; c) bardı; ç) alıp yürdi; d) alıp bara.
9. Balalar ve büyükler deñizde ... seveler.
a) yaldamağa; b) yaldaycaq; c) yalday; ç) yaldadı; d) yaldar.
10. Adette balalar mektepke derslik ve defterlerni ... .
a) taşımaq; b) alıp baralar; c) ketireler; ç) ketirdiler; d) taşıylar.

23 ders

BİZ EDİYELERNİ SEVEMİZ!

Laqırdı mevsuzı: Tükânda.

Sarf: İsim ve zamirlerniñ doğrultuv kelişi.

1. OQUÑIZ:

Bir qaç kün evel Asiyenen Seitümer 'Ediyeler' tükânında körüştiler. Bu körüşüv tesadüfen olıp çıqtı, çünki adette tükânğa olar beraber baralar.

Bir qaç saniye olar indemey bir-birine baqtılar, soñ şaqıldap külüp aldılar. Olar ekisi de Qurban bayramlıq bahşışlarını gizli alacaq ediler.

Seitümer bu bayramğa evel azırlıq köre edi. O, Azret-i Muhammed İbrahim qulunıñ Allağa tabi oluvı, vacipligi ve ruhiy temizligi için İsmail oğluna ömür bağışlağanını ve buña qurban çalınğanını yahşı bile. Şunıñ için bir yıllıq qoymı soyıp, onıñ etinden bir qısmını soy-sopuna, tanış-qomşularına berip tarqatacaq.

Qurban bayramğa evel azırlıq köreler. Evni, azbarnı cıyıştıralar, bahşışlar alıp qoyalar.

Qurban bayram dört kün devamında qayd etile. Arfe kününe qoqu çıkarıla, gece namaz qılına. Bayram künü saba erte abdest alıp ve temiz urba kiyip, camige baralar.

Bayram künləri ana-babalarğa, soy-sopqa barmaq layıq ve kereklidir. Bu künlerni hususan balalar pek bekleyler. Torunlar qartbaba-bitalarğa baralar, ellerini alıp, bayramnen hayırlap, bahşışlar alalar. Ev saibeleri musafırlerni türlü lezetli yemeklernen sıylaylar, em özara köbete, qurabiye, qıyıq, pahlavanen almaşalar.

Böyleliknen, Asiyenen Seitümer bahşışlarını bir-birine beraber sayladılar. Asiye Seitümerge — namazlıq, Seitümer Asiyege — bilezlik aldı. Qurban bayram mubarek olsun!

DİQQAT!

Tükânğa, bir-birine, bayramğa, kününe, camige, soy-sopqa, Seitümerge, Asiyege sözləri — Doğrultuv kelişinde işim ve zamirlerdir.

2. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Bir qaç kün evel Asiyenen Seitümer qayda körüştiler?
2. Ne için körüşüv olar için tesadüfen olıp çıqtı?
3. Olar gizli ne yapacaq ediler?
4. Siz nasıl muqaddes bayram aqqında bildiñiz?
5. Seitümer ve Asiye bir-birine ne ediye ettiler?
6. Siz hayırlav sözlerni bilesizmi?

3. AQILDA TUTUÑIZ:

1) İsimlerde doğrultuv kelişi

Canlı/ cansız	Baş	Doğrultuv	Diqqat!
kim?	student babam	studentke babama	~ + -m/-ñ → + -a/-e
	arqadaş, ekim talebeñ, oğlum	arqadaşqa, ekimge talebeñe, oğluma	
ne?	aydavcı, qaraman	aydavcığa, qaramanğa	~ → + -ğa/-ge
	universitet Bağçasaray, Lviv	universitetke Bağçasarayğa, Lvovğa	-qa/-ke
kim? ne?	Ĝanna, oca Kyiv, mektep meydan, yer	Ĝannağa, ocağa Kyiv, mektepke meydanğa, yerge	
	Ukraina, Qırım	Ukrainağa, Qırımğa	
ne?	göl, yataq soyadı	gölge, yataqqa soyadına	~ -(s)ı/i/u/ü → + -n- + -a/-e
	deñiz, tarla, yürek	deñizge, tarlağa, yürekke	
	vazifesi	vazifesine	

NB!

Doğrultuv kelişi:

- iş-areket özüne alğan şahısını (predmetni) köstere:
Server ağasına mektüp yazdı.
- sebep
- yöneliş

2) Şahıs ve işaret zamirlerinde doğrultuv kelişi

Baş	Doğrultuv
men	maña
sen	saña
o	oña
biz	bizge
siz	sizge
olar	olarğa
bu, şu, o	buña, şuña, oña

3) Söz birikmeleri türlenüvinde tabi sözniñ deñişmemezligi

Nasıl? (kimge? nege?)	Qaysı? (kimniñ?) (kimge? nege?)
yahşı studentke	menim studentime
aqıllı talebege	siziñ talebeñizge
yüksek binağa	baş binamızğa
yazlıq urbağa	yaz mevsimine
Qara deñizge	deñiz yalıına

4. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ:

1) Qavuzlarda berilgen sözlerni tek kerek yerde doğrultuv kelişinde qullanıñız.

Maksim hayırlavnı (dostu) yolladı. (Biz) ekskursiya pek meraqlı oldi. (İvan Franko) 8 yaşını toldurğanda, köy mektebinde oquy edi. Biz (İsmail Gasprinskiy) eykelini kördik. Oca (men) öz dersligini berdi. Nezaret işinden evel (Olena ve Taras) grammatikanı tekrarlamak kerekler. Biz (Andriy) oquvda muvafaqiyetler tiledik. (İvan, Petro ve Roman) aqşam düğününde şeñlendiler. Ana (oğlu) mektüp yolladı. Alvaro (tatası) bahşış aldı. Studentler (ocaları) telefon açtılar. Marta (qardaşı) kitap oquy. Qartana (torunları) masal ayta. Şair destanını (öz sevgilisi) bağışladı. İrina (müdür) yañı türk studentini añlamağa yardım etti. (Ekim) balaban sıcağñ olğanını ille ayt.

2) Suallerge cevap berip, isimlerni şahıs zamirlerine deñiştiriniz.

Nümüne: Viktor Kyivni begendi. Ya Marta? — O da Kyivni begendi.

Elmira biologiya derslerini begendi. Ya Selim?
Ediye yañı odanı begene. Ya Asan ve Ekrem?
Men Qırım Hanlığı aqqında kitabını begenem. Ya sen?
Feride teatrodaki oyunı begendi. Ya onıñ dostu?
Elvina Kyiv universitetinde oqumaqñı begene. Ya siz?
Biz yataqhaneni begenemiz. Ya yañı studentler?

3) İşni nümünege baqıp beceriñiz.

Nümüne: (Men) poštağa barmaq kerekim. — Men poštağa barmaq kerekim.

(O) çeçek almaq kerek. (O) metinni öğrenmek kerek. (Siz) Ukraina tarihi aqqında çoq oqumaq kereksiz. (Biz) qırımtatar tilinde çoq laf etmek kerekimiz. (Sen) ekimge barmaq kereksiñ. (Olar) yañı sözlerni tekrarlamak kerekler. (Siz) dekannen laf etmek kereksiz.

4) Nümünege baqıp yazıñız.

Nümüne: İrina 28 yaşımı toldurdı. — İrina 28 yaşında.

Vira 20 yaşımı toldurdı. Enver 45 yaşımı toldurdı. Vitaliy 31 yaşımı toldurdı. Eyüp 18 yaşımı toldurdı. Saniye oca 56 yaşımı toldurdı. Qartanam 70-ke kirdi. Qartbabam 80-ge kirdi. Oğlan qardaşım 6 yaşına toldı. Nayle 22 yaşımı toldurdı. Onıñ tatası 29 yaşımı toldurdı. O, 21 yaşımı toldurdı. Men 17 yaşımı toldurdım.

5. YUMORESKANI OQUÑIZ. ONI AYTIP BERİÑİZ. YAÑI SÖZ VE İBARELERÑI EZBERLEÑİZ.

Soqaq kâtibi

Qadim zamanlarda bir adam öz dostuna mektüp yazmağa karar etken. Lâkin şu adam yazmağa bilmey eken, şunıñ için o, soqaq kâtibine bara. Adam kele de şunu dey: ‘Men dostuma mektüp yollaycaq olam. Maña mektüp yazmağa yardım etsen?’

‘Yapamyım, ayaqlarım pek ağıra,’ — dedi kâtip.

Adam pek taaciplendi ve şöyle dedi: ‘Men ne için böyle aytqanıñ añlamayım! Sen ayaqnen degil, eliñnen yazasıñ da!’

Kâtip dey: ‘Adette men elnen yazam. Lâkin er sefer men mektüp yollağan adamğa oqumaq için barmaq mecburım. Çünkü ... kimse benim yazğanımnı añlap olamay!!!’

6. DIALOGNI OQUÑIZ.

- Sabalar hayır , dostlar!
- Hayırğa qarşı, Saime oca!
- İşleriñiz nasıl, ev vazifesini yaptınızmı, sualleriñiz barmı?
- Yoq, sualler yoq, tünevinki mevzu pek qolay!!!
- Şimdi bunu biz baqarmız... Enver, siz tünevin kimge mektüp yazdınız?
- Babama, ağama ve dostuma.
- Pek yahşı. Ya siz, Aysel?
- Men anamnen tatama mektüp yazdım.
- Ya siz, Lenur? Siz de anañıznen tatañızğa mektüp yazdınızmı?
- Yoq, men ağamnen tatama mektüp yazdım.
- Server, ya siz evge mektüp yazdınızmı?
- Elbet. Men anama ve arqadaşıma mektüp yazdım.
- Pek yahşı! Demek, mevzu aqiqaten qolay edi.

7. OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑIZ:

‘Tükânğa barayıq, — dedi Suleyman Zaremağa. — Men saña bayramlıq anter alacaq olam.’

‘Ne qadar güzel! Yür!!! Ya saña ne alayıq?’ — soradı Zarema.

‘Men daa bilmeyim. Anda baqarmız’, — cevaplandı Suleyman.

Zaremanen Suleyman tükânğa kettiler. Anda olar Zaremağa güzel mavı anter kördiler. Anterni olar pek begendiler. Olar anterni aldılar. Suleymağa beyaz kölmek aldılar.

1. Suleyman Zaremağa ne aldı?
2. Ne için Suleyman Zaremağa yañı anter alacaq oldı?
3. Suleymannen Zarema qayda kettiler?
4. Zarema anterni begendimi? Ya Suleyman?
5. Suleymağa nasıl kölmek alındı?

8. VAZİFELERNİ BECERİŒİZ:

1) Qavuzlarını açıp, suallerge cevap beriŒiz.

- Kim Kyivni begendi? (Lehistanlı turist)
- Kontsertte kimni alĒıŒladılar? (Belli yırıcı ve yaŒ yırıcı qız)
- Baba kimge oyuncaq aldı? (OnıŒ kŒcŒk oĒlu ve Œyken qızı)
- Musafirler aqŒamlıq iĒin kimge teŒekkŒr bildirdiler? (KŒleryŒzli saibe)
- Qaysı teatroĒa akademik unvanı berildi? (Qırımıttatar muzıkalı drama teatri)
- Qaysı institŒtqa MeŒnli Geray adını berdiler? (BaĒĒasaraydaki ilmiy-tedqiqiy institut)
- Tavriya milliy universitetiniŒ rektori kim edi? (MeŒur alim ve Œair Bekir Ēoban-zade)
- Bekir Ēoban-zade adına halqara mŒkafatını kim teŒkil etti? (Belli qırımıttatar hayırperveri ResŒl VelilŒyev)

2) Qavuzlardaki sŒzlerni doĒru grammatik Œekilde yazıŒız.

- Studentler (sevimli ocalar) ĒeĒek baĒıŒladılar.
- Baba (kŒcŒk oĒlu) mektŒp yazdı.
- Biz (belli aktŒr ve rejisŒr) Ēoq alĒıŒladıq.
- O, (dostu) seyaatını meraqlı ikŒye etti.
- Leyla (tizesi ve eniŒtesi) bahŒŒını ketirdi.
- TŒnevin biz (yaŒı dostumuz) bizim universitetimiz aqqında malŒmatnı yolladıq.
- Anam (oĒlu ve kŒcŒk qızı) qurabiyenen tort aldı.

3) CŒmlelerni nŒmŒnege baqıp yazıŒız.

NŒmŒne: Bu kimniŒ aĒası? — Bu, (dostum) aĒası. Men ... kŒrem.
Bu, dostumniŒ aĒası. Men dostumniŒ aĒasını kŒrem.

- Bu kimniŒ qızı? (Men eski dostum.) Men ... kŒrem.
- Bu kimniŒ dersligi? (Œu yaŒı student.) Men ... aldım.
- Bu, kimniŒ kitabı? (Bizim belli Œairimiz.) Men ... aldım.
- Bu, kimniŒ apayı? (Menim oĒlum.) Men ... tŒŒunem.
- Bu, kimniŒ babası? (OnıŒ ukrain dostu.) Men ... rastkeldim.
- Bu, kimniŒ balaları? (YaŒ bir ana.) Biz ... tanıŒtıq.

9. METİNİNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİŃİZ:

Poştadan zarf, marka, varaqalar almaq mümkün.
Kiosktan gazet, jurnal, zarf, varaqalar almaq mümkün.
'Urba' tükânından palto, kostüm, ayaqqap almaq mümkün.
Azıq malları tükânından şokolad, qurabiye, meyva, sebze almaq mümkün.

Sualler:

1. Zarflarını qaydan satın almaq mümkün?
2. Poştada daa nelerni almaq mümkün?
3. Markalarını qaydan almaq mümkün?
4. Varaqalarını qaydan almaq mümkün?
5. Kiosktan nelerni almaq mümkün?
6. Kitap tükânında nelerni almaq mümkün?
7. Kitaplarını qaydan almaq mümkün?
8. Maña qurşun qalem gerek. Men onı qaydan alayım?
9. Maña yañı anter gerek. Men onı qaydan alayım?
10. Maña defter gerek. Men onı qaydan alayım?

10. METİNİNİ OQUP, 'URBA' TÜKÂNINDAN NELERNİ ALMAQ MÜMKÜN OLGANINI AYTIŃIZ.

Mına şeerniñ baş soqağı — Hacı Geray caddesi. Mında pošta, qavehaneler, musafirhaneler, tükânlar bar. Bu, 'Urba' tükânı. Tükândan palto, yağmurılıq, kostüm almaq mümkün.

— Aytsañız, mında qolçaqlar barmı?

— Elbet, bar. Mında qolçaq, boyunbağ ve şapke almaq mümkün.

11. GAZET, JURNAL, QALEM, ZARF, DONDURMA, KÖLMEK, ÇORAP, FOTOALBOM, KITAP, QANFET QAYDAN ALMAQ MÜMKÜN OLGANINI SORAŃIZ.

Nümüne:

- Bağışlañız, hayırlav varaqasını qaydan almaq mümkün?
- Mında yaqın. Poştadan.
- Sağ oluñ.
- Alla razı olsun.

24 ders

HAYIRLAYMIZ... TİLEYMİZ...

Laqırdı mevzusu: Menim sevimli bayramım.

Sarf: İsim ve zamirlerde doğrultuv kelişi.

1. OQUÑIZ:

- O, yaza.
- O, hayırlav yaza.
- O, bayram hayırlavını yaza.
- O, **öz ana-babasına ve yaqın dostlarına** bayram hayırlavını yaza.

Ana-babasına, dostlarına sözleri, areket kimge (nege) doğrutilğan şahıslarını köstere. Buña biz **teklikte ve çoqluqta Doğrultuv kelişini** kullanamız

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Doğrultuv kelişi mülkiyet yalğamaları ile

canlı/ cansız	Baş keliş	Doğrultuv kelişi	Diqqat!
kim? + ne(ñ)?	student	studentke, studentlerge	o → -qa / -ke, -ğa/-ge
	arqadaş	arqadaşqa, arqadaşlarğa	-lar→ -ğa, -ler→ -ge
	babam	babama, babalarıma	-im→-a, -im→-e
	qaramanımız	qaramanımızğa, qaramanlarımızğa	-ımız→-ğa, -imiz→-ge
	maşnañ	maşnaña, maşnalarıña	-(i)ñ→-a, (i)ñ→-e
	meydan	meydanğa, meydanlarğa	
kim(i)? + nesi?	tatası	tatasına, tatarlarına	-(s)ı→-na, -(s)i→-ne
	sualıñiz	sualıñizge, sualleriñizge	-iñiz→-ğa, -iñiz→-ge
	deñizi	deñizine, deñizlerine	-ları→-na, -leri→-ne

3. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

kimni?nenen? + hayırlamaq, -yım, -ysiñ

Studentlerni tatillernen ...
Dostumni Doğğan kününen ...
Ana-babamni Oraz bayraminen ...
Ocalarıñızni Ocalar kününen ...

kimge? ne? + tilemek, -yım, -ysiñ

Dostuma oğurlı yollar ...
Arqadaşalarıma imtianlarıñ muvafaqiyetli bermesini ...
Anama qaviy saqlıq ...
Qartbaba ve bitama uzun ömür ...
Babama işinde muvafaqiyetler ...
Balalarğa şeñ tatiller ...

4. ARQADAŞLARIÑIZDAN KİMGE VE NE TİLEMEK İSTEĞENLERİNİ SORAÑIZ.

5. ARQADAŞLARIÑIZDAN KİMNİ NENEN HAYIRLAMAQ İSTEĞENLERİNİ SORAÑIZ.

6. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş ve tabi sözlerniñ kelişlernen deñişüvi

nasıl? (kim? ne?)	!	nasıl? (kimge? nege?)
<i>yahşı</i> student	söz birikmelerinde nasıl? sualine cevap bergen tabi söz <i>deñişmey qahr</i>	<i>yahşı</i> studentlerge
<i>aqıllı</i> talebe		<i>aqıllı</i> talebelerge
<i>yañı</i> maşna		<i>yañı</i> maşnalarğa
<i>sızlağan</i> tiz		<i>sızlağan</i> tizlerge
<i>yaz</i> festivali		<i>yaz</i> festivallerine
<i>mavı</i> çeçek		<i>mavı</i> çeçeklerge
<i>ev</i> vazifesi		<i>ev</i> vazifelerine

7. DOSTUÑIZĞA DOĞĞAN KÜNÜNE HAYIRLAVNI YAZIÑIZ.

---

8. ANA-BABAÑIZĞA YAÑI YILNEN YA DA NAVREZ BAYRAMINEN (YA DA SIZIÑ BAŞQA SEVİMLİ BAYRAMIÑIZNEN) HAYIRLAVNI YAZIÑIZ.

9. AQILDA TUTUÑIZ:

Şahıs, özlük ve umumleştirici
zamirlerde doğrultuv kelişi
(tekrarlav)

Baş (kim?)	Doğrultuv (kimge?)
men	maña
sen	saña
o	oña
özü = kendisi	özüne = kendisine
biz	bizge
siz	sizge
olar	olarğa
episi	episine

Albert (öz) ortaqlarına
top ata.

10. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNİ TEKLİKTE VE ÇOQLUQTA DOĞRULTUV KELİŞİNDE QOYUÑIZ.

Meselâ: *menim sözüm — benim sözüme, benim sözlerime.*

Bizim işhanemiz, onların dersi, onun şeerı, onun yigiti, sizin jurnalınız, bizim yemegimiz, onların hastahanesi, onların filmi, seniñ kürsüñ, onun çantası, bizim qışımız, benim pencerem, benim ağam, benim qaşığım.

Aqılta tutuñız!

Kimge? + (ne yapmaq?) gerek(mey)

Kimge? + (ne yapmaq?) mümkün (degil)

Kimge? + (ne?) gerek(mey)

NB!

3 şahısta çoqluq zamirlerniñ yanında baş sözü yalnız *teklükte* olur, meselâ: onların dersleri degil de, *olarıñ dersi*; onların urbaları degil de, *olarıñ urbası*.

11. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLENİ YAZIP ALIÑIZ. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ MÜNDERİCEGE AİT VE KEREK YERDE TEKLİKTE YA DA ÇOQLUQTA DOĞRULTUV KELİŞİNDE QOYUÑIZ.

- 1) 1. Student (ana-babası) mektüp yaza.
1. Sergey Korabelnikov (arqadaşları) resim yapa.
2. Ana (üyken oğlu) hayırlav mektübini yolladı.
3. (Sportçular) er kün stadionda idman etmek gerek.
4. Reşat (dostları) sürpriz azırladı.
5. Oğlan (jurnalistler) öz arzularını ayttı.
6. (Aqiqiy qaramanlar) qorqmamaq gerek.
7. İdmançı (yaş futbolcular) sport meşğuliyetleriniñ yañı planını tizdi.

- 2) 1. Aliye (dostu) kontsert aqqında ikâye ete.
2. Fikret (ukrain qızlar) qırımtatar bayram aneleri aqqında tarif ete.
3. Balalarınñ episi (babası) öz arzularını sıq aytalar.
4. Veteranlar (kursantlar) öz ömürleri aqqında tarif eteler.
5. Asiye, ukrain turistler bergen suallerniñ (episi) cevap berdi.
6. Studentler (ocanıñ sualleri) cevap bereler.
7. Mariya (dostuñ mektüpleri) daima vaqtında cevap bere.
8. (Piyadeler) yolnu (qırmızı fener) keçmek mümkün degil.

- 3) 1. Sakinler (qurucular) yañı ev için teşekkür bildirdiler.
2. Biz (müdür) yardımını için teşekkür bildirdik.
3. Studentler (ocalar) oquv için teşekkür bildireler.
4. Hasta (ekim) şifalı tedaviyenüvi için teşekkür bildirdi.
5. Biz (yahşı dostlarımız) kelgenleri için teşekkür bildiremez.
6. Vira (qırımtatar aşçısı) lezetli aşlar için ille teşekkür bildirir.
7. Biz (çetel şirketi) maddiy yardımını için teşekkür bildiremez.
8. Ukraina (Amerika Qoşma Ştatları) ukrain icretçileri yardım etkenleri için teşekkür bildire.

12. DOĞRULTUV KELİŞİNDEKİ ŞEKİLLERİNİ QULLANIP, BERİNGEN RESİMLERNİ TASVİR ETİNİZ. MALÜMAT KÂĞITINI QULLANIÑIZ.

Malümat kâğıtı

- kimge? ne(ni)? + alıp kelmek, ketirmek
- kimge? ne(ni)? + aytmaq, ikâye etmek
- kimge? ne(ni)? + añlatmaq
- kimge? ne(ni)? qayda? + bağıslamaq

25 ders

Fiil — QIRIMTATAR CÜMLESİNİN BAŞI

Laqırdı mevzusu: Bizim künlerimiz.

Sarf: Fiil aqqında malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. TALİL ETİÑİZ:

Biz qırımtatar *tilini* öğrenemiz.

↑
(tüşüm kelişi, çünkü öğrenemiz fiili
tüşüm kelişiniñ şeklini 'istey')

Studentler olacaq zenaatını *tüşüneler*.

Bilâl ve Ülviye universitetniñ *klubunda* körüştiler.

Elviz bala *ekimi* olacaq.

Olarınñ yañı *dersligi* yoq.

Biz qış *ormanında* kezmege sevemiz.

Arsen Selimenen universitette oquv aqqında sıq *laf* ete.

NB!

Qırımtatar tilinde fiiller fikirniñ baş manasını taşıp, onıñ soñunda yerleşir. Baş kelişindeki isim, areketniñ subyekti olup, filnen beraber cümle niñ mana ve grammatik merkezini teşkil ete.

Fiilge isim ve zamirlerniñ şekli bağı, olar cümlede areketniñ obyektini, usulını, aletini, vaqtını, şartını, tarz-areketini ve dig.

köstere.

2. QIRIMTATAR FİLLERİNİ VE OLAR İDARE ETKEN KELİŞLERİNİ AQLDA TUTUŃIZ: ■■■

Öğrenüvniñ ardı-sırasınen berilgen fiiller

	<i>Fiil</i>	<i>Sualler</i>
1	çalışmaq	qayda? kim (olaraq)? ne qadar?
2	oqumaq	ne? kimnen? qaysı tilde? kimge?
3	yazmaq	ne? nenen? nede? neniñ üstünde?
4	raatlanmaq	qayda? kimnen?
5	oynamaq	ne?
6	çalmaq	nede?
7	olmaq	kim?
8	bulunmaq	qayda?
9	tanıştıрмаq	kimni? kimnen?
10	tanışmaq	kimnen?
11	tanış etmek	nenen?
12	öğrenmek	ne(ni)? kimden?
13	oqumaq	qayda?
14	laf etmek	ne (aqqında)? kimnen?
15	soramaq	kimni? ne? kimden (birev ya da bir şey aqqında)?
16	cevap bermek	nege? kimge?
17	diñlemek	kimni? ne? ne aqqında?
18	eşitmek	kimni? ne(ni)? kim aqqında? ne aqqında?
19	bilmek	kimni? neni?
20	yapa bilmek	ne(ni)?
21	resim(ini) yapmaq	nede (neniñ üstünde)? kimniñ? neniñ?
22	yırlamaq	ne? ne aqqında? kimnen?
23	oynamaq	ne? qayda? kimnen?
24	aytmaq	kimge? ne(ni)? ne aqqında?
25	çağırmaq	kimni? qayda?
26	tercime etmek	ne(ni)? nasıl? qaysı tilden? qaysı tilge?
27	qıdırmaq	kimni? ne(ni)? qayda?
28	begenmek	kimni? ne(ni)?
29	yapmaq	ne(ni)? nasıl? kimnen?
30	laqırdı etmek	kimnen?
31	yapmaq	ne(ni)? nenen?
32	(satın) almaq	ne(ni)? qaydan? kimden?
33	arzu etmek	neni?
34	istemek	kimni? ne(ni)?, ne yapmaq(ni)?
35	yapıp olmaq/ ete bilmek	ne(ni)? ne yapmaq(ni)?
36	keç qalmaq	kimge? nege? qayda?

	<i>Fiil</i>	<i>Sualler</i>
37	almaq	kimni? ne(ni)? nege?
38	ketmek (barmaq)	qayda? kimnen? kimge?
39	tüşünmek	kimni? ne(ni)?
40	sevmek	kimni? ne(ni)?
41	bermek	ne(ni)? kimge?
42	aşamaq	ne(ni)? ne(-nen/ ile)? neden? qayda?
43	içmek	ne(ni)? nenen? neden?
44	yuqlamaq	qayda? nede (neniñ üstünde)?neniñ túbünde?
45	baqmaq	kimge? nege? neden? qayda?
46	körmek	kimni? ne(ni)? kimde? nede? qayda?
47	tikmek	ne(ni)? nenen? nede? qayda?
48	alıp barmaq/ ketmek	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qayda?
49	alıp kelmek/ketirmek	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qaydan?
50	kezmek	qayda? kimnen? ne qadar?
51	başlamaq	ne(ni)? qayda? nenen? neden?
52	bitirmek	ne(ni)? qayda? nenen?
53	afu etmek	kimni? ne için?
54	bağışlamaq	kimni? ne(ni)? ne için? kimge?
55	qorqmaq	kimden? neden? ne yapmağa? ne yapmaqtan?
56	turmaq	qayda? kimnen? nenen? neniñ túbünde? kimler arasında?
57	oturmaq	qayda? kimnen? kimler arasında? neniñ arasında?
58	yatmaq	qayda? neniñ üstüne? nege?
59	qıçırmaq	kimge? nege?
60	indememek	qayda? kimge?
61	elde etmek	ne(ni)? kimden? neden? qaydan? nenen?
62	yollamaq	ne(ni)? kimden? kimge?
63	pişirmek	ne? qayda? neden? nenen?
64	telefon açmaq	kimge? qayda? qaydan?
65	tölemek	kimge? nege? qayda? nenen?
66	añlamaq	kimni? neni?
67	yardım etmek	kimge? nede? ne yapmağa?
68	doğurtmaq	kimni? neni? nede?
69	külmek	kimden? neden? nege?
70	şaqa etmek	kimden? neden?
71	davet etmek	kimni? neni? qayda? nege?
72	(qapıp) baqmaq	ne(ni)? ne yapmağa?
73	sımarlamaq	ne? kimge? qayda?
74	teşekkür bildirmek	kimge? ne için?

	<i>Fiil</i>	<i>Sualler</i>
75	inkişaf et(tir)mek	kimni? neni?
76	qullanmaq	kimni? neni?
77	qarşılamaq	kimni? neni?
78	rastkelmek	kimge? nenen? qayda?
79	ediye etmek	ne(ni)? kimge? nege?
80	beklemek	kimni? ne(ni)? qayda?
81	aqılta tutmaq	kimni? ne(ni)?
82	unutmaq	kimni? neni?
83	hatırlamaq	kimni? neni?
84	yaşamaq	qayda? kimnen? ne qadar?
85	qaytmaq	qayda? qaydan? kimge? kimden?
86	kiyinmek	nege?
87	kiymek	ne(ni)?
88	kiydirmek	kimni?
89	tıraş olmaq	nenen? qayda?
90	qaşımaq	kimni? ne(ni)? nenen? qayda?
91	(çamaşır) yuvmaq	(ne?) nede? nenen?
92	temizlemek	ne(ni)? nenen?
93	turmaq	saat qaçta? qayda?
94	uyanmaq	saat qaçta? ne vaqıt?
95	fotosüretini çıqarmaq	kimniñ? neniñ?
96	qurmaq	ne(ni)? neden? qayda?
97	aqmaq	neden? nege? qaydan? qayda?
98	üfürmek	neden? nege?
99	yıqılmaq	qaydan? qayda?
100	devam etmek	ne qadar? qaç saat?
101	çıqmaq	qaydan?
102	kirmek	qayda? nege?
103	tekrarlamaq	ne(ni)? qaç kere?
104	(memleketten memleketke) yürmek	(qaydan?) (qayda?)
105	seyaat etmek (yapmaq)	qayda? nede?
106	programmirmek	ne(ni)? nege?
107	tedaviylemek	kimni? neni? neden?
108	hasta olmaq	nege?
109	ölçemek	kimni? ne(ni)?
110	idare etmek	kimni? neni?
111	toqtatmaq	kimni? neni?
112	toqtamaq	nede? (= qayda?)
113	rica etmek	kimge? neni? ne yapmaqı?

	<i>Fiil</i>	<i>Sualler</i>
114	qoşmaq	ne(ni)?
115	keçmek	ne(ni)? kimden? neden? kimge? nege?
116	yaldamaq	qaydan? qayda? neden? nede?
117	uçmaq	qaydan? qayda? nede?
118	alıp yürmek	kimni? ne(ni)? qayda? nede? nenen?
119	doğmaq	ne vaqıt? qayda? kimde?
120	(qıymeti) olmaq	neniñ? nede?
121	fiyatı (olmaq)	ne qadar? neniñ?
122	tilemek	kimge? ne(ni)?
123	hayırlamaq	kimni? ne(ni)? nenen?
124	meraqlandırmaq	kimni? ne? nenen?
125	meraqlanmaq	kimnen? nenen?
126	çıqışta bulunmaq	kimniñ ögünde? qayda?
127	berilmek	kimge? nege?
128	yañğırmaq	qayda? (= nede?)
129	cıyıştırmaq	ne(ni)? qayda?
130	köstermek	kimni? ne(ni)? kimge? nege?
131	qurutmaq	ne(ni)? qayda? (= nede?), nenen?
132	ütülemek	ne(ni)? qayda? (= neniñ üstünde?) nenen?
133	saylamaq	kimni? ne(ni)? kim(ler)den? neden?
134	kötermek	kimni? ne(ni)? neden? (= qaydan?)
135	tüşürmek	kimni? ne(ni)? qayda?
136	coymaq	kimni? ne(ni)? qayda?
137	atmaq	kimge? nege? qayda?
138	tutmaq	kimni? ne(ni)? kimde? nede? (= qayda?)
139	qaqmaq	nenen? nege? (= qayda?)
140	çezmek	ne(ni)?
141	teşkil etmek	ne(ni)? qayda?
142	saqlamaq	kimni? ne(ni)? nege? qayda?
143	eybetlemek	kimni? neni?
144	(borcğa) bermek	ne(ni)? kimge? nege?
145	suvuqlanmaq	qayda? ne için? nasıl?
146	qararlaştırmaq	ne(ni)? nege? ne yapmağa?
147	becermek	ne(ni)? nede (= qayda?)
148	elçırpmaq	kimge? nege?
149	(özüne) almaq	ne(ni)? (kimge?) (nege?)
150	kezmek	nede? qayda? kimnen?
151	tüşmek	nede? qayda? kimnen? qaydan?
152	köterilmek	nede? kimnen? nege? (= qayda?)

3. CÜMLELERNİ İMSELLERGE BAQIP YAZIÑIZ:

Nümüne:

ne vaqıt?	kim?	nede?	qayda(ki)?	nasıl?	ne aqqında?	oqumaq
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓
Tünevın	Osman	gazette	Opera teatrindeki	yañı	temaşa aqqında	oqudı.

İmsel 1. ne vaqıt? / kim? / kimnen? / nede(ki)? / qayda? / aşamaq

İmsel 2. ne(ni)? / kim? / **begenmek**, çünkü o, ne(ni)? / nasıl? / **sevmek**

İmsel 3. nede? / kim? / kimnen? / kimniñ? / kim(i)ni? / **körmek**

İmsel 4. neden evel? / kim? / ne(ni)? / **tekrarlamaq**, çünkü ne(ni)? **anası istemek**.

4. CEDVELDEKİ (BAQ. VAZİFE 2) ER ANĞI FİLLERDEN CÜMLELERNİŇ ÖZ İMSELLERİNİ TİZİP (5-7), GRUPPADAKİ ARQADAŞLARINIŇZEN DEŇİŞİŇİZ.

Cümlelerni başta öz imselleriñizge köre, soñ — arqadaşlarıñıñ imsellerine köre yazıñız.

5. CÜMLELERNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ. DAA DA KEREK MALÜMAT ALMAQ İÇÜN, QOŞMA SUALLER BERİŇİZ:

- I. — Bağışlañız, bu kim olğanını siz bilmeysizmi?
 — Bu, tasil naziri.
 — Ya onıñ soyadı ne?
 — Novosad.
 — Ya onıñ adı ne?
 — Ğanna İgorivna.
 — O, Kyiv milliy universitetiniñ litseyi, Kyiv-Mogila akademiyası ve Maastrih universitetinde oqudımı?
 — E. O, siyasetşinas.
 — Sağ oluñız.

- II. — Tünevın men muzeyde edim.
 — Qaysı muzeyde?
 — Etnografiya muzeyinde...
 — Azatlıq caddesinde yerleşken soyumı?
 — E.

6. İSİMLERNİŇ MÜLKİYET VE KELİŞ YALĞAMALARINI TEKRARLAŇIZ: I

1)

		mülkiyet yalğamaları ile					
		teklikte			çoqluqta		
		(menim)	(seniñ)	(oniñ)	(bizim)	(siziñ)	(olarnıñ)
Baş (kim? ne?)	—	-(ı/u)m/ -(i/ü)im	-(ı/u)ñ -(i/ü)ñ	-ı / -i -u / -ü	-(ı/u)mız/ -(i/ü)miz	-(ı/u)ñız -(i/ü)ñiz	-ı / -i / -u / -ü -(lar)ı / -(ler)i
Saıplık (kimniñ? neniñ?)	-nıñ/-niñ	-(ı/u)mniñ/ -(i/ü)mniñ	-(ı/u)ñniñ/ -(i/ü)ñniñ	-(ı/u)nıñ/ -(i/ü)niñ	-(ı/u)mızniñ/ -(i/ü)mizniñ	-(ı/u)ñızniñ/ -(i/ü)ñizniñ	-(lar)ınıñ / -(ler)iniñ
Doğrutuv (kimge? nege? qayda?)	-ğa/-ge, -qa/ke	-(ı/u)ma / -(i/ü)me	-(ı/u)ña -(i/ü)ña	-(ı/u)na / -(i/ü)ne	-(ı/u)mızğa / -(i/ü)mizge	-(ı/u)ñızğa / -(i/ü)ñizge	-(lar)ına / -(ler)ine
Tüşüm (kimni? neni?)	-nı/-ni	-(ı/u)mni / -(i/ü)mni	-(ı/u)ñni / -(i/ü)ñni	-(ı/u)nı -(i/ü)ni	-(ı/u)mızni / -(i/ü)mizni	-(ı/u)ñızni / -(i/ü)ñizni	-(lar)ını / -(ler)ini
Yer (kimde? nede?)	-da/-de, -ta/-te	-(ı/u)mnda / -(i/ü)mde	-(ı/u)ñnda/ -(i/ü)ñde	-(ı/u)nda/ -(i/ü)nde	-(ı/u)mızda -(ü/ü)mizde	-(ı/u)ñızda -(i/ü)ñizde	-(lar)ında / -(ler)inde
Çıqış (kimden? neden?)	-dan/-den -tan/-ten	-(ı/u)mndan / -(i/ü)mnden	-(ı/u)ñndan/ -(i/ü)ñnden	-(ı/u)ndan/ -(i/ü)nden	-(ı/u)mızdan -(ü/ü)mizden	-(ı/u)ñızdan -(i/ü)ñizden	-(lar)ından / -(ler)inden

7. METİNNİ OQUP, SUSANA VE ONIŇ QORANTASI AQQINDA NENİ BİLGENİŇİZNI ÜÇÜNCİ ŞAHISTAN AYTIP BERİŇİZ:

Tercimeiyal

Men, Susana Rustem qızı Adbaganova, 1992 senesi boş ayınıñ 6-da Bağçasaray şeerinde doğdım.

1999 senesi men 5-ci orta mektebinde oqumağa başladım, onı 2009 senesi bitirdim. 2009 seneniñ ilk küzünde men İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ iqtisadiyat fakültetine kirdim. Şimdi men IV kurs talebesim.

Babam: Rustem Hayser oğlu Adbaganov 1964 senesi doğdı, 'Foton' zavodında müendis olıp çalışa.

Anam: Aysel Memet qızı Adbaganova 1969 senesi doğdı, ev saibesi.

Ağam, Ekrem Rustem oğlu Adbaganov, 1990 s. doğdı, şimdi İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ uquqşınaslıq fakültetinde oquy.

31.03.2013 s

S. Adbaganova.

NB!

İnsanniñ ömrü aqqında malumat berilgen ikâyege tercimeiyal, ya da yaşayış tasviri derler.

Tercimeiyal = yaşayış tasviri

8. MALÜMATNI OQUP, AQILDA TUTUŇİZ:

İsmail Gasprinskiy — ulu qırımtatat yazıcı ve mütefikkirdir. O, 1851 senesi saban ayınıñ 20-de doğdı.

1854 senesi babası Mustafa ağa qorantasinen Bağçasarayğa köçe. 8 yaşını toldurğan İsmailni eski usul mektebine bereler. Oquvni gimnaziya devam etip bitirgen soñ, o, Qırımniñ türlü yerlerinde, şu cümleden Bağçasaraydaki Zıncırlı medresesinde ocalıq yapa. Bundan ğayrı, Türkiyeye daima barmağa niyetlengen Gasprinskiy 1871 senesinden 1876 senesine qadar Viyana, Paris, İstanbulda bulunıp, oquy, yañı fikirler üstünde tüşüne.

1878 senesi Bağçasaray şeerini başı etip saylana.

Öz faaliyetiniñ başından soñunace Gasprinskiy musulman mektepleriniñ islâatinen oğraştı. O, Avropa oquv usullarına esaslanıp teşkil etken yañı usulni türkiy ükümetlerniñ episine tarqattı. Edebiy faaliyetiniñ tek qırımtatar edebiyatı degil de, diger türkiy halqlarınıñ medeniyeti için büyük emiyeti bardır.

İsmail Gasprinskiy 1914 senesi ilk küzniñ 11(24)-de vefat etti.

9. BELLİ BİR İNSANNIÑ — ÖZ SEMETDEŞİÑİZNIÑ TERCİMEİYALINI AYTIP BERİÑİZ. İKÂYENİ YAZIÑIZ.

10. OQUÑIZ. OQULĞAN DIALOGLARĞA QAYDLAR ETİP, OLARNI YAZIÑIZ (BAQ. NÜMÜNE).

Nümüne:

- Mariya, sen yañı sözlerni endi ögrendiñmi?
- Yoq. Men yaqında evge qayttım.
- Ya sen qayda ediñ?
- Biz Arzı ve Mavile ile kütüphaneye belli qırımtatar şairesinen körüşmege bardıq.
- Körüşüvni siz begendiñizmi?
- E. Şaire pek meraqlı şiirler oqudı ve özüniñ ömrü aqqında meraqlı ikâye etti.

Netice:

Mariya yañı sözlerni daa öğrenmedi, çünkü o, yaqında evge qayttı. Olar Arzı ve Mavile ile kütüphaneye belli qırımtatar şairesinen körüşmege bardılar. Qızlar körüşüvni pek begendiler, çünkü şaire meraqlı şiirler oqudı ve özüniñ ömrü aqqında meraqlı ikâye etti.

Dialog 1

- Anton, odada muzıkanı toqtatsañ.
- Ya ne oldı, İrina?
- Men işlerni yapıp olamayım, çünkü musıkanıñ sesi pek çıqa.
- Yahşı, men yavaşılatırım. Bağışla

Dialog 2

- Timur, sen qadimiy mimarcılıq muzeyine barğan ediñmi?
- Yoq, o qayda yerleşkenini men bilmeyim.
- Muzey yataqhaneden uzaq degil. İsteseñ, bazar küni barayıq.
- Büyük isteknen!

Dialog 3

- Anton, sen Alınanı körmediñmi?
- O, dekanatqa ketti, çünkü onı müdir çağırdı.
- Sen sebebini bilmeysiñmi?
- Bugün üyleden soñ studentler toplaşuvı olacağındandır.

Dialog 4

- Studentler, siz qış tatilleri aqqında ikâyeñizni yazıp bitirdiñizmi?
- Yoq, daa yazıp bitirmedik.
- Ya ne için o qadar ?
- Çünkü tatiller pek uzun edi!..

26 ders

AŞ — İŞÇENLİK MENBASİ

Laqırdı mevzusu: Aş tatlı olsun! Sağlam aşaytnıñ esasları. Aşnıñ milliy ananeleri.

Sarf: Mürekkep ve terkipli fiillerniñ qullanıluvı.

1. AQILDA TUTUÑIZ:

Olmaq, bilmek, kelmek, ketmek, bermek, turmaq, qalmaq, çıqmaq, keçmek, barmaq, oturmaq, yibermek, yatmaq, almaq, qoymaq, baqmaq, yazmaq, kirmek, tutmaq ve daa bir qaç fiil **esas fiillernen birlikte** **terkibiy şekillerni teşkil ete bileler.**

Olmaq ya da *bilmek* sözləri yardımınen imkânlıq/imkânsızlıq şekilleri teşkil etilir:

olmaq

bilmek

İmkânlıq şekli: fiil tamırı + -(1/i)p + ol-

İmkânlıq şekli: fiil tamırı + -a/-e/y + bil-

İmkânsızlıq şekli: ↓ → fiil tamırı + -(1/i)p + olama-
fiil tamırı + -a(l)mamaq

Fiil	olmaq		bilmek
	musbet	menfiy	
yapmaq	yapıp olmaq	yapıp olamamaq / yapa(l)mamaq	yapa bilmek
kelmek	alıp kelmek	oturmaq	yazıp oturmaq
ketmek	alıp ketmek	turmaq	alıp turmaq
barmaq	alıp barmaq	qalmaq	baqıp qalmaq
yürmek	alıp yürmek	yatmaq	kele yatmaq
çıqmaq	barıp çıqmaq	almaq	tutıp almaq
yibermek	aytıp yibermek	qoymaq	alıp qoymaq
bermek	alıp bermek	yazmaq	küle yazmaq
kirmek	alıp kirmek	tutmaq	bilip tutmaq

2. DIALOGLARNI OQUÑIZ:

— Siz portaçal suvu sevesizmi? Aytsañız.

— E, sevem.

— Buyurıñız!

— Sağ oluñ.

— Siz sütlü qave içesizmi? Aytsañız.

— Yoq, men qara qave içem. Men süt sevmeyim.

— Aytsañız, siz şekerli qave içesizmi?

— E, men qaveni şekernen içem.

— Siz sabalıq ne aşaysız?

— Saba men qave içip, qaşqavalnen (penirnen) yağlı ötmek aşayım.

— Siz aqşam saat qaçta aşaysız?

— Men aqşam saat sekizde aşayım.

— Siz aqşam ne aşaysız?

— Aqşam men salat aşayım ve qatıq içem.

— Siz bugün sabalıq ne aşadıñız?

— Men pişirilgen yımırta aşadım ve qave içtim.

Ya Siz bugün sabalıq ne aşadıñız?

— ...

— Remziye, maña bir buterbrot yapsañ.

— Bir şey daa qoşayım?

— Penir.

— Yahşı!

— Bu nedir?

— Bu, salat.

— Onıñ adı nedir?

— Bu salatnıñ adı ‘Okean’.

— Bu salatta ne bar?

— Salatnıñ miqdarında balıq, penir, pişirilgen yımırta ve mayonez.

— Men böyle salatnı sımarmaycaq olam!

— Buyurıñız!

— Siz nasıl — qara ya da beyaz ötmek sevesiz?

— Men qara zereli ötmek sevem, çünki o, pek lezetli.

— Mına qara ötmek!

— Teşekkür!

— Bu yemekniñ adı ne?

— Bu, qırımıtatar köbetesi.

— O, türk pidesine de oşamay.

— Doğru, oşamay. Em onı daa şorbanen aşaylar.

— Men köbeteni aşap baqmaq isteyim.

— Buyurıñız!

— Sen yımırtnı qaç daqqa pişirdiñ? — soradı qızından anası.

— Doquz daqqa.

— Men üç daqqa pişirmek kerek dedim de!

— Ya men üç yımırta pişirdim de!!!

— Nurlan, Siz ‘Okean’ salatnı begendiñizmi?

— Yoq, pek begenmedim.

— Ne içün?

— Çünki men balıq sevmeyim.

3. CÜMLELERİNİ OQUŃIZ. OLARNI 'QAVEHANEDE' ALINA NİSBETEN BİR TERTİPKE QOYUŃIZ.

— Men sütlü qave isteyim.

- Kündüz şerifñiz hayırlı olsun!
- Yahşı! Olsun şokoladlı.
- Buyurıñız!
- 25 grivnâ 50 kâpik.
- Men cevizli qurabiye sevem.
- Sağ oluñ! Qurabiyeñiz pek lezetli oldı!
- Siziñ de künüñiz hayırlı olsun (Hayırğa qarşı)!
Ne ister ediñiz?
- Qaytımni (qalğan aççanı) alıñız!
- Siz çayğa ne almaq ister ediñiz?
- Sizni daa körmekten hoşnut olurmız.
- Bizde taze şokoladlı qurabiye bar.
- Teşekkür!
- Çaynen qurabiyeniñ fiyatı ne?
- Afiyet olsun!

4. SUALLERGE CEVAP BERİŃİZ:

1. Siz qaveni şekernen içesizmi?

---

2. Siz şokoladlı dondurma sevesizmi?

---

3. Siz portaçal suvu sevesizmi?

---

4. Siz qırımtatar aşlarını begenesizmi?

---

5. Siz çiberek, yantıq sevesizmi?

---

5. METİNİNİ OQUÑIZ:

Qavehanede

Bugün Aydernen Solomiya 'Musafir' qavehanesiniñ canlı muzika müitinde aş aşadılar. Anda olarğa ekinci qatnıñ büyük pencereleri yanında boş sofrı qaldırılğan edi. Sofra eki kişige donatılğan edi: sofrı töşelgen, suv bardağı qoyulğan, pıçaq, qaşiq ve senekler ketirilgen. Oğlan olarnı sofrı başınace ozğarıp, oturmağa davet etti ve cedvelni berdi. Aydernen Solomiya aşlarnı saylap simarladılar ve beklep oturdılar. Bir qaç daqqadan soñ oğlan aş ve içimliklerni ketirmege başladı. Başta o, qavaltı — sebzeli salat ketirdi. Bu, doğralğan hıyar, biber ve pomidor edi. Daa salatta çoq yeşillik — mağdanoz ve taraqot bar edi. Sebzelerniñ üstünde penir bar edi. Tepsiniñ üstünde daa zeytün bar edi. Buña yunan saladı deyler.

Sıcaq aşlardan Ayder ve Solomiya bercimek şorbası ve qaşiq aş simarladılar. Bundan soñ olarğa çiberek ve yantıq ketirdiler (bu aşlarnı olar pek begenip aşadılar). Aştan soñ dostlar şekerqıyiqnen qave içtiler.

Üylelik aşları paalı olsa da, lezetli ve toq edi. Oğlan esapnı ketirdi, olar 380 grivnâ tölediler.

6. TEKRARLAV İŞLERİNİ YAPIÑIZ.

1) Gayde ve Zamir adlarını qullanıp, suallerge cevap beriñiz.

1. İlk küz ayı azırlav bölüğünde kim oqumağa başladı? 2. Fakültette oquv ve yaşayış aqqında ikâye etmek için kimge rica ettiñiz? 3. Siz qırımtatar tilini öğrenmek için kimge yardım etecek olasız? 4. Siz yaqında kimge musafir olıp bardıñız? 5. Sizni kim musafirlikke çağırdı? 6. Siz qış tatilleri vaqtında Karpatlarğa kimnen baracaqsız? 7. Siz kimnen laf ettiñiz ve kim aqqında ikâye ete bilesiz?

2) Noqtalar yerine Jan ve Janna adlarını qoyuñız.

1. ... ve ... - Ukrainağa oqumağa kelgen studentler. Boş vaqıtları olğanda ... futbol ..., ... ise resim yapmağa seve. Men ... ve ... soradım, olar qayda bardılar, ne kördiler? Men ... ve ... bizim şeerimizde çoq meraqlı muzey ve sergiler bar, anda barmaq mümkün olğanını ayttım. ... ve ... güzel fotoresimler bar, men olarnı baqtım.

3) Noqtalar yerine kerek fillerni qoyuñız.

Ecnebiy studentler azırlav bölüğünde ... . Mında studentler 10 ay ... . Oquv yılı ... semestr ... . Olar urain tilini ve diger fenlerni ... . Er kün studentler işler ... ve metinler ... . Studentler tek ukrain tilini ..., yahşı ... . Olar klub ve ekskursiyalarğa ... seveler. İlk qış ve ilk yaz ayları studentler sınav ve imtianlarnı ... . İmtianlarnı tapşırğan soñ, studentler tatilge ... .

4) Yevgeniyanıñ ikâyesine kerek fiillerni qoşuñız.

Başta men tek qırımtatar tilini ..., soñra men başqa fenlerni de öğrenmege ... . Men çoq çalıştım, yañı sözlerni ..., işler ..., metinler ... . Men qırımtatar tilinde filmler, teleyayınlar baqmağa ... . Men sıq qırımtatar kitap ve gazetlerini ... . Hususan men Taras Şevçenkonıñ şiirlerini qırımtatarca ... . Biz ekskursiya, muzey, sergilerge ... . Qış tatillerinde biz Bağçasarayğa ... . Men bu şeerni ... .

5) Filologiya institutında öz oquşuñız aqqında aytıp beriñiz.

7. STUDENTLER GAZETİNİN MÜHBİRİ, STUDENTTEN İNTERVYU ALA. STUDENTNİN CEVAPLARINI BİLGEN SOÑ, MÜHBİRİNİN SUALLERİNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

- _____ ?
— Menim adım Polina.
- _____ ?
— Filologiya institutında.
- _____ ?
— Dörtünci kursta.
- _____ ?
— Elbet, barğan edim. Qırımtatar tilini seçip almaqñın sebebi Qırımğa sevgiden başlandı.
- _____ ?
— Yoq, tek qırımtatar tilini degil, diger fenlerni de öğrendik. Lâkin qırımtatar tili, elbet, esas, müim fendir.
- _____ ?
— Adette gruppada 8–10 student oquy.
- _____ ?
— Yoq, türlü vilâyetlerden. Meselâ, bizim gruppamızda Hersondan, Lubnı, Zaporijjâ, Kyivniñ özünden ve vilâyetinden, elbet de, Qırımñın Aqşeyh ve Aqmescit bölgelerinden studentler oqudı. Men — Nikopolde´nim.
- _____ ?
— Men şeerime qayıtıp, öz zenaatım boyunca çalışmağa qararlaştıram.

8. SİZ KÖRÜŞMEK (QARŞILAMAQ) — RASTKE(L/TİR)MEK, QARŞILAMAQ, OQUMAQ, ÖĞRENMEK FİLLERİNİ DOĞRU QULLANĞANLARINIZNI TEŞKERİP BAQIÑIZ.

Cumaertesi, biz universitetke ekskursiyağa barğanda, men 2 yıl körmegen mektep arqadaşıma ... . Biz gelecek afta ..-mege qararlaştırdıq. O, meni tramvay turağında ... da, biz qavehaneye kettik. Dostum şimdi 2-nci kursta ..-nını ayttı. O, şiirlerni pek seve ve endi bir çoq şiir ... .

9. CÜMLELERİNİ TAMAMLAÑIZ.

A. 1. Men bu ... inanam. 2. Men öz ... daima yardım etem. 3. Nebi, men oña ... soñ pek quvandı. 4. Men mektep ... telefon açtım. 5. Men ev vazifelerini daima öz ... kösterem.

B. 1. Bu, benim ... luğatıdır. 2. Muzıka benim ... keder ete edi. 3. Bu qızçıqını benim ... begene. 4. Bu, benim ... evidir.

C. 1. Serğiy öz ... mektüp yazdı. 2. Natalka mektüpni öz ... yolladı. 3. Men öz qorantamız aqqında bizim ... aytıp bereceğim. 4. Nebi öz ... meraqlı kitap bağışladı.

Ç. 1. Men bu ... qırımtatar tilinden ukrain tiline maqale tercime etmege söz berdim. 2. Mefa öz ... yañı film baqmağa teklif etti. 3. Radio benim ... çalışmağa keder ete. 4. Ekim bu ... sportnen oğraşmağa izin bermedi.

10. BERİLGEN SÖZLERİNİ DOĞRU ŞEKİLDE QULLANIÑIZ.

azırlanmaq

1. Ölga çoq çalışa, o, aspiranturağa kirmege ... .
2. Men kütüphanede imtianlarğa ... . 3. Yaqında bayram olacaq. Er kes bayramğa ... . 4. Eger biz ..., aqşam tedbirinde iştirak etecekmiz. 5. Sportçular bir aydan olacaq yarışlarğa ... .

qalmaq

1. Anna gruppamızda ..., Elviza ise ihtisasını deñiştirmege qarar aldı. 2. Serğiynden Lesâ Lvovdalar, biz ise Dniproğa ketemiz. Ya siz Lvovda ...? 3. Üykenimiz kelip ilân etti: '1 kurs studentleri odada ...'. 4. Ameliyattan soñ men Kyivde ..., men Türkiyege ekskursiyağa ... .

quvanmaq

1. Men mektüp alğan vaqıtta daima ... . 2. Bizim sevimli komandamız yeñgende, dostlarım ... .
3. Ana-babalarım, men imtianlarını 'alâ' bergenini bilgen soñ pek ... . 4. Ümüt etem ki, Mariya böyle ediyeye ..., çünkü o, Taras Şevçenkonıñ şiiiriyetini pek begene.

razı olmaq

1. Arqadaşım iddalaşmağa seve, o, sıq mennen ... . 2. Men Esmaga baletke barmağa teklif ettim, o ise ... . O, baletni beğenmegenini aytı. 3. Men bellesem, Dilâra yarın muzeyge barmağa ... .

11. YARDIMCI İSİMLER VE MUNASEBETÇİLERİNİN QULLANILUVINI TEKRARLAÑIZ.

Kelişler					Misaller
Baş	Saiplik	Doğrultuv	Beraberlik	Çıqış	
ile (-le)					ötmek ile, vaqıt ile, bala ile, boya ile
			-nen		(öz) ellerinen, anammen, kitapnen
			beraber		torun ile beraber, babammen beraber
	başı-n(d)a(n)				iş(niñ) başın(d)a(n), ocaqnıñ başı
	yanı-n(d)a(n)				pencere(niñ) yanın(d)a(n), ev(niñ) yanın(d)a(n)
	ortası-n(d)a(n)				şeer(niñ) ortasın(d)a(n)
	arası-n(d)a(n)				insanlar(niñ) arasın(d)a(n)
	boyu-n(d)a(n)				yol boyu, özen boyu
	öğü-n(d)e(n)				oca(niñ) ögünde
	arqası-(n)da(n)				olar(niñ) arqasın(d)a(n)
	tübü-n(d)e(n)				quyu(niñ) түbün(d)en
	üstü-n(d)e(n)				dam(niñ) üstün(d)e(n), aqşam üstü
	içi-n(d)e(n)				oda(niñ) için(d)e(n)
	soñu-n(d)a(n)				leyha(niñ) soñun(d)a(n)
	qarşısı-n(d) a(n)				seniñ qarşıñ(d)a(n), oniñ qarşısın(d) a(n)
içün					Vatan için, oğlum için, olmaq için
kibi					küneş kibi, süt kibi, bala kibi
sayın					ketken sayın, barğan sayın
aqqında	aqqında				bayram aqqında, siziñ aqqıñızda, bu aqta
		köre			vaqtına köre, buña köre
		qarşı			küneşke qarşı, olarğa qarşı
		doğru			ufuqqa doğru, maqsatqa doğru
		qadar			bir kilo(ğa) qadar, yarıñğa qadar
				ğayrı (= başqa)	menden ğayrı, ağamdan başqa
				soñ	küzden soñ, işten soñ
				evel	bizden evel, eki kün evel

27 ders

MEN ŞE NİM. MEN ŞE NLENEM!

Laqırdı mevzusu: İs-duygular.

Sarf: Sifat ve zarf.

1. OQUÑIZ:

Menim dostum — **yahşı** bir yigit.
Nasıl? + isim

O, **yahşı** oquy.
Nasıl? + fiil

Bu, tez tren.
Nasıl tren?

O, tez kete.
O, nasıl kete?

Bu, lezetli aş.
Nasıl aş?

Menim anam lezetli etip pişire.
Anam *nasıl etip* pişire?

Men zemaneyi sanatı begenem.
Men *nasıl* sanatı begenem?

Dostumuz zamanğa uyğun kiyine.
Dostumuz *nasıl* kiyine?

<i>Nasıl?</i>	<i>Nasıl?</i>
meraqılı	meraqılı
güzel	güzel
ciddiy	ciddiy

2. ZARFLAR QAYSI SIFATLARDAN YAPILĞANINI YAZIÑIZ.

Nümüne: müim — müim

dülber	küçlü	temiz-pak	doğru	qolay	diqqatnen	mot
sıcaq	mecburiy tarzda	tez	suvuq	ğayretli	hoş	sıq
yahşı	ağır	yavaş	sakin	sıcaq	zamanğa uyğun	israrnen

3. QAYD ETİLGEN SÖZLERGE SUAL BERİÑİZ.

Nümüne: O, yahşı bir student. O, nasıl student?
O, yahşı oquy. O, nasıl oquy?

1. Asiye yahşı bir student. O, daima yahşı cevap bere.
2. Biz qırımtatarca daa zayıf laf etemiz. Lâkin biz qırımtatar tilini pek begenemiz. Universitetde biz qırımtatarca, evde ise — ukraince laf etemiz.
3. Bizim gruppamızda studentler ciddiydir. Olar universitetde ve evde oquvğa ciddiy yanaşalar.
4. Tünevın dostlarım yañı meraqlı film baqtılar. Bugün ise Meryem onıñ aqqında meraqlı ikâye etti.

4. BERİLGEN SÖZLERNİ QULLANIP, CÜMLELERNİ YAZIÑIZ.

Nümüne: Enver fizikanen ... oğraşa. ciddiy Enver fizikanen ciddiy oğraşa.
Bu, ... subet. ciddiy Bu, ciddiy bir subet.

1.	Edem ... cevap bere. Bugün ... bir aqşam.	sakin sakin	
2.	Studentler ocanı ... diñleyler. Dostum lektsiyalarda daima ...	diqqatlı diqqatnen	
3.	Tünevın ... ava edi. Men bu yerni ... bilem.	yaramay yaramay	
4.	Studentler ekskursiya aqqında ... aytıp berdiler. Biz ... bir film baqtıq.	meraqlı meraqlı	

5. SIFAT VE ZARF YAPICI YALĞAMALARINI AQILDA TUTUÑIZ.

Sıfat	Zarf
yahşı, dülber, güzel, qıyın, mahsus, erte, keç, yaqın, suvuq, tabiiy, paalı, ucuz	
şimdiki, evelki, bıltrki... tışarıdaki... daimiy - ba'zı	-ki -daki/-deki -iy şimdi, evel, bıltr, tünevın, yarın, bugün tışarı, aşağı da'ima a'selet, ke'ne ba'zan, ba'zıda
insaniyetli, canlı, küçlü, evli sütsüz, çantasız, suvsuz	-lı/-lü/-lu/-lü -sız/-siz/-suz/-süz insa'nca, qırımtata'rca, hususan, aqıqa'ten ğalibane -ca/-ce, çe/-çe -an/-en -ane
açık, keskin, titrevük, işkir, bozuq, bataq, utançaq, yıltravıq	-(ı/u)q/-(i/ü)k, (ç)aq/-(ç)ek, -vuq/-vük, -gir/-kir, -qı(u)n/-ki(ü)n sabalayın, geceleyin başta, aşağıda(n), yaqında(n), eñqastan gece-kündüz, anda-mında, saba-aqşam...
	-layın/-leyin -da(n)/-de(n), -ta(n)/-te(n) isim+isim, zarf+zarf ...

6. NOQTALAR YERİNE SIFAT YA DA ZARFNI QOYUŃIZ.

1. Siz ... tilini bilesizmi? Siz ... laf etesizmi? Arqadaşınız ... yahşı laf etemi? O, ... tilini çoqtan ögrenemi? O, ... tilini öz Vatanında ögrenen edimi? Siz ... yahşı yazasızmi? Siz ... yahşı oquysızmi? Siz metinni ... oqudıñızmi? Bu ... ariflerimi? Bu ... elifbesimi?
2. Evde yaşağanda, men ... sıq laf ete edim. Mektepte men ... tilinde ögrendim. Men ... gazet ve mecmualarını oquy edim. Evde biz kimerde ... laf ete edik, çünki ana-babalarım (qartbaba-bitalarım) ... tilini yahşı bileler. Şimdi men studentni qolay aňlayım, çünki o, tilni daa yahşı bilmese de, ... laf ete.

7. CÜMLEGE KEREK SIFATLARNI (YA DA OLARNIŃ YERİNE İZAFET BİRİKMESİNDE QULLANILĞAN İSİMLERNİ) QOYIP YAZIŃIZ.

Malümat kâğıtı

Qırım tatar, zemaneyiy, suvuq, avropalı, milliy, qırmızı, uzun, ciddi, güzel, tarihiy, türlü, spotrçu, yañı, yuvaş, azırlav, fransız, çeşit milletli (milletlerara), ev, tanışsız (tanış olmağan), qıyın

1. Biz Lvovniñ ... bölüğünde oquymız.
2. Oskarnıñ ana tili — ... tilidir.
3. Biz dostlarımıznen ... universitetde oquymız.
4. Bizim gruppamız ... gruppadır.
5. Saat 5-te televiziondan ... film kösterecekler.
6. İğor sıq ... yayınlarını baqa.
7. Studentler ... vazifelerinde çoq hata yaptılar.
8. Elviz Elnarağa ... çeçek ediyetti.
9. Olena ... filmlerini begene.
10. Saşa evge ... mektüpler yaza.
11. Odağa ... studentler kirdi.
12. Siz tışarıda ... qıznen körüştiñizmi?
13. Komandamızda ... sportçular bar.
14. Tünevniñ futboldan ... çempionat başlandı.
15. Olâniñ ... qız qardaşı bar.
16. Ayattan ... muzıka eşitle edi.
17. Men ... muzıkanı begenem.
18. Biz ... vazifelerini tez yaptıq.
19. Tünevniñ ava pek ... edi.
20. İğor ... aşlarını pek seve.

8. AQILDA TUTUŃIZ:

Sıfatniñ adiy derecesi	Sıfatniñ teñeştirüv derecesi			
	Morfologik şekli	Yalğamalar	Sintaktik şekli	
aqıllı şeñ yahşı müim	aqıllica' şeñce' yahşıca' müimce'	-ca/ -ce/ -ça/ -çe	Çoqraq <u>suvu</u> özen suvundan <u>temiz</u> . (Bağçasaraydan) Lviv Kyivge <u>baqqanda</u> uzaq.	<u>isim</u> + isim+ Ç.k. + sıfatniñ <i>adiy</i> derecesi <i>isim</i> + isim + D.k. + <i>köre/ baqqanda/ nisbeten</i>

Diqqat! Teñeştirüv derecesini bildirgen yalğamalara, *mıqdarı az olğanını* ifadelegen **-raq** şekli ya da **-(l)tim/-(l)tim**, **-sın** yalğamaları qoşula bile: uzuncaraq, sarışın, aqçil, yeşiltim.

9. AQILDA TUTUÑIZ:

Teñestirmeniñ üstünlik derecesi

<p><i>eñ</i> + sıfatnıñ adiy şekli: eñ ucuz, eñ aqıllı...</p>	<p><i>episinden</i> + sıfatnıñ adiy şekli: episinden ucuz, episinden aqıllı...</p>
---	--

10. SIFATLARNIÑ TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECELERİNİ YAPIÑIZ:

Nümüne: issi — issice — eñ issi.

Sıcaq _____
 aqıllı _____
 samimiy _____
 yarıq _____
 qalın _____
 çal _____
 yüksek _____
 romantik _____
 işkir _____
 istidatlı _____
 alçaqgöñül _____
 ohşayıcı (şefqatlı) _____
 ayneci _____
 açuvlı _____
 merametsiz _____
 lezetli _____
 tatlı _____
 teren _____

DİQQAT!

Teñestirüv derecesiniñ supletiv
(başqa tamırlardan) şekli:

yaramay → *beter*

çoq → *ziyade*

11. NÜMÜNEGE BAQIP CEVAP BERİÑİZ:

Nümüne: Serverniñ boyu 176 sm. Edemniñ boyu 184 sm. Kim yüksek?

Edem Serverden yüksek(-çe).
Edem Serverge baqqanda yüksek.

Alimeniñ ağırlığı 54 kg. Selimniñ ağırlığı 80 kg. Kim yengilce?

Almaniñ fiyatı 19 grn. Pomidorniñ fiyatı 15 grn. Ne, ucuz? Ne, paalı?

Enver 24 yaşında. Lana 23 yaşında. Kim yaşça? Kim büyükçe?

Lyüis Taysonni yeñdi. Kim quvetlice? Kim zayıfça?

Qave 8 kümüş tura. Süt — 2 kümüş. Ne, ucuz? Ne, paalı?

Ay — Yerniñ yoldaşı. Ne, balaban? Ne, küçük?

Abibeniñ aylığı 12000 grn. Saydeniñ aylığı 8000 grn. Kim zengin?

Missisipiniñ uzunlığı 500 km. Nilniñ uzunlığı 800 km. Qaysı özen uzun(ca)? Qaysı ise qısqa(ca)?

Elvira dondurmanı aşadı, amma şorba aşamadı. Elviraniñ fikrince, ne lezetli(ce)?

Birinci gruppada 10 student. Ekinici gruppada 18 student. Qaysı gruppa balaban? Ya qaysı küçük?

DIQQAT!

Teñeştirüv derecesindeki sıfat ya da zarfniñ yanında alâmetni artıq, ziyade köstermek için **daa, daa da** sözleri olması mümkün: **daa** beter, **daa da** güzel, **daa da** balabanca

12. CÜMLELERİNİ OQUP, TEÑEŞTİRÜV DERECESİ QAYSI SIFATLARDAN VE NASIL YAPILĞANINI AYTINIZ.

Bu şeer o birinden büyük. Bu halq o birisine nisbeten bay. Bu kitap o birisine köre meraqlı. Bu soqaq o birisine baqqanda keñ. Bu göl o birinden küçük. Bu özen o birisine köre uzun. Bu soqaq o birinden tar. Bu ediye o birisine nisbeten paalı. Men saña baqqanda alça'qım. O, maña nisbeten yaş. Menim evim seniñkine baqqanda yaramay. Tatam senden büyük. Bu meydan o birinden güzel.

13. NOQTALAR YERİNE SIFATLARINIÑ TEÑEŞTİRÜV DERECESİNİ YAZIÑIZ.

Nümüne: Bu şeer yahşı, o birisi ise ... . Bu şeer yahşı, o birisi ise daa da yahşı.

1. Bu adam merametli, o birisi ise ... .
Bu qız insaflı, o birisi ise ... .
Bu oğlan eyi, o birisi ise ... .
Bu insanlar namuslı, o birleri ise ... .
2. Bu metin meraqlı, o birisi ise ... .
Bu kitap qalın, o birisi ise ... .
Bu yer tıñç, o birisi ise ... .
Bu işler meraqlı, o birleri ... .
3. Bu ayat uzun, o birisi ise ... .
Bu özen uzun, o birisi ise ... .
Bu palto uzun, o birisi ise ... .
Bu soqaqlar uzun, o birleri ise ... .
4. Bu ev yüksek, o birisi ise ... .
Bu bayır yüksek, o birisi ise ... .
Bu terek yüksek, o birisi ise ... .
Bu dağlar yüksek, o birleri ise ... .
5. Bu yigit yahşı, o birisi ise ... .
Bu qız yahşı, o birisi ise ... .
Bu özen yahşı, o birisi ise ... .
Bu yerler yahşı, o birleri ... .
6. Bu qurşun qalem yaramay, o birisi ... .
Bu qalem yaramay, o birisi ... .
Bu alma yaramay, o birisi ... .
Bu yerler yaramay, o birleri ... .

14. KEÇKEN ZAMANDA YAZIÑIZ.

Nümüne: O, senden az meşğüldir.
O, senden az meşğül edi.

Bu iş o birisinden qıyındır.
Yañı dersler eskilerden qıyındır.
Menim odam seniñkinden küçüktir.
Qardaşım onıñkinden büyüktir.
Siziñ eviñiz bizimkinden eskidir.
Seniñ odañ menimkinden yarıqtır.
Onıñ tatası o qızdan yahşıdır.
Olarnıñ ikâyeleri siziñkilerden meraqlı.

15. QAVUZLARDA BERİLGEN SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

Mayye (Leviza) beceriklidir. _____
Menim arqadaşım (men) büyüktir. _____
Sen (ağañ) aqıllısıñ. _____
Menim odam (o) yarıqçadır. _____
Ayder (Server) yaştır. _____
Server (Osman) büyüktir. _____
Mısır medeniyeti (bizimki) qadimiyydir. _____
Bu şeer (Çernigov) eskidir. _____
Bağçasaray (Aluşta) yaş. _____
Kezlev (Aluşta) eski. _____
Kyivniñ territoriyası (Lviv territoriyası) bayağı büyüktir. _____

16. ÜSTÜNLİK DERECESİNDEKİ ŞEKLİNİ TEŞKİL ETİÑIZ.

Nümüne: Bu, belli yazıcılarıdır. *Bu, eñ belli yazıcılarıdır.*

Bu, meşur bestekârlardır. _____
Bu, bizim sevimli aktörlarımız. _____
Bu, yañı derslik edi. _____
Men taze süt aldım. _____
Bu, meraqlı romandır. _____
Bu, yahşı parktır. _____
Bu, teren deñizdir. _____
Bu, tar özendir. _____
Men eski luğatnı aldım. _____
O, güzel köstüm aldı. _____
Oğul anasına güzel çeçekler bağışladı. _____

17. SIFAT VE ZARFLARININ TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECELERİNİ QIYASLAÑIZ.

1	Arsen Enverden yüksek. Arsen Enverden yüksek sekire.	Arsenniñ boyu nasıl? Arsen nasıl sekire?
2	Oña eñ güzel kitap beriñ! O, bunı episinden güzel yapar.	Oña nasıl kitap bereyim? O, bunı nasıl yapar?

18. TALİL ETİÑİZ:

Nasıl?		Nasıl (etip)?
eñ lezetli	eñ ...	eñ lezetli
episinden yahşı	episinden ...	episinden yahşı
...-dan/-den şeñ	...-dan/-den	...dan/den şeñ
oñaytlıca	-ca/-ce	oñaytlıca
... köre küçük	... köre	... köre küçük

19. BELGILENGEN SÖZLERGE NASIL? SUALİNİ BERİP, SOÑ CÜMLEDEKİ VAZİFESİNE KÖRE SIFAT YA DA ZARF OLĞANINI TAYİN ETİÑİZ.

- O, pek çoq çalışa. _____
- O, zengin işhanecidir. _____
- Bu, yüksek dağlar. _____
- Biz yüksek(ke) çıqtıq. _____
- Olar yahşı adamlardır. _____
- Olar tilni yahşı bileler. _____
- Bu, eñ güzel çeçeklerdir. _____
- O, bunı er kesten (episinden) yahşı (güzel) yapar. _____
- Derste talebeler tınç oturdılar. _____
- Lenur pek tınç bir oğlan. _____
- Bu, tınç bir soqaq. _____
- Soqaqta şimdi tınç(lıq): gece tüşti, er kes yuqlay. _____

20. NOQTALAR YERİNE KEREK SÖZİNİ SAYLAP QOYUŃIZ.

1	Ayvaz Kerimden ... oquy. Episi balalar ... oquylar. Tair ... sınıfta ... talebedir.	eñ yahşı yahşı yahşı(ca)
2	Ana-babalarımız pek ... yaşay ediler. Bu, ... bir bölgedir. Bu köy bizimkinden	eñ fuqare fuqare fuqare(ce)
3	Bu, ... memlekettir. Adamlar mında ... çalışalar. Balalar ana-babalardan ... yaşaylar.	zengin(ce) çoq zengin
4	4 Elmaz ana-babasına ... yaza, Meryem ... . Men derske ... keç qalam.	siyrek daa siyrek episinden siyrek (az)
5	Anam milliy emeklerini ... pişire. Bu, men aşğanımdan ... dondurma. Bu qanfetler olardan	lezetli lezetli(ce) eñ lezetli
6	Men pek ... yürem, ağam ise ... . Mında ... keliñiz. Men telegrammanı ... yollamaq kerekim.	eñ tez daa tez tez

21. SIFATLARIN TEŃEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECELERİ ŞEKİLLERİNDEN FAYDALANIP, EKİ PREDMETNİ (KİTAP, QALEM, URBA VE İL.) TASVİR ETİŃİZ.

28 ders

UKRAİNA — BİZ ... MEMLEKETTİR

Laqırdı mevzusu: Ukraina — biz oquğan, yaşağan, arzu etken memlekettir.

Sarf: Ayrırcı tabili mürekkep cümleler ve olarnıñ tercimesi.

1. TEKRARLAV İŞLERİNİ YAPIÑIZ.

1) Qavuzlarda berilgen sözlerni kerek yerde doğrultuv kelişinde qullanıñız.

Nümüne: Anton bahşıslarnı kimge aldı? (dostları).

Anton bahşıslarnı dostlarına aldı.

1. Ğanna mektüplerni kimge sıq yaza? (Tataları)
2. Ştefan kimge sıq telefon aça? (Ana-babasına)
3. Klubumızni kim begendi? (Yañı studentler)
4. Andriy mektüplerni kimge yollay? (Eski ocalar)
5. Dekan yarın toplaşuv olacağını kimge aytqan? (Ecnebiy studentler)
6. Jan çeçeklerni kimge bağışlay? (Güzel qızlar)
7. Professor kimge çoq çalışmağa tevsie etti? (Yaş ekimler)
8. Ayşe (dostu) Bağçasaray manzarası ile zarflarnı yollamağa söz berdi.
9. Dekan (şu studentler) müdetten evel imtianlarnı tapşıрмаğa ruhset bermedi.
10. Men (dostlar) ekskursiya ne vaqıt olacağını aytım.
11. (Ana-babam), men endi yaşağan ve oquğan şeerni begendiler.
12. Men (ağa-talarım) telefon açıp, baarnen hayırlamaq isteyim.

2) Qavuzlardaki sözlerni kerek yerde beraberlik kelişinde qullanıñız.

Nümüne: Dostlarım (ekimler) oldılar. Dostlarım ekimler oldılar.

1. Dostlarım (ocapçeler) çalışalar.
2. Afize ve Tenzile (biolog) oldılar.
3. Amet ve Server (fizikacı) olmaq isteyler.
4. Arqadaşlarım (işçiler) ediler.
5. Ana-babam (müendis) çalışalar.
6. Biz (student) olmaqnı begenemiz.
7. Olar (çoqtan bilgen dostları) körüştiler.
8. Ayder (internet vastası) (semetdeşleri) mektüpleşe.
9. Eykel yanında biz (Qarasuvbazar ressamları) tanıştıq.
10. Ana (oğlu) ğururlana.

3) Qavuzlardaki sözlerni kerek yerde saiplik ya da çıqış kelişinde qullanıñız.

1. Şeerimizde çoqtan (yağmur) yoq edi.
2. Men (qardaşım) kitabını aldım.
3. Bu odada (pencere) yoq.
4. Dostum (Bağçasaray) yanındaki bir köyde yaşay.
5. Emir (ders) soñ keç qayttı.
6. Kökte (bulut) çoq yağmur olacaqtır.
7. Ayuv (terek) çıqtı.
8. Kvartiramda (balkon) yoq.
9. Ayder Qırımından (ana-babası) sıq mektüp ala.
10. Mektepke (türlü gruppalar) studentleri keldi.
11. Bölgemizde (trolleybus turaqları) yoq.
12. Arqadaşım Taras Şevçenko adına (universiteti) halqara munasebetleri fakültetinde oquy.
13. Bu zavod yılda 200 biñ (maşna) işlep çıqara.
14. Qışta (qattı ayazlar) yoq edi.

NB!

Bar ve yoq sözlerinen saiplik kelişi qullanılmaz

3. QAVUZLARNI AÇIP YAZIÑIZ. BU KONSTRUKTSİYALARNEN CÜMLE TIZIÑIZ:

(duşmanlar) qarşı _____
 hata(sız) _____
 (ağam)dan _____
 (arqadaşlarım) için _____
 (oda) qadar _____
 (ev) artından _____
 (studentler) arasında _____
 (yüksek dağlar)dan _____
 (futbolçılar)da _____
 (biz)de _____

4. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNİ AİT ŞEKİLDE YAZIÑIZ:

Baş keliş	Saiplik kelişi teklikte	Saiplik kelişi çoqluqta
yañı student		
yüksek yigit		
qattı ayaz		
onıñ mışıǵı		
belli artist		
doğmuş tatası		
meraqlı film		
lezetli şorba		
tatlı aş		
serbest halq		
eski bağça		
küçük şey		
Uzaq Şarq		
teren okean		
uzun ayat		
sesli külkü		
himiyeviy talil		
kvadrat metr		

5. AQILDA TUTUÑIZ:

Qayda ediñ (ediñiz)?	Qayda bardıñ (bardıñız)?	Qaydan keldiñ (keldiñiz)?
Lvovda	Lvovğa	Lvovdan
Kyivde	Kyivge	Kyivden
derste	derske	dersten
sergide	sergige	sergiden
evde	evge	evden
mında	mında	mından
anda	anda	andan

6. AŞAĞIDAKİ MALÜMATNI BİLGEN SOÑ, MEKTÜP QAYDAN KELGENİNİ AYTIÑIZ:

Nümüne: Migelniñ ailesi Ekvadorda yaşay. ⇨ *Migel mektüplerni Ekvadordan ala.*

1. Solomiyaniñ dostu Minskte yaşay. 2. Emirniñ ana-babası Qırımında yaşaylar. 3. Şevketniñ ağası Kyivde çalışa. 4. Tomniñ qız qardaşı İngilterede yaşay. 5. Karlosniñ qorantası Meksikada yaşay. 6. Serverniñ dostu Odessada oquy. 7. Nedimniñ tanışları Lehistanda yaşay ve oquylar.

7. AŞAĞIDA BERİLGEN ARQADAŞLARINI REPLİKALARINI OQUP, OLAR QAYDAN KELGENLERİNİ TAYİN ETİÑIZ:

1. Men bugün leksiyanı begendim. 2. Men bu filmni baqqanda canım sıqla edi. 3. 'Dinamo' komandası pek yahşı oynadı. 4. Men nasıl kitap alğanıma baq. 5. Ne güzel bir ekskursiya! 6. Ekim maña bu ilçanı içmek tevskiye etti. 7. Bu yaş ressam — pek istadatli insan. 8. Ama da lezetli qırımtatar aşları!

8. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑIZ.

Nümüne: Eminede benim eski dersliklerim bar. ⇨ *Eminede benim eski dersliklerim yoq.*

1. Eskenderde siziñ meraqlı kitaplarıñız bar. 2. Kütüphanede yañı qırımtatar mecmuaları bar. 3. Dekanatta olarnıñ işleri bar. 4. Konservatoriyada bu ecnebiy studentler bar. 5. Bu mektepte doquzıncı ve onuncı sınıflar bar. 6. Ocada bizim nezaret işlerimiz bar. 7. Menim üyken ağalarım ve üyken tatarlarım bar. 8. Gruppamızda şez qızlar bar. 9. Bölgemizde büyük şeer ve köyler bar.

9. AQILDA TUTUÑIZ:

İsimlerni miqdar sayılarınen qoşuv qaideleri

2 (eki), 3, 4	müendis qat ecnebiy parmaq	2 (eki), 3, 4	ocapçe ana gece oda aile	2 (eki), 3, 4	pencere yer tarla
5–20 ve ilâhri az çoq ne qadar bir qaç	müendis qat ecnebiy parmaq qaraman	5–20 ve ilâhri az çoq ne qadar bir qaç	ocapçe ana meydan gece oda, aile	5–20 ve ilâhri bayağı /bir çoq ne qadar, bir qaç	pencere yer tarla

10. ŞEYLERNİÑ (ŞAHISLARNIÑ) MIQDARINI BELGİLEP, SÖZ BİRİKMELERİNİ YAZIÑIZ.

Nümüne: zarf ⇒ (eki) zarf, 5 (beş) zarf..

Şeer, muzey, bölge, sakin, cadde, memleket, poliklinika, stantsiya, meydanlıq, yer, ev, eykel, soqaq, fakültet, institut, kütüphane, laboratoriya, seminar, ders, lektsiya, qat, professor, oca, iş, metin, hata, mesele, yıl, ay, afta, kün, ağa, tata, arqadaş, dost.

11. QAVUZLARDAKİ SÖZLERİNİ KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

Nümüne: Masada 2 (defter) bar ⇒ Masada 2 defter bar.

1. Seitveli 3 (iş) yazdı. 2. Menim 2 (qız) bar. 3. Ali 4 (defter) aldı. 4. Bu qurşun qalem 2 (grivnâ) tura. 5. Esmaniñ 1 (ağa) ve 3 (tata) bar. 6. Gruppamızda 9 (student) bar. 7. Şeerde 13 (kinoteatr) bar. 8. Biz qırım tatar tilini 7 (ay) öğrenemiz.

12. CÜMLELERİNİ YAZIÑIZ, QAVUZLARDAKİ SÖZLERİNİ KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

Nümüne: Bugün Fikret bir çoq (mektüp) alğan. ⇒ Bugün Fikret bir çoq mektüp alğan.

1. Episi derslikler 750 (grivnâ) tura. 2. Biz parkta bir qaç (saat) kezdik. 3. Dostum maña 6 (mecmua) berdi. 4. Olarnıñ gruppasında 10 (talebe). 5. Kitapta 40 (saife).

13. AZ, ÇOQ, BAYAĞI SÖZLERİNİ QULLANARAQ, CÜMLELERİNİ DEÑİŞTİRİNİZ.

Nümunə: Şeerde muzeyler bar. ⇒ Şeerde bir çoq muzey bar.

1. Selime defterler aldı. 2. Universitetde fakültetler bar. 3. Ruslan gazet ve mecmualar aldı. 4. Solomiyanıñ ağa-tataları bar. 5. Studentler metinlerni oqudılar. 6. Mende markalar bar. 7. O, mektüpler yazdı. 8. Biz kitaplar aldıq. 9. Aziz sözlerni tercime etti.

Ayrırcı tabili mürekkep cümleler yerine qullanığan sıfatfiil aylanmaları

Mina student. O, Türkiyeden kelgen.	Mina Türkiyeden kelgen student.
Mina suret. Onı men begenem.	Mina men begengen suret.
Mina şeer. Onıñ adı Bağçasaray.	Mina Bağçasaray adı olğan şeer.
Mina artistler. Olar aqşam sanağa çıqacaqlar.	Mina aqşam sanağa çıqacaq artistler.

14. NOQTALAR YERİNE -ğan/-gen/-qan/-ken YALĞAMALARINIÑ DOĞRU ŞEKLİNİ QOŞUÑIZ.

1. Mina men pek begen.. maqale. 2. Gruppamızda Amerika, Asiya ve Avropadan kel.. studentler oquy. 3. Yaqında biz Poltava adı ol.. şeerde edik. 4. Kontsertte men qırımtatar halq oyunını oyna.. artistni begendim. 5. Ukrainağa mında oqumağa iste.. ecnebiy studentler keldi. 6. Dostum, arap tilinden men pek begen.. şiirlerni tercime etti.

Ayrırcı tabili mürekkep cümlelerniñ yer kelişi yerine qullanığan sıfatfiil aylanmaları

Men institutni begenem. Men bu institutta oquyım.	Oquğan institutımı men begenem.
Fotosurette siz universitetni köresiz. Dostum anda oqudı.	Fotosurette siz, dostum oquğan universitetni köresiz.
Bu, qadimiy şeer. Men mında yaşayım.	Bu, men yaşağan qadimiy şeer.
Mina güzel bir ukrain köyü. Solomiya mında doğdı.	Mina, Solomiya doğğan bir ukrain köyü.
Mina Pasiçna soqağı. Yataqhanemiz şu soqaqta yerleşe.	Mina yataqhanemiz yerleşken soqaq.
Bu, harita. Bu haritada Lviv şeri bar.	Bu, Lviv şeri olğan harita.
Bu kitaptan men türlü memleketler aqqında oqudım. Men anda daa olmadım.	Bu kitaptan men daa olmağan memleketler aqqında oqudım.
Mina taze mecmualar. Olarda zemaneyiy muzıka aqqında meraqılı maqaleler bar.	Mina zemaneyiy muzıka aqqında meraqılı maqaleler olğan taze mecmualar.

15. CÜMLELERİNİ TAMAMLAÑIZ.

1. Bu, _____ şeer.
2. Mina _____ fabrika.
3. Maña _____ institut aqqında aytıp berseñ.
4. _____ muzey qayda yerleşe?
5. _____ teatronıñ adı nedir?
6. _____ soqaqıñ adı nedir?
7. _____ parkıñ adı nedir?

Ayrııcı tabili mürekkep cümlelerde tüşüm kelişi yerine qullanığan sıfatfil aylanmaları

Men dostumrı bekleyim. Men onı (öz dostumrı) aqşam yemegine davet ettim.

Men, aqşam yemegine davet etken dostumrı bekleyim.

Men filmni begendim. Men onı (bu filmni) tünevin baqtım.

Men tünevin baqqan filmni begendim.

Men bu sözni aňlamadım. Men bu sözni yañı metinde oquđım.

Men bu, yañı metinde oquğan sözni aňlamadım.

Aqşam Ayder bir qıznen tanışqan. Onıñ (şu qızñıñ) adı Solomiya.

Aqşam Ayder adı Solomiya olğan bir qıznen tanışqan.

Men yırını pek begendim. Onı (şu yırını) Marlen aqşam yırlağan edi.

Men, aqşam Marlen yırlağan yırını pek begendim.

Diskotekada menim dostlarım olacaq. Sen olarını (dostlarımını) yahşı bilesiñ

Diskotekada sen yahşı bilgen dostlarım olacaq.

Mına seniñ kitaplarıñı. Sen olarını (öz kitaplarıñını) meniñ odamda unuttıñ.

Mına sen odamda unuttan kitaplarıñı.

16. CÜMLENİN SOL VE OÑ QISIMLARINI OQUĞAN SOÑ, OLARINI BİR CÜMLEGE DOĞRU BİRLEŞTİRİNİZ. BAĞLAYICI SÖZÜNDE KELİŞNİ TAPIÑIZ.

Nümüine: Men keçken afta baqqan temaşanı (tüşüm kel.) begenmedim.

a)	1. Alim maña ... qrammatik qaideni aňlattı.	1) biz davet etken
	2. Aqşam, ... şairler çıqışta bulundılar.	2) cumaertesi barılğan
	3. Mına ... ukraince-arapça sözlügiñ.	3) sen odamızda unuttan
	4. Men, ... sergini begendim.	4) men aňlamağan
b)	1. Biz ... teleyayını bayağı muzakere etiik.	1) (men) begengen
	2. Men ... şiiirlerni tez ve qolay tercime etiim.	2) biz sergide rastketirgen
	3. Rustem ... studentni soradı.	3) o, (özü) resim yapqan
	4. Zarema maña ... suretni ediye etti.	4) (biz) tünevin seyir etken

17. CÜMLELERİNİ TAMAMLAŃIZ.

- 1) 1. Biz teleyayında körgen belli muzıkacı ... .
  2. Biz davet etken Qırım teatronıñ artisti ... .
  3. Biz suretler sergisinde körgen ressamlar ... .
  4. Belli ukrain yazıcı yazğan ikâye ... .
  5. Biz ekskursiyağa barğan mektep ... .
  6. Men kütüphanemizden alğan kitap ... .
  7. Men supermarketten alğan palto ... .
- 2) 1. Men sizge ... dostum aqqında aytıp berecegim.
  2. Yaqında gazetten men, ... maqaleni oqudım.
  3. Biz aqşamğa ... yazıcını davet ettik.
  4. Biz ... aktör aqqında laf ettik.
  5. Men ... hatalarınıñ episini doğurtım.
  6. Men ... maqaleni qolay tercime ettim.
  7. Teatroda men, ... dostuma rastkeldim.

18. İSİMLERNİ YER KELİŞİNDE MUNASEBETÇİSİZ QULLANĞANINI TEKRARLAŃIZ.

universitet, institut, muzey, oda, mektep, klub, teatro, şeer, memleket, devlet, bank, kiosk, poliklinika, hastahane, dialog, monolog...

fakültet, lektsiya, imtian, sınav, ders, tahta, ameliyat, balet, kontsert, sergi, temaşa, soqaq, meydanlıq, meydan, cadde, stadion, turaq, stantsiya, iş, zavod, işhane, fabrika, qat, taban, divar...
şarqta, şimalde, cenüpte, ğarpta, şimaliy ğarpta, cenübiy şarqta

DİQQAT!

Qayda? (yer kelişi + **-da/-de/-ta/-te**) + **olmaq, turmaq, çalışmaq**
Studentler odada oturalar. Osman bankta çalışa. Tahta divarda asılı tura.

Qayda? (doğrultuv kelişi + **-ğa/-ge/-qa/-ke** ya da **boyu**) + **barmaq, yürmek, ketmek ...**
Avtobus soqaq boyu kete. Turistler dağlarğa çiqalar. Oca sınıf boyu (odanı boylap) yüre.

19. METİNİ OQUÑIZ.

Ukraina

Ukraina — Avropanıñ şarqında yerleşken eñ büyük avropalı memleketlerden biridir. Onıñ meydanlığı 603 biñ 700 kvadrat kilometrdir. Ukraina 1945 senesinden BMT (Birleşken Milletler Teşkilâtı) nıñ azası ola. Ğarpta memleketimiz(niñ) Romaniya, Moldova, Macaristan, Slovakiya ve Lehistanen, şimalde — Belorus, Rusiyenen, şarqta da — Rusiyenen qomşu (sınırı bar), cenüpte Ukrainanıñ sınırı Qara deñizden keçe.

Ukrainada deerlik 46 million insan yaşay. Olarnıñ çoqusı ukrainlerdir. Olarnen beraber türlü memleketlerniñ vekilleri yaşay. Bu, ruslar, qırımtatarlar, belorus, yeudiy, romaniyalı, leh, macarlar ve digerleri. Ukrainanıñ territoriyasında 500 şeer bar. Ukrainanıñ eñ büyük şeerleri — Kyiv, Lviv (İlbav), Harkiv, Dnipro, Odessa (Acibey), Donetsk.

Ukrainanıñ tabiatı **türlü-türlüdür**. Ukrainanıñ territoriyası ekseriyette **tüzlükni** teşkil ete. Taras Şevçenko öz icadında maqtap yazğan ukrain çölü bütün dünyğa bellidir. Dağlar tek Ğarpta ve cenüpte bar. Ğarpta yerleşken dağlarğa Karpatlar deyler, cenüpte olğanlar Qırım yarımadasında yerleşe, olarğa Qırım dağları deyler. Ukraina özenlerge zengin. Olardan eñ uzunları — Dnipro (Özü), Tuna, Turla, Pripât, Desna. Yımşaq iqlim ve meşur ukrain

qaratoprağı, ukrain çiftçilerine çeşit köy hocalığı ösümlüklerini — boğday, cılap, pirniç, künaylan, yuzum, **bostan** (sebze) ve **yemiş** (meyva) yetiştirmege imkân bere.

Ukraina 24 vilâyet ile Qırım Muhtar Cumhuriyetine bölünge. Adet üzre Sol yalı boyu (Dnipro nıñ sol yalısında) ve Sağ yalı boyu (sağ yalı boyundaki) Ukrainanı ayırarlar. Ukrainada türlü yerlerniñ tarihiy adları pek mottır: Naddnıprânşçına, Polissâ, Volın, Podillâ, Galiçına, Bukovina, Zakarpattâ, Poltavşçına, Slobojanşçına, Tavriya, Donbas.

Ukraina — bu, zemaneyiy sanayısı olğan inkişafı industrial bir devlettir. Ukraina zavodları uçaq, avtobus, televizor, gemi, buzdolap, kompyuterler ve dig. işlep çıqara.

Ukraina ilim saasında ilerileyici bir devlet sayıla. Onıñ Ukraina ilimleri Akademiyası, bir çoq ilmiy institut, universitet, kolledjleri bar. Ukraina mütehassısları memleketniñ sınırından daa uzaqlarğa belliler. Ukrainada bir çoq ecnebiy grajdanlar oquy ve stajlavdan keçeler. Vaqıt kettikçe olar öz tuvğan memleketlerinde çalışacaqlar, amma olar Ukrainada yaşap, oqup, öz keleşegini tüşüngenlerini bir vaqıt unutmazlar.

20. METİNİ TİZİLGEN PLANNI OQUÑIZ. BU PLAN BOYUNCA QISQA BİR İKÂYE YAZIÑIZ.

1. Ukrainanıñ meydanlığı kaç km-ni teşkil ete? O, kimnen sınırdaş ola?
2. Ukrainanıñ ealisi ne qadar? Ukrainada kimler yaşay?
3. Ukrainanıñ eñ büyük şeerlerini aytıñız.
4. Ukrainanıñ tabiat hususiyetleri neden ibaret?
5. Ukrain çiftçileri neler östüreler?
6. Ukraina zavodları neni mahsul eteler?
7. Ukraina memüriy ve tarihiy ceetten nelerge bölüne?
8. Ukrainanıñ baş ilmiy müessisine ne deyler?
9. Ne için Ukrainada çoq ecnebiy oquy?
10. Siziñ fikriñizce, 10 yıldan soñ Ukraina nasıl olacaq?

21. PLANI QULLANARAQ, METİNİ AYTIP BERİÑİZ.

22. 'UKRAİNA' METİNİNDE SAİPLİK KELİŞİNDEKİ EPİSİ SÖZLERİNİŇ TÛBÛNİ QAYD ETİÑİZ. OLARNIŇ QULLANUVINI AŇLATIÑIZ.

23. -ĞAN/-GEN/-QAN/-KEN YALĞAMALARINI BAĞLAYICI VASTA ETİP QULLANARAQ, ADİY CÛMLELERNİ BİR CÛMLEGE QOŞUÑIZ.

① Studentler defterge yañı sözlerni yazdılar.

② Studentler metinde yañı sözlerni oqudılar.

①+② _____

① Lvovda soqaqlarda adam daima çoq.

② Adamlar külüşe.

①+② _____

① Biz şeerniň merkezinde kezmege sevemiz.

② Şeerniň merkezinde bir çoq yahşı tükân bar.

①+② _____

① Yarın klubda tantanalı bir aqşam olacaq.

② Aqşam İsmail Gasprinskiyniň doğğan kününe bağışlanğa.

①+② _____

① Biz belli yazıcinıň ikâye etüvini meraqnen diñledik.

② Biz belli yazıcinen universitetniň edebiy aqşamında körüştik.

①+② _____

① Studentler universitet kütüphanesine sıq baralar.

② Kütüphane Mihaylo Dragomanov soqağında yerleşe.

③ Kütüphanede yañı gazet ve mecmualarnı oqumaq ve İnternetni qullanmaq mümkün.

①+② _____

①+③ _____

②+③ _____

① Komissiya azaları odağa kirdi.

② Studentler komissya azalarına qırımtatar tilinden imtian berecekler.

①+② _____

24. OQUÑIZ.

Mustaqillik künü

Oraqnıñ 24-ü — Ukrainada büyükten-büyük devlet bayramı — Mustaqillik Künüdir. Bu künü 1991 senesi oraqnıñ 24-de ukrain parlamenti Ukraina mustaqilligini ilân etken. Bu, ğayet yaş bir bayramdır. Oraqnıñ 24-ü sıcaq küneşli bir kün edi. Adamlar ukrain şeer ve köyleriniñ meydanlıq ve soqaqlarına çıqtılar. Evlerniñ töpesinde mavı-sarılı bayraqlar yelpirey edi, er yerde ukrain yırları yañğıray edi.

Adamlar biri-birini bayramnen hayırlay ediler, dost ve tanışlarına baht, sağıq, muvafaqiyet tiley ediler.

Ukrain halqı şuña inana ki, ukrain devleti diger dünya inkişaflı devletleri arasında müim rol oynaycaq.

Suallerge cevap beriñiz.

1. Ukrainada Mustaqillik Kününi ne vaqt qayd eteler?
2. Ukrainanıñ Mustaqilligi ne vaqt ilân etilgen edi?
3. Ukrain halqı bu künü nasıl bayram etken edi?
4. Taqvimiñizde Mustaqillik Künü barmı?
5. Diger memleketlerde bu künni nasıl qayd eteler?
6. Siz qırımtatarlarınıñ daa nasıl bayramlarını bilesiz ve olarnı nasıl qayd eteler?

25. METİNİ OQUÑIZ.

Kyiv — Ukrainanıñ paytahtı

Kyiv — Ukrainanıñ eñ güzel şeerlerden biri. Bu, Ukraina devletiniñ sanayı, ilmiy, memüriy ve sanat merkezidir. Kyiv — Ukrainanıñ paytahtıdır. Mında Yuqarı Rada ve Nazirler Kabineti öz oturişlarını keçire. Ukrain paytahtı — Avropanıñ eñ büyük ve eñ eski şeerlerinden biridir.

Kyiv Dnipro yalılarında yerleşe. Şeerniñ ealisi deerlik 3 millonni teşkil ete. Şeerniñ 790 km²-den ziyade territoriyası bar. Kyivniñ tarihi 15 asırdan ziyade devam etmekte. 1982 senesi biz 1500-yıllığıny qayd etken edik. 11 asırda Kyiv büyük ıslav, Kyiv Rusi adlı devletiniñ paytahtı edi. Kyivniñ temel qoyulıvı aqqında bir efsane bar. Bir zamanları üç ağa-qardaş — Kıy, Şçek, Horiv ve olarnıñ Lıbid qız qardaşları, qayıqta Dniprodan keçeler. Bir yerde olarnı güzel bayırlar celp ete de, olar, yalığa çıqıp, şu yerde şeerniñ temelini qoyalar. Üyken ağalarınıñ adına yañı şeerni Kyiv dep adlandıralar.

Qadimiy Kyiv Ğarp ve Şarq, Şimal ve Cenüpnıñ arasında büyük ticaret merkezi edi. 988 senesi Büyük Volodımır knâzi hristianlıqny devlet dini dep ilân etti. Bundan soñ Kyivniñ halqara itibarı daa da östi. Kyiv devleti ve şeeri İkmetli Yaroslav

ükümranlığı vaqtında öz hususiy inkişafına yetken. Şu devirde meşur Sofiya baş kilsesi ve acayip Altın qapular qurulğan edi. İkmetli Yaroslavniñ kütüphanesi Avropada eñ büyük edi, onıñ qızı Anna ise fransız qıralına evlene ve aqaynıñ ölümünden soñ Frenkistanda bayağı vaqıt idare etti.

Teessüfki, Kyiv ve Kyiv devleti 1240 senesi moğol Batu hannıñ ordusu tarafından berbat etilgen edi. Bundan soñ devletimizniñ ve Kyiv şeerniñ tarihi horluqlarğa toldı. Türlü zamanlarda Ukraina topraqları Litvaniya, Moskova çarlığı, Lehistan, Avstriya-Macaristan, Rusiye, Şuralar Birliğine kire edi.

Tap 1991 senesi Ukrain devleti mustaqilligini elde etken. Kyiv tarihiniñ yañı saifesi başlandı. Şimdi şeer tez yañılana. Mında çoq yañı mesken ev ve ofisler qurula. Kyiv şeer akimiyeti tarafından tarihiy hatırlamalarnı saqlamaq içün daa da çoq isler yapıla. Soñki yıllar içinde Mustaqillik meydanı, Andriyivskiy köteriliş, Mihaylivska kilse ve diger belli yerlerniñ rekonstruksiyası yapıldı.

Kyivge er yıl bayağı turist kele. Kyivliler tuvğan şeerlerini seveler, onen ğururlanalar.

26. KYIV AQQINDA METİNİNE 10 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

27. OQUÑIZ.

'Ulu ukrainler' televizion leyhası.
On ulu ukrain (ukrain elifbesi tertibinde)

- Mikola Amosov — belli ukrain cerrah ekimi, unikal yürek ameliyatları keçire edi.
- Stepan Bandera — siyasetçi, Ukraina azatlığı için küreşti.
- Valeriy Lobanovskiy — futbol sport idmancısı, ukrain futbolını dünya seviyesine kötergen.
- Ğriĝoriy Skovoroda — felsefeci, seyaatçı, insanlarını namushı ve adaletli yaşamağa öğretre edi.
- Lesâ Ukrainka — yazıcı, şaire.
- İvan Franko — yazıcı, şair, terciman, dünyaca meşur alim.
- Bogdan Hmelnitkiy — Ukraina getmanı, ukrain serbestligi için küreşti.
- Vyacheslav Çornovil — siyasetçi.
- Taras Şevçenko — yazıcı, şair, ressam.
- İkmekli Yaroslav — Kyiv knâzi.

29. OQUÑIZ.

28. OQUÑIZ:

'Qırımdan daa büyük' vesiqalı leyha.
On ulu qırımtatarı (qırımtatar elifbesi tertibinde)

- Amethan Sultan — qaramaniy arbiy uçucısı-sınavcı.
- Mustafa Cemilev — dünyaca meşur siyasetçi, qırımtatar halqınıñ lideri.
- Noman Çelebicihan — devlet erbabı, yazıcı, müfti, gimnniñ müellifi.
- Bekir Çoban-zade — türkşinas alimi, şair, cemaat erbabı.
- Sabriye Erecepova — efsaneviy qırımtatar yırcısı.
- İsmail Gasprinskiy — mütefikkir, naşir, yazıcı, türk dünyasınıñ islâatçısı.
- Cemil Karikov — zemaneyiy qırımtatar bestekârı, maestro, ananeviy muzikaniñ ğayrıdan doğurıcısı.
- Ahtem Seitablayev — zemaneyiy Ukrainada eñ belli medeniyet erbaplarından biri, meşur film ve sanalaştırıruvlarınñ icracısı ve müellifi.
- Ayşe Seitmuratova — jurnalist, qırımtatar milliy areketiniñ veteranı.
- Rustem Skibin — zemaneyiy qırımtatar ameliy sanat ustası ve onıñ ğayecisi, çölmekçi.

Taras Şevçenko

(1814–1861)

Taras Şevçenko Ukrainanıñ eñ meşur şahıslarından biri ola, zemaneyiy ukrain tili ve edebiyatınıñ temelcisi sayıla.

Şair, yazıcı, ressam.

Doĝan yeri — Morıntsi k., Kyiv vilâyeti, 1814 s. saban 9. Babası — topraq qulu.

P. Engelgard beyiniñ qulu edi. Dostları ve belli yazıcı ve ressamlarınıñ yardımını sayesinde

1838 senesi azat oldı.

Peterburg sanat akademiyasına kirdi.

Kirill-Mefodiy aĝa-qardaşlıĝı — halqını topraq qulluĝından azat etmek için küreşken gizli siyasiy teşkilâtniñ azası edi.

Polis Şevçenkoni 1847 senesi çeçekniñ 5-de tevqif etken. Şevçenkoni çar ordusunda 10 yıl hizmet etüvge cezaladılar. Ömrüniñ 47 (qırq yedi) yılından şair 24 yıl qulluqta, 10 — sürgünde, qalĝanı ise polis nezareti altında keçirdi.

1861 senesi sabanniñ 10-da vefat etti.

Taras Şevçenko başta Peterburgda, 2 aydan soñ ise, vasiyetine köre, onıñ cesedini Ukrainağa ketirip, Kanev ş. yanındaki Çerneça daĝında defn etken ediler. Bundan soñ Şevçenkoniñ mezarı, bütün dünyadaki ukrainler için muqaddes yer olĝan. Nazm ('Kobzar' kitabı) ve nesir (9 povest) eserlerinden ğayrı 835 resimi saqlanıp qalĝan.

Bekir Çoban-zade (1893–1937)

Şiirleri qırımtatar edebiyatının altın fonduna kire. Ulu qırımtatar filologiya alimi, türkşinas, şair, cemaat erbabı.

Bekir Çoban-zade 1893 senesi Qarasuvbazar şeerinde Qurtvaap adlı bir çobannın qorantasında dünyağa kele. 1906 senesi o, şeerde açılğan mektepke yerleştirile. 1909 senesi cemiyet hayriyesi yardımınen, istidatlı talebeler arasından Bekirni, tasilini devam ettirmek için, İstanbulğa yollaylar. Bekir 1914 senesine qadar İstanbul mekteplerinde türk ve ecnebiy tillerini ögrene. 1916 senesi Macaristandaki meşur Budapeşt universitetine kire ve 1919 senesi onu muvafaqiyetnen bitire. Bu yılları arap ve macar tillerini ögrene, çoq ilmiy işler yaza, dissertatsiya qorçalay ve felsefe doktorı, professor unvanını ala. Şu yılları professor Bekir Çoban-zade leksiyalar oqumaq için İsveçredeki belli

Lozanna universitetine çağırıla. 1920 senesi yurtuna qayıp kele ve oquv, tasil saasında çalışa. 1924 senesi Çoban-zade Azerbaycanğa çağırıla ve Baku universitetlerinde ömüriniñ soñuna qadar çalışa. Şu yıllar içinde sabıq memleketniñ çeşit namlı universitetlerinde de leksiyalar oquy. (E. Şemi-Zadeniñ maqalesinden)

Lâkin professorniñ, öz devrindeki meşur alimniñ yararlıqları köz ögüne alınmağan edi. Şuralar rejimi tarafından oña ölüm ükmü çıkarılıp, 1937 senesi orta küzniñ 13-de yerine ketirilgen.

Noman Çelebicihan (1885–1918)

Şeit ketken qırımtatar milliy qaramanı.

Noman Çelebicihan 1885 senesi Canköy bölgesiniñ Sonaq köyünde doğdı. Yerli mektep ve medreselerde oquy, lâkin mindaki oquvdan qanaatlenmey; başta İstanbulda, soñra Sankt-Peterburg universitetlerinde oqup, uquq ve tibbiyet fenlerini mükemmel ögrene. Ta İstanbulda bulunğan vaqıt, Cafer Seydamet ve diger qırımtatar yaşlarinen türk inqilâbında iştirak ete de, aynı zamanda 'Vatan' cemiyetini teşkil ete. 1912 senesi, Qırımğa qayıtqan soñ, qırımtatar milliy areketiniñ quruluşınıñ Nizamnamesini tize. 1917 senesi N. Çelebicihan birinci milliy Qurultaynı azırlav ve keçirüv boyunca işlerge yolbaşçılıq yapa. Onı 1500-den ziyade vekili Qırım müftisi etip saylay. Hansarayda kök bayraq dalğalana, Qırımtatar Halq ükümeti qurula...

Lâkin 1918 senesi bölşevik ve Qurultay askerleri çatışalar, Çelebicihan endi ikinci kere apiske alına ve kiçikniñ 23-de matroslar tarafından Aqyarda vahşiye öldürile. Şöyle etip qırımtatarlarınñ ilk milliy areketi boğula.

Noman Çelebicihan Milliy ükümetiniñ başı olmaqnen birlikte istidatlı yazıcı ve şair edi. Onıñ 'Ant etkenmen' küçlü şiiri qırımtatar halqınıñ gimni oldı.

30. BERİGEN SÖZLEREN CÜMLE TİZİNİZ. YAZIP QOYUÑIZ.

- 1) Tasil, 2) sol yalı, 3) köylü, 4) jurnalist, 5) ders bermek, 6) yazıcı, 7) topraq qulu, 8) ressam, 9) devlet, 10) gizli.

31. CÜMLENİ BERİGEN SÖZLEREN TAMAMLAÑIZ.

1. Ernest _____ muzıkanı pek begene, lâkin o, _____ muzıkanı _____ diñley, çünkü muzıka mektebinde oquy.
2. Bu yıl Ukrainada _____ qış edi.
3. _____ sözlerni öğrenmek için, _____ luğatnı kullanmaq gerek.
4. Eger evelki mevzularnı öğrenmegen olsañ, grammatikanıñ yañı qaidelerini añlamaq _____ .
5. Şeyde idmancınıñ tevsiyelerini _____ tırışa, şunıñ için o, sport yarışlarında ğalebe qazana.
6. Studentler _____ uyanalar, şunıñ için de derske _____ keç qalmaylar.
7. Köpek — adamnıñ _____ dostu.
8. Defterde _____ ve _____ yazmaq gerek.
9. Yataqhanede muzıka _____ yañğırağanını sıq eşitmek mümkün.
10. Yañı qaideni añlatuvda odanıñ içi _____ olmaq gerek.

Malümat kâğıtı

Mıtlaq (= ille), yañı, qıyın, temiz, doğru, vaqtında, yımşaq, (iç) bir vaqt, ğayretnen, diqqatnen, zemaneyiy, sıq, küçlü, sıcaq, yerine ketirmege, klassik, tıñç.

29 ders

OQUYMIZ VE TEKRARLAYMIZ

Laqırdı mevsuzı: Aqlıñdamı? Lütfen, hatırla!

Sarf: Ögrenen malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. İBARELERNİ OQUŃIZ. SIZ BU İBARELERNEN ANGI VAZİYETTE QULLANABİLGENİŃİZNİ AQILDA TUTUŃIZ (MALÜMAT KAĞITINDAN FAYDALANIŃIZ).

Bağışlañız, men ecnebiyim, men sizni añlamayım.
Bağışlañız, men ecnebiyim, yavaşça aytsañız.
Afu etiñiz, yavaşça tekrarlasañız.
Maña sizni añlamaq qıyın, men — ecnebiyim.
Lütfen, tekrarlasañız, men qırımtatarca zayıf añlayım.

Lütfen, aytsañız ...

- tramvay (maşrutka, avtobus, taksi ...) turağı qayda?
- bu soqaqñıñ adı ne?
- 'Bereket' tükânı qayda yerleşe?
- kompyuterni (cep telefonını, fotocihaznı, ayaqqapnı, saatni ...) qayda tamir etmek mümkün?
- qaydan lezetli ve ucuz aş almaq mümkün?
- qaydan ilâc almaq mümkün?
- eñ yaqın poliklinika (aphane, pošta, kütüphane ...) qayda?
- eñ yaqın bankomat (bank, restoran, tükân, bazar ...) qayda?
- mında oquv için tölemek (paranı almaştırmaq, telefon kartanı almaq...) mümkünmi?
- bu tramvay Baş vokzalğa baramı?
- bu maşrutka Aqyarğa baramı?
- men bu avtobusnen Amethan Sultan meydanına barıp çıkarımmı?
- çiberek qaç kümüş tura?
- tramvay bileti qaç tura?
- saat qaç?
- tren (uçaq) saat qaçta kele?
- kasa saat qaçta açıla?
- sıñırdan tışqa qaydan telefon açmaq mümkün?
- qaydan mektüp yollamaq mümkün?

Maña ... yolunı kösterseñiz.

Maña ... qalem berseñiz.

... telefonıñızdan faydalanmağa ruhset etiñiz.

— Meraba!
— Meraba!

— İşler(iñ) nasıl?
— Sağ ol, bir karar.

— Qasevet etmeñiz, er şey yahşı olur.
— Canıñ sıqılmasın, tezden baar kelecek.

— Men sizge yardım ete bilemmi?
— Pencereni yapsañız.

— Keç qalğanımıznı afu etiñiz.

2. TEKLİF ETİLGEN YERİNE KÖRE ŞAHSİY VAZİYETİNİZİN İMSELİNİ TERTİP ETİP, ARQADAŞIÑIZNI DIALOGĞA DAVET ETİÑİZ.

Sınıfta:

- student
- oca

Dekanatta:

- student
- dekan

Taksidede:

- yolcu
- aydayıcı

Tramvayda:

- yolcu
- konduktor

Tükânda:

- alıcı
- satıcı

Poštada:

- hızmetçi
- müşteri

Qavehanede:

- müşteri
- oğlan

Soqaqta:

- turist
- polis

3. DIALOGLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ:

7. METİNİNİ OQUŃIZ:

Lviv universiteti

Biz ecnebiy studentlerimiz ve İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ azırlav bölüğünde oquymız. Biz Ukrainağa oqumağa keldik, şuniñ için başta ukrain tilini öğrenemiz.

Lviv universiteti — Ukrainanıñ eñ eski universitetidir. O, 1661 senesi qara qışnıñ 20-de tesis etilip, tek eki — felsefe ve ilâhiyet fakültetten ibaret olğan edi. 1772 senesi universitetinde endi dört fakültet bar edi: felsefe, tibbiyet, ilâhiyet ve uquq. O vaqıt studentler latin, leh ve alman tillerinde oqutıla ediler.

Tek on sekizinci asırnıñ soñlarından başlap Lviv universitetinde ukrain tilini öğrenmek mümkün oldı.

Bugünde bugün Lviv universiteti — bu, öyle büyük oquv yurtudur ki, onda Ukraina ve dünyanıñ diger memleketlerinden bir çoq student oquy. Şimdi Lviv universitetinde 18 fakültet bar. Mında oca, müendis, iqtisadiyatçı, geolog, filolog, adliyeci ve diger mütehasıslar olmağa arzu etken studentler oquy.

Lviv universiteti, Ukrainanıñ ilmiy merkezi de sayıla. Mında belli alimler çalışa, sıq ilmiy konferentsiyalar keçirile.

Universitet studentleri büyük istek ile oquy ve raatlanalar. Olar büyük ilmiy kütüphane, zemaneyiy sport taqımı, basseynge sıq qatnaylar. Diger şeerlerden ve memleketlerden kelgen

Lviv universitetiniñ baş binası
1851—1923 ss.

studentleriniñ yaşaması için universitetniñ altı yataqhanesi bar. Boş vaqıtta studentler öz klublarında raatlana, yırlay ve oynaylar, sportnen oğraşa, ekskursiyalarğa bara, Ukrainanıñ çeşit şeerlerinde bulunalar. Universitetniñ ‘Çeremoş’, banduracı qızlar taqımlarını Ukrainada er kes bile. Yaqında ‘Çeremoş’ taqımı Amerika ve Kanadağa barıp kelgen edi. Ukrain studentlerini amerikalı ve kanadalılar samimiy qarşıladılar. Ukrain yır ve oyunlarını olar pek begendiler.

Lviv universiteti İvan Franko — semetdeşleriniñ adını taşıy.

İvan Franko — belli ukrain yazıcısı, şairi, tercimanı. İvan Franko ukrain ilmi ve medeniyetiniñ inkişafına çoq işse qoşqanını şereflep, 1940 senesi Lviv universitetine İvan Franko adını berdiler.

DİQQAT!

İvan Franko **adına** Lviv milliy universiteti

Vladimir Vernadskiy **adına** Tavriya milliy universiteti

Lviv milliy universitetine İvan Franko adını **berdiler**.

Tavriya milliy universitetine Vladimir Vernadskiy adını **berdiler**.

8. İKÂYE ETİÑİZ:

- 1) Siz meşur ukrain yazıcısı, şairi, tercimanı İvan Yakoviç Franko aqqında ne bildiñiz (baq. s. 216)?
- 2) Universitet studentleri nasıl oquy ve raatlanalar?

9. METİNNİ DAA BİR KERE OQUÑIZ. ■ SOYDAŞ AZALARI SIRASINDA ER BİR SÖZÜNİÑ BİR TÜRLÜ KELİŞ YA DA DİĞER (MİSAL İÇÜN ÇOQLUQ) YALĞAMASI, EM DE YARDIMCI SÖZÜ BARMİ, YOQSA TEK SOÑKİSİNDE ŞART OLĞANINA KÖRE NETİCE ÇIQARIÑIZ.

10. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

1. Ne için Lviv universitetine İvan Franko adı berildi?
2. Universitet qaysı sene tesis etildi?
3. Universitette ne vaqıt tek 4 fakültet bar edi?
4. Lviv universitetinde şimdi kaç fakültet bar?
5. Siz qaysı fakültetlerniñ adını aytıp olursız?
6. Universitette kimler çalışa?
7. Universitetniñ qaysı taqımı eñ belli?
8. Studentler qayda sportnen oğraşalar?

11. OQUP, METİNİNGE PLAN TİZİÑİZ. METİNNİ PLAN BOYUNCA AYTIP BERİÑİZ.

Universitet kütüphanesi

Men İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ studentim. Şimdi men azırlav bölüğünde oqup, ukrain tilini öğrenem. Dersten soñ dostlarımnın beraber biz universitet kütüphanesine sıq baramız. Bu kütüphane Mihaylo Dragomanov soqağında bulunıp, eki — eski (№ 5) ve yañı (№17) binalarında yerleşe. Kütüphaneniñ eski binası deerlik 100 yıl evel kurulğan edi. Onıñ tıştan ve içinden körünişi pek güzel. İlmey kütüphaneniñ yañı binası — bu, öyle büyük zemaneyiv ev ki, anda gazet ve mecmualarını saqlap tutmasına yahşı şaraitler yaratılğan.

Kütüphaneniñ üç bölügi bar: abonement, ocalar ve studentler için oquv zalları ve kitabiyat bölügi. Bizim ilmiy kütüphanemizde pek çoq kitap, gazet, mecmua bar.

Abonementten kitaplarını evge almaq mümkün. Oquv zallarında kitaplarını kütüphanede oqumaq mümkün.

Ekinci qatta studentler için büyük oquv zalı bar. Men bir de bir kitap almaq istesem, başta onıñ serlevasını fihristte qıdırıp, şifrini sımarış blankına yazam, soñ ise şu blankı kütüphanecige berem. Kitapını elde etmek için, kütüphanecige öz oquv biletini bermek kerek, soñ kütüphaneci maña kitapını berir. Kitapını men oquv zalına alıp barıp, boş masa başına oturam. Oquv zalı pek büyük. Anda bi'rden 200-ge yaqın student çalışa bile. Zalda balaban masalar tura, er bir masanın üstünde lampa bar. Oquv zalında bir kaç kompyuter de bar, olardan da er kes faydalana bile. Bazıda kerek malümatını men İnternette qıdıram.

Boldurğanda, men kütüphaneniñ birinci qatında yerleşken qavehaneye barıp raatlana bilem. Men kütüphaneye barmağa sevem. Men gazet ve mecmualarını oqumağa sevem, çünkü men Ukraina ve dünyada olğan episi haberlerini bilmek isteyim.

30 ders

SAĞ-SELÂMET OLAYIQ!

Laqırdı mevzusu: Sağ-selâmet olayıq! Sport ve beden terbiyesi.

Sarf: Fiillerde meyl şekilleriniñ yapılıvı.

1. SÖZLERNİ OQUÑIZ:

Baş, köz, qulaq, qulaqlar, közler, burun, ağız, dudaqlar, tişler, mide, yürek, arqa, boğaz, taban, tiz, ayaq, parmaq, tirsek, qursaq, arqa, boyun, omuz, suvuqlanuv, hastalıq, kurtka, qalpaq. Ağıra, özünü ... duymaq, duymaq, hastalanmaq, nefes almaq, yuqlamaq, öksürmek, suvuqlanmaq, hasta (olmaq), voleybol oynamaq, pek sıcaq, sıcaq, suvuq.

2. METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Tünevın aqşam Rustem dostum evge keyfsiz qayttı. Men ondan ne olğanını soradım. O, maña alım yoq, başım ve boğazım ağıra, dep cevap berdi. Men oña sıcaq ölçemek için sıcaqölçerni berdim. Araret yüksek — +38,6 °C edi.

— Sen hastalandıñ, — dedim men. — Ekimni çağırmaq kerek.

— Lâkin endi keç, poliklinika çalışmay, — cevaplandı Rustem.

— Men acele yardımını çağırırım,— dedim men.

— Yoq, kerekmey, — rica etti dostum. — Men o qadar yaramay degilim!

— Aysa men qomşumuzını çağırayım, o, ekim de.

— Yahşı.

Men ekim Gülnara hanumğa telefon açtım. 15 daqqadan o, bizge keldi. Gülnara hanum Rustemni diñledi, ağız ve nabızını tutıp baqıp, angina dedi.

— Siz raatlıq bağçasında kezip, suvuq bir şey (meselâ, dondurma) aşığandırsız. Endi boğazınıñ ağıra,— dedi Gülnara hanum.

O, Rustemge ilâc yazıp berdi ve çoq sıcaq çay için dedi. Men aphanegе barıp, ilâc aldım. Rustem yatmazdan evel aplarını içti. Saba o, şeñ turdı. Başı endi ağırmay edi, tek boğazı biraz ağıra edi. Sıcağı tüşti. Lâkin Rustem evde qaldı. Angina hastalığında daa üç kün yatmaq kerek.

Sualler!

1. Rustem ne için evge keyfsiz qayttı?

---

2. Adamnıñ beden araretini nenen ölçeyler?

---

3. Eger adam hastalansa, poliklinika ise çalışmasa, qayda telefon açmaq gerek?

---

4. Gülnara hanum kim olup çalışa?

---

5. Gülnara hanum uzaq oturamı? Siz ne için böyle tüşünesiz?

---

6. Rustem gelecek künü özünü nasıl duya edi? Ya ne için evde qaldı?

---

7. Rustemniñ hastalığı nedir?

---

3. YAÑI SÖZLERNİ AQILDA TUTUÑIZ. OLARNEN CÜMLE TİZİÑİZ:

(menim, seniñ, onıñ (nesi? ne qadar vaqıt?)) ağırmaq

(menim (nem? ne vaqıt?) ağırmağa başladı) ağırmağa başlamaq

(nenen? ne vaqıt?) + hastalanmaq (men hastalanam, sen hastalanasıñ...)

özünü (nasıl?) duymaq (men özümni ... duyam, sen özününi ... duyasıñ, ...)

men özümni yahşı duyam, o, özününi hasta duya

kimni? + tedavilemek (tedaviyleyim, tedavileysiñ, tedaviiley ...)

kim? kimni? kimge? neni? + baqmaq (ekim hastanı baqa, ana balanı ekimge baqtıra)

diñlemek (men diñleyim, sen diñleysiñ, o diñley ...)

kötermek (men köterem, sen köteresiñ, o kötere)

kötermek (men köteririm, sen köterirsiñ, o köterir)
hastanı qabul etmek (men qabul etem, sen qabul etesiñ ...)
hastanı qabul etmek (men qabul eterim, sen qabul etersiñ ...)
ilâc içmek (men içem, sen içesiñ ...)
ilâc içmek (men içirim, sen içersiñ ...)
ilâc sımarlamaq (men sımarlayım, sen sımarlaysıñ ...)
ilâc sımarlamaq (men sımarlarım, sen sımarlarsıñ ...)

ilâc yazıp bermek (men ilâc yazıp berem, sen ilâc yazıp beresiñ, o ilâc yazıp bere ...)

ilâc yazıp bermek (men ilâc yazıp beririm, sen ilâc yazıp berirsiñ, o ilâc yazıp berir ...)

retsept bermek (men retsept berem, sen retsept beresiñ, o retsept bere)

retsept bermek (men retseptni yazıp beririm, sen retseptni yazıp berirsiñ, o retseptni yazıp berir)

4. DİALOGLARNI TAMAMLAÑIZ:

— Siz bugün özüñizni nasıl duyasıñız?

— _____

— Tünevini özüñizni nasıl duya ediñiz?

— _____

— Ne için?

— _____

— Siz tünevini özüñizni nasıl duya ediñiz?

— _____

— Ne oldu?

— _____

— Siz ekimge bardıñızımı?

— _____

— Ekim ne yaptı?

— _____

— Siz bugün özüñizni nasıl duyasız?

— _____

- İlâcnı qaydan aldıñız?
— _____
- İlâcnı retseptke baqıp aldıñızımı?
— _____
- Retseptni sizge kim berdi?
— _____
- Retseptni sizge nasıl ekim berdi?
— _____
- Siz terapevtte ne vaqıt olğan ediñiz?
— _____
- Bugün alıñız nasıl?
— _____

5. DOSTLARIÑIZDAN SAĞLIQ, AL-HATI RLARINI SORAÑIZ.

Sağlığınız nasıl?
Alıñız nasıl?
Al-ehvalıñız nasıl? (al-hatır soramaq)

6. TÛTÛN İÇÛV NEN BAĞLI MALÛMATNI OQUÑIZ. SAĞLIQNI NASIL EYBETLEM EK KEREK OLĞANINI AYTİÑIZ.

- Tütün içkenler hastahanege tütün içmeyenlerden eki kere sıq tüşeler.
- Tütün içkenlerde sınıqlar ağırca ve devamlı bitişir.
- Tütün içkenler sport oyunları ve kezintilerde ağır nefes alalar.
- Tütün içüvden yaş olğanda bile qart körünmek mümkün.

- Tütünden saç ve urba qoqur!
- Tütün içüvden tişler qarara ve o, ağızdan yaramay qoqu doğura.
- Zıfır yürek çarpıntısını daa tezleştire.
- Tütün içken studentler oquvdan sıq kerı qalalar.
- Tütün içkenlerniñ üçten biri, tütün içüvnen bağı bir hastalıqtan keçinir.
- Tütün şirketleri er yılı 12,7 mlrd AQŞ dollarnı reklamağa masraf ete.
- Tütün içmeyenlerge köre tütün içkenlerniñ teni 10 kere çok bürüşe.
- Tütün içüvden ayat devamlığı 15–20 yılğa qısqara.
- Tütün içüv, tasili aşağı seviyede ve qazançı az olğanlar arasında keniş darqala.
- Araştırmalarğa binaen, tütün içmeyen qadınlar bedence daa güzel körünir.

7. AİTLİKNİ TAPIÑIZ.

- Aphaneci
- Cerrah
- Tedaviyci
- Stomatolog
- Otolaringolog
- Kardiolog
- Oftalmolog
- Pediatr
- Emşire
- Travmatolog
- Fiziotedaviyci

- şifalı tedaviyeler yapa (inyeksiyalar, sarğılamalar)
- bütün qorantamı baqa
- tişlerni baqa
- közlerni baqa
- balalarınñ sağlığını közete
- ilâc azırlay ve sata
- massaj yapa
- travma ve sınıqlarnı tedaviyley
- operatsiyalar yapa
- yürek hastalıqlarnı tedaviyley
- boğaz, qulaq, burun baqa

8. METİNNİ OQUÑIZ. AYTIP BERİÑIZ.

Menfiy duyğular

Yaramay keyfiñiz, memnuniyetsizlik yalnız duyğularınıñza tesir etmey. Amerika ekimleri yaqında şunu isbatladılar ki, menfiy duyğular adamnıñ beden sağlığına da zarar ketire bile. Yañı tedqiqat neticeleri şunıñ şaati ola ki, açuv infarktını doğura bile. Bunen beraber alimler tayin etiler ki, aspirin yürek tutuluvu telükesini eksiltmek mümkün.

Eger tütün içüv, yağlı aşlar ve vucutnıñ yürek tutuluvuına tabiiy meyiliyeti adamnı zayıf etse, menfiy duyğular ise doğrudan-doğru infarktınıñ sebebi ola bilir. Açuvlansaq, vucudımızda öyle zıncırlı himiyeviy daafaallik olup keçe ki, o, yürek qızıl qan damarına daa da çoq harap ete.

Er bir adam, müşkül ağırlaşuvlardan qaçınmaq içün, özünü qolda tutmağa, yibermege bilmek kerek.

9. QONUŞUV İMSELLERİNİ AQLDA TUTUÑIZ:

kim? / ne? kimge? / nege? **tesir etmek**
Ava keyfime (alıma) pek tesir ete.
Onıñ oqumaq istegine bir şey tesir etip olamay.
Sport temrinleri mekteplilerniñ sağlığına müsbet tesir ettiler.

kim? / ne? kimge? / nege? **zarar etmek (zarar ketirmek)**
Tütün içüv sağlıqqa zarar ketire.
Yaramay sözler yahşı adamğa zarar etmez.
Suvuq suv içmeñiz, bu, boğazıñızğa zarar ketirir.

kim? / ne? ne (T.k.) / (neniñ)? **doğurmaq (sebep (-bi) olmaq)**
Küçlü qar yağuvı yol tıqanıqlarınıñ sebebi oldı.
Tüşünmeyip yapılğan areketler çoq mesele doğura.
Yaramay ayaqqap ayaq hastalıqlarınıñ sebebi ola bilir.

kim? / ne? kimge? / nege? **aldını almaq (yol bermemek)**
Aydavcı yol qazasınıñ aldını aldı.
Nimetaqlar sağlıq meselelerine yol bermey.
Qurucılar ev yıqıluvınıñ aldını aldılar.

Aspirin
sıcaqñı
tüşüre.

kötermek ↑↓ түşürmek
=
yüksetmek ↑↓ alçaqlaştırmaq

Qave
qan basımını
kötere.

10. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ. AQLDA TUTUÑIZ.

Fiil meyilleri

Fiiller **ikâye, şart, emir, istek ya da kerek** meylinde ola bilir.
Fiil meyli areketniñ şaraitke munasebetini köstere.

İkâye meyli evel, şimdi olğan ya da olacaq aqiqiy areketni köstere. İkâye meylindeki fiillerniñ daima zaman köstergiçi bar.

Biz kitap **oqudıq.**
Biz kitap **oquymız.**
Biz kitap **oquycaqmız.**

11. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ. AQILDA TUTUÑİZ:

Şart meyli, areket belli bir şartta olabilgenini ya da istenilgenini köstere. Bu meyilden ğayrı, istek daa daimiylikni bildirgen keçken zaman **-r edi** fiil şekli, em de istek meyli köstere.

Meyil şekilleri fiil tamırına şahıs, sayı yalğamalarından evel qoşulıp yapılır.

Şart meyli **eger** bağlayıcısı yardımınen de ifadelenir.

Eger siz keregi kibi oquğan olsañız, aqlıñız yerinde *olur edi!* (**Eger**) yaşlıqta tirnekli olsañ, qartlıqta tınç olursıñ.

Eger benim saatım doğru yürüen olsa, men keç qalmaz *edim*.

Dersligi olğan **olsa**, işni **yazar edi**.

Men bu muzıkanı daima **diñler edim!**

Yağmur olacağıni bilseydiler, şemsiyeni **alır ediler**.

O, Vatanını bir vaqıt **unutmaz edi**.

Fiilniñ şart meyli şeklini teşkil etmek için, fiil negizinden soñ — *-sa/-se*, istek meylini yapmaq için — *-ğaydı/-geydi/-qaydı/-keydi* (keçken zamanda — *-saydı/-seydi*) yalğamalarını qoşmaq gerek.

şart meyli			istek meyli		
teklikte	men	bilsem	-sa/-se	bilgedim	ğaydı/-geydi/ -qaydı/-keydi
	sen	bilseñ		bilgediñ	
çoqluqta	o	bilse		bilgedik	
	Biz	bilsek		bilgediñiz	
	siz	bilseñiz		bilgediler	
	olar	bilseler			

12. OQUÑIZ.

Men kinoğa barır edim. (*Ya sen ne yapmaq ister ediñ?*)

O, beden terbiyesi ocası olmaq ister edi. (*O, kim olmaq ister edi?*)

Tatam emşire olmaq ister edi. (*Tatam kim olmaq ister edi?*)

O, yahşı biologiya ocası olur edi. (*O, kim olur edi?*)

O, yahşı qırımtatar tili ocası olur edi. (*O, kim olur edi?*)

13. DOSTLARIÑIZDAN SORAÑIZ:

Olar sıq ne yapmaq ister ediler?

Ne asıl yapmaz ediler?

Qayda barmaq ister ediler?

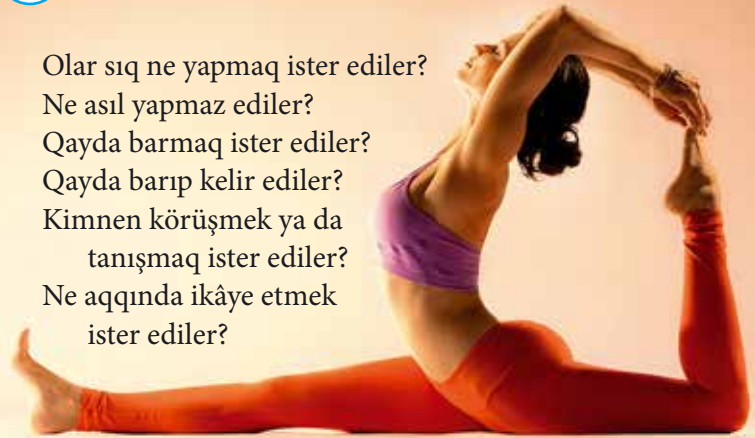
Qayda barıp kelir ediler?

Kimnen körüşmek ya da

tanışmaq ister ediler?

Ne aqqında ikâye etmek

ister ediler?

14. FİİLLERNİŇ ŞARTNI BİLDİRGEN ŞEKİLLERİNDEN BİRİNİ QULLANIP, CÜMLELERNİ YAZIP ALIŇIZ.

• istemek

Men belli muzıkacı olmaq ... . Tatam aktör olmaq ... . Men sevgilime 'Mishor qızı' türküsini sımarlamaq ... . Aydavcı, bu maşnağa bazı detallerni sımarlamaq mümkünmi, dep bilmek ... . Dekan areketleriñe öz memnüiyetsizligini bildirmek ...dir.

Ayder şirketimizde çalışmaq ... . O, vesiqalarnıñ qaysı birini yibermek kerek olğanını bilmek ... . Olar seni aqşam davet etmek ... . Tatam tasıl almaqñı devam etmek imkânı aqqında bilmek ... . Oca öz studentlerine derslikler sımarlamaq ... . Reber çeçekteki toplaşuvlarda çıqışınıznı diñlemek ... .

• diñlemek, olmaq, yardım etmek, yazmaq, kelmek, bilmek, bitirmek.

Men bu balalıq çağımñıñ yırını avesliknen ... . O, yahşı sport tefsircisi ... . O, yahşı radio alıp barıcısı ... . Solomiya, ana-babaña ediye saylap almağa can-gönüliden ... . Eger para meselesi olğan olsa, o, bizge ... . Ava apansızdan deñişmegen olsa, biz vaqtında ... . Eger işimizni evel başlağan olsa, endi çoqtan ... . Dostlar Solomiya hastalağanını bilgen olsa ediler, ille oña ... . Ayder bilmegenini ..., olmağanı ... .

15. METİNNİ OQUŇIZ.

Sport — ömürde eñ işançlı yardımcıdır

Men universitetke qatnayım, qırımtatar tilinden qoşma derslerge baram, dostlarıma yardım etem, aş pişirem ve cıyıstıram (ana-babamdan uzaq yaşamaq qolay degil!). Men er şeyni yetiştirmege, em buni eñ yahşı yapmağa tırışam, şunuñ için men sıq bolduram. Keyfim bozula da, men endi istegenim qadar çalışıp olamayım. Lâkin maña daıma keyfimni kötermege ve iş becerikligimni qaytarmağa yardım etken bir şey bar. Bu — basseyn.

Men daa balalıqtan yaldamağa bilem. Daa dört yaşımda olğanda, babam meni yaldamağa öğretti. Men beş yaşımda olğanda ise, o, meni basseynge yaldav derslerine alıp bardı. Başta men sportnen oğraşmağa begene edim, soñra ana-babam istegeni için men basseynge qatnağan vaqtım da olğan edi.

Lâkin şimdi men, babamñıñ yaldav derslerini taşlamamaq tevsiyesi için minnetdarım. Şimdi maña sport — pek büyük yardımcıdır. Men er kün idman etem. Dostlarımıznen biz er vaqt eñ azdan eki kilometr yaldaymız. Basseynge universitetteki derslerden soñ men pek boldurıp kelem. Maña qırımtatar tilini ögrenmesi qıyın

kelgeni ve er bir derste men gayret qoşqanımnı açıqtan-açıq aytam. Lâkin men basseynge kelip, yaldamağa başlağanda, duygular yorğunlığı beden bolduruvına keçe de, başım raatlanmağa başlay. Tüşünceler men yaldağanda azlaşa, men tek kaç metr yaldağanımnı sayam. Yaldağanda, miyim raatlana. Kimerde yaldağan vaqt men aqlımda yañı qırımtatar sözlerini tekrarlayım, bu, maña olarnı daa da yahşı aqlıda tutmağa yardım ete. Bir vaqıtları bu, maña mektepte oquğanda yardım ete edi. Men birinci sınıfta oquğanda, arttırıv cedvelini böyle ögrenen edim.

Suvda benim bedenim boldura, lâkin bundan soñ emotsional ceetten men özümni daa da yahşı duyam. Amma eñ müimi, elbet, şudur ki, sport maña sağılıq ve quvet bere. Men siyrek hasta olam, asıl hasta olmayım desem yañlış olmaz. Men özümniñ idmanlı bedenimnen de gururlanam, şunuñ için özüme daa da eminim. Men iç bir alda şaşmalamaycağımı bilem. Men öz areketlerime, öz sözlerime eminim.

Bir baqıştan yaldavda hususiy bir şey yoq, amma ne qadar faydalı şey men ondan alam!

16. QONUŞUV İMSELLERİNİ AQILDA TUTUŃİZ.

olduqça = *mümkün (imkân) olğanı qadar* + (sıfat ya da zarfınñ adiy derecesi)

Studentler işni **mümkün olğanı qadar** tez yazmağa tırışalar.
Alıcı (**mümkün**) **olğanı qadar** ucuz malnı saylay.
Oca öz studentlerniñ olduqça yüksek neticelerine işana.

fenalaşmaq, beterleşmek ↓↑ **yahşılaşmaq, tüzelmek**
(fena (beter) olmaq) (yahşı (eyi) olmaq)

İmtiandan evel studentlerniñ keyfi **fenalaştı**.
Ava kene **fenalaştı**.
Studentlerniñ oquv şaraitleri yıl-yıldan **yahşılaşa**.
Avropada soñki 10 yıl içinde yurtfenli vaziyet **tüzeldi**.

fenalaştırmaq, beterleştermek ↓↑ **yahşılaşdırmaq, kötermek**
(fena (beter) etmek) (daa da yahşı (eyi) etmek)

Studentler tatilde öz sağlığını **yahşılaşdırdılar**.
Qarnen yel vilâyet yollarındaki vaziyetni **fenalaştırma bile**.
Ana-babanıñ merametli sözleri oğlunıñ keyfini **köterdiler**.
Söğüş, insan aqqında teessuratnı tek **fenalaştırma**.

nenen? kimnen? + **oğraşmaq, meşğül olmaq**
Men muzıkanen **oğraşmağa** begenem.
Balalarğa bir şeynen **oğraşmamağa** yaramaz!
Studentler er kün ukrain tilini **öğreneler**.
Samir **oqup oturmaq** gerek.

kimge? ne için? + **minnetdar** = (kimge? ne için?) **minnetdarlıq bildirmek**
Ana-babalarımızğa yardım etkenleri için **minnetdarmız**.
Solomiya Ayderge varaqa için **minnetdarlıq bildirdi**.

nege? qayda? + **keçmek**
Suv qızdıruvda buv alına **keçe**.
Bektemir bizim gruppamızğa **keçti**.
Ayder yazda universitetniñ ikinci kursuna **keçecek**.

ne vaqıt? qayda? + **şaşmalamaq**
Student imtianda **şaşmaladı**.
Aydavcı yol çatışmasında **şaşmalap**, qayda keteceğini bilmedi.
Ayder **şaşmalamadı** da, sualge tez cevap berdi.

17. VAZİFE № 16 SÖZLERİNEN ÜÇER CÜMLE TERTİP ETİP YAZIŃIZ.

18. OQUŃIZ. TALİL ETİŃİZ. AQLDA TUTUŃIZ.

Fiilniñ emir meyli bir de bir şey yapmaqnıñ emiri, rica, tilek ya da nasiatını ifadeley (kel, oqu, selâmlaş).

Emir meyli fiilleriniñ zaman şekilleri olmaz, olar sayıca, şahısça deñişir

	teklikte	çoqluqta
1-ci şahıs (men — biz)	<i>otura'yım, gecele'yım, tura'yım</i>	<i>otura'yıq, gecele'yık, tura'yıq</i>
2-ci şahıs (sen — siz)	<i>o'tur ø, ge'cele ø, tur ø</i>	<i>o'turiñ(ız), ge'celeñ(ız), tu'ruñ(ız)</i>
3-ci şahıs (o — olar)	<i>otursın, gecelesin, tursun</i>	<i>otursınlar, gecelesinler, tursunlar</i>

1-ci şahıs teklikte — **-ay/-ey-** (*oynayım, alıp ketireyim, saçayım*), çoqluqta ise — **-ayıq/-eyik** qoşulıp yapıla (*oynayıq, alıp ketireyik, saçayıq*).

2-ci şahıs teklikteki şekil fiil negizinen birdir (*otur, alıp ketir, saç, yat, oyna, bayram et*);

2-ci şahıs çoqluqta — **-iñ(ız)/-iñ(ız)/-uñ(ız)/-üñ(ız)** qoşulıp yapılır (*oynañ ve oynañız, alıp ketiriñ ve alıp ketiriñiz, bayram etiñ ve bayram etiñiz* — ikinci şekil ürmetni daa ziyade bildirmek için qullanıla).

3-ci şahıs teklikte — **-sın/-sin/-sun-sün**, çoqluqta daa **-lar/-ler** yalğamaları qoşulıp yapılır (*çalışsınlar, daima küneş olsun*).

NB!

Fiilniñ emir meylini yapmağa bilmek için, onıñ negizini bilmek kerek. Meselâ,

oqumaq (urğu soñki ecağa tüşe) → **oqu!** (urğu negizniñ soñki ecasından evelkisine keçe)

yuqlamaq (urğu soñki ecağa tüşe) → **yuqla!** (urğu negizniñ soñki ecasından evelkisine keçe)

almaq → **al!**

19. DİQQAT ETİÑİZ!

- Qırımtatar tilinde iş-areketniñ yapılması kerek olğanını ya da olacağını ifadelegen **kerek** meyli bar. Kerek meyli şeklini teşkil etmek için, fiil negizinden soñ — *-malı/-meli* yalğamalarını qoşmaq kerek. Kerek meylindeki filler sayıca, şahısça tüşlenir. Meselâ;
barmaq — barmalım, barmalıñ, barmalı;
bermek — bermelimiz, bermelisi(ñi)z, bermeliler;
toqtatmaq — toqtatmalım, toqtatmalıñ, toqtatmalı, toqtatmalımız, toqtatmalısı(ñi)z, toqtatmalılar.
- Kerek meyliniñ manası daa *kerek* (meyil şekillerine baqqanda manası küçlüce), *lâzim*, *zarur*, *borclu* ve *şart* kibi modal sözlerinen bildirilir. Cümlede olar **maq/-mek** isimfiillerinen beraber haber vazifesini becerir: Bunı yarıñgace yapmaq kereksiñ. — Anda barmaq şart degil. — Ana-babañıznı qasevetke qoymamañız lâzim. — Er bir talebe oqumaq borclu. — Yahşı yaşamaq için çalıñmaq zarur.
- Emir ve diger meyil (em de er angi) fiilniñ *menfiy* şekli, negizine *-ma/-me* yalğamaları qoşuluvinen yapılır: çalıñ — çalıñma, qursun — qurmasın; cevap bermelisiñiz — cevap bermemelisiñiz, kiyinse — kiyinmese. Şu yalğamalar urğu almaz, o, evelkisinde qalır.
- Emir, teklif, rica, yalvaruv kibi manalarını daa da ziyade quvetlendirmek için, emir meyli yapıcı yalğamalarından soñ *-çı/-çi* (urğu almaz), *-sa/-se* yalğamaları da qoşula bilir: — Bu aqta bir qaç söz **aytsañız**. — Qapunı **yapçı!**

20. BERİLGEN FİİLLERDEN EMİR MEYLİ ŞEKLİNİ TEŞKİL ETİÑİZ:

yapmaq, sevmek, aydamaq, alıp yürmek, toqtatmaq, baqmaq, başlamaq, laf etmek, ayتماق, yatmaq

21. QAVUZLARDA BERİLGEN SÖZLERİNİ EMİR BİLDİRGEN ŞEKİLLERDEN BİRİNDE YAZIÑIZ.

1. Bekir, pencereni _____ . (açmaq)
2. Leniye, _____ da qapunu _____ . (turmaq, qapatmaq)
3. Anam, benim yanıma _____ . (oturmaq)
4. Seyaatıñ aqqında maña _____ . (aytıp bermek)
5. _____ oña, öyle ses çıxarıp laf etmesin. (aytmaq)
6. Maña soyadıñnı ve adresiñni _____ . (yazmaq)
7. Bu povestni _____ da, maña qısqa bir ikâye _____ . (oqumaq, yazmaq)
8. Erte yuqlamağa _____, çünki saat altıda turmaq kereksiñ. (yatmaq)
9. Talât, tükânğa _____, ötmek _____ . (barmaq, alıp kelmek).
10. Menüden begengeniñizni _____ . (sımarlamaq)
11. Özüñizge etni çoqça _____ . (almaq)
12. Maña bir bardaq suv _____ . (ketirmek)
13. Babam, maña ög qapudan kilitni _____ . (bermek)
14. Murvet, bu şiirlerni _____ . (ezberlemek)
15. Er kün _____, imtianni bermek qolay olur. (oquñız)
16. Daa da _____, biz futbol yarışını televizordan baqarmız. (kelmek)
17. Öz aşnamnı taqdim etmege _____ . (musaade etmek)
18. Şeerde olsañız, bizge musafirlikke _____ . (kelmek)
19. Köbeteni _____, anam onı yañ pişirdi. (aşamaq)
20. Maña bir şey içmege _____ de, o qadar çoq _____ . (bermek, laf etmek)
21. Sınıfta _____, sakın _____ . (qıçırmaq, oturmaq)
22. Öz meseleñizni yapıp _____ de, kütüphaneye _____ . (bitirmek, barmaq)
23. İmtianlarını saba saat doquzda yazmağa _____ . (başlamaq)
24. İmtianımnı diqqatnen _____ de, _____ . (teşkermek, aşırmaq)
25. Baştta özüñiz _____, soñ ise başqalarını _____ . (öğrenmek, oqutmaq)

22. FİİLLERNİ EMİR MEYLİNDE YAZIŃIZ.

1. Müdirge mektüp _____ . (yazmaq: siz)
2. Bu maqaleni _____ da, maña _____ .
(oqumaq, aňlatmaq: siz)
3. O dağ kezintisi aqqında maña çoqça _____ . (aytıp
bermek: sen)
4. Azçıq süt _____ , ve bir qaç sandwich _____ . (içmek,
aşamaq: siz)
5. Qapu ve pencerelerni _____ . (qapatmaq:
siz)
6. Şimdi ise mında keçip, bu suretlerge _____ . (baqmaq: siz)
7. _____ da, balanı _____ . (oturmaq, diňlemek: siz)
8. Mında _____ da, er bir talebege kâğıt yaprağı _____ . (turmaq, bermek:
sen)
9. Bugün mektepke ayaqmaşna _____ . (almaq: biz)
10. Sınıf odasına içimliklerni ___ma____ . (almaq: siz)
11. Ana-babamnen _____ , olar aňlarlar. (laf etmek: siz)
12. Üyken adamlarğa ağır şeylerni taşımağa daima _____ . (yardım etmek: sen)
13. Meni _____ , beraber ketermiz. (beklemek: sen)
14. Yolnı keçkende, diqqatlı _____ . (olmaq: siz)
15. Babam, pencere yanında _____ ma____ . (turmaq: siz)
16. Anam, o qadar ağır iş _____ ma. (yapmaq: sen)
17. Resül, şu kölmekni özüne _____. (almaq: sen)
18. Selime, ders vaqıtında _____ me. (külmek: sen)
19. Leviza, tükânğa barıp, salatalıq bir parça sebze _____ . (alıp kelmek: sen)
20. Evge _____ , kvartiramnı _____ . (kirmek, baqmaq: siz)
21. Bu yañı talebelernen tanıştıрмаğa maña _____ . (ruhset bermek: siz)
22. Maña _____ , men bu aqta bir şey bilmeyim. (inanmaq: siz)
23. Bu yataqta _____ . (yuqlamaq: sen)
24. _____ ma____ , meseleñizni _____ . (ağlamaq, yapmaq: siz)
25. Midat, _____ da, öz yeriñni şu qartiyge _____ . (turmaq, bermek: sen)
26. Fatma, kitapnı rafqa _____ . (qoymaq: sen)
27. Cemile, er kün kitaplarnı çantağa aqşamdan _____ . (qoymaq: sen)
28. Oğlanlarnı aqşamğa _____ . (çağırmaq: biz)
29. Daima oğlanlarnı idmanlardan soñ aqşam yemegine _____ . (çağırmaq: siz)
30. Öz inşanı sınıfta _____ . (oqumaq: o)

DİQQAT!

Emir ve diger manalar türlü şekiller vastasınen bildirilgenini unutmañız.

23. MALÜMAT KÂĞITINDA BERİLGEN FİİLLERNİ ÜÇÜNCÜ YA DA BİRİNCİ ŞAHISTA QULLANIP YAZIÑIZ.

Nümüne: (O,) futbol oynasın.
(Olar) futbol oynasınlar.
Futbol oynayıq.

1. O, evge _____ .
2. Olar istegenini _____ .
3. O, özüne anter _____ .
4. O, qavehanede begengenini _____ .
5. O, dondurma _____ .
6. Dostlar, bugün aqşam kinoğa _____ .
7. Ocağa vazifelerimizni (biz) _____ .
8. Şefiqa, aqşamlıq bir şey _____ .
9. Musafırlar benim odamda _____ .
10. Qırımtatar halq yırını (biz) _____ .
11. Üyleden soñ basketbol (biz) _____ .
12. Balalar voleybol _____ .

Malümat kâğıtı

ketmek
sımarlamaq
almaq
aytmaq
aşa(ma)maq
barmaq
köstermek
azırlamaq
yatmaq
yırlamaq
çalmaq
oynamaq

24. BU YA DA BAŞQA BİR AREKETLERGE KÖSTERÜVLER BERGEN QISQA METİN (5-8 CÜMLE) YAZIÑIZ.

Nümüne: Meyva qavaltısı nasıl azırlanılır.

1. Küçük, amma terence bir tepsi alıñız.
2. İçine dondurmanın eki ölçüsini qoyuñız.
3. Soñ bir banannı ekige bölip kesiñiz...

- begengen buterbrodıñız, begengen salatıñız nasıl azırlanılmalı
- qalemniñ / qurşun qalemniñ milini nasıl deñiştirmeli
- yahşı inşaa nasıl yazılmalı
- ev vazifesini nasıl yahşı becermeli
- yahşı çaynı nasıl azırlamalı
- lija, konkilerde nasıl taymalı
- qız / yigitnen nasıl tanışmalı
- saçnı nasıl yuvmalı
- şorbanı nasıl pişirmeli
- ocanı nasıl şeñlendirmeli
- ocanı nasıl açuvlandırmalı

25. MALÜMAT KÂĞITINDAKİ SÖZLERİNİ CÜMLEGE DOĞRU SAYLAP ALIP, YAZIÑIZ.

1. Kyiv — zemaneyiy avropalı şeer, mustaqil Ukrainanıñ _____.
2. Kyiv — Ukraina devletiniñ eñ büyük _____ merkezlerinden biri.
3. Kyiv Dnipronıñ sol ve oñ _____ yerleşken.
4. Ukrainler öz paytahtınen _____.
5. Kyivniñ tarihi _____ biñ yıl devam etmekte.
6. Bir vaqıtları üç ağa-qardaş — Kıy, Şçek, Horıv ve olarıñ Lıbid qız qardaşı Kyivniñ _____.
7. _____ Kyiv Şarq ve Ğarp, Şimal ve Cenüp arasındaki büyük ticaretniñ merkezi edi.
8. İkmekli Yaroslav knâziniñ idareciligi devrinde meşur Sofiya baş kilsesi ve Altın Qapuları _____.
9. Türlü zamanları Ukraina topraqları Litvaniya, Moskova çarlığı, Lehistan, Avstriya-Macaristan, Rusiye, Şuralar Birliğiniñ _____.
10. Kyiv şeer akimiyeti ve onıñ sakinleri tarihiy _____ faal qoruyar.

Malümat kâğıtı

sanayı
yalı
ğururlanmaq
paytaht
bir buçuq
qısmı olmaq
qurmaq
qadimiy
hatırlatmalar
temelini qoymaq

26. ŞAQALI DİAİOLOGLARNI ROLLERDE OQUÑIZ. OLARDAKİ KÖÇÜRİLME LAFNI QIYA LAFQA DEÑİŞTİRİP, AYTIP BERİÑİZ.

1. Apay, aqşamğa barmazdan evel, ekim olıp çalışqan aqayına dey:
— Sevimlim, sen bu aqşam öz zenaatıñ aqqında unutmalısıñ. Biz sayğılı cemaat arasında olacaqmız da.
— Soñ, özümni nasıl alıp barmalıyım?
— Saña selâm berip elini uzatqan er biriniñ nabızını sayıp oturma.
2. Qadıñ ekimge kelip şikâyetlene:
— Yardım etiñiz! Öse ve semire berem, sanki içime maya töktiler. Ne yapmaq kerek, tevskiye berseñiz.
— Canım, çoq aşaydırsız. Bizim bazar iqtisadımızğa bu, pek güzel, amma bedeniñizge ...
— Allah-allah, benim aşaganım ne?! De aqayımından soñ, de qızımından, de oğlumdan soñ ...
— Menim sizge domuz almaq bir tevsiyem bar.

Qadıñ ekimge açuvlı baqıp, endi qapu artından qıçardı:

— Men daa domuzdan soñ aşamadım!

3. Hasta ekimge keldi.

— Ekim, men yuz yıl yaşamaq ister edim.

— Bu, adiy bir şey de: tütün, raqı içmeñiz, flirt etmeñiz!

— Ve siz, men yuz yıl yaşaycağıma eminsiniñizmi?

— Bunı men bilmeyim, amma ömür sizge pek uzun körünir. Buña men eminim.

- 4.

— Ekim, qulağım yaramay eşitmege başladı. Soñki vaqıtları sağlığıym o qadar zayıflaştı ki, men öksürgenimni bile eşitmeyim.

Retsept yazıp, ekim dey:

— Bu ilâcları künde üç kere içiñiz.

— Ya olar eşitüvni qaytarırmı?

— Yoq, lâkin endi küçlüce ve keskince öksürirsiniñiz.

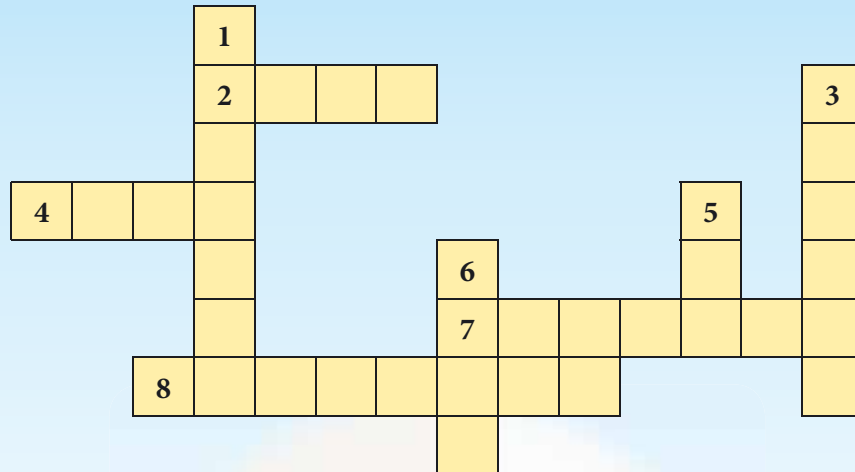
27. 'QORANTAÑ' KROSSVORDINI ÇEZİÑİZ.

Yatma sızıqtan:

2. Ağań anańa — ... . 4. Dedeńniń ođlu sen içün ... .
7. Anańniń anası sańa ... . 8. Babańniń babası sańa ... .

Tik sızıqtan:

1. Ana-baba balalarnen beraber — ... . 3. Ana-babańniń küçük ođlan ya da qızları sańa ... .
5. Bitañniń yekâne qızı sańa ... . 6. Anańa babań —...

31 ders

ŞEER İÇİNDE TUTACAQ YOLUNİ TAPUV VE İL...

Laqırdı mevzusu: ... nasıl barıla? Sağğa ya solğamı? Doğrudur belki?

Sarf: Yol tapuvda areket fiilleri.

1. OQUÑIZ VE SÖZ VE SÖZ BİRİKMELERİNİN MANASINI AÑLATIÑIZ. QAYD ETİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNEN CÜMLE TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

Ev, soqaq, kvartira, **qat**, çoq qatlı ev, eki qatlı ev, üç qatlı ev, bulvar, cadde, **metro**, ofisim, taksi, maşna, ayat, oda, dört odalıq kvartira (dörtköz ev), üç odalıq kvartira, kottedj, şahsiy (öz) ev(im), bir qatlı ev, eki qatlı ev, bağça, **azbar**, park, skver, çoq terek (bar), güzel göl, özen (nehir), sofa, yataq odası, aşhane, bala odası, musafir odası, vanna (vannahane), garaj, erastı garajı, **adam çoq olğan soqaq**, **tıñç soqaq**.

2. AĞZAVİY ŞEKİLDE RESİMLER VASTASINEN YATAQ ODASINI VE VANNAHANENİ TASVİR ETİÑİZ.

3. ODAÑIZNI VE YATAQHANE YA DA KVARTİRADAKİ AŞHANEÑIZNI BAŞTA AĞZAVİY, SOÑRA DAA YAZMA ŞEKİLDE TASVİR ETİÑİZ.

4. ARQADAŞIÑIZNIÑ OTURĞAN YERİ AQQINDA MALÜMAT ALMAQ İÇÜN 10 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ. SUALLER BERİÑİZ.

5. METİNNİ OQUŃIZ. SUALLERGE CEVAP BERİŃİZ:

Onıñ odası

Emil Aqmescitte yaşay. Bu yeşil şeer Qırımın ortasında yerleşe. Emil şeer merkeziniñ Aqyar soqağı, 35-deki beşqatlı evde otura. Bu, pek yahşı bir ev. Onı XX asırnıñ ortalarında qurğan ediler. Emilniñ kvartirası dördüncü qatta yerleşe. O, balaban ve pek yarıq. Onıñ kvartirasında üç oda (sofa, yataq ve musafir odaları), aşhane, vanna, ayat, eki balkon bar. Sofa ve yataq odasınıñ pencereleri şarqqa baqa, şümiñ için sabadan anda çoq küneş yarığı tüşe. Emil perdelerni bir vaqıt yapmay, çünkü yazda onı küneş nurları uyatqanını seve.

Sualler:

1. Emil qaysı şeerde yaşay?
2. Aqmescit şeerini qayda yerleşe?
3. Emil qaysı bölgede yaşay?
4. Emil qaysı soqaqta yaşay?
5. Emil nasıl evde otura?
6. Emilniñ kvartirası kaçınıcı qatta yerleşe?
7. Emilniñ kvartirasında kaç oda bar?
8. Emilniñ kvartirasında kaç balkon bar?
9. Sofa ve yataq odasınıñ pencereleri qayda baqa?
10. Emil ne seve?

6. METİNNİ OQUŃIZ. TEDDNIŃ EVİ AQQINDA AYTIP BERİŃİZ.

Menim adım Tedd Djonson. Men avstraliyalım. Men 25 yaşındam. Men Avstraliyanıñ şarqında, Sidneyde, okeanniñ yanında oturam. Şimdi men Ukrainada, 'Ukraina ava yolları' şirketinde çalışam. Men iş adamım.

Sidneyde benim küçük ekiqatlı bir evim bar. Birinci qatta — aşhane, vanna, kenef ve musafir odası bar. Men kabinetimde çalışmağa sevem. Anda balaban yazuv masası, masa üstünde lampa ve kompyuter, masa yanında eki kreslo bar. Pencere yanında televizor tura, televizorniñ sol tarafı divarında güzel bir resim asılı tura, onıñ üstünde — Yaponiyadaki Fudziyama dağınıñ resimi. Tüpke yeşil kilim töşelgen, pencerege beyaz perdeler asılğan. Odamda ava arareti daima oñaytlı, çünkü konditsioner çalışa. Evimniñ azbarında küçük bir bağça bar.

Şimdi Kyivde men şeer merkezindeki bir odada yaşayım, ve kimerde özümniñ raat evimni sağınam ve iç olmadım bir saat öz bağçamda olmaq isteyim. Böyle vaqıtları men metroğa oturıp, Gidroparkqa ketem — onıñ tabiatı dülber...

7. QISQA DIALOGLARNI OQUŃIZ. BUŃA OŞAĞAN BİR QAÇINI TERTİP ETİŃİZ. ■

- I.** — Universitet qayda olğanını aytsañız?
— Mında. Sizge tek yolnu keçmek kerek.
— Sağ oluñız.
— Alla razı olsun.
- II.** — Bank saat qaçta çalışmağa başlağanını aytsañız.
— Bank saat sekizde açıla.
— Ya şimdi saat qaç?
— On daqqadan sekiz.
— Sağ oluñ.
— Alla razı olsun.
- III.** — Rınok meydanlığına nasıl çıqmaq mümkün olğanını aytırsıñızımı?
— Siz doğru ketmek, soñ solğa burulmaq kereksiz. Siz çalar saatnen Ratuşanı körersiz. Bu, Rınok meydanlığıdır.
- IV.** — Ava limanına nasıl barıp çıqmaq mümkün olğanını aytsañız.
— Siz universitet yanında № 9 trolleybusqa minip, soñki turaqqace ketesiz. Anda ava limanı.
— Sağ oluñız.
— Alla razı olsun.
- V.** — Bağışlañız, Büyük Britaniyanıñ elçiligi qayda yerleşkenini aytmazsıñızımı?
— Yazıq ki, aytamam. Daa birevden, polisten, sorap baqıñ.
— Sağ oluñ.
— Bir şey degil.
- VI.** — Demir yol vokzalınace nasıl barmaq mümkün olğanını aytıp olursıñızımı?
— Vokzal mından uzaqtır. Anda bir de bir naqliye vastasına oturıp ketmek kerek. № 1 tramvayğa oturuñız. O, vokzalğa kete.
— Şu tramvaynıñ eñ yaqın turağı qayda ya?
— Mına, yaqın. Gazet kioskı yanında.
— Sağ oluñız.
— Alla razı olsun.
- VII.** — Güzel qırımtatar suvenirlerini qaydan almaq mümkün olğanını aytıp olursıñızımı?
— Güzel qırımtatar suvenirlerini Hansaraynıñ yanındaki ‘Derviş’ evi ve ‘Musafir’den satın almaq mümkün.
— Ya anda nasıl barıla?
— Yolnu keçip, doğru baş soqağında ketiñiz. Ğaspralınıñ abidesi ve Orta Camini keçken soñ, Hansarayğa barıp çıqarsıñız. Anda daa yarmalıq da bar.
— Çoq sağ oluñız.
— Alla razı olsun.
- VIII.** — Yaqın bir yerde tiş poliklinikası qayda yerleşkenini aytsañız?
— Aqmescit soqağında.
— Anda eñ tez nenen barılır ya?
— Hansaraydan er angi marşrutqa oturıp, şeer memüriyeti yanında çıqarsıñız. Ondan sol tarafında tiş poliklinikası yerleşe.
— Sağ oluñ.
— Alla şıfasını bersin.
- IX.** — 5-ci mektep qayda olğanını aytsañız?
— 5-ci mektep Tınçlıq soqağında yerleşe.
— Ya anda nasıl barıp çıqmaq mümkün?
— Siz yañı şeer tarafına ketken er angi marşrutqa oturıp, ‘Hastahane’ turağınace ketesiz.
— Sağ oluñız.
— Alla qolay ketirsin.
- X.** — Aşlama saraynı nasıl tapmaq mümkün, aytıp olursıñızımı?
— Siz Hansaraydan Salaçıqqa doğru ketesiz. Anda şimdi ‘Larişes’ muzeyi yerleşe, onıñ yanında da — Zıncırlı medrese.
— A, endi añladım. Sağ oluñ.
— Oğurlar olsun.

8. SHEMALI HARİTAÑIZDA KOMANDALARNIÑ RESİMİNİ YAPIÑIZ:

- Doğru ketiñiz, soñ solğa buruliñiz.
- Soqaqni keçiiñiz, yol çatışmasınace doğru ketiñiz, soñ sağ tarafqa burulıp, kene doğru ketiñiz.
- Eki kvartal ketip, solğa buruliñiz.
- Soqaqniñ sol tarafından ketiñiz de, pošta yanında sağ tarafına buruliñiz.

9. SÖZLERİNİ OQUÑIZ. OLARNIÑ MANASINI AÑLATIÑIZ.

Avtobus, trolleybus, tramvay, metro, taksi, taksici, yoqlayıcı, biletçi, bilet, soqaq, yol, ev, evler, cadde, aralıq, meydanlıq, soqaqniñ diger yanı, keçit, yerastı keçit, üçfener, qızıl yarıq, yeşil yarıq, sarı yarıq, polis, aydavcı, şoför, solğa (qayda?), solda (qayda?), solğa, solda, qarşıda, yanında, yaqın bir yerde, köşeniñ

artında, soqaqniñ köşesi, keçken (adam), şeer sakinleri, eñ yaqın (qısqa) yol.

Ketmek, barmaq, diger yaqqa keçmek, yolni keçmek, avtobus (tramvay ...) beklemek, taksi almaq, yol ücretini ödemek, biletsiz yürüv, cöremeni ödemek, yolni soramaq.

10. EVDEN UNİVERSİTETKE QADAR YOLUÑIZNI TASVİRLEÑİZ (BAŞTA AĞZAVİY, SOÑRA DEFTERİÑİZGE DE YAZIÑIZ).

32 ders

TÜRLÜ-TÜRLÜ (BAŞQA-BAŞQA YÖNELİŞLERDE...) AREKET ETEMİZ

Laqırdı mevzusu: türlü-türlü ve başqa-başqa yönelişlerde areket etemiz.

Sarf: Ög yalğamalı şekiller yerine qullanılğan fiillerniñ qullanıluvı.

1. ÖG YALĞAMASIZ AREKETLİLERNİŇ YERİNE QULLANILĞAN FİİLLERNİ HATIRLAŇIZ.

tamamlanmağan yerine		tamamlanğan yerine
↔	→	
barmaq	yürmek	ketmek
qatnamaq	ketmek	ketmek
taşımaq	ketirmek	alıp ketmek
taşıp yürmek	alıp ketmek	alıp ketmek
yürsetmek	aydamaq	alıp barmaq
uçmaq	uçmaq	uçıp ketmek
yaldamaq	yaldamaq/ketmek	yaldap başlamaq
çapmaq	çapmaq	çapıp başlamaq

DIQQAT!

Qırımtatar tilinde fiiller tamamlanğan ve tamamlanmağanlarğa ayırılmaq, şu mana ceetten olar bam-başqa sözlernen bildirilgenine diqqat etiñiz.

2. DIALOGLARNI OQUŃIZ. NOQTALAR YERİNE AREKET FİLLERİNİ QOYUŃIZ. ■

- 1.** — Sinaver, sen qayda ... ?
— Kinoğa.
— Kinoğa? Ya sen tünevin kinoğa ... da.
— E, men endi kinoğa sıq ... .
- 2.** — Halil, sen tünevin aqşam qayda ediñ? Men seni qıdırdım, aqşamğa davet etecek edim.
— Men kinoğa ... .
— Kene kinoğa ...?
— E, men er afta kinoğa ... .Ya sen özüñ qırımtatar tilini tek derslerde öğrenmek olmaz degen ediñ de.
- 3.** — Ğanna, sen kinoğa sıq ?
— Yoq, o qadar sıq degil. Men daa qırımtatarca zayıf añlayım.
— Ya vataniñda yaşağanda, sen kinoğa sıq ...?
— E, men kinoteatroğa er cumaertesi ... .
- 4.** — Kemal, Hayri qayda olğanını bilesiñmi?
— O, kinoğa ... . O, şimdi kinoğa pek sıq ... bilesiñ de.
— Ya Djon qayda?
— O da Hayrinen kinoğa ... . Olar daa andalar.
- 5.** — Esmā, sen qayda ... ?
— Men kütüphanegē ... .
— Sen kütüphanegē sıq ...?
— Yoq, sıq degil, derslik ya da luğat almaq kerek olğanda ... .
- 6.** — Sen qayda ... ?
— Şeerniñ merkezine, 'Plazma' ticaret merkezine.
- 7.** — Sen tünevin evge ne vaqıt qayttıñ?
— Men evge keç, saat onda qayttım.
— Ya sen qayda ediñ?
— Men Rınok meydanlığına, açıq avada bayram yarmalığını baqmağa ... .
— Sen maña anda o birisi kün ..., dep aytqan ediñ.
— E, ... Rınok meydanlığını pek begenem, şuniñ içün anda sıq ... .
- 8.** — Nariman, sen ne içün tünevin lektsiyada yoq ediñ?
— Men poliklinikağa ... .
- 9.** — Qurtseit, sen vataniñda teatroğa sıq ...?
— Yoq, men teatroğa pek siyrek ... , çünki boş vaqtım az edi.
- 10.** — Amet, sen qayda ... ?
— Men poliklinikağa ... .
— Ya sen tünevin de poliklinikağa ... . Ne içün poliklinikağa o qadar sıq ... ?
— Özümni yaramay duyam.
- 11.** — Sen qayda ..., Bektemir?
— Men lingafon odasına ... .
— Sen lingafon odasına sıq ... ?
— Aftada üç kere.

3. HATIRLAŃIZ!

İdare sualleri	Tamamlanmağan tür yerine	Tamamlanğan tür yerine
(qayda?)	kirmek	kirmek
(qaydan?)	çiqmaq	çiqmaq

4. OQUÑIZ. **ÖG YALĞAMALI YERİNE QULLANILĞAN AREKET FİLLERİNEN CÜMLE TİZİÑİZ.**

(qayda?) tramvayğa, universitetke, odağa *kirmek*

(qaydan?) tramvaydan, universitetten, odadan *çiqmaq*

(qaydan?) *andan* (qayda?) *mında* ayattan odağa, universitetten kütüphanegə *kelmek*

(qaydan?) *andan* (qayda?) *anda* ayattan odağa, universitetten kütüphanegə *ketmek*

(nege?) turaqqa, evge, tahta yanına, oca yanına *kelmek* // *barmaq*

(nege?) turaqqa, teatroğa, çatışmağa, mektepkə *barıp çiqmaq*

(kimden? neden?) turaqtan, evden, tahtadan, ocadan *çekilmek*

(kimden? neden?) turaqtan, teatrodan, çatışmadan, mektepten *ketmek*

DİQQAT!

(kimden? neden? qaydan?) + ..-dan/-den/-tan/-ten ≠ (kimge? nege? qayda?) + ..-ğa/-ge/-qa/-ke

(kimden? neden? qaydan?) + ..(-niñ/-niñ) yanından ≠ (kimge? nege? qayda?) + ..(-niñ/-niñ) yanına

Arsen pencere yanına bardı, azbarğa baqtı ve pencereden çekildi.

Maşna ev yanına keldi, yolcular çıqtı da, maşna evden ketti.

(qaç metr / kilometr) — 200 metr, bir buçuq kilometr *keçmek*

(qaç metr / kilometr / turaq) — 500 metr, 4 kilometr, 5 turaq *ketmek*

(qayda?) ögge // artqa *ketmek* // *qaytmaq*

(qayda?) soqaqniñ o bir yanına, soqaqniñ diger yanına *keçmek*

(qayda?) özen- / göl- / deñizniñ diger yalıısına *yaldap çiqmaq*

(neden?) yoldan, çatışmadan, özenden ... *keçmek*

(neden?) meydandan, şerden, ormandan... *ketmek*

(qayda?) solğa, oñğa (= sağğa) // sol / oñ (= sağ) tarafına *aylanmaq*

(qaydan? qayda? ne vaqıt?) *köçip kelmek*

Evel qorantam Qırımında yaşay edi, keçken yılı biz Kyivge köçip keldik.

(qaydan? qayda? ne vaqıt?) *köçmek*

Ağam geolog, şuniñ içün o, sıq bir yerden başqa yerge köçe.

= oturğan yerni
(sıq)
deñiştirmek

5. TALİL ETİÑİZ:

Enver ekimge keldi.
(Enver ekimniñ odasında)

Turistler Yaltağa keldiler.
(Olar Yaltadalar)

Enver ekimniñ yanına keldi.
(Enver ekimniñ yanında tura)

Turistler Yaltağa yaqınlaştılar.
(Olar Yaltağa yaqın bir yerdeler)

6. TEKRARLAV İŞLERİNİ BECERİÑİZ.

1) Noqtalar yerine evel ya da soñ munasebetçisini qoyuñız. Sözlerni şuna köre deñiştirinüz.

1. Biz futbolğa keç qaldıq. Biz matç (başlağan) ... keldik.

2. Şimdi men meşğülim. Menim toplaşuvım olacaq. Maña (toplaşuvlar) ... keliñiz.

3. Tezden imtianlar olacaq. (İmtianlar) ... men sınavlarınıñ episini bermek kerekim. (İmtianlar) ... men Qırımğa qartbaba-qartanalarım ketecegim.

4. Kinoğa keç qalacağımızdan pek eyecanlana edik. Lâkin biz seans (başlanmaz) ... keldik.

5. Lenur imtianlarını tapşırmadı. (İmtianlar) ... o, hastalandı. İmtianlarını o, (tatil) ... tapşıracaq.

2) Areket fillerini qoyuñız. Cümlelerni nümünege baqıp tiziñiz.

Nümüne:

Kim? Ne vaqıt? Qayda? Kimge? Ne yaptı?
Seitumer eki ay evel büyük şeerge üyken ağasına bardı.

Elmaz, tünevin, küçük bir şeer, mektep dostu ... .

Biz, cuma künü, studentler yataqhanesi, yañı student ... .

Men dostlarım ile, üç ay evel, qırımtatar köyü, ana-babam ... .

3) Noqtalar yerine munasebetçinen şahıs zamirlerini kerek kelişte qoyuñız.

Nümüne: İsa meni körgende, ... keldi.
İsa meni körgende, (menim) yanıma keldi.

1. Eger men dostumnu körsem, men ille ... barırım da, siziñ ricañızını bildiririm.

_____

2. Aqşam klubda Refat öz dostlarını kördi ve ... bardı.

_____

3. Fevzini körgen soñ Alim, ... barıp körüşti.

_____

4. Mayeni körgende biz pek quvandıq ve birden ... bardıq.

_____

5. Yarın tapıp ... kelseñiz, men sizge Kezlevge ekskursiya ne vaqt olacağını ayırım.

_____

4) İşni nümünege baqıp beceriñiz.

Nümüne: O, sıq Rasimde ola. Aqşam o, qaydan qayttı?
O, Rasimden qayttı.

1. O, sıq Ülviyede ola. Tünevin o, qaydan qayttı?

_____

2. O, sıq öz ağasınıñ yataqhanesinde ola. Cumaertesi o, qaydan qayttı?

_____

3. O, sıq Sudaqta tatasında ola. Bazar künü o, qaydan qayttı?

_____

4. Sayde dostumñ işinde sıq ola. Şimdi o, qaydan qayttı?

_____

5) Noqtalar yerine malümat kâğıtından kerek fiillerni qoyuñız.

1. Vatanıñızniñ paytahtı ... şeerniñ adı nedir? Onıñ meydanlığı ne qadar?
2. Qırım tatar tili derslerinde siz nasıl dersliklerni ... ?
3. Mamut sınav kitapçığını yattaqhanede ... , şuniñ için anda qayttı.
4. Menim boş vaqtım az, lâkin men sennen merkezge barıp, onı saña köstermege ... .
5. Evel tatam Canköyde otura edi, şimdi Aluştağa ... .

Malümat kâğıtı

köçmek
olmaq
qullanmaq
qaldırmaq
tırışmaq

6) Areket fiillerini doğru bilgeniñizni sınap baqıñız.

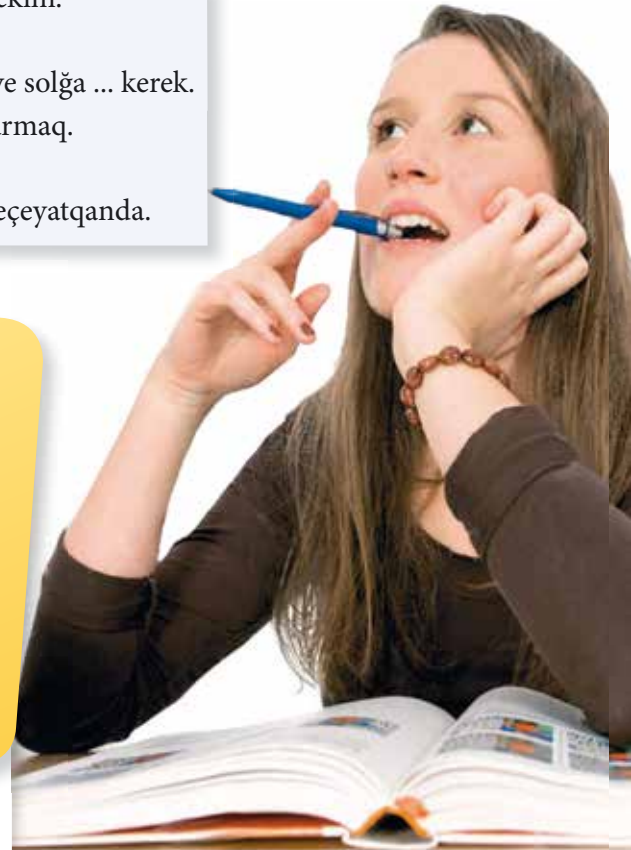
1. — Ayder, Server evdemi? — O, yoq. O, Haysernen beraber futbolğa ... .
a) çıqtı; b) keldi; c) ketti.
2. — Ayder odağa ... ve er kesnen ses çıkarıp körüşti.
a) ketti; b) kirdi; c) keldi.
3. — Meliye qayda? — O, qomşu odağa bir daqqağa ... , beklep tur, o, şimdi ... .
a) ketti; b) keldi; c) çıqtı; ç) kelir; d) keter.
4. Ekim Nailege dedi: ‘yanıma ... , men sizni baqmaq kerekim.’
a) ketiñiz; b) çıqıñız; c) keliñiz.
5. — Pošta qayda olğanını aytsañız. — Sizge soqaqtan ... ve solğa ... kerek.
a) aylanmaq; b) kelmek; c) keçmek; ç) kirmek; d) qaytarmaq.
6. — Dinara, evge ... , babaña telefon açmağa unutma.
a) çıqayattqanda; b) keleyattqanda; c) kireyattqanda; ç) keçeyattqanda.

NB!

Almaq, bermek, barmaq, yürmek, çıqmaq, keçmek, körmek, baqmaq, taşlamaq, turmaq, oturmaq, yatmaq sade fiiller sayılır. Cümlede olar özüniñ esas manasını taşıy.

Lâkin **terkipli** fiillerde olar *qoşma* (tekrar, devam, başlanuv, yekün, imkân ve dig.) mana bildire: oqup çıqmaq, bara bilmek, kele yatmaq, yaldap kelmek, alıp barmaq, yırlap başlamaq.

7. KELMEK — KETMEK (QAYTMAQ) FİİLLERİNİ KEREK ŞEKİLDE QOŞUÑIZ.

1. Er kün men işke saat doquzda ... ve işten saat beşte ... .
2. Keçken cumaertesi dostum Saqqa ... . Eki aftadan o, mında, Hersonğa ... .
3. İmtianlardan soñ studentler ameliyatqa ... . Armanda olar ameliyattan ... .
4. — Ana-babalarınız qayda?
— Olar kontsertke ... . Olar, kontsertten saat onda ... , dep aytılar.
5. Oraqta bu student Vatanına ... . İlk küzde o, kene Ukrainağa ... .
6. Er kün studentler universitetke saat doquzda ... ve universitetten saat üçte ... .
7. Tünevin ağam saba saat sekizde ... ve aqşam saat yedide qayttı.
8. Er saba qomşumuz işke saat sekizde ... . Er aqşam o, evge saat yedide ... .

8. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ.

Nümüne: Ayder şimdi Kyivdemi?
Yoq, o, Kyivden endi qayttı.

1. Ağañ Amerikadamı? 2. Dostuñ daa Kefedemi? 3. Tatañ Kanadadamı? 4. Artem daa Varşavadamı? 5. Djon daa İngilteredemi? 6. Stepan daa Kyivdemi? 7. Solomiya daa Ternopoldemi? 8. Selim daa Bağçasaraydamı?

9. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ.

Nümüne: Emir endi poliklinikağa kettimi?
O, endi poliklinikadan qayttı.

1. Nazlı kütüphaneye kettimi?
2. Ayder ekskursiyağa kettimi?
3. Cafer zavodğa kettimi?
4. Rayme poštağa kettimi?
5. Ruzana universitetke kettimi?

10. OYUN KEÇİRİÑİZ.

Eki student oynay. Studentlerniñ biri komandalar bere, digeri olarnı becere. Soñ olar rollernen deñişe.

Komandalar: Tahta yanına keliñiz. Tahtadan çekiliñiz. Masa yanına barıñız. Masa yanından çekiliñiz ve qapu yanına barıñız. Pencere yanına barıñız. Soqaqqa baqıñız. Pencereden çekiliñiz ...

11. METİNNİ OQUŃIZ VE AYTIP BERİŃİZ. SİZİŃ FIKRİŃİZCE, BU VAZİYETNİŃ SEBEBİ NEDE?

Eki adam bir kupede

Bir kere men Odesa–Kyiv treninde ketken edim. Yolcular az edi, ve men kupede quru özüm edim. Küçük bir Slovyansk ş. stantsiyasında kupege bir adam nefesi nefesine yetişmey tez çapıp kirdi. Şeylerni qoydı, oturdı, tınçlandı. Ketemiz. Laf etmege başladıq. Söz arası: qaydan, kim ve qayda ketesiñ.

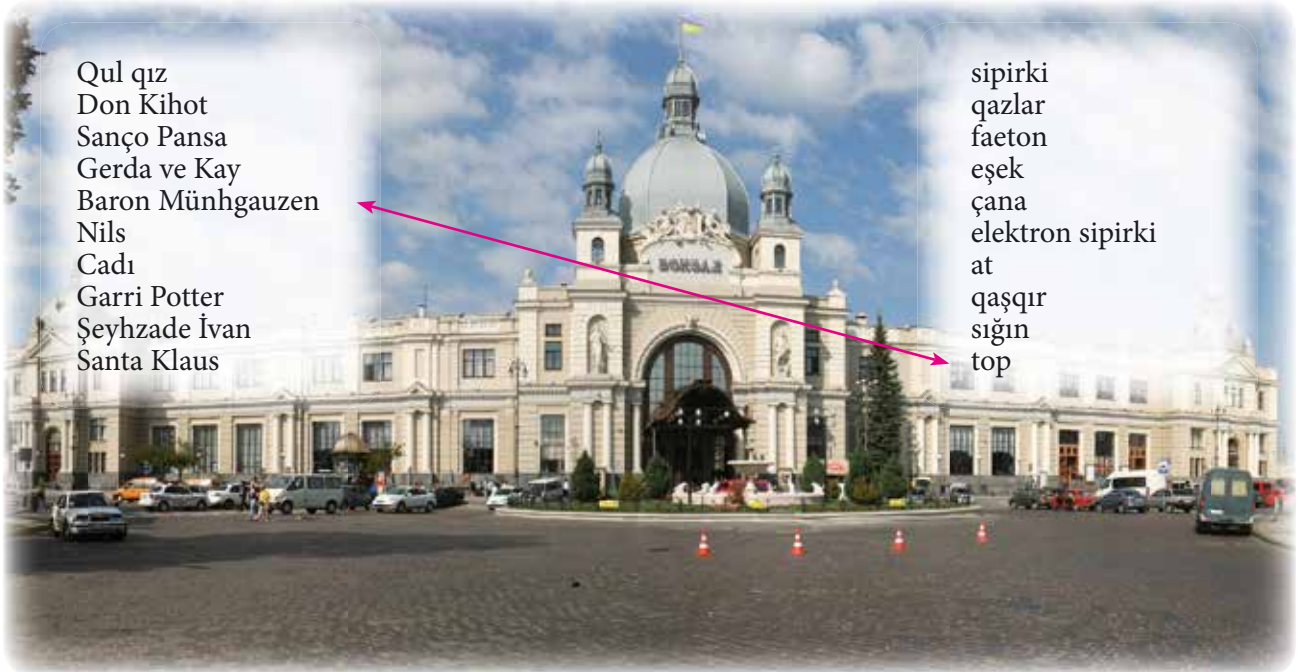
Men deyim: ‘Men Odesadan qaytam. Sanatoriyye raatlanğan edim.’

‘Men ise Odesağa ketem, — dedi qomşum. — Tünevın tatilim başlandı. Biraz raatlanır edim...’

Soñ bir qaç saniye tüşünip, qoştı: ‘Ama da teraqqiat. Baqsa sen buña: men Odesağa ketem, siz Odesadan qaytasız, bir trende ve bir kupede ise ketemiz... Acayip!!!’

12. SİZ OQUĞAN MASAL VE ESERLERNİ HATIRLAŃIZ. ER BİR MASAL YA DA EDEBİY QARAMANNIŃ NAQLİYE VASTASINI TAPIŃIZ:

Qul qız
Don Kihot
Sanço Pansa
Gerda ve Kay
Baron Münhgauzen
Nils
Cadı
Garri Potter
Şeyhzade İvan
Santa Klaus

sipirki
qazlar
faeton
eşek
çana
elektron sipirki
at
qaşqır
sığın
top

13. OQUÑIZ. SÖZLER VE İBARELERİNİ TEKRARLAÑIZ. ER BİR METİNGE EKİŞER SUAL ŞEKİLLENDİRİP YAZIÑIZ

Vokzal

Bütün dünyada insanlar seyaat eteler. Olar maşnalarda yüreler, uçaqta uçalar, gemide ya da trende keteler. Trende ketkenler sıq vokzalda olalar. Vokzal — bu, trenler kelgen ve ketken yerdir.

Lviv şeerinde güzel bir demir yol vokzalı bar. Bu, balaban üçqatlı bir ev — mimarcılıq hatırlamasıdır. Onı daa 19-cı asırnıñ soñunda qurğan ediler. Beş yıl evel vokzalda tamir işleri yapıldı. Endi Lviv vokzalı zemaneyiy ve pek oñaytlıdır.

Vokzalnıñ birinci qatında kassalar yerleşe. Anda bugünge bilet almaq ya da başqa küngе sımarlamaq mümkün. Divarda balaban cedvel asılı tura. Cedvelde qaysı tren qaysı platformağa (yolğa) kelegecini körmek mümkün. Bu, yolcular için pek oñaytlıdır.

Kassalardan sol ve sağda yolcular için balaban zallar yerleşe. Bu zallarda, trenlerini beklegen yolcular raatlana, qave ya da meyva suvu içe, gazet oquy ya da televizor baqa bileler.

Vokzalnıñ ikinci qatında pošta, telefon, berberhane, qavehane ve restoran yerleşe. Poştada yolcu mektüp yollay ya da talefon açabile, berberhanede — saç almaq, restoranda — aşamaq mümkün.

Küñde Lviv vokzalı Ukraina ve tış memleketlerinden bir qaç biñ yolcuğa hizmet ete.

Naqliye

Şimdiki zamanda adamlar çoq seyaat ete, bir yerden başqa yerge, bir memlekette ekincisine baralar. Adamğa tez barıp çıqmağa naqliyat yardım ete. Naqliyatnıñ bir çoq çeşiti bar: maşna, tren, gemi, uçaq. Bu naqliye çeşitlerini adamlar pek uzaqqa barganda qullanalar.

Şeerde de biz türlü naqliyeni qullanamız. Bu: avtobus, trolleybus, tramvay, metro, taksi. Böyle naqliyatqa şeer naqliyesi deyler. Bu naqliyatta adamlar şeer boyu keteler. Naqliyeni qullanğanlarğa yolcu (passajir) deyler. Avtobus,

trolleybus, tramvayda ketmek için, konduktor ya da kassadan bilet almaq gerek. Haritaçıqnı bütün ayğa da almaq mümkün. Studentler daima haritaçıqlarını alalar, çünkü olar ucuz çıqa. Taksi ya da marşrutkada aqçanı aydayıcığa bereler.

Men yataqhanede yaşayım ve küñde universitetke tramvayda ketem. Kimerde, keç qalğanda, men marşrutkağa oturıp ketem. Bu, paalıca, amma tezcedir. Naqliye şeerde yaşamağa yardım ete.

14. AQLDA TUTUÑIZ:

İlavə: * belgisinen köçme manada kullanılan fiiller qayd etilgen.

	(nege? qayda?) kelmek	tahta yanına kelmek ocanıñ yanına kelmek burulışqa kelip çıqmaq
	(nege? qayda?) kirmek (qayda?) olmaq	odağa kirmek sınıf odasına kirmek tükânğa, qavehaneye, yataqhaneye kirmek *müdirler şurasında olmaq
	(neden? qaydan?) çekilmek / uzaqlaşmaq, çetke çıqmaq	pencereden çekilmek evden uzaqlaşmaq *qanun-qaidelerden çetke çıqmaq
	(neden? qaydan?) çıqmaq	odadan çıqmaq universitetten çıqmaq komanda erkânından çıqmaq
	(nege? qayda?) çıqmaq = (nege? qayda?) köterilmek	eñ yüksek dağğa çıqmaq onuncı qatqa köterilmek evniñ damına çıqmaq
	(qaydan?) enmek = (neden? qaydan?) düşmek	bayırdan enmek beşinci qattan düşmek tramvay basamağından düşmek
	(neni? nege?) keçmek	soqaqı keçmek özenni keçmek universitetniñ ikinci kursuna keçmek
	(neden? qaydan?) keçmek	ev yanından keçmek ocanıñ yanından keçmek turistler gruppasınıñ yanından keçmek *aqsızlıqı körmeyip keçmek
	(kimni? neni?) aylanıp keçmek	qaqı aylanıp keçmek marşrutkanı aylanıp keçmek *meselege toqunmay keçmek evni aylanıp keçmek
	(neni?) aylanıp çıqmaq	sofranı aylanıp çıqmaq abideni aylanıp çıqmaq evni aylanıp çıqmaq parkı aylanıp çıqmaq
	(kimni? neni?) = er yerni baqıp çıqmaq	bütün tükânı aylanıp çıqmaq episi odalarını aylanıp çıqmaq bazarnı (çarşını) aylanıp çıqmaq şerni dolanıp çıqmaq

15. KEREK FİİLLERNİ QOYIP YAZIÑIZ:

1. Michael sınıfqa ... ve selâmlaşdı. 2. Biz sınıf odasına ..-de, daima pencereni açamız. 3. Biz universitetten ... ve soqaq boyu ... . 4. Men evge keç, aqşam saat on birde ... . 5. Er kün aqşam men evge ... ve yarınki derslerge azırlanam. 6. Bugün aqşam men evge ..-ip raatlanacağım, çünkü yarın raatlıq künüdür. 7. Student kütüphaneden ... ve qavehaneye ... . 8. Bugün universitetten ...-da, biz ocamızı rastketirdik, o, konferetsiyadan qaytqan. 9. Ağam yarın Berlinden İlbavğa uçaqnen ... .

DİQQAT!

tüşmek, enmek — aşağı
çırmaq — yuqarı ve aşağı

lâkin:

ketmek (qayda(n)?) — 1) köterilmek:
Uçaq ava limanından uçıp ketti.
2) düşmek: *Filcan sofradan uçıp ketti.*

16. KETİRMEK, ALIP KELMEK, ALIP KETMEK FİİLLERİNİ KEÇKEN ZAMAN ŞEKLİNE QOYUÑIZ.

1. Studentler derske keldiler ve ukraince-qırımtatarca luğatlarını ... . 2. Bugün maña Ervin keldi ve özünüñ yañı fotosuretlerini ... . 3. Oca sınıfqa keldi ve defterlerimizi ... . 4. Ayder Qırımdan keldi ve çoq yañı kitap ... . 5. Yaqında babam Londondan qayttı, maña ediyeler ... . 6. Sakine Paristen qayttı ve yañı fransız misni ... . 7. Server ketti ve luğatımı yañılış ... . 8. 'Acele yardım' maşnası keldi ve hastanı hastahaneye ... .

17. ER BİR CÜMLEGE QARŞI MANALI İBARENİ (QARAMA-QARŞI MANALI CÜMLE) YAZIÑIZ.

Nümüne: Biz odağa kirdik.
Biz odadan çıqtıq

a) 1. Biz laborator odasına keldik. 2. Dostum sanatoriyden keldi. 3. O, vatanına qayttı. 4. Ocamız universitetke keldi. 5. Dostum işten aqşam kele. 6. Canike kinoğa ketti. 7. Biz muzeyge keldik. 8. O, poštağa ketti. 9. Anam tükânğa keldi. 10. Balalar mektepkette kettiler.

b) 1. Men pencerege keldim. 2. Tren stantsiyadan köçti. 3. Avtobus turaqqa keldi. 4. Taksi vokzalğa keldi. 5. Student tahtadan çekildi. 6. Maşna hastahaneden ketti. 7. Tren platformadan köçmekte. 8. Er kün maşna poštağa saat sekizde kele. 9. Trolleybus turaqqa er üç daqqa kele. 10. Baar keleyata.

18. METİNİ OQUÑIZ. AREKET FİİLLERİNİ SAYIP ÇIQIÑIZ.

Yazda men köyde raatlanam. Bir kere men dostuma baracaq oldım, o, qomşu köyde yaşay. Şu künü men saba erte turdım, sabalıqı aşadım ve evden çıqtım. Men evden biraz uzaqlaşım da, apansızdan arqadaşım menden sorağan kitapnı evde qaldırğanım aqlıma tüşti. Men qayttım, kitapnı aldım ve kene yol boyu kettim. Evimden yaqın bir yerde tükân bar. Men tükânğa kirdim ve qanfet aldım. Başta men tez kete edim. Boldurğan soñ, yavaşça kettim. Men bütün vaqıt doğru kete edim. Özen yanında sağ tarafından kettim. Soñ özenni keçtim. Ögümde göl bar edi. Gölni keçip, ormanğa kirdim. Ormannı keçip çıqqan soñ köyni kördim. Tezden men yerine barıp çıqtım. Evniñ yanına kelip, qapunı urdım ve tanış sesni eşittim: ‘Kiriñiz’. Men evge kirdim. ‘Sen maña kelgeniñ ne güzel oldı’, — dedi dostum.

33 ders

SEBEP VE NETİCE AQQINDA SÖZ YÜRÜTEMİZ ... (NE İÇÜN? — ŞUNİŇ İÇÜN!)

Laqırdı mevzusu: Maqşatqa yetecek olamız, çünki öz degenimizde turamız!

Sarf: Sebep tabili mürekkep cümlelerniñ qullanıluvı.

1. SİZ NASIL MUNASEBETLER İFADE ETKENİŇİZNI HATIRLAŇIZ:

- **sebep (ne içün? sualine cevap bere)**
Studentler derske keç qaldılar, **çünki** yolda çoq maşna bar edi ve tramvay pek yavaş kete edi.
- **netice (netice ne oldı? sualine cevap bere ve birinci cümleni izalay)**
Ayder ukrain tilini bilmek istey, **şunıñ içün** o, Kyivge oqumağa keldi.
- **Sebep ve netice cümleleri özara bağılı ola (özara bağdalar):**
Eger cümleñ birinci qısımında (başında) areketniñ neticesi aqqında malümat bar olsa, ikinci qısı **çünki** bağlayıcısından başlana;
Eger cümleñ birinci qısımında (başında) areketniñ sebebi aqqında malümat bar olsa, ikinci qısı **şunıñ içün** bağlayıcısınen başlana.

2. TALİL ETİŇİZ!

sebep munasebeti	netice munasebeti
Studentler derske keç qaldılar, çünki maşna bar edi ve tramvay pek yavaş kete edi.	Yolda çoq maşna bar edi ve yolda çoq tramvay pek yavaş kete edi, şunıñ içün studentler keç qaldılar.
Ayder Kyivge oqumağa keldi, çünki o, ukrain tilini bilmek istey.	Ayder ukrain tilini bilmek istey, şunıñ içün o, Kyivge oqumağa keldi.
Men tibbiyet universitetinde oquyım, çünki ekim olmaq isteyim.	Men ekim olmaq isteyim, şunıñ içün tibbiyet universitetinde oquyım.
İzzet nezaret işini yazmadı, çünki derste yoq edi.	İzzet derste yoq edi, şunıñ içün o, nezaret işini yazmadı.

3. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ. ZAMİRLERNİÑ QULLANILUVINA DİQQAT ETİÑİZ:

Nümine:

Gülsüm klassik muzıkanı begene, **şunıñ için o**, filarmoniya kontsertlerine sıq bara.
Gülsüm filarmoniya kontsertlerine sıq bara, **çünki o**, klassik muzıkanı begene.

1. Ayder ‘The Beatles’ gruppasınıñ ‘Yesterdey’ türküsini begene, şunıñ için o, onı studentler aqşamında yırlaycaq.
2. Şevketniñ ‘Qırım tatarlarınñ tarihi’ kitabı yoq, şunıñ için o, onı almaq istey.
3. Marta Lesâ Ukrainkanıñ şiirlerini begene, şunıñ için o, olarnı klubniñ kontsertinde oquycaq.
4. Reşat yataqhanemizde daa olmadı, şunıñ için men onı tramvay turağında qarşılarım.
5. Ali sportnen meşğül, şunıñ için o, küçlü ve sağlam bir yigittir.
6. Asiyeniñ bugün doğğan künüdir, şunıñ için dostları onı hayırlamağa keldiler.
7. Liban studentleri Ukrainada oquycaqlar, şunıñ için olar ukrain tilini gayretnen ögreneler.

Malümat kâğıtı

Eger cümleñiñ er bir qismında bir şahıs aqqında ketse, başta adını, soñ ise zamirni qullanamız:

Şevketniñ — o;
Şevket — oña.

4. SOL VE OÑ QISIMLARNI BİRLEŞTİRİÑİZ, MANTIQA UYGUN CÜMLELER YAZIÑIZ.

1)

1. Men ekim olmaq isteyim, ...
2. Hayser ukraince daa zayıf laf ete, ...
3. Rustem evde az oquy, ...
4. Akim keç turdı, ...
5. Appaz fizıkanı begene, ...

- a) şunıñ için o, lektsiyağa keç qaldı.
- b) şunıñ için o, tünevin zayıf cevap berdi.
- c) şunıñ için o, fizikacı olmaq qarar aldı.
- ç) şunıñ için dostu oña vazifeni tercime etti.
- d) şunıñ için men tibbiyet institutında oquyım.

2)

1. Ağam iqtisat fakültetinde oquy, ...
2. Nurlan geologik fakültetinde oquy, ...
3. Nadir qırım tatar yaşları aqqında maqalelerni oquy, ...

- a) çünki yarın toplaşuvlarda o, yaşlar meselelerini muzakere etecek.
- b) çünki maliyeci zenaatını arzu ete.
- c) çünki o, romantik geologik zenaatını begene.

5. CÜMLELERİNİ TAMAMLAŃIZ:

1. Men ana-babama sıq mektüp yazam, çünki _____ .
2. İslâm imtianlarını yahşı berdi, çünki _____ .
3. Er kes bu insannı ũrmet ete, çünki _____ .
4. _____ ..-ğanı için, Ziya nezaret işini zayıf yazdı.
5. _____ ..-ğanım için, men çoq derske kelmedim.
6. _____ ..-ğanı için, Fazıl zayıf oquy.
7. Osman Ukrainada oquycaq, şuniñ için _____ .
8. Men ekim olmaq isteyim, şuniñ için _____ .
9. Anastasiya qırımtatar tilini yahşı öğrenmek istey, şuniñ için _____ .
10. Luğatım yoq edi, şuniñ için _____ .
11. Asan futbolnı pek begene, şuniñ için _____ .
12. Men bu şiirlerni pek begendim, şuniñ için _____ .
13. Analar balalarına aynenniler sıq aytalar, çünki _____ .
14. Er bir milletniñ özüne has medeniyeti bar, şuniñ için _____ .
15. Halq icadı er bir adamğa kerek, çünki _____ .

NB!

Folklor — halq ağız yaratıcılığı.

Masal — halq yaratıcılığının esas janrlarından biridir, aslında ağzaviy olğan, epik, aytıp berüvli, süjetli ve uydurma vaqialar aqqında bediiy bir eserdir.

Halq masallarını em balalar, em debüyükler seve. Oquyıcıları meraqlı sergüzeştler, mucizeler, celp etici seyaatlar, qaramaniy cesaretlikler bekley.

Masallar eyillikten kemlikni ayırmağa, cesür ve namuslı olmağa, ana-babağa ũrmet-sayğı bildirmege, ana-toprağın ve tabiatını sevmege ögrete.

6. QIRIMTATAR HALQ MASALINI OQUŃIZ. MÜREKKEP CÜMLELERNİ TAPIŃIZ. MASALNI AYTIP BERİŃIZ.

Tuvarçınıñ aqıllı qızı

Bir vaqıtta padişanıñ biri, halqtan qattıdan da qattı, küçlüden de küçlü, tatlıdan da tatlı nedir? — dep soray.

Padişa bu suallerge cevap bergenge büyük bahşışlar aday.

Padişanıñ vezirlerinden biri:

— Demir er şeyden qattıdır, padişam, arslan bütün ayvanlardan küçlüdir, şeker er şeyden tatlıdır, — dey.

Bu vezirden başqa padişağa pek çoq adamlar daa kelip, sualleriniñ cevaplarını özlerince bereler. Lâkin padişa kimseniñ aytqanına qanmay. Bu haber endi aman-aman er keske cayray. Uzaq köylerniñ birinde oturğan bir tuvarçı da padişanıñ bu sualini eşite ve kelip öz qorantasına ayta. O tuvarçınıñ on altı — on yedi yaşlarında bir qızı bar eken. Bu qız padişanıñ sualini eşitkeninen babasına:

— Babam, men bu suallerge cevap bereyim, lâkin siz padişağa barıp aytqanda, padişa bunu kimden öğrendiñ, dep sorağanda, benim aytqanımnı aytmañız, özüm tüşünip taptım dersiniñiz, — dey.

Babası:

— Ya padişa qabul etermi, qızım, — degende, qızı:

— Qabul eter, tek siz benim aytqanımnı aytmazsınıñız, — dey.

Tuvarçı qızınıñ aytqanına razı olup:

— Aydı, ayt, baqayım, — dey.

Qızı cevaplarını aytmağa başlay.

— Dünyada küçlüden de küçlü yeldir, qattıdan da qattı at tuyağıdır, tatlıdan da tatlı tildir, — dey.

Babası bularnı öğrenip padişağa kete. İzin alıp padişağa kire de:

— Emir etseñiz, padişam, siziñ sualleriniñizge cevap berir edim, — dey.

Padişa:

— Qana ayt, tuvarçı, — dep razılıq emirini bere.

— Padişam, dünyada küçlüden-küçlü — yeldir, qattıdan-qattı — atnıñ tuyağıdır, tatlıdan da tatlı — tildir, — dey.

Padişa bu cevaplara qanaatlenip tuvarçıdan:

— Bu cevapları saña kim öğretti, sen olarnı qaydan öğrendiñ? — dep soray.

Tuvarçı özü bilgenini, özü tüşünip tapqanını, iç bir kimseniñ öğretmegenini ayta. Amma padişa oña birden inanmaq istemeyip, ‘eger sen doğrusını aytsañ, saña altın bağışlarım’, — dey.

Qart padişanıñ zorlamasına dayanamayıp, işniñ doğrusını aytmağa karar bere.

— Doğrusını aytsam, bunu maña qızım ayttı, — dey.

Padişa tuvarçığa bir torba altın bere. Ve qızını özüne ketirmesini emir ete.

— Tuvarçı evine qayıp, qızına padişanıñ emirini bildire, amma qızı ketmege razı olmay.

Tuvarçı padişğa barıp, qızınıñ kelmek istemegenini ayta. Padişa qızğa vezirini yollay. Onıñ maqsadı şü aqıllı qızni özüne qadın etip almaq eken.

Vezir tuvarçınıñ evine kelgen soñ qızğa:

— Qızım, seni padişa özüne qadınlıqqa almaq istey, sen pek bahtiyar olacaqsıñ, böyle bir bahıt kimniñ eline keçer? Sen padişğa barmaq kereksiñ. Padişanı red etmek olmaz, sen iç bir şeksiz bu işke razı olursıñ, — dey.

Qız:

— Pek yahşı, lâkin benim padişadan isteklerim bar. Eger padişa benim isteklerimni yerine ketirse, men oña barmağa razılıq beririm, — dey.

Vezir:

— Ne kibi istekleriñ bar, qızım? — dey.

Qız:

— Padişğa barsañız, oña aytıñız, o maña: on beş bala, yigirmi civan, otuz deli, qırq aqıllı, elli qoyun, altmış tayaq, yetmiş tavuq, seksen sığır, doqsan papiy, yuz yımırta bersin. Mına benim ondan isteklerim bulardır, — dey.

Vezir:

— Ey, qızım, bunı yerine ketirmesi ne ya? — dep şü yerden çıqa da kete.

Padişğa barıp qızınıñ isteklerini ayta. Padişa istekleriñniñ manasını añlay. O tuvarçınıñ qızına açuvlana, vezirge iç bir cevap bermey. Vezir padişa yanından ayırılğan soñ, padişanıñ emri olur, — dep beklep tura, amma padişa iç bir cevap bermey. Vezir buña raatsızlanıp, bir daa padişğa bara.

— Padişam, siz bu şeyleriñniñ çaresini tapamaysıñız mı yoqsa, o bir qıyın şey degil de, men bunı öz boynuma alayım, — dey.

Padişa buña qarşı:

— Sen aslı da bu şeyleriñni manasını añlamaysıñ mı? — dep vezirine açuvlana.

Vezir:

— Bu laflarıñniñ manası öyle ağır degil de, ğaliba, padişam, — dey.

Padişa:

— Sen otur da diñle, añlarsıñ, — dey.

Vezir oturıp padişanı diñley.

Padişa:

— On beş bala degeni, on beşte bala ediñ; yigirmi civan degeni, yigirmide civan ediñ; otuz deli degeni, otuzda deli qanlı ediñ; qırq aqıllı degeni, qırqta aqıl-baliğ ediñ; elli qoyun degeni, ellide qoyundayın yuvaşlandıñ; altmış tayaq degeni, altmışta tayaqni eliñe aldıñ; yetmiş tavuq degeni, yetmişte tavuq qadar taqatıñ olacaq; seksen sığır degeni, seksende sığır kibi matüvleşeceksıñ; doqsan papiy degeni, doqsanda papiydayın kepek aşaycaqsıñ; yuz yımırta degeni de, yımırta kibi tez ğayıp olacaqsıñ, demektir. İşte, o maña kelmege biysinmey, — dey.

Padişa bu sözlerni aytqanı kibi bir daa qaşlarıñni sına ve vezirine hitap etip:

— Kördiñmi bu ne qadar aşalav, işte, qabaqbaş, sen şimdi bu sözlerniñ manalarını añladıñ mı? Saña bu sözlerniñ manasını çoqtan añlamaq kerek edi. Sen olarıñniñ manalarını añlap, o qızınıñ cezasını şü saat bermek kerek ediñ! Men bu sözlerge artıq çıdap olamayım, bar şü qızni alıp kel! — dep, qızni zornen ketirmege vezirine emir bere.

7. 'TUVARÇINIÑ AQILLI QIZI' MASALINIÑ METİNİNDE BAŞTA TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECEDE SIFATLARNIÑ, SOÑ DAA — AREKET FİLLERİNİN TÛBÜNİ SIZIÑIZ.

8. 'TUVARÇINIÑ AQILLI QIZI' MASALINIÑ MÛNDERİCESİ BOYUNCA 7 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

9. SEVİMLİ HALQ MASALIÑIZNI AZIRLAP, ARQADAŞLARIÑIZĞA AYTIY BERİÑİZ.

34 ders

AREKETNİN MAQSADI VE ŞARTI AQQINDA SÖZ YÜRÜTEYİK

Laqırdı mevsusu: Maqsatqa irişeyik! Yapa bilsek!!!

Sarf: Al tabili mürekkep cümleler.

Altın yipke inci sözlər
Tizip bayla ür ezgiler,
Lâkin şartı: mıtlaq ür ol
Yüksek uçqan qartal quşday;
'Uçansuv'day küçlü, gür ol!
Köter başın gür davuşday
Eñ ziyade
Şu dünya de!

Abdulla Lâtif-zade

1. AQLIDA TUTUÑIZ:

- **Maqsat** munasebetlerini ifadelemek için (siz ne için? ne maqsatnen? suallerine cevap beresiz ve bağlayıcı vazifesinde (..-maq/..-mek) için sözünü qullanasız)

ne için?
Biz Ukrainağa ukrain universitetlerinde oqumaq için keldik.
Ukrain universitetlerinde oqumaq için, biz Ukrainağa keldik..

ne maqsatnen?
Ecnebiyeler Ukrainada azırlav bölüklerinde ukrain tilini öğrenmek için oquylar.
Ukrain tilini öğrenmek için, ecnebiyeler Ukrainada azırlav bölüğünde oquylar.

Studentler nezaret işini yahşı yazmaq için qaidelerni tekrarlaycaqlar.

Sağlam olmaq için, aştan evel ellerni yuvmaq gerek.

Diger medeniyet insanlarını añlamaq için, olarnın tilini öğrenmek ve olarnen bayağı yıl yaşamaq gerek.

Özüñ bahitli olmañ için, digər insanlarğa bahitli olmağa yardım etmek kereksiñ.

Çoq malnıñ saibi olmaq için, çoq çalışmaq gerek.

2. DİQQAT ETİÑİZ!

- **Eger** mürekkep cümleñin eki qısımında da **aynı subyekt** olsa, maqsat cümlesinde (*in* sözünden evel) **maq/-mek** şekilli **isimfiilni** qullanamız.
Men **bilmek için** oquyım. (= Men oquyım, men bilmek isteyim.)
Olar Karpatlarğa derslerden soñ **raatlanmaq için** keldiler. (= Olar keldiler, olar raatlanalar.)
Ayder Solomiyanı baar bayramınen hayırlamaq için qavehaneye davet etti.
(= Ayder davet etti, Ayder hayırladı.)
- **Eger** mürekkep cümleñin eki qısımında **ayrı subyektlər** olsa, maqsat cümlesinde (*dep* bağlayıcısından evel) fiilni **emir meylinde** qullanamız.
Men, ana-babam **ğururlansın dep** oquyım. (Men oquyım, ana-babam ğururlana)
Taze dağ avası sağlam **etsin dep**, olar Karpatlarğa keldiler. (= Olar keldiler, ava ete.)
Ayder Solomiyanı qavehaneye, ukrain ananeleri aqqında ikâe **etsin dep**, davet etti. (= Ayder davet etti, Solomiya ikâye etti)

3. METİNNİ OQUŇIZ. MAQSAT VE SEBEP MUNASEBETLERİ İLE MÜREKKEP CÜMLELERNİ TAPIŇIZ. METİNNİ AYTIP BERİŇIZ.

Qonuşuv — ilim yoqsa sanatmı?

Men bellesem, ‘Men qonuşmağa bilemmi?’ sualine er biri böyle cevap berir: ‘İnsan ne qadar yaşasa, o qadar o, ögrenе’. Bilgi bir vaqıt az olmaz. Til edebi ise aqlıñıñ umumiy seviyesini ve şahsiyetniň medeniyetini köstere. Qonuşuv medeniyeti aqqında bir tilşınaslar, ruhiyatşınaslar, çeşit ilim alimleri tarafından çоq tedqiqat yapıłan. Ya ne için aysa bu sualge o qadar diqqat ayırıla?

‘Doğru’ ve ‘yañlış’ qonuşmaq mümkin. Qonuşuv ortaqlarını duşman da, qafadar da yapmaq mümkin. Qonuşuv tarzı — bu, diger insannen arañızda turğan şeydir. Bazıda bu, sizni ayırğan bir divar. Bu divar turğanını isteseñiz, — siziñ işiñiz. Eger istemeseseñiz? Ya da episi ögüñizde tura? Siz öyle selâmlaşa ya da bir şey soray bilesiñizmi ki, o, sizge hoş cevap bersin? Siz meraq ve işanç duygusını doğura bilesiñizmi? Eger sizge bir-de biri ürmetsizlik bildirse — şahsiy ürmetsilikten ğayrı, buña lâyıq qarşılıq bildiresizmi?

Qonuşuvda eñ-evelâ insan öz maskasını çiqarmağa bilmek gerek. Çünkü biz öz duygularımızni açiq bildirmege utanamız. Bizde özümüz ögrenen maskalarımız — alıp baruv imsellerimiz bar. Olar artıq sorav ve digerlerniň alçaqgöñülsizliginden bir qorçalav, olabilir külkü, qılınuv, ‘sançuv’ ve ‘tişleme’lerden qorçalanuv ola. Biz epimiz

açiq yürekli olmağa ögrenmelimiz. Bu, yaşayışımızniň gizli taraflarını numayış etmek degildir. Diger insan da daima ögümüzde ‘açılsın’ dep, talap etmek kerekmey. Bu, adiy bir şeydir: öz duygularını faal, ifadeli, namuslı bildirmek gerek.

Doğrudan-doğru olmak ve bu için cezalarlar dep, qorqmamaq gerek.

Yaşdaşlarıma şunu tevskiye eter edim ki, qonuşuvni hoş ve faydalı yapmağa tırışınlar. İnsanlarğa em sözde, em işte yardım etmek gerek, dep zaya demegenler.

Qonuşuvda diqqatlı, nezaketli ve hayıraqlı olmak, subetdeşke sayğı bildirmek, onı diqqatnen diñlemek gerek olğanını aqılda tutuñız. Belli ki, çоqça diñlegen, azca laf etken — eñ yahşı subetdeşdir.

Öz aqqında çоq aytmaq, subetdeşniň sözüni kesmek nezaketsizdir. Kimerde insan kereksiz yerde ses çiqarıp, qaba sözlerni qullanıp laf etkeni açuvni çiqara. Subetdeşniň keyfini, aytqanıñızğa onıñ munasebetini duymaq o qadar müim de. Demek, qonuşuv — em ilim, em sanattır.

4. AQLDA TUTUŇIZ:

- **şart** munasebetini ifadelemek için (siz nasıl şartta? sualine cevap beresiňiz ve **eger**, em de **-sa/-se** yalğamalarını qullanasıňız)

Böyle cümlelerde esas areket olsun (yerine ketirilsin) dep, siz o, nasıl şartta (faktta) keçmek kerek olğanını bildiresiňiz.

5. DİQQAT ETİŇİZ!

Şart çümlelerinde **eger** bağlayıcısı tüşürilse de, o, nazarda tutulır, em de mürekkep cümleliň eki kısmında da haber fiilleri bir şahısta ve esas cümleliň fiili şimdiki-kelecek zamanda ya da emir meylinde olur:

Eger Qırımğa **kelseňiz**, siz küleryüzli ve musafirçen qırımtatarlarını **körersiňiz**.

(daimiylik kelecek zaman)

Eger men qaidelerini **öğrensem**, men işlerniň episini yahşı **yaparım**.

(daimiylik kelecek zaman)

Evel taze sebze almağa **unutmasam**, men er kün saba lezetli salat **azırlayım**.

(sade şimdiki zaman)

Student derste olğan olsa, o, imtian aqqında haberni **eşitkendir**.

(vastalı keçken zaman)

Meselâ,

Men bir de bir sözni bilmesem, ille onı öğrenirim.

Ewniň kerek sanını tapıp olamasam, yolda keçkenlerden sorastırırım.

İsteği olsa, o, er şeyni yapar.

6. OQUŃIZ:

1. Yolnı bilmeseñ, maşnağa oturıp, evden çıqma!
2. Men hata yapсам, dostlar ve ocalarım olarnı daima doğurtalar.
3. Medine, yarın bir işiñ olmasa, men seni biznen kezintige barmağa davet etem.

NB!

Aqiqatta olmaz areketniñ şartını bildirmek içün, -ğan olsa (edi) şeklini kullanamız:

Er şeyni ***bilgen olsa edik***, oqumaq ***kerek olmaz edi***.

Böyle cümleñiñ er bir qısımında da haber fiilleri keçken zamanda olur (Boş vaqtı ***olğan olsa edi***, daa yahşı ***oqur edi***).

4. Biletleriñ alıp olsam, ille teatrge barırım.

5. Dostuñızğa mektüp yazsañız, şeerimiz aqqında yazıñız.

6. İsteseñ, sevimli kitabımni quvanç ile aytıp beririm.

7. Münireni körsem, ricañı bildiririm.

8. Dostuñ metinni tercime etmekni rica etse, sen oña yardım etersinmi?

9. Keregi kibi oquğan olsañız, aqlıñız yerinde olur edi! (T. Şevçenko)

DIQQAT!

Şartnı bildirgen cümleleriñi manaca yaqın olıp körüngen istek meyliniñ şekillerinen de tercime etmek mümkün: Baar ***kelgeydi...*** Yaşlıq ***qaytsaydı...***

7. CÜMLELERNİ TAMAMLAŃIZ:

1. Boş vaqtım olsa, ...
2. İmtianlarnı yahşı bersem, ...
3. Dostuñızniñ sırını bilseñiz, ...
4. Yazda yahşı raatlanmağa isteseñiz, ...
5. 'Haytarma' filmini körgeñ olsañız, ...
6. Teatroda çoqtan olğan olsañız, ...
7. Cümaertesi bizge aqşam musafir kelse, ...
8. Öz küçüñizge inansañız, ...
9. Odesağa endi barğan olsañız, ...
10. Yañı filmni daa bir kere baqmaq isteseñiz, ...

8. BU ANGI ŞARTTA OLA BİLİR YA DA BİLGENİNİ AYTIÑIZ VE YAZIÑIZ:

1. ... , siz qırımtatarca yahşı laf etersiz.
2. ... , siz mıtlaq imtianlarını yahşı berirsiz.
3. ... , siz bu kezintide bayağı yañı ve meraqlı şey körsiz.
4. ... , kinoğa barırmız.
5. ... , keyfiñiz yerinde olur.
6. ... , şu kitapnı men saña berir edim.
7. ... , Aydernen Solomiya kütüphanede körüşir ediler.
8. ... , sınıf odası daa da yarıq olur edi.
9. ... , dostlarımız yataqhana yanında bekler ediler.
10. ... , dünyada yaşamaq qıyın olur edi.

Şart tabi cümlesi, er angi tabi cümleler kibi, daima baş cümleden evel kelir (ki bağlayıcılardan ğayrı).

9. OQUÑIZ VE METİNNİ AYTIP BERİÑİZ.

Nege bahıt deyler?

Yaş bir qız cemiyette bir sorav keçirdi. Sual cedvelini tez darqatmaq, cümlelerini diqqatnen oqumaq kerek edi. Lâkin eñ-evelâ öyle yapmaq kerek ki, adamlar cevap bermege istesinler! Çünkü mevzu hususiy edi: 'Nege bahıt deyler?'. Bazıları soravda iştirak etmekten birden vazgeçe ediler. Bazıları bayağı vaqıt iç olmadım bir şey yazmağa bile cesaretlenmey ediler. Bazıları 'Qızım, meni raat qaldır!', dep hoşnutsız cevaplana edi.

Ne ise o, neticelerini alıp oldı. O, çeşit adamların cevaplarını bayağı talil etti. Ve mına qaysı fikirlerge o, keldi:

1. Birinciden, er kes için bahıt — dünyada eñ sevimli, eñ yahşı bir şeydir.
2. Adamların çoqusı için bahıt — ellerinde olmağan, ömürlerinde yetişmegen bir şey edi. Çoqusına para kerek edi. Demek, bahıt paramı? Lotreyada million yutmaq, paranen (tolu) çanta tapmaq, büyük miras elde etmek — adamnıñ eñ büyük arzusımı?

3. Diger insanlar bahıt — sağıqtır, dep cevap bere ediler.

4. Müimligine köre üçüncü yerde şüret edi. Belli, meşur olmaq — bahıt olmaq demekmi?

5. Dörtüncü yerde sevgi edi...

Lâkin qızın iki insan: ruhaniy ve yazıcınnıñ cevapları eñ çoq ayrette qaldırdı.

Ruhaniy eminliknen qısqa bir cevap berdi: 'Yer yüzünde bahıt yoq! O, bir vaqıtları bar edi, lâkin adamlar oña aqqını coydılar. Şimdi bu dünyadaki yaşayışımız — bu, o bir dünyanıñ bahıtına azırlanuvdır.'

Yazıcı bayağı tüşüncü, ne yazayım dep şubelengeninden indemedi. Soñ ise yavaş bir sesnen dedi: 'Bahıt nasıl olğanını kimse körmedi. Amma er kes onı istegenini bile. Belki de, bahıt — biz onı qıdırğan vaqtımız? Tamam o vaqıt biz daa da aqıllı, muabbetli olamız; sevmege ve afu etmege ögrenemiz.'

10. METİNGE 5 SUAL TERTİP ETİP YAZIŇIZ.

---

11. SAY DİALOGLARNI BAĞLAYICILAR VE BAĞLAYICI SÖZLERİNİŇ QULLANILUVINA AİT MALÜMATNEN TAMAMLAŇIZ:

1. Lenur Lenmardan kinoğa baracaqmı, dep soradı.
Lenmar, eger ... , kinoğa barırım, dedi.
2. Lenur Lenmardan qavehaneye baracaqmı, dep soradı.
Lenmar, ... -sem, qavehaneye barırım, dedi.
3. Lenur Lenmardan kütüphaneye baracaqmı, dep soradı.
Lenmar kütüphaneye baracağım, çünki ... , dedi.
4. Lenur Lenmardan kütüphaneye baracaqmı, dep soradı.
Lenmar, ... -maq içün, kütüphaneye baracağım, dedi.
5. Lenur Lenmardan qaysı kütüphaneye baracağını soradı.
Lenmar, ... -ğan kütüphaneye baracağını ayttı.

12. RUSLANNIŇ KELECEK AFTAĞA PLANINI BAQIP ÇIQIŇIZ DA ...

1) O, er kün qayda baracağını ve ne yapacağını aytiňiz.

Bazarertesi: stadion, futbol.
Salı: ecnebiy studentler klubu, oyun.
Çarşenbe: kezinti, mimariy yadikârlıqlar.
Cumaaşşamı: sport zalı, tennis.
Cuma: tibbiyet institutu, yataqhaneden dostlar.
Cumaertesi: klub, küreş.
Bazar: teatr, balet.

2) Kelecek aftarğa planıňızni tizip oquňiz.

3) Keçken afta siz er kün ne yapqanıňızni yazıp oquňiz.

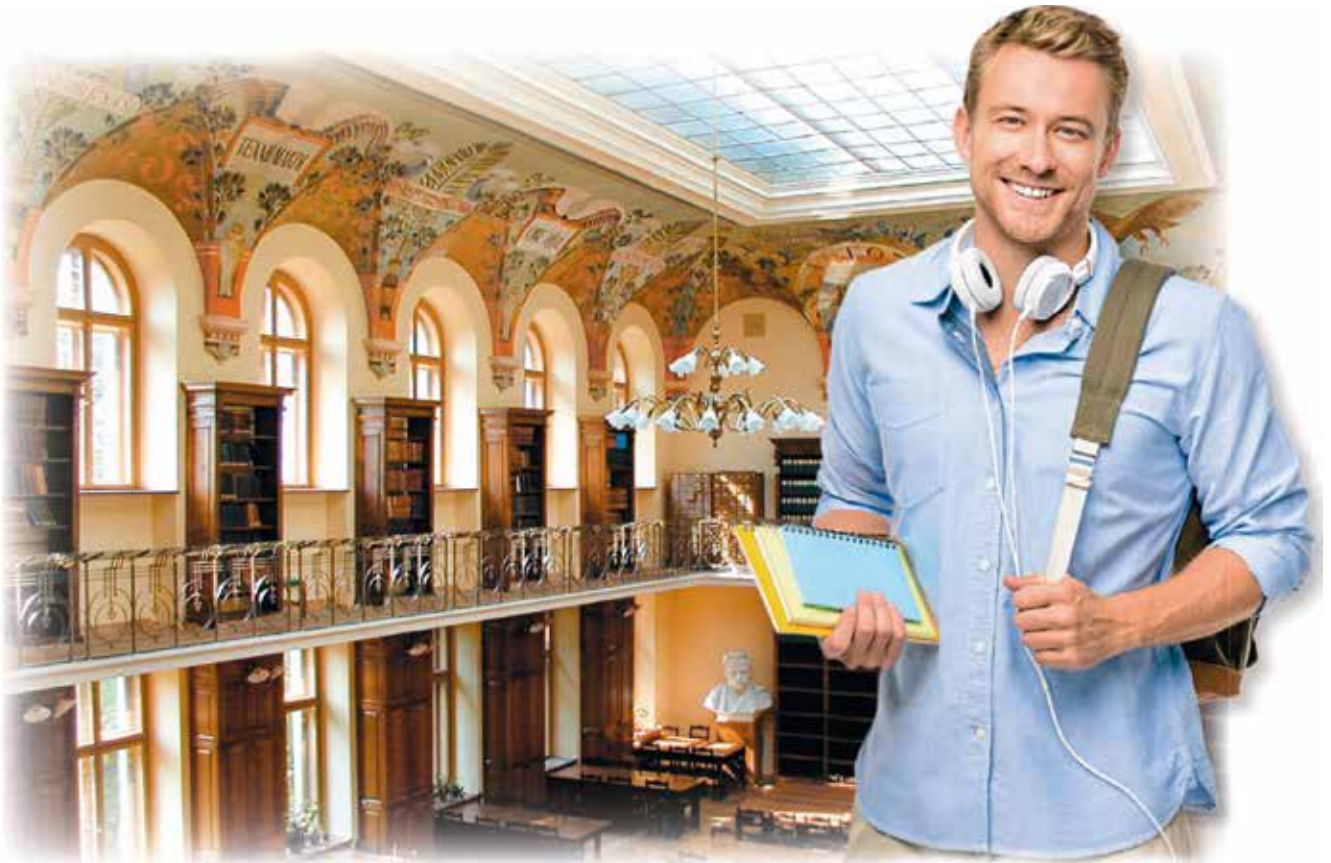

13. BAŞTA — SEBEP, SOŇ İSE ŞART KONSTRUKTSİYLARINI QULLANARAQ, SUALLERGE CEVAP BERİŇİZ (BAQ. NÜMÜNE).

Nümine: Ayder Solomiyağa vazifeni becermege yardım etemi?

1. E, Ayder kimerde Solomiyağa vazifeni yapmağa yardım ete, **çünki** o, qırımtatar tilini daa zayıf bile.
2. E, Solomiya Ayderge rica etse, o, oña yardım ete.

1. Siz bugün aqşam ne yapacaqsıñız?
2. Üyleden soň siz çalışacaqsıñız yoqsa raatlanacaqsıñızımı?
3. Siz bugün ev vazifesini becereceksıñızımı?
4. Siz ne yapacaqsıñız: yañı sözlerni ögreneceksıñız yoqsa işlerni yazacaqsıñızımı?
5. Yañı sözlerni ögrenen soň, siz ne yapacaqsıñız?
6. Siz işlerni yazacaqsıñızımı?
7. İşlerni yazğan soň, siz ne yapacaqsıñız?
8. Siz meselelerni çezeceksıñızımı?
9. Ya ne vaqıt siz meselelerni çezeceksıñız?
10. Meselelerni çözgen soň, siz ne yapacaqsıñız?
11. Ev vazifesini beceren soň, siz ne yapacaqsıñız?
12. Siz mecmualarnı oquycaqsıñız yoqsa film baqacaqsıñızımı?

35 ders

VAQIT VE YER AQQINDA LAF ETEMİZ ... (NE VAQIT? QAYDA? VE İL.)

Laqırdı mevsuzı: Yeri ve vaqtı deñişe bile.

Sarf: Al tabili mürekkep cümlelerni qullanuv.

1. AQQILDA TUTUÑIZ:

- **vaqıt** munasebetini ifadelemek için (sizge ne vaqıt? sualine cevap bermek ve cümleñiñ tabi qısımında **-ğan soñ**, **-ğanda**, **-ğance**, **-ğan(m)dan berli** ve dig. şekillerni qullanmaq kerek)

ne vaqıt?
Studentler mevzu öğrenmekni yekünlegen **soñ**, nezaret işini yazacaqlar.
Mevzu öğrenmekni yekünlegen **soñ**, studentler nezaret işini yazacaqlar.

ne vaqıt?
Men Kyivge kelgende, daima Kyivdeki dostlarımni barıp baqam.

ne vaqıtqaçe?
Saat çalıp tursatmağ**ance**, olar yuqlay ediler.

ne vaqıtqaçe?
Studentler işni yazmağ**ance**, oca bekler.
Studentler işni yazğ**ance**, oca bekley.

ne vaqıttan berli ?
Men yaz vaqtına keçkenimiznen yaramay yuqlayım.
Yaz vaqtına keçkenimizden **berli** men yaramay yuqlayım.

2. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

(Dosltar) _____ ...-gence, biz dosltarımızni (olarnı) bekleycekmiz.
_____ -ğandan berli, boş vaqtımız yoq.
_____ -ğanda, raatlanmaqni unutıñız.
_____ -gen soñ, terekler yeşil yapraq çıqardılar.
(İlbavğa) _____ -geninen, (İlbavda) temiz oldı.
_____ -gence, Solomiya qırımtatar folklorını öğrenecek.

DIQQAT!

Mürekkep (adiy) cümleliñ tabi (ayırılma) qısımında haber vazifesindeki sözniñ yanında **-ğanda/-gende, arada, vaqıtta** (areket bir vaqıtta olup keçkenini bildire), **soñ** (biri-biriniñ artından), **kibi, -nen,** (qısqa müddet içinde), **berli** (başlangıç vaqtını bildirmek için) yardımcı sözlere ve **-da/-de, -ca/-ce** (esas cümledeki areket evel olğanını bildirir) yalğamaları olur.

ne vaqıt?

Men Kyivge kelgen **vaqıtta**, ille Kyivdeki dostlarımıñ barıp baqam.

ne vaqıtqace?

Biz yañı sözlerni ezberlemegence ögrenecekmiz.

İnsanlar seni hatırlağance yaşaycaqsıñ.

ne vaqıtqa qadar?

İnsanlar seni hatırlağan **vaqıtqa qadar** yaşaycaqsıñ.

ne vaqıttan berli?

Qaidelerni yahşı ezberlegenden **berli** biz hata yapmaymız.

Qaidelerni yahşı ezberlegenimizden **berli** hata yapmaymız.

3. CÜMLENİ MANASINA KÖRE KEREK VAQIT BİLDİRİCİ QISIMLARINEN TAMAMLAÑIZ.

1. Biz parkqa kezmege tıšta avası yahşı ol.. baramız.
2. Tünevın aqşam, Server dostum işten evege qaytqan ..., pek yorğun edi.
3. Musafırlıkke seni çağır.. ... barmaq zarar.
4. Oquv yılı bit.. ..., studentlerde tatil başlana, olar keze bileler.
5. Meraqlı kitap oqu.., men vaqıtını ve er şeyni unutam.
6. Ukraina öz mustaqıllıgını ilân et.., dünyada bir çoq insan Ukraina medeniyetinen meraqlanmağa başladılar.
7. Men kütüphaneye ket.., öz dostumını rastkettirdim.
8. Ecnebiy studentler, yataqhaneniñ aşhanesinde körüş.., öz sevimli aşlar aqqında aytalar.
9. Er kün men, marşrutkanı beklegen.., içten yañı sözlerni tekrarlayım.
10. Oca yañı qaideni añlatqan ../(...), odağa dekan kirdi.
11. Ayder öz adını eşitip, artqa aylan...-..., Solomiyanı kördi.
12. Biz kezintige ketken.., avtobusta ses coyğan.., qıçırıp yırladıq.
13. Tünevın, biz evge qayt.., yolda endi qaranıq edi.

4. BAŞTA VAQIT ALLARINI, SOŃ VAQIT TABİLİ CÜMLELERİNİ QULLANIP, SUALLERNİ AÇIQLAŃIZ (TOLU CEVAP BERİŃİZ). (NÜMÜNEGE BAQ.)

Nümüne: Qırımtatar tilini siz ne vaqıttan berli ögrenesiñiz?
Qırımtatar tilini men 2014 seneniñ ilk küzünden berli ögrenem.
Qırımtatar tilini men işğalden soñ öğrenmege başladım.

1. Sen er saba ne vaqıt uyanasıñ?

---

2. Sen ne vaqıt raatlanasıñ?

---

3. Qırımğa sen ne vaqıt barmağa sevesiñ?

---

4. Ukrainada sen ne vaqıttan berli yaşaysıñ?

---

5. Ukrainada sen ne vaqıtqa qadar oturacaqsıñ?

---

6. Sen ne vaqıttan berli maşna aydaysıñ?

---

7. Studentler yañı söz ve ibarelerni ne vaqıtqa qadar tekrarlaycaqlar?

---

8. Ocalar studentlerge yahşı baa ne vaqıtqa qadar qoyacaqlar?

---

9. Studentler ne vaqıt israrlıqnen oqumağa başlaylar?

---

10. Qırımğa eñ çoq turist ne vaqıt kele?

---

5. AQILDA TUTUÑIZ:

- **Yer** munasebetini ifadəlemek için (siz ne yerde(n)? qayda(n)? suallarına cevap beresiz ve tabi cümlede **yer** sözüne **-ğa/-ge, -da/-de, -dan/-den** yalğamalarını qoşıp qullanasız). (Em **olğan** ya da başqa arket bildirici söz haberden ayırıcı vazifesine keçip, **yer** sözünden ögünde turğannı unutmañız.)

Cümleniñ baş qısımında **qayda(n), ne yaqqa, ne yeriñ** olup, çiftlerni teşkil ete bile:

qayda(n) — anda(n), ne yaqqa — o yaqqa, ne yeriñ — o yeriñ.

Em tabi cümleniñ haberi **-sa/-se** yalğamalı şart fiilinen ifadelenir.

Men deñiz ve çoq küneşli künler **olğan yerde** yaşamaq isteyim.
Men deñiz ve çoq küneşli künler **olğan yerge** barmaq arzu etem.
Men yaqında deñiz ve çoq küneşli künler **olğan yerden** qayttım.

Olar Ukrainadan er yıl qara qışta çoq quş **kelgen yerde** ediler.
Olar Ukrainadan er yıl qara qışta çoq quş **kelgen yerden** qayttılar.
Olar Ukrainadan er yıl qara qışta çoq quş **kelgen yerge** ketecekler.

Biz yap-yañı qırmızı maşna **çıqqan yerde** toqtaldıq.
Olar yap-yañı qırmızı maşna **çıqqan yerden** çıttılar.
Siz yap-yañı qırmızı maşna **çıqqan yerge** kiriñiz.

6. CÜMLENİ MANASINA KÖRE KEREKLİ YER BİLDİRİCİ QISIMLARNEN TAMAMLAÑIZ.

1. Er kes yahşı muzıka eşitil.. yer.. baqtılar.
2. Studentler özleri eñ begen.. yer.. oquylar.
3. İnsan daima daa olma.. yer.. barmaq istey.
4. Yaqında turistler, muzıka aletleri yapı.. yer.. qayttılar.
5. İnsan daima, doğ.. yer.. qaytmaq ister.
6. Özen ğarpqa burul.. yer.. pek tez aqa.
7. Biz trennen barıp çıqılma.. yer.. uçaqnen ketermiz.
8. Yolda keçken kimse, bizge ... sağğa burulmaq kerek olğanını kösterdi.
9. Bizge qayda ürmet bildirseler, ... gecelermiz.
10. Baş ketmek istegen.., ayaq yürer.
11. Biz olma.. yer yahşıdır.
12. ... birlik, **anda** tirilik.

36 ders

BİZ OTURIP OQUYMIZ ... OQUĞAN SOÑ TURARMIZ!!

Laqırdı mevzusu: Zevqlarımız.

Sarf: Alfil. Yapıluvı ve qullanıluvı.

1. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

İlmi kitap oquy.

1-ci esnas

İlmi yata ve kitap oquy.

(1-ci esnas ve 2-ci esnasnıñ emiyeti bir)

İlmi yata.

2-ci esnas

İlmi yatıp oquy.

(1-ci esnas emiyetlice, 2-ci esnas ise qoşma mana bildire)

Areketniñ ekisi de **birden** keçeyata, keçti ya da keçecek.

İlmi **yattı ve oqudı**. — İlmi **yatıp oqudı** (areketniñ ekisi de birden olıp keçti).

İlmi **yatacaq ve oquycaq**. — İlmi **yatıp oquycaq** (areketniñ ekisi de birden olıp keçecek).

Zarina otura ve telefondañ laf ete.
Zarina oturıp, telefondañ laf ete.

Student kete ve buterbrot aşay edi.
Student buterbrot aşap kete edi.

Artist oynaycaq ve yırlaycaq.
Artist yırlap oynaycaq.

NB!

Esas fiilnen beraber ketken areket şekline **alfil** deyley.

Tamamlanmağan tür şekilleri yerine qullanılğan **alfil**, baş areketnen beraber olıp keçken areketni bildire.

2. DİQQAT!

Tamamlanmağan tür şekilleri yerine qullanılğan alfiiller -(y)a'raq/-(y)e'rek yağamalar yardımınen teşkil etile.

Barmaq → olar **baralar** → bar- + araq = **bararaq**

Oturmaq → olar **oturalar** → otur- + araq = **oturaraq**

Yapmaq → olar **yapalar** → yap- + araq = **yaparaq**

Oynamaq → olar **oynaylar** → oyna- + raq = **oynaraq**

Yırlamaq → olar **yırlaylar** → yırla- + raq = **yırlaraq**

3. OQUÑIZ:

Yañı metin oquyaraq, men sıq luğatqa baqam.
Zavodda çoq yıl devamında çalışaraq, Riza tecribeli mütəhassıs oldı.
Oca tahta yanında turaraq, meseleni añlata edi.

4. AŞAĞIDA BERİLGEN FİİLLERDEN TAMAMLANMAĞAN TÜR YERİNE QULLANILĞAN ALFİİLLERNİ TEŞKİL ETİÑİZ.

Nümunə: kezmek — kezerek

Yardım etmek, qurmaq, eyecanlanmaq, izalamaq, çəzmək, külmək, bilmək, bermək, turmaq, ümüt etmək, almaq, yırlamaq, beklemək, tüşünmək.

5. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

Nümunə: ... hatırlaraq, men sıq evge mektüp yazam.

Öz qorantamrı hatırlaraq, men sıq evge mektüp yazam.

1. ... çıxaraq, men arqadaşıma rastkeldim. 2. ... ayaraq, tatam daima küle. 3. ... oğraşaraq, o, bayağı vaqıtı stadionda keçire. 4. ... raatlanaraq, men Yalta ve Aqyarğa ekskursiyağa bardım. 5. ... ögrenerek, men çoq çalışam. 6. ... kezerek, men qadimiy ev ve abidelerni közettim.

6. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

İlmi raatlandı ve çalışmağa başladı.

Raatlanıp, İlmi çalışmağa başladı.

1-ci areketni

2-ci areketke keçti

tamamladı

Areketniñ ekisi **biri-biriniñ artından** — başta biri, soñra ise başqası keçti, keçeyata ya da keçecek.

Nariman 'koka-kola' içti. Endi Nariman alma aşay.

1-ci esnas bar

diger esnas bar

'Koka-kola' içip, Nariman alma aşay.

7. OQUÑIZ:

Sebiya telefondañ laf etti ve odadañ çıqtı.
Sebiya telefondañ **laf etip**, odadañ çıqtı.

Student buterbrot aşadı da, endi derske kete.
Buterbrot **aşap**, student derske kete.

Talebe qaidelerni öğrenir ve nezaret işini yahşı yazar.
Qaidelerni **öğrenip**, talebe nezaret işini yahşı yazar.

NB!

Tamamlanğan tür şekilleri yerine qullanılğan **alfiil**, baş areketten evel olğan ya da olacaq qoşma areketini bildire.

DİQQAT!

Tamamlanğan tür şekilleri yerine qullanılğan alfiiller **-ıp/-ip/-p** yalğamalar yardımına teşkil etile.

Barmaq → o, bardı → bar- + ıp = barıp

Yapmaq → o, yaptı → yap- + ıp = yapıp

Yeñmek → o, yeñdi → yeñ- + ıp = yeñip

Ketirmek → o, ketirdi → ketir- + ıp = ketirip

(Satın) almaq → o, (satın) aldı → (satın) al- + ıp = (satın) alıp

Almaq → o, aldı → al- + ıp = → alıp

8. OQUÑIZ. AYNI ŞU MALÜMATNI BAŞQACA AYTIP BERİÑİZ.

**'ÇÜNKİ', '-QANDA', '-QAN SOÑ', 'BAŞTA ...', SOÑ(RA) İSE ...'
VE DİG. VASTALARNI QULLANIÑIZ.**

Gazet oqup, men dünyada olıp keçken soñki haberlerni ikâye ete bilem.

Ekim olıp, Asan özünüñ eñ büyük arzusını yerine ketirdi.

Oca, studentlerniñ nezaret işlerini alıp, odadañ çıqtı.

Pencereni açıp, biz taze ava kirgenini duyduq.

Yañı prezidentni saylap, adamlar yahşı yaşayışqa inanalar.

9. TAMAMLANĞAN TÜR YERİNE QULLANILĞAN FİLLERDEN ALFİİLNİ TEŞKİL ETİÑİZ.

Nümüne: uçıp keldiler — uçıp kelip

Ezberlemek, satın almaq, yardım etmek, çezmek, tekrarlamaq, yekünlemek, urmaq, bermek, aytıp bermek, turmaq, oturmaq, tapmaq, sorumaq, programmirlemek, yazmaq, ediye etmek, sabalıq(nı) aşamaq, aşamaq, aqşamlıq(nı) aşamaq, oqup çıqmaq, yırlap bermek.

10. TEŞKİL ETİLGEN ALFİİLLERDEN CÜMLE TİZİNİZ. ALFİİL, BAŞ AREKETNİ BECERGEN ŞAHİS QOŞMA AREKETNİ DE BECERGENİNİ UNUTMAÑIZ.

Nümüne: Şiir ezberlep, derste aytıp beririm.

11. QIRIMTATAR ATALAR SÖZLERİNİ OQUÑIZ. ALFİİLLERNİ QAYD ETİP, OLAR QAYSI ÇEŞİT YERİNE QULLANĞANINI BU ATALAR SÖZLERİNİ NASIL AÑLAYSIZ?

Özüñni küzgüde körüp begenme, işte körüp begen!
At alsañ — minip al, qız alsañ — körüp al.
Yaramazdan boynuñnı satıp al!
İşsiz kelip, işlini işten qaldırır.
Diñlep al, bilip çal!

12. TAMAMLANMAĞANLARNI TAMAMLANĞAN TÜR YERİNE QULLANILĞANLARDAN ALFİİLLER YAPIP, CÜMLELERNİ YAZIP ALIÑIZ. CÜMLENİÑ MANASI DEÑİŞEMİ, DİQQAT ETİÑİZ.

1. Bulutlarnı keserek, uçaq töpege köterile edi.
2. Evden çıqaraq, anahtarını unutmağanıñızın teşkeriñiz.
3. Kitap oquğanda, Şevqiye bir qaç meraqlı ibarelerni yazıp aldı.
4. Evge qaytqanda, Fahri özüniñ eski dostuna rastkeldi.
5. Studentler sınıfqa kirgende, şaqıldap küle ediler.
6. Parkniñ skemlesinde oturaraq, biz daa çoq laf etip oturdıq.

13. CÜMLENİ OQUÑIZ, ALFİİLLERNİ QULLANUVDA HATA TAPIÑIZ. HATASIZ YAZIP ALIÑIZ.

1. Yuqlap qalıp, kitabı elinden tüşti.
2. Ev vazifesini teşkererek, defter üstünde qırmızı qalem qaldı.
3. Kitap oquğanda, apansızdan telefon çaldı.
4. Qave içip, filcan sındı.
5. Bir kitapnı ketirip, başqasını almağa ruhset berdiler.
6. Bir çoq ders qaldırıp, testni yahşı yazıp olamadıq.
7. Meraqlı kitaptan ayretlenip, oña vaqıt pek tez keçken kibi körüñdi.

14. ARİFLERNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

Süyrel.. kelmek, maqta.. oturmaq, yapıştır..
qoymaq, tabiats..z, yalı yan..daki, .. yahşı, işs..z, qaçq..
qoymaq, öld..rmek, sınd..rmaq, şeer yan.., a..tmaq,
sor..maq, soraşt..rmaq, ayt.. bermek, fotosuret ç..kmek,
aq..l.. .

16. OQUÑIZ. SÖZ VE İBARELERİNİ TEKRARLAÑIZ. ER BİR METİNGE EKİŞER SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

Muzey

Bağçasaray — qadimiy bir şeerdir. Onıñ ve etrafında bir çoq tarihiy hatırlama ve muzeyleri bar. Men Hansaray, Zıncırlı medrese, Qırq Yer (Çufutqale), Mañgup qale, Tepe Kermen, Gaspinskiy muzeyi, Derviş evi, Qırım observatoriyasını bilem. Yaqında biz dostlarımıznen Hansarayğa barğan edik.

Bu muzey Bağçasaraynıñ eski şeerinde yerleşe. Onıñ etrafı ve içi pek güzel. Bizni qılavuz qarşıladi. Bizge Hansarayda qırım tatarlarınıñ ulu ve zengin keçmişinen tanış olmağa qısmet oldı. Meskün binalar, Han camisi, Sarı Güzel amamı, Qabristan, Dürbe, Közyaş han çeşmesi ve Altın çeşme, Bağçalar, Araba qapu, Divan, Darphane, Aremden ğayrı, biz elbet qırım tatar milliy urbası ve ev donatıluvınen tanış oldıq.

2001 senesi sabannıñ 21-de, Gasrinskiyniñ 150-yıllığına bağışlanıp, onıñ muzeyi ğayrıdan açılğan edi. (O da, diger bir qaç abidenen birlikte, Bağçasaraynıñ tarihiy mimariy taqımına kire.) Ulu qırım tatar mütefikkir ve maarifçi tamam o yerde 1883 senesi çeçek ayınıñ 10-da bütün türkiy halqlar için ilk

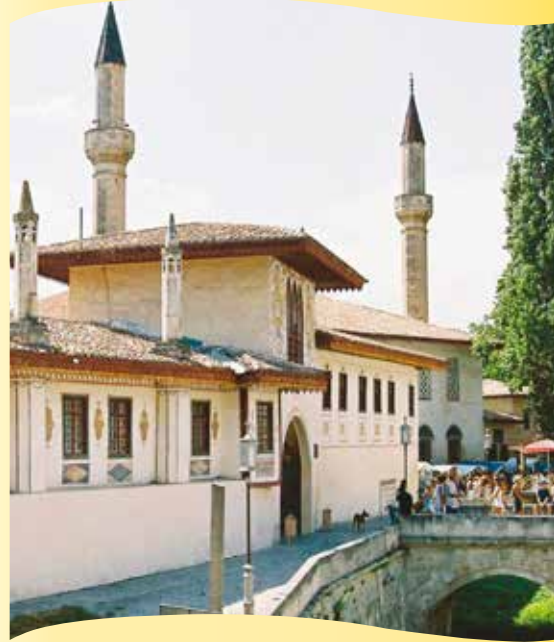
15. OQUSAÑIZ, 'OŞUMA KETTİ!' DERSİÑİZ!

— Ekimim, aqayım aqıldan zayıf, onıñ bir hastalığı bar ğaliba. Kimerde men oña bir şey ikâye etip bergende, soñ ise bir şey sorağanda, o, bir şey eşitmegenini añlayım!

— Bu, ürmetli hanum, hastalıq degil, bu — Allahnıñ bergenidir!

'Terciman' gazetasını meydanğa ketirgen. Gazeta şiarı 'Tilde, fikirde, işte — birlik!' oldı.

Men Bağçasaraynıñ muzeyler taqımını pek begendim. Özüme hatıralıq qırım tatar milliy urbasınıñ qaysı bir qısmını ya da eşyanı (cezve, çölmek) satın alırım.

Yıl mevsimleri (baar, yaz, küz, qış)

Men Ukrainağa 2016 senesiniñ Derviza bayramı künlerinde kelgen edim. Tıšta endi küz, ava suvuqça, sıq yağmur yağa edi. Tereklerdeki yapraq başta sarardı, soñ qızardı, soñ ise tüşmege başladı. Gece kündüzden daa uzun, amma endi pek suvuq edi.

İlk qışnıñ başında qar tüşti. Qış başlandı. Qışta daa da suvuq oldı. Kimerde ayaz 20 ya da 25 derecesine qadar tüşe edi. Men daa öyle qış ve o qadar qar daa körmedim. Qar pek çoq olğanı için, qara qışta eki kün tramvay yürmegen edi. Lâkin biz dostlarımıznen yahşı kiyinip, qar topu oynap şeñlene edik. Qışta Ukrainada Yılbaş ve Milât bayramlarını kayd eteler. Studentler tatilge çıqtılar. Biz bayramlarını begendik — aqşamları biz ukrain dostlarımızğa bara edik.

Sabanda qar iriy başladı. Avası qızmağa başladı. Terekler yañı yeşil yapraq çıqardı. Parkta çeçek açtı. Kimerde yağmur sepeley edi, lâkin o, issi edi. Adamlar endi kürk ya da ton degil, güzel kostümler kiye ediler.

Şimdi İlbavda yaz. Avası daa da qızdı, kimerde sıcaq ola. Qısqa müddetli ve boranlı yağmurlar ola. Etraf yem-yeşil ve çeçek aç. Adamlarnıñ çoqusı yazda şeer tışına — orman ya da göl yanına barıp raatlanalar. İmtianlardan soñ biz de parkta kezecekmiş, çünkü yaz tatilimiz olacaq.

Sevimli yazıcım ve kitabım

Men kitap oqumağa pek sevem. Ta balalığında men pek çoq masal ve bala ikâelerini oquğan edim. Şimdi de men çoq oquyım. Boş vaqtım olğanda, men evde ve universitette teneffüste oquyım. Hususan men sevgi ve dostluq aqqında şiir ve ikâyeleri begenem.

Menim sevimli yazıcım — William Shakespeare. Bu, meşur ingliz yazıcısıdır. O, XVI asırda yaşağan ve pyesalar yazğan. Shakespeareniñ eñ meşur pyesaları — ‘Hamlet’, ‘Ledi Makbet’, ‘Romeo ve Djülyetta’. Bu pyesaları soñ teatrde numayış etken ediler. Şimdi Shekespareniñ pyesalarını bütün dünya teatrolarında köstereler.

Men ‘Romeo ve Djülyetta’ pyesasını pek begenem. Bu, yigit ve qızniñ sevgisi aqqında bir ikâyedir. Olar biri-birini pek seve ediler, lâkin beraberlikte olamadılar, çünki ana-babaları biri-birine duşman ediler. Teessüf ki, ikâyeniñ soñu facialıdır — Romeo ve Djülyetta vefat ettiler. Tek balalarınıñ ölümünden soñ ana-babalar barıştılar. Bu pyesa, ömürniñ er bir daqqasına ne qadar büyük qıymet kesmek kerek olğanını köstere.

17. OQUÑIZ. İBARELERNİ HATIRLAÑIZ.

- O, sportnı begene. **Onıñ sportqa istidadı** bar.
O, istidatlı bir actördir. **Onıñ sanadaki oyunğa istidadı** bar.
O, balet mektebinde oquy. **Onıñ baletke isdidadı** bar.
O, yahşı bir sportçudur. O, futbol yahşı oynay. **Onıñ futbolğa isdidadı** bar.
O, pek yahşı oynay. O, oynamağa pek seve. **Onıñ oyunğa istidadı** bar.

O, muzıkanı begene. O, muzıka mektebinde oquy. **Onıñ muzıkağa avesligi** bar.

O, güzel milliy yemekler pişire. **Onıñ aşçılıqqa avesligi** bar.

Olar matematikani begeneler. **Olarınñ matematikağa avesligi** bar.

O, çet tilini qolay ögrene. **Onıñ tilge avesligi** bar.

Olar himiyani begeneler. **Olarınñ himiyağa avesligi** bar.

O, yahşı bir yır yazdı. **Onıñ yır yazmağa avesligi** bar.

Nege? (doğrultuv kelişi) +
istidadı / avesligi bar

Ne yapmağa? (doğrultuv kelişinde isimfil) +
istidadı / avesligi bar

Fevziye aş pişirmege seve. **Onıñ qırımtatar köbetesi pişirmege istidadı** bar.

Ayder yahşı oynay. (*Onıñ nege istidadı bar?*) **Onıñ oynamağa istidadı** bar.

Dilâver kemane çala. (*Onıñ nege istidadı bar?*) **Onıñ kemane çalmağa istidadı** bar.

Zarema güzel manzaralarınñ resimini yapa. (*Onıñ nege istidadı bar?*) **Onıñ resim yapmağa istidadı** bar.

Sabri çoq til bile. (*Onıñ nege istidadı bar?*) **Onıñ tiller öğrenmege istidadı** bar.

37 ders

OQULĞAN KİTAP ... ÖGRENİLGEN QAİDE ... BERİLGEN İMTİAN!

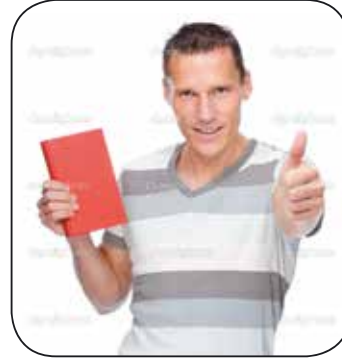
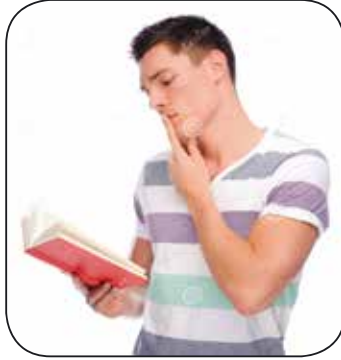
Laqırdı mevsusu: Milliy ananeler.

Sarf: Sıfatfiil. Yapıluvu ve qullanıluvu.

1. OQUNIZ. TALİL ETİÑİZ:

Amet
kitap
oquy.

Amet
kitap
oqudı.

Amet **oquğan** kitapnı begendi.

Amet *oquğan* kitap — bu, **oqulğan** kitap.

Studentler *ögrengen* qaide — bu, **öğrenilgen** qaide.

Solomiya *yapqan* pencere — bu, **yapılğan** pencere.

2. OQUNIZ. TALİL ETİÑİZ.

Meltemniñ bugün doğğan künüdir. Dostlar oña balaban tort ediye ettiler. Meltem hoşnutlıqtan tap **qızardı**. Yüzü **qızarğan** Meltem aqşam dostlarnı klubğa davet etti.

Oqulğan, öğrenilgen, yapılğan, qızarğan sözleri — bu, **sıfatfiiller** — em sıfat, em fiilge oşağan sözler. Olar, işimleşip, türlene bile ve *nasıl?// ne yapılğan?* sualine cevap bere. Fiilden ayırmaq içün, cümledeki vazifesini tayin etmeli: o, haber degil, **ayırıcı** vazifesini becere.

(nasıl?) kitap <i>sıfat</i>	(nasıl?) kitap <i>sıfatfil</i>
yañı	satın alınğan (onı satın aldılar)
meraqlı	oqulğan (onı oqudılar)
qalın	alınğan (onı aldılar)
qırımtatar	unutılğan (onı unuttılar)
ilmiy	yaraştırılğan (onı yaraştırdılar)

DIQQAT!

Sıfatfillerniñ **malüm** ve **belgisizlik** derecesi olur.

Malüm derecesindeki sıfatfiller, şahıs ya da predmet **özü** yapqan areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.

Belgisizlik derecesindeki sıfatfiller, şahıs ya da predmet **birev** (belli olmağan) tarafından yapılğan areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.

3. OQUŃIZ. TALİL ETİŃİZ:

Andriy
raatlanğan.

Endi,
raatlanğan
soñ, onıñ kene
çalışmağa
kücü bar.

Oğlan *aç olğan* — bu, **aç olğan** oğlan.
Alma *qızarğan* — bu, **qızarğan** alma.
Yapraq *sararğan* — bu, **sararğan** yapraq.
Kâğıt *yanğan* — bu, **yanğan** kâğıt.

Oynağan qız — demek, bu qız **özü** oynay.
Qaynağan suv — demek, bu suv **özü** qaynay.
İdare etken fırqa — demek, bu fırqa **özü** idare ete.

4. AQILDA TUTUÑIZ:**Keçken ve şimdiki zaman sıfatfiilleriniñ malüm derecesi**

Şimdiki zaman sıfatfiilleri insan ya da predmet özü **yapayatqan (yapıcı)** ya da birev tarafından **yapılatqan** areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.

ateş yana → *yanğan* ateş
aile yırlay → *yırlağan* aile
ana seve → *sevgen* ana

sevmek → (olar) seveler → *sev-* + **-gen** = sevgen

Keçken zaman sıfatfiilleri insan ya da predmet özü **yapqan** ya da birev tarafından **yapılğan** areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.

kâğıt yandı → *yanğan* kâğıt
yanardağ söndi → *söngen* yanardağ
süt ekşidi → *ekşiğen* süt

yanmaq → *yan-* + **-ğan** = yanğan

DİQQAT!

yapmaq → *yap-* → *yap-* + **-qan** → yapqan

yapmaq → *yap-* → *yap-* + **-ıcı** → yapıcı (*daima ait olğan* areket belgisi)

5. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN MALÜM DERECEDE KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIP, CÜMLE YAZIÑIZ.

Nümüne: Yaz içinde (sağlamlaşmaq) Edem yahşı oqumağa başladı.
Yaz içinde sağlamlaşqan Edem yahşı oqumağa başladı.

1. Sınıf odasına eyecanlanuvından (ağarmaq) student kirdi.
2. Yol üstüne (asılı turmaq) qaya seyaatçıları qorquza edi.
3. Uzaqtan turistler endi (yeşermek) ormanı kördiler.
4. Sıcaqtan (qararmaq) yer yağmurğa ümüt besley edi.
5. Küneş sıcağından (irimek) qar suvğa çevirildi.
6. Kestane tereginden (sararmaq) yapraq tüşmege başladı.

6. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN MALÜM DERECEDE ŞİMDİKİ ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIP, CÜMLE YAZIÑIZ.

Nümüne: Men küneş nurundan (çalışmaq) fener aldım.
Men küneş nurundan çalışqan fener aldım.

1. Yataqhaneniñ sakinleri, (hızmet etmek) mobil ağ şirketinden haber çoq beklediler.
2. Sportçularımız yarışta özleriniñ (öseyatmaq) imkânını kösterdiler.
3. Mamut ayvanat bağçasında (oynamaq) gülgülü flamingolarğa bayağı baqıp oturdı.
4. Qadimiy himiyacılar, taşnı altınğa (çevirmek) tılsımlı unsur tapmağa istey ediler.
5. İdmancı, yarışta iştirak etmege (istemek) sportçularnıñ adını aytqan.

NB!

-ğan sıfatfiilleri ve keçken zaman -ğan fiilleri biri-birinden tek cümledeki vazifesine köre ayrılır.

- **Yuqlağan** mışıq. — Mışıq **yuqlağan**.
- Elektrikte **çalışqan** maşna. — Maşna elektrikte **çalışa**.
- **Raatlanğan** student. — Student **raatlana**.
- **Qızdırıcı** küneş. — Küneş **qızdırı**.
- **Ğıyçıldağan** qapu. — Qapu **ğıyçılday**.

7. AQLDA TUTUŃIZ:

Kelecek zaman sıfatfilleri zemaneyi qırımtatar tilinde **-r** ya da **-caq** yalğamalarinen yapıla. İnsan ya da predmet soñ yap(ıl)abilecek ya da yap(ıl)acaq areketiniñ alâmetini köstere.

Meselâ,

İş yarın **yapılacaq**. — Yarın **yapılacaq** iş.

Yüzüñ gülge **beñzer**. — Gülge **beñzer** yüzüñ.

Bala mektüp **yazacaq**. — Mektüp **yazacaq** bala.

Halq Vatanına **qaytacaq**. — Vatanına **qaytacaq** halq.

Baarde terekler çeçek **açar**. — Baarde çeçek **açar** terekler.

8. AQLDA TUTUŃIZ:

Er angi sıfatfilni kibi, keçken zaman sıfatfilini teşkil etmek için, isimfilniñ negizini alıñız (ögünde tüşüm kelişindeki isim turabilir):

I. **-maq/-mek** → **-maq/-mek** ≡ + **-(ı/i/u/ü)l** = **-(ı/u)lğan/- (i/ü)lgen**

oqup çıqmaq (oqup çıqılğan metin, oqup çıqılğan kitap, oqulğan (oqup çıqılğan) ikâye, oqulğan şiiirler)

yazmaq (yazılğan)

aytıp bermek (aytıp berilgen)

II. **-lamaq/-lemek** → **-maq/-mek** ≡ + **-n** = **-lanğan/-lengen**

boyalamaq (boyalanğan ev, boyalanğan tahta, boyalanğan saç, ...)

lâkin! resim yapmaq (resimi yapıılğan ev, resimi yapıılğan maşna, resimi yapıılğan pencere, ...)

III. **-maq/-mek** → **-maq/-mek** ≡ + **-(ı/i/u/ü)l** = **-(ı/u)lğan/- (i/ü)lgen**

(bir şey(ni)) yapmaq → (bir şey) yapıılğan

(yol) parasını bermek → (yol) para(sı) berilgen

öğrenmek → öğrenilgen

IV. **-maq/-mek** → **-maq/-mek** ≡ + **-(ı/i/u/ü)l** = **-(ı/u)lğan/- (i/ü)lgen**

urmaq → urulğan (qaqılğan, urıp çıkarılğan, öldürüp (sındırıp) bitirilgen ...)

örtmek → örtülgen (çezilmey(ip) qaldırılğan, kesilgen, qapatılğan ...)

tikmek → tikilgen (tikilip qoyulğan, sökip tikilgen, yañıdan tikilgen ...)

V. **-maq/-mek** → **-maq/-mek** ≡ + **-(ı/i/u/ü)l** = **-(ı/u)lğan/- (i/ü)lgen**

ketirmek → ketirilgen

alıp barıp bermek → alıp barıp berilgen

yeñmek → yeñilgen

9. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN BELGİSİZLİK DERECEDEKİ KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIP, CÜMLEGE KİRSETİŇİZ.

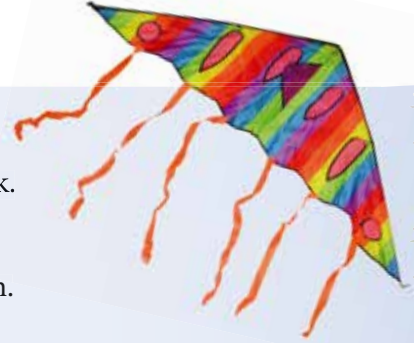
1. Solomiya (kopiylamaq) vesiqalarını dekanatqa alıp ketti.
2. Biz (qapatmaq) sınıf odası qapularını anahtarnen açıp olamadıq.
3. Duşman tarafından (boysundırmaq) qırımtatar halqı, adalet ve azatlıq oğruna küreş alıp barmaqta.
4. Köyge seyaat etkenimiz vaqtında terekten yañ (üzmek) alma aşadıq.
5. Kütüphanede (toldurmaq) sımariş blankını kütüphanecige bermelisiz.
6. Balalar aştan evel nevbetçi emşirege (yuvmaq) ellerini köstere ediler.
7. (oquv parasını bermek) kvitantsiyanı dekanatqa tapşırmaq gerek.

10. EKİ ADİY CÜMLENİ, AYLANMA ŞEKLİNDE SIFATFİİL İLE MÜREKKEPLEŞKEN CÜMLEGE ÇEVİRİŇİZ. NÜMÜNEGE BAQ.:

Nümüne: Kökte sazağan uça. Er kes oña baqa edi.
Er kes kökte uçan sazağanğa baqa edi.

1. Film bizge oca tarafından kösterildi. O, pek meraqlı edi.
2. Bizge yolda bir oğlan rastkeldi. O, maña tanış köründi.
3. Meşur ressamlar suretlerni yarattılar. Biz olarnı muzeyde kördik.
4. Biz bir evde yaşaymız. O, 1914 senesi qurulğan.
5. Student kitap oquy. Onı dostu ediye etken.
6. Babam fotosuretni yolladı. Men oña baqıp, Vatanımın hatırladım.
7. Belli qırımtatar şairi şiiir yazdı. Men onı oquyım.

11. BELGİSİZLİK DERECEDE ŞİMDİKİ/KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERNİ TEŞKİL ETİŇİZ.

- Mektüp yazmaq _____
- İkâyeni bastırıp çıqarmaq _____
- Telegramma yollamaq _____
- Qartop pişirmek _____
- Sual bermek _____
- Kitap oqumaq _____
- Qapunı qapatmaq _____
- Pencereni açmaq _____
- Qave çekmek _____
- Ediye istemek _____
- Qız sevmek _____
- Metinni qısartmaq _____
- Bala doğurmaq _____
- Suv qaynatmaq _____
- Meyva suvunu suvutmaq _____

Teşkil etilgen sıfatfillernen cümle tiziñiz. Tizilgen cümlelerni defterge yazıñız.

12. CÜMLELERİNİ YAZIP ALIÑIZ. AŞAĞIDA BERİLGEN SIFATFIİLLERİNİ NOQTALAR YERİNE KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

1. Men ... köstümden memnünim.
2. Bugün ... askerlerden körüşüv olıp keçecek.
3. Bizni ... suallerni muzakere ettik.
4. Bütün soqaq çeçek ve bayraqlarnen ... .
5. ... sofra üstüne köbete qoyıp, musafırlarnı qarşılادılar.
6. ... mal için paranı bank esabına qoymaq mümkün.
7. Müellif ... kitabını maña ediye etti.
8. Student qırımtatarca ... metinni oqudı.

Malümat kâğıtı

demobilizatsiya olunğan
tikilgen
raatsızlandırğan
yaraştırılğan
satılğan
nağışlanğan
tercime etilgen
yazılğan.

13. SİZ BU QIRIMTATAR ATALAR SÖZLERİNİ NASIL AÑLAYSIÑIZ?

Oquğan — ozar, oqumağan — tozar.
Olmaycaqqa söz aytma, tolmaycaqqa suv qoyma!

14. METİNNİ OQUÑIZ.

Milliy nağış

İnsanğa özünü ve urbanı yaraştırmaq istegi evel-ezelden hastır. Ve Qırım, memleketimizniñ er diger bölgesi kibi, ameliy sanaat ustalarına zengindir. Qırında 'Qız — beşikte, ciyezi — sandıqta' atalar sözüne riayet eterek, qızlarını balalıqtan nağışçılıqqa alıstara ediler. Ciyezine, yañı evni yaraştıracaq çeşit örnekli yüzbez, evciyar, yavluq, şerbenti, marama, Quran qapı ve diger, episi olıp 500-ge yaqın nağışlanğan şey kire edi.

Tek qadın, erkek ve bala urbasında degil, turmušta qullanılğan şeyler, eşyalarınıñ üstünde milliy örneklerni de körmek mümkün. Meselâ, lâle, selbi, servi — yigitni, badem — qızını, gül — qadını, qaranfil — yaşlı insanı temsil ete edi. Temsillerniñ birleşmesi qorantanı ifadeley. O, dualıq esasında ve bereket üzerinde tasvir etile.

Asırniñ soñki çerigi içinde ğayıp olunuvdan qurtarılğan nağış eserlerini şimdi dünyanıñ bir çoq köşesinde körmek mümkün.

Qırımtatar nağışçılığınıñ 7 esas tiküv usulını qayd eteler: tatar işleme, esap işleme, telli, mıqlama, bükme, qasnaq, pul.

Evelleri Qırımniñ çeşit bölgelerinde, yaşağan yerine bağılı urbanı da kiye ediler. Qırımniñ çöl tarafındaki qadınlar kölmek üstüne altın tüste ya da yeşil, yalı boyu tarafında — mavı, tatlar — qırmızı tüste anter kiye ediler. Qadifeden tikilip ve altın ya da kümüş yiplernen nağışlanıp, em töpeliknen yaraştırılğan fesni qadınıniñ başında şimdi de sıq körmek mümkün. Erkek urbasında, altın yiplernen nağışlanğan keten kölmek, yelek, keñ qırmızı ya da yeşil quşaq, başında da qalpaqını qayd etmek mümkün. Kelinge ana-baba — altın ya da kümüş quşaq, kelin ise kiyevge — uçqur, kiyev de kelinge — altından yaraştırılğan fes bağışlay. Kelin-kiyevni toyda 'Mishor qızı' halq yırinen qarşılap, dülberliğini qayd eteler:

...Başına al yavluq bağlayım,
Parmaqlarını qınalayım,
Al fistanıni nağışlayım,
Maramanı kümüşleyim.
Ayda da, canım, Mishor qızı,
Yanaqları al qırmızı...

15. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Qırımtatar qızlarını nağışlıqqa ne vaqıttan başlap alıştırta ediler?
2. Bu, zemaneyi yoqsa eski adetmi?
3. Qırımtatarlar neni nağışlay ve örnekleyler?
4. Milliy urba nasıl renkli olur? O, nege bağı?
5. Halq yırında ne qayd etile?
6. Siz qırımtatar urbasını kördiñizmi? Qayda ve ne vaqıt?

16. QIRIMTATARLARNIÑ NAĞIŞ ANANESİ AQQINDA İKÂYE ETİP BERİÑİZ.

17. BERİLGEN İSİMFİLLERDEN BELGİSİZLİK DERECEDE KEÇKEN ZAMAN SIFATFIİLLERİNİ YAPIÑIZ:

- 1) **elde etmek — elde etilgen**
oqumaq, yazmaq, köstermek, ikâye etmek, çezmek, almaq, satmaq;
- 2) **satın almaq — (satın) alınğan**
yapmaq, yaratmaq, ögrenmek, teşkermek, azırlamaq, qoymaq, doğurtmaq;
- 3) **almaq — alınğan**
açmaq, qapatmaq, unutmmaq, yuvıp çıqmaq, urıp sındırmaq, öldürmek;
- 4) **teşkil etmek — teşkil etilgen**
resim yapmaq, ediye etmek, qurıp çıqmaq, tertip etip çıqmaq, pişirmek.

18. BERİLGEN KONSTRUKTSİYALARDA KELİŞ ŞEKLİNİ DEŃİŞTİREREK, CÜMLELERNİ TAMAMLAŃIZ.

1) Qarşımızğa adam keleyata.

1. ...-ğa diqqat et. _____
2. ...-nen men tanışım. _____
3. ...-nı siz bilmeyisizmi? _____
4. O, ...-ğa 'Kün şerifñiz hayırlı olsun!' dedi. _____
5. ...-nı siz evel körgen ediñizmi? _____

2) Alim yañı himiyeviy unsurnı keşf etti.

1. ... aqqında siz eşittiñizmi? _____
2. Bu maqaleni ... yazdı. _____
3. Siz ...-niñ soyadını bilesizmi? _____
4. Bugün men ... aqqında maqaleni oqudım. _____
5. Konferentsiyamızğa ... kelecik. _____

3) Sergini teşkil etken ressamlar.

1. Studentler klubğa ...-nı davet ettiler. _____
2. Gazetamız ... aqqında yazğan edi. _____
3. Bazı studentler ...-ğa öz suretlerni kösterdiler. _____
4. Biz ...-nen tanışmız. _____
5. Biz ...-niñ ikâyelerini meraqnen diñledik. _____

19. BERİLGEN CÜMLELERNİ YEKÜNLEŃİZ.

1. Tünevın men, ... qıznen laf etken edim.
2. ... studentlerge vokzalğa saba saat 8-ge kelmek kerek.
3. Men ... qıznen tanış oldım.
4. Fizika ocası bizge ... alimler aqqında ikâye etti.
5. Men ... ana-babama sıq yazam.
6. ... qızlar Afrikadan keldiler.
7. ... yazıcınıñ kitaplarını begenem.
8. ... geologlar eki ay mektüp ve gazet almadılar..
9. ... studentler, kütüphanede çoq oturalar.
10. Men ... insanlarını begenem.
11. Tünevın biz ... toplaşuvda edik.

QIRIMTATAR FİLLERİ ELİFBE TERTİBİNDE

	idare	fil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
1	neni? nenen?	açmaq		відчинити
2	kimge? nege? neden?	açuvlanmaq		розсердитися
3	kimni? neni?	adlandırmaq		назвати
4	kimni? ne için?	afu etmek		перепросити
5	kimge? nege?	ait olmaq		належати
6	kimni? ne(ni)? nege? qaydan?	almaq		взяти
7	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qayda?		alıp barmaq, alıp ketmek	віднести, відвезти
8	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qaydan?		alıp kelmek, alıp ketirmek	принести, привезти
9	kimni? ne(ni)? qayda? nede? nenen?		alıp yürmek	носити
10	kimni? neni?	añlamaq		розуміти
11	kimge? neni?	añlatmaq		пояснити
12	kimni? ne için?	apis etmek	apiske almaq	арештувати
13	neden? nege? qaydan? qayda?	aqmaq		текти
14	kimni? ne(ni)?	aqılda tutmaq		пам'ятати
15	ne qadar?	artmaq		збільшитися
16	neni? ne qadarğa?	arttırmaq		збільшити
17	neni?	arzu etmek		мріяти
18	ne(ni)? ne(-nen/ ile)? neden? qayda?	aşamaq		їсти
19	kimge? nege? qayda? kimni? neni?	atmaq		кинути
20	kimge? ne(ni)? ne aqqında?	aytmaq		сказати
21	kimni? ne(ni)? qayda?	azırlamaq		приготувати
22	kimge? nege? qayda?	azırlanmaq		готуватись
23	kimni? ne(ni)? ne için? kimge?	bağışlamaq		присвятити / вибачити
24	kimni? neni? kimge? nege? kimnen? nenen?	bağlamaq		з'єднати
25	kimnen? nenen?	bağlanmaq		з'єднатися
26	kimnen? nenen? kimge? nege?	bağlı olmaq		бути пов'язаним / залежним
27	kimge? nege? neden? qayda?	baqmaq		дивитися
28	kimni? neni?		baqıp çıqmaq	переглянути
29	nege? qayda?	basmaq		тиснути
30	neni? nede? qayda?		basıp çıqarmaq	випустити
31	ne(ni)? qayda? nenen? neden?	başlamaq		починати

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
32	ne(ni)? nede (= qayda?)	becermek		виконати
33	kimni? ne(ni)?	begenmek		подобатися
34	kimni? ne(ni)? qayda?	beklemek		чекати
35	ne(ni)? kimge?	bermek		дати
36	kimge? nege?	berilmek		віддаватися
37	kimni? neni?	bilmek		знати
38	ne(ni)? qayda? nenen?	bitirmek		закінчити
39	kimden? neden?	boldurmaq		стомитися
40	qayda?	bulunmaq		знаходитися
41	nege? kimge?	cevap bermek		відповісти
42	ne(ni)? qayda?	çıyırtmaq		прибирати
43	kimni? ne(ni)? qayda?	coymaq		втратити
44	kimni? qayda?	çağırmaq		звати
45	nede?	çalmaq		дзвонити / грати
46	qayda? kim (olaraq/olıp)? ne qadar?	çalışmaq		працювати
47	(ne?) nede? nenen?	(çamaşır) yuvmaq		прати
48	kimniñ ögünde? qayda?	çıqışta bulunmaq		виступати
49	qaydan?	çiqmaq		виходити
50	ne(ni)?	çezmek		вирішити
51	ne qadar?	çoqlaşmaq		збільшуватися
52	neni? ne qadarğa?	çoqlaştırmaq		збільшувати
53	ne qadar? qaç saat?	devam etmek		тривати
54	kimni? ne? ne aqqında?	diñlemek		слухати
55	ne vaqıt? qayda? kimde?	doğmaq		народитися
56	kimni? neni? nege? nede?	doğurtmaq		виправити
57	ne(ni)? kimge? nege?	ediye etmek		подарувати
58	ne qadarğa? qaçqa?	eksilmek		зменшитися
59	neni? ne qadar(ğa)?	eksiltmek		зменшити
60	ne(ni)? kimden? neden? qaydan? nenen?	elde etmek		отримати
61	kimge? nege?	elçırpmaq		аплодувати
62	neden (qaydan)? nege (qayda)?	enmek		спускатися
63	kimni? ne(ni)? kim aqqında? ne aqqında?	eşitmek		чути
64	ne(ni)?		etip olmaq	змогти
65	kimni? neni?	eybetlemek		берегти
66	kimden? neden?	faýdalanmaq		користуватися
67	ne qadar? neniñ?	fiyatı (olmaq)		коштувати
68	kimniñ? neniñ?	fotosuret(ı)nı çiqarmaq / foto(sı) nı çekmek		фотографувати
69	nege?	hasta (olmaq)		хворіти
70	kimden? neden?	hastalanmaq		захворіти

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
71	kimni? neni?	hatırlamaq	aqlına tüşürmek	згадати
72	kimni? ne(ni)? kimge?	hatırlatmaq, añdırmaq		нагадати
73	kimni? ne(ni)? nenen?	hayırlamaq		поздоровляти
74	ne(ni)? qayda? ne vaqıt?	ilân etmek		проголошувати
75	ne(ni)? nenen? neden?	içmek		пити
76	kimni? neni?	idare etmek		керувати
77	kimni? ne(ni)?	idman etmek		тренувати
78	kimge? nege?	inanmaq		вірити
79	qayda? kimge?	indememek		мовчати / бути беззвучним
80	kimni? neni?	inkışaf et(tir)mek		розвивати(ся)
81	kimni? ne(ni)?	istemek		бажати
82	kimge? nege?	işanmaq		довіряти
83	kimge? nege? nede?	izin bermek		дозволити
84	qayda? kimnen? kimge?	ketmek (barmaq)		йти (піти)
85	kimge? nege? qayda?	keç qalmaq		запізнитися
86	ne(ni)? kimden? neden? kimge? nege?	keçmek		переходити
87	kimni? ne(ni)? qayda(n)?	keçirmek	alıp barmaq	проводити
88	nede? qayda? kimnen?	kezmek		гуляти
89	qayda? nege?	kirmek		зайти
90	ne(ni)?	kiymek		одягати
91	nege?	kiyinmek		одягатися
92	kimni?	kiydirmek		одягнути
93	kimni? ne(ni)? kimde? nede? qayda?	körmek		бачити
94	kimni? ne(ni)? kimge? nege?	köstermek		показати
95	kimni? ne(ni)? neden? (= qaydan?)	kötermek		підняти
96	nede? kimnen? nege? (= qayda?)	köterilmek		піднятися
97	kimden? neden? nege?	külmek		посміхатися
98	kimden? neden? qayda(n)?	qaçmaq		тікати
99	nenen? nege? (= qayda?)	qaqmaq		стукати
100	kimni? ne(ni)? nasıl?	qapatmaq		зачинити
101	ne(ni)?		(qarıp) baqmaq	попробувати
102	kimnen? nenen? qayda?	qalmaq		залишитися
103	kimni? neni? qayda?	qaldırmaq		залишити
104	ne(ni)? nege?	qararlaştırmaq		планувати
105	kimni? neni?	qarşılamaq		зустрічати
106	kimni? ne(ni)? nenen? qayda?	qaşımmaq		чесати
107	kimge? qayda?	qatnamaq		їздити / відвідувати

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
108	(ne(ni))? ne vaqıt? kimnen? qayda?	(bayramnı) qayd etmek		святкувати
109	qayda? qaydan? kimge? kimden?	qaytmaq		повертатися
110	kimni? ne(ni)? qayda?	qıdırmaq		шукати
111	kimge? nege?	qıçırmaq		кричати
112	kimden? neden?	qorqmaq		лякатися
113	ne(ni)?	qoşmaq		додати
114	kimni? neni?	qullanmaq		застосовувати
115	ne(ni)? neden? qayda?	qurmaq	qurıp çıqmaq	(з)будувати
116	ne(ni)? qayda? (= nede?), nenen?	qurutmaq		сушити
117	ne (aqqında)? kimnen?	laf etmek		говорити
118	kimnen?	laqırdı etmek		розмовляти
119	kimni? ne(ni)? ne içün?	maqtamaq		хвалити
120	(qaydan?) (qayda?)	(memleketten memleketke) yürmek		мандрувати
121	kimnen? nenen?	meraqlanmaq		зацікавитися
122	kimni? ne? nenen?	meraqlandırmaq		зацікавити
123	kimni? neni? qayda?	muzakere etmek		обговорити
124	ne(ni)? qayda?	neşir etmek		друкувати
125	nege? qayda? kimnen? kimge? qaysı tilde?	oqumaq		вчитися / читати
126	kim?	olmaq		бути
127	nege? qayda? kimnen?	oturmaq		сидіти
128	ne? qayda? kimnen?	oynamaq		грати / танцювати
129	ne(ni)? kimden?	öğrenmek		навчатися
130	kimni? ne(ni)?	ölçemek		міряти
131	neni? qayda?	ötkermek		провести
132	ne(ni)? (kimge?) (nege?)	(özüne) almaq		присвоїти
133	ne? qayda? neden? nenen?	pişirmek		готувати (їжу)
134	ne(ni)? nege?	programmirmek		програмувати
135	qayda? kimnen?	raatlanmaq		відпочивати
136	kimge? nenen? qayda?	rastkelmek		зустрітися
137	kimni? ne(ni)? qayda?	rastketirmek		зустріти
138	nede (neniñ üstünde)? kimniñ? neniñ?	resim(ini) yapmaq		малювати
139	kimge? neni?	rica etmek		просити
140	kimge? nege? neni?	ruhset etmek		дозволити
141	(kimniñ?) (neniñ?)	(saibi) olmaq		мати
142	kimge? nege? kimni? neni? kimden? neden?	saqlamaq		берегти / ховати
143	neni?		saqlap tutmaq	зберегти

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
144	ne(ni)? kimge? qaçça?	satmaq		продати
145	ne(ni)? qaydan? kimden?		(satın) almaq	купувати
146	kimni? ne(ni)? kimden? neden?	saylamaq	saylap almaq	обирати
147	kimni? neni?	saymaq		рахувати
148	kimni? ne(ni)?	sevmek		кохати
149	qayda? nede?	seyaat etmek (yapmaq)		подорожувати
150	ne? kimge? qayda?	sımarlamaq		замовити
151	ne(ni)? nenen? nede?	sızmaq		креслити
152	kimni? ne? kimden (birev ya da bir şey aqqında)?	soramaq		питати
153	kimge? (ne)? ne ..-nı/-ni?	söz bermek		обіцяти
154	neden? qayda?	suvuqlanmaq		застудитися
155	kimden? neden?	şaqa etmek		жартувати
156	kimnen?	şaqalaşmaq		жартувати (з ким?)
157	kimge? nege? kimden? neden?	şaşmaq		здивуватися
158	neni?	tamamlamaq		закінчити
159	kimni? neni? kimde? nede?	tanımaq		впізнати
160	nenen?	tanış etmek		ознайомити
161	nenen?	tanış olmaq		бути знайомим
162	kimnen?	tanışmaq		познайомитися
163	kimni? kimnen?	tanıştırmmaq		познайомити
164	kimni? neni? kimnen? qayda?	tapmaq		знаходити
165	ne(ni)? kimge?	tapşırmaq		здавати
166	kimge? ne(ni)?	teklif etmek		пропонувати
167	kimge? qayda? qaydan?	telefon açmaq		телефонувати
168	nege? (neniñ?)	temel(ini) qoymaq		заснувати
169	ne(ni)? nenen?	temizlemek		чистити
170	kimni? neni? nede?	terbiyelemek		виховати
171	ne(ni)? nasıl? qaysı tilden? qaysı tilge?	tercime etmek		перекласти
172	ne(ni)?	tertup etmek		укладати
173	ne(ni)? nege?	tizmek		складати
174	kimge? ne için?	teşekkür bildirmek		подякувати
175	kimni? neni?	teşkermek		перевіряти
176	kimge? neni?	tevsiye etmek		порадити
177	nenen? qayda?	tıraş olmaq		голитися
178	ne(ni)? nenen? nede? qayda?	tikmek		шити
179	nede? qayda?	toqtamaq		зупинитися
180	kimni? neni?	toqtatmaq		зупинити
181	ne(ni)?	ödemek		заплатити
182	qayda? kimnen? nenen? neniñ tübünde? kimler arasında?	turmaq		стояти

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
183	neden? qayda? qaydan?	tüşmek		спускатися
184	kimni? ne(ni)?	tüşünmek		думати
185	nede? qayda?	uçmaq		летіти
186	qaydan?		uçıp kelmek	прилетіти
187	kimni? neni? qayda?	unutmaq		забути
188	nenen? kimni? neni? nege?	urmaq	urıp çıqmaq	відбити
189	saat qaçta? qayda?	uyanmaq		прокидатися
190	kimge? nege? qayda? qaydan?	üfürmek		дути
191	kimni?	ürmet etmek		поважати
192	ne(ni)? nede? nenen?	ütülemek		прасувати
193	qayda? (= nede?), qaydan?	yañğırmaq		звучати
194	ne(ni)? kimnen? nenen? nasıl?	yapmaq		робити
195	ne(ni)?		yapa (ete) bilmek	вміти
196	ne(ni)? ne yapmaq(nı)?		yarıp olmaq	зуміти
197	ne(ni)? nege?	yapıştırmaq		вклеїти
198	ne(ni)? kimge? nege? kimnen?	yaratmaq		створити
199	kimge? nede?	yardım etmek		допомагати
200	qayda? kimnen? ne qadar?	yaşamaq		жити
201	qayda? nege?	yatmaq		лягати
202	ne? nenen? nede? neniñ üstünde?	yazmaq		писати
203	ne(ni)? nenen?	yekünlemek		завершити
204	kimge? nege? qayda?	yetmek		вистачати
205	kimge? nege? qayda?	yetiştirmek		встигати
206	neden? qaydan?	yıqılmaq		впасти
207	ne? ne aqqında? kimnen?	yırlamaq		співати
208	kimni? ne(ni)? qayda?	yibermek		відправляти
209	kimge? ne(ni)? qaydan?	yollamaq		надсилати
210	neden? qayda?	yorulmaq		стомитися
211	qayda? nede ? kimnen?	yuqlamaq		спати
212	kimni? neni?	ziyaret etmek		відвідувати

Пропонований підручник призначений для навчання кримськотатарської мови (як рідної, так і іноземної) від початкового («нульового») рівня до рівня **В1 (Рубіжного)**. Опанування матеріалу підручника дасть змогу як носію, так і іноземцю навчитися говорити, читати, писати кримськотатарською мовою та розуміти її на слух у межах комунікативних тем: «Знайомство», «Зовнішність», «Характер», «Сім'я», «Уподобання», «Навчання», «Відпочинок» тощо. Матеріал викладено за комунікативно-когнітивним принципом і поділено на 37 уроків.

Зміст підручника відповідає вимогам і нормам, що містить Навчальна програма з кримськотатарської мови для підготовчих відділень вищих навчальних закладів та укладений за аналогією підручника Д. Мазурик «Українська мова для іноземців. Крок за кроком» (Харків: Фоліо, 2017) з метою застосування його як самовчителя-перекладача. Підручник передбачає роботу з викладачем (консультантом) і може бути використаний як для навчання в групі чи для індивідуальної роботи, так і в процесі дистанційного навчання. Підручник одномовний, що дає змогу застосовувати його в багатонаціональних групах без мови-посередника.